

Acta Conventus de Iure Civili

Tomus VIII.

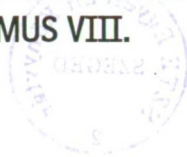

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Polgári Jogi és Polgári
Eljárásjogi Tanszék

ACTA CONVENTUS DE IURE CIVILI
TOMUS VIII.

X 84426

**ACTA CONVENTUS DE IURE CIVILI
TOMUS VIII.**

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és
Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa

0 5 4 4 8 X

LECTUM
Szeged, 2008

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000691940

X 844 2 6

© A szerzők 2008

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	13
Jenovai Petra: Emberi környezet – polgári jogi felelősség	15
I. Bevezetés	15
1. A polgári jogi felelősség funkciói, jellemzői	17
2. A veszélyes üzemi felelősség	18
2.1. Veszélyes üzemek a jogszabályokban	22
2.1.1. Explicit módon meghatározott veszélyes üzemek	23
2.1.2. Implicit módon meghatározott veszélyes üzemek	23
2.1.3. A veszélyes üzemi felelősség határesetei a hatályos jogszabályokban	23
II. A környezetvédelem szabályozási rendszere	24
1. A speciális és a generális szabályok viszonya	24
2. A Tvt. különleges helye	25
2.1. A Kvt. és a Tvt. viszonya	25
2.2. A Tvt. és a speciális szabályok viszonya	25
3. Az egyes külön szabályok közös jellemzői	26
III. A környezetvédelem szabályozási rendszere és a veszélyes üzemi felelősség	26
IV. A környezeti kárfelelősség alapja – a Kvt. alapfogalmai	27
1. Környezetszennyezés – környezetveszélyeztetés – környezetkárosítás	27
1.1. A környezetszennyezés elhatárolása a környezetkárosítástól	27
1.2. A környezetveszélyeztetés elhatárolása a szennyezéstől	28
2. Környezetvédelmi határértékek és szerepük a környezeti kárfelelősség körében	29
2.1. A határértékek túllépése a bírói gyakorlatban	31
2.2. A minősített szennyezés ítélkezési gyakorlata	31
2.3. A nem minősített szennyezés ítélkezési gyakorlata	32
V. A 2004/35/EK irányelv a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti kárfelelősségről	35
VI. Egyes felelősségi esetek a jogszabályokban	37
1. Általános felelősségi alakzatok és a Ptk. 345.§-a	38
1.1. A Kvt. felelősségi szabályai	40

1.2. A Tvt. felelősségi szabálya	42
1.3. A Hgt. felelősségi szabálya	43
2. Különös környezeti kárfelelősségi tényállások	44
2.1. Az atomenergia alkalmazásával okozott károkért való felelősség	45
2.1.1. Az atomkárokért való felelősség	45
2.1.2. Az Aet. felelősségi szabályain kívülálló ionizáló sugárzás okozta kárért való felelősség	47
2.2. A vadakkal, a vadászattal kapcsolatos felelősség	48
2.2.1. A vad által a mezőgazdaságon, erdőgazdálkodáson belül okozott kár	49
2.2.2. A vadászati jog gyakorlása során okozott kár	51
2.2.3. A vad elpusztításával okozott kár	52
2.3. A bányászati tevékenységgel okozott károkért való felelősség	53
VII. A környezeti károkért való veszélyes üzemi felelősség a gyakorlatban	54
1. A környezeti kár megállapítása a bírói gyakorlatban	56
2. Jellegzetes tárgyak – tipikus magatartások	56
2.1. Jellegzetes sértett, illetve károsult tárgyak	57
2.2. Tipikus károkozó magatartások	58
VIII. Tanulságok levonása	60
Irodalomjegyzék	62

Buzási Barnabás: A nyilvános ajánlattétellel történő vállalatfelvásárlás szabályai európai és jogösszehasonlító aspektusban

I. Bevezetés	71
II. Az Európai Unió vállalatfelvásárlási szabályozása	72
2. 1. A 13. társasági jogi irányelv történeti áttekintése	73
2. 1. 1 Az első generációs takeover tervezetek	73
2. 1. 2. A második generációs takeover tervezetek	75
2. 1. 3. A Winter – jelentés	78
2. 1. 4. A 2002-es irányelvtervezet	79
2. 2. Az Európai Parlament és a Tanács 2004/25/EK irányelve	80
2. 3. Összegzés	86
III. A vállalatfelvásárlás hazai szabályozásának fejlődése	87

3. 1. A vállalatfelvásárlás fogalma, valamint a konszernjoghoz való viszonya	87
3. 2. A vállalatfelvásárlás első hazai szabályozása	88
3. 3. Az ajánlattételi eljárás	91
3. 4. A vállalatfelvásárlás újraszabályozása	94
3. 5. Az irányelv átültetése a hazai szabályozásba	99
IV. Az amerikai takeover szabályok és védekezési taktikák bemutatása	102
4. 1. Az amerikai modell	102
4. 2. A védekezési taktikák és hazai alkalmazhatóságuk	105
4. 2. 1. Az első csoport	106
4. 2. 2. A második csoport	107
4. 2. 3. A harmadik csoport	107
V. Utószó	109
Felhasznált irodalom	111

Horváth Máté József: Az élettársi kapcsolat de lege ferenda hazánkban és Európában	119
Előszó	119
Történeti bevezetés	120
I. Római jog	120
II. Középkori szabályozás	120
III. A polgári kor	121
IV. A rendszerváltást megelőző korszak	121
Az élettársi kapcsolat jogon kívüli fogalma	123
I. Demográfiai jellemzők	123
1. Településtípusonkénti eltérés	124
2. Az együtt élők életkora	124
3. A családi állapot szerepe az élettársi kapcsolatokban	
4. Iskolázottság az élettársi kapcsolatokban élőknél	126
II. Statisztikai fogalma	126
III. Néprajzi értelmezés	127
Az élettársi kapcsolat tényállási elemei	127
Rendszerbeli helye	127
II. Fogalma	128
1. Két személy	128
2. Házasságkötés nélkül	129

3. Közös háztartás	129
4. Érzelmi közösség	129
5. Gazdasági közösség	129
6. Együttélés	130
7. Összegzés	130
Az élettársak vagyoni viszonyai	130
I. Közös vagyonszerzés	131
II. Szerzésben való közreműködés	132
Házasság kontra élettársi kapcsolat, avagy mi is a különbség?	133
I. A jogviszony keletkezése és megszűnése	134
II. Öröklési jogi szempontok	135
III. Tartás	136
IV. Családi jogi viszonyok	136
V. Egyéb jogviszonyokban	137
Az élettársi kapcsolat és az Európai Unió	138
I. Bejegyzett élettársi kapcsolat	138
II. Törvény által elismert élettársi kapcsolat más formái	139
III. A de facto élettársi kapcsolat	140
IV. Törredékes jogok	140
V. Az Európai Unió készülő irányelve	141
VI. Összegzés	141
Az élettársi kapcsolat de lege ferenda, avagy a Ptk. koncepciójának tükrében, lépések a Javaslat felé	142
I. Az élettársi kapcsolat rendszerbeli helye	143
II. A regisztrált élettársi kapcsolat felé	143
1. A regisztráció ellen	143
2. A regisztráció mellett	144
III. Élettársi jogosultságok rendezése	145
1. Általános rendelkezések	145
2. Az élettársi tartás	146
3. Az élettársak vagyoni viszonyai	147
4. A lakáshasználat szabályai	148
5. Öröklési viszonyok	149
A családjogi kodifikáció jelenlegi állása	150
I. Általános rendelkezések	151
1. Az élettársi jogviszony	151
2. Az élettársi jogviszony létrejötte és megszűnése	151

3. Az élettársi jogviszony nyilvántartása	151
4. Az élettársi jogviszony családjogi hatásai	154
II. Az élettársi tartás	156
1. Az élettársi tartásra való jogosultság	156
2. A tartásra való érdemtelenség	156
3. A tartási képesség	156
4. A tartás sorrendje az élettárs és a házastárs között	157
5. A rokontartás szabályainak alkalmazása	157
III. Az élettársak vagyoni viszonyai	157
1. Az élettársi vagyoni jogi szerződés	157
2. Élettársak közti törvényes vagyoni jogi rendszer	158
IV. Az élettársak lakáshasználatának rendezése	158
1. A lakáshasználat szerződéses rendezése	159
2. A lakáshasználat bírói rendezése	159
3. Az élettársak közös jogcíme alapján lakott lakás használatának rendezése	159
4. Az élettárs feljogosítása a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás használatára	160
5. A lakáshasználat újrendezése	160
V. Összegzés	160
Utószó	161
Irodalomjegyzék	163

Pákozdi Zita: Okirati bizonyítás tekintettel a technikai új- szerűségekre	173
I. Bevezetés	173
II. A bizonyításról általában	174
1. A bizonyítás fogalma, célja, tárgya- fogalmi elhatárolások	174
2. A szabad bizonyítás rendszere	176
3. Jogellenes bizonyítékok	177
III. Az okirat- fogalom tekintettel a technikai újszerűségekre	179
IV. Okiratok és más bizonyítási eszközök viszonya	181
V. Az okirati bizonyítás szabályai a magyar polgári perben	182
1. Az okiratok osztályozása	182
1.1. A közokiratok	183
1.2. A magánokiratok	185
2. Az okirati bizonyítás eljárási szabályai	189

2.1. Az indítványozás	189
2.2. Az okirat felmutatása, becsatolása, megőrzése	190
2.3. Az okirat beszerzése más hatóságtól	192
2.4. Szemle	192
3. Külföldi okiratok a bizonyításban	193
VI. Új dimenzió a bizonyításban - elektronikus okiratok	193
1. A magyar szabályozás előzményei	195
2. Elektronikus okirat vagy elektronikus dokumentum? Néhány alapfogalom tisztázása az Elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvény szerint	197
3. Az elektronikus aláírás létrejövetelnek technikája	198
4. Az elektronikus okirat bizonyításban betöltött szerepe	200
4.1. Elektronikus közokiratok	202
4.2. Elektronikus magánokiratok	203
5 Az elektronikus bizonyítással kapcsolatos további kérdések	204
VII. Okiratok az Európai Unióban	206
1 Jogharmonizációs törekvések	206
2 A Brüsszeli és Lugánói Egyezmények	208
3 Közokirati fogalom a közösségi jogban	209
4 A Brüsszel I. és Brüsszel II. rendeletek	211
5 Határokon átlépő bizonyítás-felvétel	212
6 Európai polgári eljárásjog vagy a nemzeti eljárásjogok egységesítése?	214
Összegzés	215
Felhasznált irodalom	216
Felhasznált jogszabályok, internetes hivatkozások	217
Jogesetek jegyzéke	218
 Tóth Imola: A távollevők között kötött szerződések speciális megjelenési formája – a csomagküldő kereskedelem	223
Bevezetés	225
Első Rész – A csomagküldő kereskedelem jogszabályi környezete	225
A szabályozás szükségessé válása	225
A csomagküldő kereskedelemre vonatkozó jogszabályok	225
Második Rész – A csomagküldő kereskedelem és kapcsolata más szerződésekkel	228

A csomagküldő kereskedelem fogalma	228
Nevesített szerződésekhöz való viszonya	229
Szállítási szerződés	230
Fuvarozási szerződés	230
Az adásvétel különös nemei	231
Mezőgazdasági termékértékesítési szerződés	231
Kapcsolata más atipikus szerződésekkel	232
Elektronikus szerződés	232
Franchise-szerződés	233
Harmadik Rész – A szerződés létrejötte	235
A szerződéskötés folyamata	235
A felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kijelentése	235
A nyilatkozatok közvetítő eszköze	235
Felhívás ajánlattételre	236
Ajánlat	237
Ajánlati kötöttség	238
Ajánlat elfogadása –	
a szerződés létrejöttének időpontja	240
A szerződés létrejöttének helye	241
A nyilatkozatok alakszerűsége	241
Általános szerződési feltételek (ÁSZF)	242
Szerződés érvényessége	243
Szerződési szabadság	244
A szerződés alanyai	245
A szerződés tárgya	247
A szerződés tartalma	248
A szerződés teljesítése	254
A teljesítés helye, ideje	254
A teljesítés módja	255
Szerződésszegés és a szerződés megszűnése	256
Negyedik Rész – A csomagküldő kereskedelemmel kapcsolatban felmerülő problémák	258
Fogyasztóvédelemmel kapcsolatban felmerülő problémák	258
Versenyjogi problémák	260
Befejezés	263
Irodalomjegyzék	264

ELŐSZÓ

Ezen tanszéki kiadványunk az Acta Conventus de Iure Civili sorozat nyolcadik kötete, mely szervesen kapcsolódik a megelőző, e cím alatt megjelent művekhez, egyben az eddig megteremtett hagyományokat is folytatja: a tanszék által a 2007. évi balatonfüredi Országos Tudományos Diákköri Konferencián indított (és díjazott) hallgatói tanulmányokat és konzulenseik által kiemelkedőnek minősített szakdolgozatokat tartalmazza ez a könyv. Reméljük, e munkák elolvasása után hallgatóink képzettségére és tehetségére, valamint a tanszéken folyó oktatói és kutatói tevékenységre is rálátást nyernek az olvasók.

Kívánjuk, hogy e mű áttanulmányozása gondolatokat ébresztő szellemi kaland legyen.

Szeged, 2008. január. 14.

Papp Tekla

EMBERI KÖRNYEZET – POLGÁRI JOGI FELELŐSSÉG

I. BEVEZETÉS

Évfolyamdolgozati témaként foglalkoztunk elsőként a polgári jogi felelősség kérdéskörével. Marton Géza: A polgári jogi felelősség című művét¹ feldolgozva jutottunk el az objektív, illetve a veszélyes üzemi felelősséghez és az ítélkezési gyakorlatot feldolgozva a természeti kár problematikájához. A környezeti és a természeti kár a dolgozat terjedelme miatt akkor nem nyert bővebb kifejtést, ebben a dolgozatban folytatva a korábban elkezdett munkát ezt a témakört tesszük vizsgálódásaink tárgyává.

A környezeti jog **nemzetközi szinten** kialakult és fejlődő jogág. Sajátosságai kiemelik és elkülönítik a többi jogágtól. Célja az emberi élet alapjainak a megőrzése, védelme; kihatásai országhatárokon túlnyúlóak; a környezethez való jog, mint kollektív jog, mindenkit megillet, nincs konkrét címzettje, ezért alanyi jogként való érvényesítése is nehéz. A kimunkált alapelvek közül a megelőzés, a szennyező fizet és az elővigyázatosság elve érdemel a polgári jog szempontjából kiemelés.

Az **Európai Unióban** a környezetvédelmi tárgyú jogforrások alkotásának kezdeti időszakában a vertikális szabályozás volt a jellemző, amely az egyes környezeti elemek védelméről külön rendelkezett. Hamar felismerésre került, hogy ezek a szabályozások nem kellően hatékonyak, mert a környezethasználók az egyik norma alkalmazásával és egy környezeti elem védelmének betartásával egy másik környezeti elemet sértettek vagy arra hárították át a szennyezést. Az ebből levont következtetés a 1990-es években manifesztáló-

dott a forrásokban, ekkortól a szabályozás súlypontja átkerült a horizontális szabályozásra, amely az egyes környezeti elemeket egyszerre védte. Kiemelendő, hogy az Egységes Európai Okmány rendelkezéseivel a környezet védelme elsődleges forrásban, az Unió alapszerződésében is rögzítésre került.²

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a közösségi környezeti joganyag elenyésző része foglalkozik közvetlenül a környezeti kárfelelősséggel. Terjedelmi okokból jelen dolgozat keretében csak a közvetlenül kártérítési témájú és alapvető kihatású jogforrásokkal tudunk foglalkozni leszögezve azt, hogy a közösségi joganyag az alábbiakban megemlítettekénél jóval gazdagabb. E körben meghatározó, átfogó jogi szabályozás az Unióban a 2004/35/EK irányelv³ a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti kárfelelősségről.

A környezethez való jog **hazánkban alkotmányos szinten** deklarált jog.⁴ Olyan harmadik generációs alapjog, amelynek az objektív, intézményvédelmi oldala a domináns és az első generációs jogokhoz, valamint a szociális alapjogokhoz képest a belőle származó alanyi jog szerepe korlátozottabb.⁵ Az Alkotmánybíróságnak ez a több döntésben⁶ deklarált álláspontja megjelenik a hatályos szabályozásban, amely a környezet védelmének hangsúlyát a megelőzésre, a közigazgatási jog különböző szabályozási, engedélyezési és szankcionálási módszereire helyezi. Emellett más jogágak szabályai mögöttes jelleggel jelenhetnek meg.

Bár nem vitatott, hogy a közismert okokból a **környezetvédelem** területén elsőrangú a prevenció, a károsodás megelőzése, de a jelenlegi állapotok mellett számolni kell a károsodások bekövetkeztével. A bekövetkezett károsodást pedig reparálni kell, amelyre a **polgári jog** eszközei hivatottak.

Ahhoz, hogy a polgári jog eszközei hatékonyan működhessenek, szükség van a két jogág összhangjára. Vonatkozik mindez a szomszédjogi és a **felelősségi szabályokra** is.

A környezeti kárfelelősség rendszere nem csak a veszélyes üzemi szabályokat fogja át, hanem közigazgatási jogkörben, illetve a

munkavállaló, megbízott, képviselő, de akár vétőképtelen által okozott károkra is kiterjedhet. Dolgozatunk csak a **veszélyes üzemi felelősségre** és a felelősségre vonás alapjára⁷ fókuszál.

1. A polgári jogi felelősség funkciói, jellemzői

A felelősség valamilyen hátrányos eredményre való reagálás, helytállás érte. A jogi felelősség jogilag releváns eredményre adott válasz, míg a polgári jogban ez a releváns eredmény a kár. A kár a polgári jog által védett jogokban, jogilag védett érdekekben bekövetkezett vagyoniilag kifejezhető hátrány. A felelősség célja pedig ennek a hátránynak a kiküszöbölése, olyan helyzet kialakítása, mintha a károsodás be sem következett volna. Ebből a szempontból a felelősség **járuelkos intézmény**, mert egy károkozásnak minden esetben meg kell előznie. Marton Géza szerint ez egy sajátos kérdés – válasz viszony, ahol a felelősség egy létező kötelelem megsértésére adott válasz, szankció.⁸ Egyet kell értenünk Martonnal abban, hogy a felelősséget mindig egy jog, védett érdek sérelme keletkezteti. Ez lehet szerződéses kikötés, konkrét jogszabályi rendelkezés, de akár alapelvi szintű szabály is. Végeredményben pedig minden károkozásért való felelősség a jog évezredes elvére, a **károkozás tilalmára** (*alterum non laedere*) vezethető vissza.

A felelősség – szankció voltából eredően – szükségképpen **hátrányt** jelent a felelősségre vont személyre. A hátrányokozás tehát nem csak a represszív, hanem valamennyi felelősségi forma jellemzője.⁹

A polgári jogi felelősség döntően reparatív, helyreállító jellegű, de emellett nem hanyagolható el a preventív, megelőző funkciója. Jól működő felelősségre vonás esetén ugyanis a jogintézmény önmagában visszatartó erőt jelent a károkozóra (speciál prevenció) és a kívüllálló harmadik személyekre (generál prevenció) egyaránt.¹⁰ Kevésbé célja viszont a kárfelelősségnek a represszió, amely az okozott hátrányon túlmenő, döntően személyi jellegű.

A viták a jogirodalomban tulajdonképpen a reparatív, preventív és represszív funkciók szerepe körül folynak.

Marton Géza a preventív funkciót a felelősség szankció jellegéből vezeti le és célnak tartja a döntően restitutív kárfelelősség

esetében is. Ugyanakkor megállapítja, hogy a represszió kevésbé jellemző a polgári jog körében.¹¹

Eörsi Gyula ettől eltérően a jogi felelősség általános jellemzőjének tartja a repressziót és a nevelő célzatot, a polgári felelősség specifikumának pedig a reparációt.¹²

A kortárs irodalom köréből **Újváriné Antal Edit**¹³ a két elvet, a helyreállítást és a megelőző, nevelő célzatot szükségszerűen egymás ellen hatónak tartja. A reparáció ugyanis a teljes kár megtérítését kívánná, de a prevenció, a nevelő cél csak a jog által meghatározott, negatív értéktétel alá tartozó (felróható, vétkes, stb.) károk megtérítésére kötelezést engedi. Megállapítása szerint az objektivizált felelősségi rendszerek az előbbi, a szubjektivizáltak az utóbbi irányába hatnak.¹⁴ Mivel minden konkrét felelősségi rendszer szubjektív és objektív elemek összessége és nincs tisztán szubjektív vagy objektív rendszer, ezért a két cél együttesen van jelen minden szabályozásban. Ami változó az a két elem súlya, ez a jogalkotó döntésétől és az elérni kívánt céloktól függően eltérő lehet.

Újváriné álláspontja szerint a döntően vagyoni viszonyokat szabályozó polgári jog és annak objektivizált felelőssége abba az irányba mutat, hogy a reparációs cél megelőzi a prevenciót.¹⁵

2. A veszélyes üzemi felelősség

Az objektivizált felelősségi rendszer tartalmaz tisztán objektív tényállásokat, de az általános, szubjektív alakzat keretében is megjelennek objektív irányba ható tényezők.¹⁶ Az objektív alakzatok részben az 1959. évi IV. törvényben, a Polgári Törvénykönyvben (a továbbiakban: Ptk.), részben külön jogszabályokban találhatóak. A Ptk-ban szabályozottak közül kiemelkedik és az objektív felelősségen belül önálló kategóriát alkot a veszélyes üzemi felelősség.

A veszélyes üzemek fokozott felelőssége kialakulásának indoka a technika fejlődésében keresendő, amely az addiginál veszélyesebb megoldásokat hozott létre. A kár megelőzésében, enyhítésében szélesebb körű lehetőségekkel az rendelkezik, aki felügyeli, ellenőrzi azok működését, az ő érdekében működnek, a tulajdonában állnak (üzembentartó).¹⁷ E fokozottabb veszélyforrások köre pontosan, egyszer és mindenkorra nem határozható meg, a technika fejlődésével állandó változásban van.

A veszélyes üzemek fokozott felelőssége körében a XIX. század végétől az ipari üzemek megjelenésétől, a gépjárművek által okozott károkon át a robbanó-, maró- és mérgező anyagok nagy mértékű felhasználásáig felvázolható egy **fejlődési ív**. A legújabb tendencia a természeti, illetve környezeti károk, atomkárok, géntechnológia alkalmazásával okozott károk bevonása e felelősségi alakzat körébe.

Épp e minősített veszélyesség, a **veszélyes üzemi jelleg**, ami elkülöníti e felelősségi alakzatot az általános helytállási kötelezettségtől. A tényállás többi eleme, az üzembentartó személye, a kimentési okok, többek közös károkozásánál a rendellenesség vizsgálata csak ezután következhet. Ha e tényállási elem hiányzik, az utóbbiak nem vizsgálhatók, a kár megtérítésére a generális szabályok vagy más speciális alakzat alapján kerülhet sor. Mondhatjuk, hogy a veszélyes üzemi jelleg a veszélyes üzemi felelősség *conditio sine qua non*-ja.

A veszélyes üzemi felelősséget – a megelőző évtizedek bírói gyakorlata termékeként – a Ptk. iktatta törvénybe 1959-ben. E körbe tartozó tevékenységek körének és az üzembentartói minőség kritériumainak kialakítását nagyrészt a bírói gyakorlatra hagyta, bár egyes jogszabályok külön is szabályoznak fokozott veszélyességű tevékenységeket a Ptk. felelősségi szabályaira hivatkozással, vagy anélkül. A veszélyes üzem és az üzembentartó fogalmának ma sincs egzakt meghatározása. Az e körbe tartozó tevékenységeket példálózó jelleggel tartalmazza a Ptk. Kommentár¹⁸, mindezek rendszerezését – az ítélkezési gyakorlatra figyelemmel – Eörsi Gyula végezte el. **Csoportosítása** ma is helytálló, de kiegészítendő.

Eörsi-féle csoportosítás¹⁹

Csoport	Eset
Gépi erővel hajtott járművek	Gépjárművek Vonat Légi járművek Felvonó Segédmotor
Gépi erővel működő ipari üzemek	Villamos energiát termelő és átalakító üzemek és berendezések Gépi erő alkalmazására tekintet nélkül: Építkezések Bányák Gázművek Vízművek
Bizonyos gépek	Cséplőgép Traktor Szélmotor Daráló Szecskavágó Gőzfűrés NEM tartoznak ide a háztartási gépek és az orvosi kezelés során használt gépek.
Robbanóanyag készítése, tartása, alkalmazása, lőfegyver tartása	
Mérgező anyagok készítése, tartása, felhasználása	Féregirtás Fertőtlenítés Permetezés Mérgező vegyszer gyártása
Sugárzó anyagok és készítmények használata	
Kezdetleges körülmények közt végzett munkák	Kútásás Gödörásás Pinceásás Csatornázás Kavics- és homokkitermelés (kivéve, ha csak a felszínen történik)
Vadállat tartása	
Emberi környezetet veszélyeztető tevékenységek	

Saját csoportosításunk kiegészítve az Eörsi-féle rendszerezéssel és az elmúlt 30 év bírói gyakorlatával²⁰

Veszélyes üzem jellege	Eörsi-féle csoportosítás	Egyes veszélyes üzemek	Bírósági döntések
Modernizációs	Gépi meghajtású jármű	Gépjármű, vonat, légi jármű	BH 2005. 54., 2003. 114. 2000. 349., 1993. 741. 1993. 635., 1992. 242. 1990. 140., 1989. 322. 1986. 103., 1978. 487. BDT II. évf. 5. szám 56. eset
	Ipari üzem	Vízi létesítmények, bánya, elektromos vezetékek	BH 2003. 321., 1999. 206., 1984. 195. BDT IV. évf. 6. szám 88. eset
	Bizonyos gépek	Légcsavar, láncfűrész, fémlemez daraboló gép-sor, betonkeverő	BH 1996. 199., 1992. 434., 1988. 273. 1987. 227., 1980. 243.
	Robbanóanyag, lőfegyver	Bomba, pirotechnikai eszközök, bánya, lőtér, lőfegyver	BH 2003. 320. 2000. 200., 1991. 314. BDT IV. évf. 6. szám 88. eset, III. évf. 9. szám 130. eset
	Mérgező, maró anyag	Permetezés, kereskedelmi fogalomban kapható fehérítőszer	BH 2003. 115., 1987. 437. 1985. 115., 1983. 204. 1983. 203., 1981. 413. BDT I. évf. 7. szám 250. eset, továbbá: BH 1993. 678.
	Sugárzó anyag	Sugárzó anyagot felhasználó üzemek, atomreaktorok	BH 1990. 27.
	Emberi környezet károsítása	Környezetszennyező anyagot, káros mértékű port, hanghatást, rezgést kibocsátó üzemek	BH 2003. 163., 2003. 75. 1997. 300., 1995. 575. 1995. 170., 1990. 27. 1981. 15., BDT III. évf. 2. Szám 31. eset
	Vadállat által okozott kár	Vad és gépjármű, vad és vonat találkozása	BH 2003. 237., 2000. 401., 2000. 402. 1978. 428., 1978. 141. BDT II. évf. 10. szám 149. eset, II. évf. 5. szám 54. eset, II. évf. 1. szám 8. eset, mutatószám 28. eset, továbbá: BH 1999. 511

Elmaradottság	Kezdetleges munkák	Csónak üzemeltetése, pinceakna használata	BH 1963. 3487.
Látszólagos	—	Nyílt láng használata, autószerelő-műhely- ben mosóbenzin használata, habszifon (háztartási gép), víz- folyás	BH 2004. 275. 1993. 498. 1988. 446. 1988. 183.

Saját csoportosításunkban az Eörsi Gyula által megkezdett rendszerezést folytatva további csoportokba foglaltuk a felmerült esetköröket (modernizációs, elmaradott és látszólagos veszélyes üzemek) a veszélyes üzem jellege alapján és jeleztük, hogy a gyakorlatban megjelennek olyan tevékenységek is, amelyek nem veszélyes üzemek, bár elsőként annak tűnnek (látszólagos veszélyes üzemek). Emellett tekintettel az elmúlt évtizedek ítélkezési gyakorlatára **aktualizáltuk** az esetkörök elnevezését és felmerült esetek körét is.

2. 1. Veszélyes üzemek a jogszabályokban

Hatályos jogszabályaink egy része bizonyos tevékenységeket **explicit** módon nyilvánít veszélyes üzemmé azzal, hogy a Ptk. 345-346.§-ait rendeli alkalmazni a velük kapcsolatos kárra. Más jogszabályok viszont egy adott tevékenység veszélyességéről szólnak, fokozott elővigyázatosságot, megelőzési kötelezettséget írnak elő anélkül, hogy polgári jogi értelemben veszélyes üzemmé minősítenék őket, akár a vonatkozó felelősségi szabályok hivatkozásával. Ez utóbbi csoportnál viszont a tartalmi elemzés, a rendszertani értelmezés vagy a bírói gyakorlat figyelembevétele alapján a Ptk. rendszerében veszélyes üzemnek tekinthetjük őket (**implicit** módon meghatározott veszélyes üzemek).

Az új Ptk. Koncepciójában²¹ a jelenlegi szabályozástól eltérően az emberi környezetben okozott károkért való helytállás külön nevesített felelősségi esetként²² szerepel. Szintén nevesítve és a hatályos vadászati törvény terminológiáját átvéve szerepel a vadkár, a vadászati kár, valamint a vadban okozott kár²³. Külön fejezetet kapnak az atomkárok is²⁴.

Ezeket az új, nevesített tényállásokat a könnyebb összehasonlíthatóság végett a hatályos szabályok elemzésénél tárgyaljuk.

2. 1. 1. *Explicit módon meghatározott veszélyes üzemek*

Az e csoportba tartozó veszélyes üzemek a **törvényalkotó döntése** révén váltak veszélyes üzemmé, amikor fokozott veszélyességűvé nyilvánította őket és a Ptk. 345-346.§-ait rendelte alkalmazni rájuk. **Maga a Ptk. 345.§-a** az emberi környezetben okozott károokra, a **külön törvények** közül a környezetvédelem általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Kvt.) 103.§-a, a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vtv.) 81.§-a, a vadgazdálkodásról, vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (a továbbiakban: Vtv.) 75.§-a, az atomenergiairól szóló 1996. évi CXVI. törvény (a továbbiakban: Aetv.) 53.§-a, a géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény 27.§-a és az állatok védelméről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 24.§-a rendel e szabályok alkalmazását.

2.1.2. *Implicit módon meghatározott veszélyes üzemek*

Egyes jogszabályok anélkül rendelkeznek egy veszélyes tevékenységről, hogy akár csak utalnának a Ptk. felelősségi rendelkezéseire.

Esetükben a jogalkotó a tevékenységet sem nyilvánítja veszélyessé és az alkalmazandó felelősségi alakzatról sem rendelkezik. A szigorú kármegelőzési szabályok, a keletkező kár mértéke és a tevékenység veszélyessége azonban indokolja a veszélyes üzemi felelősség alkalmazását.

Ilyen tevékenységekörök, a veszélyes eb tartása, a veszélyes anyagokkal és a veszélyes hulladékokkal kapcsolatos tevékenységek.²⁵

2. 1. 3. *A veszélyes üzemi felelősség határesetei a hatályos jogszabályokban*

A teljesség igényével megemlítendő, hogy a hatályos jogban vannak olyan szabályok, amelyek sem a tevékenység veszélyességét nem említik, sem a veszélyes üzemi felelősség alkalmazását nem írják elő. Jellemzően egy objektív alapú, fokozott helytállási kötelezettségről

rendelkeznek, a kimentés tekintetében a veszélyes üzemi felelősségnél megismert mentesüléssel. Ugyanakkor a tevékenység veszélyessége, a keletkező károk mértéke és a megelőzés lehetőségei alapján **nem jelentenek fokozott veszélyességet**, így nem is minősülnek veszélyes üzemnek.

Ilyen esetek például a jogellenes adatkezeléssel okozott kár, illetve a gyermeknek, tanulónak, hallgatónak óvodai, iskolai, gyakorlati jogviszonyával kapcsolatos kár.

II. A KÖRNYEZETVÉDELMI SZABÁLYOZÁSI RENDSZERE²⁶

A környezetvédelmi szabályozás saját összefüggésekkel rendelkezik, önálló rendszert alkot, amelyre a polgári ügyekben eljáró bíróságoknak is figyelemmel kell lenniük. Ki kell tekintenünk a környezeti jog rendszerére, hogy megérthessük milyen viszonyban állnak egymással a környezetvédelmi tárgyú jogszabályok, illetve hogyan kapcsolódik hozzájuk a polgári jog és ezen belül a veszélyes üzemi felelősség fogalomrendszere.

Végeredményben egy finoman kidolgozott kapcsolatrendszer körvonalazódik előttünk, ahol az átfogó, elvi jelentőségű jogszabályok egy generális, az egyes területekre vonatkozóak pedig egy speciális szabályozási szintet alkotnak. A speciális szinten belül is egyes szabályok átfogóbbak, több területre kihatnak, ezáltal közelebb kerülnek a generális szabályokhoz. Végül minden egyes szabály kölcsönös hatással van a másakra és így alkotnak egy komplex rendszert, amelynek törvényszerűségei a környezeti kárfelelősségre is kihatnak.

1. *Speciális és generális szabályok viszonya*

A Kvt. az összhang szempontjából határozza meg a védendő területeket és veszélyeztető tevékenységeket, de nem szól arról, hogy különös rendelkezés hiányában alkalmazhatóak-e a szabályai.²⁷ A kódex indoklása és a Tvt.²⁸ viszont lehetővé teszi ezt.²⁹

Ennek megfelelően a környezeti károkért való veszélyes üzemi felelősség tekintetében elsősorban a különös tényállásokat kell alkalmazni, ezek hiányában pedig a Kvt. kárfelelősségi alakzatát. Főként mivel – mint majd látható lesz – a speciális alakzatok sosem fogják át a keletkezhető környezeti károk teljes spektrumát.

A kódex átfogó jellegéből, alapelvi rendelkezéseiből és abból kiindulva, hogy a speciális területeken is alkalmazhatóak a szabályai, kimondható, hogy a **környezetvédelem anyajoga** a Kvt. Ezzel a környezeti jog generális szabályozási szintjét képezi.

2. A Tvt. különleges helye

Sematikus megállapítás, hogy a releváns jogszabályok a speciális – generális viszonyában állnak, ugyanis több különös szabály kilóg a sorból. Az egyik ilyen a természet védelméről szóló törvény. Számos más jogforrás épül rá és védelmi köre is olyan kiterjedt, hogy ez kiemeli a többi szabályozás közül és a Kvt-hez hasonlóvá teszi. Külön figyelmet érdemel tehát a Tvt. és a Kvt., valamint a Tvt. és speciális jogszabályok viszonya.

2. 1. A Kvt. és a Tvt. viszonya

Ami a Tvt-t a Kvt-hez közel hozza, de egyben kiemeli a többi speciális norma köréből, az a szabályozási tárgya és módszere. A Tvt. tárgyi hatálya ugyanis kiterjed valamennyi természeti értékre és területre, valamint a tájra.³⁰ Ezek definíciójából³¹ megállapítható, hogy a környezeti elemeket más szempontból védi a Tvt., mint a Kvt³².

A környezeti elemek ugyanis a **Tvt-ben természeti rendszerként** jelennek meg.³³ Ugyanis a természet védelme fogalmilag csak komplexen, a biológiai összefüggések figyelembe vételével valósulhat meg. Másrészt a természetvédelem többletelemeket is bevisz a védelem körébe. Így a tájvédelem körében az esztétikai értékek, a védett területek körében a nemzeti és egyetemes kulturális örökség.

Ezt a speciális jelleget a jogalkalmazásnak is figyelembe kell vennie és elsősorban a Tvt-t kell alkalmaznia a felelősségre vonás körében is.³⁴

2. 2. A Tvt. és a speciális szabályok viszonya

A Tvt. több alkalommal utal egyes környezethasználati tevékenységek természetvédelmi jellegű szabályaira³⁵, de a speciális jogszabályok is tartalmazznak ilyen rendelkezéseket.³⁶ Ebben a tekintetben úgy viselkedik a Tvt., mint egy generális jogforrás.

Valójában ezekre a területekre a Tvt. és a Kvt. egyaránt kihatással van. Különösen, ha az adott területet szabályozó törvény nem tartalmaz különös kárfelelősségi tényállást. Így ha a károkozás természetvédelmi rendelkezés megszegésével történik, akkor természeti kárnak minősül, a Kvt. pedig háttérjogszabály. Egy tisztán környezetvédelmi szabály sértésével okozott kárnál, környezeti kárról beszélhetünk és csak a Kvt. alkalmazandó rá.

3. Az egyes külön szabályok közös jellemzői

A speciális területeket áttekintve megállapítható, hogy azok mindegyike **törvényi szinten** szabályozott. Elsősorban közigazgatási jellegű szabályokat tartalmaznak, a polgári jog köréből a kártérítésen kívül szomszédjogi rendelkezések és a kártalanítás szabályai jelennek meg.

A törvények legtöbbje csak **közvetetten** tartalmaz a környezeti **károk megtérítése** szempontjából releváns szabályokat. Elsősorban olyan előírásokról van itt szó, amelyek egy már bekövetkezett károsodás, illetve annak veszélye esetén a károkozó kötelezettségei megállapításánál, a tevékenységi körön kívüli elháríthatatlan ok megítélésénél segíthetik a jogalkalmazót.

Ugyanakkor vannak olyan törvények, amelyek **önálló felelősségi szabályokkal** is rendelkeznek, így az Aet. és a Vtv.. Olyan megoldásokkal is találkozunk, ahol a jogszabály a Ptk-ra utalással rendezi a felelősség kérdését. Ilyen rendelkezést tartalmaz az Aet., a Vtv, a bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Bt.) vagy a hulladékgazdálkodásról szóló 2000. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Hgt.).

III. A KÖRNYEZETVÉDELEM SZABÁLYOZÁSI RENDSZERE ÉS A VESZÉLYES ÜZEMI FELELŐSSÉG

A környezeti jog és a polgári jog nem alá-fölérendelt, hanem **egymást kiegészítő jogágak**. A környezetvédelem rendszeréhez ugyan kívülről, de több szállal kapcsolódik a Ptk. és a veszélyes üzemi felelősség. A Kvt. és a Ptk. utaló szabályánál fogva létezik egy **átfogó, általános**, a külön szabályok rendelkezésénél fogva pedig az egyes tevékenységekre kiterjedő, **speciális kapcsolat**.

A speciális normák általában a Ptk. 345.§-ához képest többlet-szabályt nem tartalmaznak, viszont a Kvt., a Tvt. és a Hgt. felelősségi tényállása többletelemmel rendelkezik a jogellenességre nézve.

Külön felelősségi tényállás hiányában ezek alkalmazhatók a speciális jogszabályok hatálya alá tartozó esetekben is.

Itt egy **önálló felelősségi rendszerről** van szó, amely megőrzi a kártérítés reparatív funkcióját, a környezeti jog preventív szabályai pedig módosult formában jelennek meg benne. Főszabály szerint **teljes eredményfelelősségről** van szó, ahol az **elsődleges, egyetemleges elemek** és a **kártelepítés** is megjelenik. A környezeti kárért való felelősség körében is felmerül a feltétlen fokozatú tényállás alkalmazása, sőt a szándékosság és a gondatlanság bevonása is a veszélyes üzemi tényállás mellett. A különös szabályokban pedig a fokozott és a feltétlen alakzat között is találhatók tényállások.

Mindezek figyelembe vételével egy rendkívül **cizellált rendszer** képe alakulhat ki előttünk, amelyben mindezek ellenére összhang teremthető, ha előbb nem, a jövőben.

IV. A KÖRNYEZETI KÁRFELELŐSSÉG ALAPJA – A KVT. ALAPFOGALMAI

A környezetvédelmi kártérítési jog keretében első rendű feladat annak a tisztázása, hogy a polgári jogilag releváns **környezeti jogi fogalmak** milyen viszonyban állnak egymással.

Ennek keretében a környezetkárosodás, a környezetveszélyeztetés, a környezetszennyezés, az igénybevétel, a terhelés, a környezethasználat és a különböző Kvt. szerinti határértékek kártérítési szerepe vizsgálandó.

1. Környezetszennyezés – környezetveszélyeztetés – környezetkárosítás

1. 1. A környezetszennyezés elhatárolása a környezetkárosítástól

A környezetszennyezés környezetkárosítástól való elhatárolása során látnunk kell, hogy a szennyezést a jogalkotó egy előre meghatározott számszerűsített kritériumhoz, a kibocsátási határérték meghaladásához köti, feltéve, hogy az **terheléssel** következik be.

Ezzel szemben a környeztkárosítás az a tevékenység, amelynek hatására környeztkárosodás következik be. Tehát a jogalkotó a környeztkárosító magatartásokat nem csak terheléssel látja megvalósíthatónak, hanem **igénybevétellel is**.

A **környeztkárosodás** a környezetnek vagy valamely elemének olyan mértékű változása, szennyezettsége, illetve valamely eleme igénybevételének olyan mértéke, amelynek eredményeképpen annak természetes vagy korábbi állapota (minősége) csak beavatkozással, vagy egyáltalán nem állítható helyre, illetőleg, amely az élővilágot kedvezőtlenül érinti.³⁷ A környeztkárosodás tehát **többféle magatartással** valósulhat meg, így változás előidézésével, szennyezéssel illetve az igénybevétel fokozott mértékével is. A környezetszennyezéstől való elhatárolás szempontjából a **szennyezéssel megvalósuló kárnak** van jelentősége. Ami a károsodást a szennyezettségtől megkülönbözteti, az az a **minősített eredmény**, ami a szennyezés hatására következik be, nevezetesen, hogy a korábbi állapot, minőség nem, vagy csak beavatkozással állítható helyre, illetve az élővilágot kedvezőtlenül érinti. Ebben az esetben tehát a környeztkárosodás egy minősített szennyezettség formájában jelenik meg. Ez a súlyos eredmény a károsodás differentia specifikája.

1. 2. A környezetveszélyeztetés elhatárolása a szennyezéstől

A **környezetveszélyeztetés**, az a tevékenység vagy mulasztás, amely környeztkárosítást idézhet elő.³⁸ Már a fogalom meghatározásából is látható, ami a **környeztkárosodástól** megkülönbözteti, az hogy tényleges károsodással nem jár, csak annak a veszélye kell, hogy fennálljon. Ahhoz, hogy ezt a bíróság megvalósultnak lássa, a környeztkárosodás bekövetkeztének az adott helyzetben előreláthatónak és olyan közelinek kell lennie, amely még elhárítható, de az intézkedések megtételének hiányában nagy valószínűséggel ténylegesen bekövetkezne.

Nagy hasonlóságot mutat a **szennyezettségi határérték túllépése (minősített szennyezés)** a környezetveszélyeztetéssel, ugyanakkor a két fogalom nem azonos. A határérték ugyanis egy előre meghatározott, a jogalkalmazást orientáló tényező,

ugyanakkor a gyengéje is a **stabilitásában** van: a rugalmasság hiánya.

A környezetveszélyeztetés törvényi fogalma egy **rugalmas fogalom**, csak a károsodás lehetősége határolja le. Ez a bírói gyakorlatra ró nagyobb terhet, hogy tartalommal töltsen meg és kimunkálja megállapítása kritériumait, mert a szennyezettségi határérték túllépése esetén sem lehet automatikus a veszélyeztetés megállapítása. Környezetveszélyeztetés fennállhat a szennyezettségi határérték alatt (nem minősített szennyezés) és a fölött is (minősített szennyezés), ha a károsodás bekövetkezte **konkrét esetben előrelátható, nagy valószínűségű és közeli**. A szennyezettségi határérték szerepe ugyanis nem a kizárólagosság megteremtése a veszélyeztetés megállapítására, hanem a tudomány mindenkori állása szerint azoknak a helyzeteknek a meghatározása, amelyek károsodás lehetőségével járnak. A jogalkotó viszont nem vonhatja be ilyen módon az összes felmerülő veszélyhelyzetet a szabály alá, a környezetvédelem céljai megkívánják egy rugalmas szabály biztosítását a jogalkalmazás számára. A határérték előnyénél hangsúlyozottan kiemelendő viszont, hogy egyrészt a túllépés megállapítása viszonylag egyszerű, részben mentesíti az igényérvényesítőt a bizonyítás nehézsége alól, másrészt pedig az illetékes szerv figyelmét felhívja az azonnali intézkedésre a károsodás elkerülése érdekében.

A szennyezés esetén tehát a károsodás bekövetkeztének valószínűsége fennáll, ugyanez a minősített szennyezés esetén nagy valószínűségű. A veszélyeztetés megállapításához viszont a közelség is szükséges. Ez lehet olyan, amely már megalapozza a veszélyeztetés megállapítását, de lehet olyan is, amely még nem. A szennyezés tehát **egészében nem azonosítható** a veszélyeztetéssel, de bizonyos része már megalapozza azt. Ez a terület nem feltétlenül esik egybe a minősített szennyezés területével sem, mert ott is vizsgálendő legalábbis a közelség fennállta.

2. Környezetvédelmi határértékek és szerepük a környezeti kárfelelősség körében

A szennyezés és a veszélyeztetés elhatárolásánál már látható volt, hogy a határértékeknek van relevanciája a kárfelelősség körében is.

Egyrészt a kibocsátási határérték túllépése alapján állapítható meg a szennyezés fennállta, másrészt a szennyezési határérték meghaladása megalósítja azt a minősített szennyezést, amely a veszélyeztetés bekövetkeztét nagymértékben valószínűsíti. Ezek segítséget nyújtanak a bírói gyakorlat számára és orientálják azt³⁹, de nem kizárólagosan ezekre támaszkodik az ítélkezés.

Előjáróban a következő problémák kiemelése szükséges:

Az igénybevételi és kibocsátási határérték az igénybevétel és a terhelés olyan szintjét határozza meg, amely alatt kizárt a környezetkárosodás (így annak veszélye is).⁴⁰

A **szennyezettségi határérték túllépése** már olyan szintű terhelést jelent, ahol fennáll a környezet- vagy egészségkárosodás lehetősége. A környezetveszélyeztetéstől való elhatárolásnál a fentiekben írtak mellett arra is tekintettel kell lenni, hogy a szennyezettségi határérték meghatározásakor a jogalkotó az egészségkárosodás bekövetkeztére is figyelemmel volt. E kettő megalósulása viszont nem feltétlenül azonos mértékű kibocsátás mellett történik, ezért minden esetben külön vizsgálendő, hogy a túllépés mikor jár környezetkárosodás veszélyével és mikor egészségkárosodásával.

A szennyezettségi határérték túllépésének értékelése mellett problémát jelent, hogy az **igénybevételi vagy kibocsátási határérték meghaladása, de a szennyezettségi el nem érése** esetén miként minősül a magatartás és eredménye, illetve a környezetveszélyeztetés köthető-e kizárólagosan a szennyezettségi határérték túllépéséhez.

Az igénybevételi vagy kibocsátási határérték túllépése ugyanis már nem zárja ki a környezetkárosodás lehetőségét, tehát az már a szennyezettségi határérték alatt is fennáll. Felmerülhet, hogy ebben az esetben mi indokolja a szennyezettségi határérték fenntartását?

A válasz erre az a minősített szennyezés, ami a határérték túllépése esetén önmagában – vagylagosan – a környezetkárosodással fenyeget. Az a momentum, hogy a jogalkotó nem mondja ki, hogy az igénybevételi, kibocsátási határértékek felett ez a veszély már fennáll, de a szennyezettségénél rögzíti, kifejezi azt, hogy utóbbi esetben a veszély már nagy valószínűségű. Lehetőséget ad viszont ezzel a

megoldással arra is, hogy ha a „köztes” területen következne be hátrányos változás, az is reparálható legyen.

2. 1. A határértékek túllépése a bírói gyakorlatban

A határértékek túllépéséhez kapcsolódó bírói gyakorlat változatos képet mutat. Jellemző, hogy a környezetveszélyeztetés problémája a környezetszennyezéssel és a károsítással összefüggésben jelenik meg és összekapcsolódik a különböző határértékek túllépésével. A bírák a határértékeket a károsodás és a veszélyhelyzet jelzőrendszerének tekintik, bár eltérő jelentőséggel. Közös sajátosság továbbá, hogy az alsóbb szinten eljáró bíróságok és/vagy a felek részéről zavar merült fel a szennyezés – veszélyeztetés – károsodás viszonya és a határértékek ezekhez viszonyított szerepe tekintetében. A veszélyeztetés megállapítása esetén pedig tipikusan nem indokolják a bírák, hogy miben és miért látják megvalósulni a környezetkárosodás lehetőségét.

2. 2. A minősített szennyezés ítélkezési gyakorlata

Sorra véve a közzétett döntéseket, az egyik esetben szennyvíz kibocsátással megvalósuló környezetveszélyeztetés volt az ügy tárgya, ahol a veszélyeztetés fennállta és fogalma volt vitás. A felperes felülvizsgálati kérelmében arra hivatkozott, hogy a **szennyezettségi határérték többszöri túllépése** önmagában környezetveszélyeztetést valósít meg. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a szennyezés – veszélyeztetés – károsítás nem egymásra épülő, hanem együttesen értelmezendő fogalmak. Kimondta, hogy a szennyezés nem a veszélyeztetést megelőző állapot, hanem mint fogalom önmagában jelenti mindazokat a körülményeket, amelyeken keresztül a veszélyeztetés megvalósulhat. Megállapította továbbá, hogy a szennyezési határérték meghatározása nyilvánvalóan a környezet olyan mértékű terheléséhez igazodik, amelyen túl a környezetkárosodás már be is következhet. A vizsgált esetben pedig a többszöri határérték-túllépés magában foglalta a környezetkárosodás lehetőségét, ezzel pedig a környezetveszélyeztetés megvalósult.⁴¹

Észrevételeink a következők:

Nem határozta meg a bíróság, hogy miben is látja a veszélyt. Esetleg a vízi élőlények lehetséges pusztulásában, fejlődési rendellenességében vagy áttelepülésében, mint az élővilágot kedvezőtlenül érintő hatásban, vagy hogy a víz szennyezettsége a jövőben esetleg helyreállíthatatlan, illetve csak beavatkozással helyreállítható változást okozna? Talán azért nem tért ki ilyen részletekre az eljáró bíróság, mert ezek nélkül is megállapítható a veszélyeztetés pusztán a szennyezettségi határérték túllépése alapján? Erre nem ad választ a határozat.⁴²

2. 3. A nem minősített szennyezés ítélkezési gyakorlata

Egy másik esetben futómű-gyár által kibocsátott légszennyezés történt. A megyei bíróság álláspontja szerint a **kibocsátási határértéket meghaladó, de a szennyezettségit el nem érő terhelés** esetén a környezetkárosodás igazolására van szükség. A kibocsátási határérték alatt ugyanis kizárt a károsodás, a szennyezettségi felett viszont ennek a ténye fennáll. A felperes annak a megállapítását kérte, hogy az emissziós határérték túllépése légszennyezést jelent, amely egyúttal környezetet veszélyeztető tevékenység.

A Legfelsőbb Bíróság azt vizsgálta a kérdésben, hogy a szennyezés egyúttal veszélyeztetésnek minősül-e, vagy annak csak a szennyezettségi határérték átlépése lehet az alapja – ahogyan a jogerős ítélet megállapította. Az alsóbb bíróság álláspontjával nem értett egyet a Legfelsőbb Bíróság és kimondta, hogy önmagában a kibocsátási határértéket meghaladó terhelés is **eredményezhet környezetkárosodást**. Megállapította továbbá, hogy megvalósult a veszélyeztetés a túllépéssel. Leszögezte, hogy megállapításával ellentétes értelmezés esetén **nem lenne értelme a kibocsátási határértéknek**. Alátámasztásul felhívta a törvény indoklását, amely szerint a környezetveszélyeztetés a környezet olyan használata, amelynél a felhasznált vagy előállított anyagok vagy energia tulajdonságai következtében káros környezeti hatások lépnek fel és a megfelelő védelmi, biztonsági intézkedések elmulasztása esetén be is következhetnek.⁴³

Az esettel kapcsolatos **észrevételeink** a következőek:

Helytállónak tartjuk azt a megállapítást, hogy önmagában az emissziós határérték meghaladása környezetkárosodást eredményezhet és ezért környezetveszélyeztetés fennállhat. Ugyanakkor a konkrét ügyben a veszélyeztetés mibenlétét semmivel sem indokolja a Legfelsőbb Bíróság.

A veszélyeztetés megállapítását arra alapozza, hogy az a túllépéssel megvalósult, különben nem lenne jelentősége a határértéknek. Ez a megállapítás aggályos, mert ha továbbgondoljuk, a következőkre jutunk: a bíróság szerint azért kell megállapítanunk a veszélyeztetést, mert e nélkül a kibocsátási határértéknek nincs értelme. Viszont akkor mi lenne a jelentősége a szennyezési határértéknek, amelyet a jogalkotó – részben – a környezetveszélyeztetés fogalmi elemeivel határoz meg?

Megítélésünk szerint komplexen kell megközelítenünk a kérdést. Kiindulásként rögzítsük, hogy valamennyi határértéknek jelentőséget kell tulajdonítanunk. Másodsorban a fogalmak értelmező rendelkezésbeli jelentéséből indulunk ki, szem előtt tartva a szabályozás rációját, célját is.

A fentiekben a veszélyeztetés és a szennyezés elhatárolásánál kifejtetteket fenntartjuk e tekintetben.⁴⁴ Eszerint, a **szennyezési határérték** túllépése a károsodás nagy valószínűségét igazolja és a **bizonyítás** e körben annak **közeliségére** terjed ki. A **kibocsátási, igénybe vételi határérték** túllépésénél viszont a károsodás **valószínűségének mértéke és közelsége is** bizonyítás tárgya. A szennyezettségi határérték túllépésénél az igényérvényesítőt terhelő bizonyítási kötelezettség tehát szűkebb körű. Ugyanakkor ez a megoldás képes reagálni arra a – kimondottan a környezeti jog terén megfigyelhető – tapasztalatra is, hogy a kisebb mértékű terhelés, igénybevétel is okozhat veszélyeztetést.

A harmadik közzétett döntés ehhez kapcsolódva jelentős megállapításokat tesz. Ebben az esetben a környezethasználó a **kibocsátási határértéket meghaladó** szennyvíz-kivezetéssel szennyezte a környezetet. A Legfelsőbb Bíróság ebben az ügyben is leszögezte, hogy a szennyezés nem azonosítható a veszélyeztetéssel és a károsítással. Megállapította továbbá, hogy az igénybevételi, kibo-

csátási és szennyezési határérték **bármelyikének a túllépése** a környezet veszélyeztetését idézheti elő és megfelelő védelmi, biztonsági intézkedések elmaradása esetén a káros környezeti hatások nagy valószínűséggel be is következnek. Ezeket a határértékeket a környezet **potenciális** veszélyeztetése jelzőrendszerének tekintette. Mindezek mellett kimondta, hogy az adott körülmények alapján vonható le következtetés arra nézve, hogy a veszélyeztető állapot **ténylegesen fennáll-e**.⁴⁵

A döntés elvi kijelentéseivel kapcsolatban a következő **megállapítások** tehetők:

A határozat újdonsága: megindokolja az eljáró bíróság, hogy miért látja megalapozottnak a veszélyeztetés fennálltát. E körben hivatkozik a peranyagra és kimondja, hogy a korábbi halpusztulások és a szakértői vélemény megalapozza a vízi élővilág károsodásának veszélyét. Ez a környezetkárosodás élővilágra kedvezőtlen hatást kifejtő formájának felel meg.

Az előbbi esettől eltérően bármelyik határérték túllépése és a megfelelő védelmi intézkedések elmulasztása esetén a káros környezeti hatások bekövetkeztét lehetségesnek és valószínűnek tartotta a Legfelsőbb Bíróság. Ezzel az állásponttal megegyezik az általunk képviselt.

A jogeset **valódi jelentősége** abban van, hogy megkülönbözteti a potenciális és a tényleges veszélyeztetést, ezzel irányt mutat a jogalkalmazás számára. Kiemeli a határértékek potenciális veszélyt jelző szerepét és leszögezi, hogy a tényleges veszély megállapítására az adott eset körülményei alapján kerülhet sor. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy nem szól arról, hogy hol az a választóvonal, ahol már a szennyező magatartás veszélyt jelent és ez miben manifestálódik a külvilágban.

Összegzésül megállapítható, hogy a bírói gyakorlat foglalkozik a szennyezés – veszélyeztetés – károsodás problematikájával és ebben a határértékek által betöltött szereppel. Ugyanakkor a felelősség megállapítása szennyezés esetén veszélyeztetés vagy károsodás alapján történik. Nem vizsgálja a bírói gyakorlat a tevékenység veszé-

lyességét, amely szennyezés esetén maga megalapozhatja kárfelelősséget a Kvt. rendelkezései alapján.

V. A 2004/35/EK IRÁNYELV A KÖRNYEZETI KÁROK MEGELŐZÉSE ÉS FELSZÁMOLÁSA TEKINTETÉBEN A KÖRNYEZETI KÁRFELELŐSSÉGRŐL

Az egyes felelősségi esetek vizsgálata előtt ki kell tekintenünk az Unió környezeti felelősségi szabályozására is, amelynek köréből a 2004/35/EK irányelv érdemel kiemelést.

Az irányelv csak a gazdasági szereplők által gazdasági tevékenységgel okozott nagyobb méretű, **szűkebb értelemben vett környezeti károkra** vonatkozik.

Célja egy valamennyi tagállamban egységes védelmi minimum megteremtése, amelynél szigorúbb nemzeti szabályok szabadon alkothatók.⁴⁶ Mindezt egy olyan **keret** kialakításával kívánja elérni, amely a főcélok mentén egységes jogalkalmazást biztosít, ezen túlmenően viszont valamennyi tagállam saját jogrendszere alapján tölti meg azt tartalommal. Ennek érdekében több fogalmat is meghatároz maga a közösségi jogalkotó, így a kár, érintett környezeti elemenként a környezeti károk, az egyes környezeti elemek, a kibocsátás, a megelőző és felszámolási intézkedések, a költségek, a gazdasági szereplők és a keresőtevékenység fogalmát. Ezek közül a kárfogalmak, a gazdasági szereplők és a keresőtevékenységek érdemelnek témánk szempontjából figyelmet.

A **környezeti kárnál** az érintett környezeti elemek károsodása tekintetében azok alapvető jellemzőire vagy az emberi egészségre jelentős, kedvezőtlen kihatás is szükséges.⁴⁷ A károsodott környezeti elemek az irányelv értelmében csak a vizek, a talaj, a védett fajok vagy a természetes élőhelyek lehetnek. A levegőszennyezés nem tartozik e körbe, kivéve, ha az általa szállított anyagok okozzák az előbbieket károsodását.⁴⁸

A **kárfogalom** nem polgári jogi jellegű, hanem a tevékenység külvilági, tényleges eredményét rögzíti. Így természeti erőforrásban közvetlenül vagy közvetve bekövetkező, mérhető, kedvezőtlen változás, illetve valamely természeti erőforrás által nyújtott szolgáltatás közvetlen vagy közvetett, mérhető romlása.⁴⁹ Annak megállapítása,

hogy ezek a kártérítési jog fogalmai szerint mit jelentenek a jogalkalmazás feladata.

A **gazdasági szereplő** – tulajdonképpen a lehetséges károkozó – bármely természetes vagy jogi személy lehet, a hangsúly azon van, hogy keresőtevékenységet végez, irányít, etc.⁵⁰ A keresőtevékenységhez való viszonya alapján – végzi, irányítja, a gazdasági döntési hatáskört rá ruházták, nyilvántartásba vették, a tevékenységvégzésre feljogosították, arra engedéllyel rendelkezik, vagy azt bejelentette – nagy hasonlatosságot mutat ez a fogalom a veszélyes üzemi felelősség üzembentartójával. Ami megkülönbözteti tőle az, hogy valamely személy gazdasági szereplőnek csak gazdasági, keresőtevékenysége viszonylatában minősülhet, az üzembentartó bármely tevékenység, így nem kereső, személyes jellegű tevékenység révén is.

Jól megvilágítja ezt maga a **keresőtevékenység** fogalma, amely csak a gazdasági tevékenységet és üzleti, vagy vállalkozási keretek között végzetteket jelöli meg, ahol nem a profitorientáltságnak van szerepe.⁵¹

Kimondható tehát, hogy az irányelv értelmében **károkozó** nem lehet a nem gazdasági célból eljáró magánszemély.

Nem tisztán magánjogi jellegű irányelvről van szó, a témához kapcsolódó közigazgatási szabályokat is tartalmaz. **Polgári jogi felelősségi rendelkezései** a környezeti kárfelelősség egy kis szegmensével foglalkoznak, a megelőzési és felszámolási intézkedések költségeire terjednek ki. Ezek a **kár** fogalmi rendszerében a vagyoni káron belül az indokolt költségek körébe tartoznak. A környezet károsodásából eredő tényleges kár, elmaradt haszon és esetleges nem vagyoni kár megtérítését tehát az irányelv nem érinti. Nem érinti továbbá a személyi sérülések, magántulajdonban esett károk, vagy gazdasági veszteségek esetét sem⁵², ebben az értelmében a – nem gazdasági célból eljáró – magánszemély **károsult** sem lehet.

Ebből következően az irányelv környezeti kár felfogása szűkebb, csak a nagy kiterjedésű, komolyabb károkozásokra terjed ki. Ellenben a hazai gyakorlat a magántulajdonban esett károk megtérítését is lehetővé teszi a környezeti kártérítés keretében.

A felelősségi szabály alkalmazásának feltétele egy, vagy több környezetszennyező azonosítása, a kár valós és mérhető volta és az ezek közötti okozati összefüggés.⁵³ A gazdasági szereplők helytállása e körben a megelőzési és felszámolási intézkedések és a kárveszély-felmérés költségeire terjed ki.⁵⁴ **Nem viselik** viszont azokat a költségeket, amelyek egy általuk nem befolyásolható esemény okozta kár, vagy kárveszély körében keletkeztek. A tagállamoknak lehetősége van olyan rendelkezés beiktatására, amely kifejezetten engedélyezett kibocsátás, vagy esemény eredményeképp bekövetkezett kár esetén mentesíti a gazdasági szereplőt a felszámolási költségek viselése alól feltéve, hogy vétklenül járt el, vagy a kárveszély előreláthatatlan volt.⁵⁵

Végezetül megemlítendő, hogy az irányelv **hatálya nem terjed ki** a meghatározott nemzetközi egyezmények alkalmazási körébe eső események okozta károkra, kárveszélyre;⁵⁶ azon nukleáris jellegű károkozásokra, amelyek az Európai Atomenergia-Közösséget létrehozó szerződés⁵⁷, vagy más meghatározott nemzetközi egyezmény hatálya alá tartoznak,⁵⁸ valamint az olyan környezeti károkra, ezek veszélyére, amelyeket honvédelmi, nemzetközi biztonsági, vagy természeti katasztrófa elhárítása céljából végzett tevékenység okozott.⁵⁹ Nem mentesülési okként szabályozza, hanem kiveszi az alkalmazási köréből az irányelv a fegyveres konfliktus, hadiállapot, polgárháború, felkelés vagy rendkívüli, elkerülhetetlen és kivédhetetlen természeti jelenségeket.⁶⁰ Miután ezek a tagállamokban hagyományosan mentesülési okot jelentenek, ezekért a gazdasági szereplő nemzeti alapon sem felel főszabály szerint.

Az irányelv jelentőségét növeli, hogy azt **2007. április 30-ig** implementálniuk kell a tagállamoknak, tehát alapvető kihatása lesz a közeljövőben a hazai környezeti kártérítési jogra is.

VI. EGYES FELELŐSSÉGI ESETEK A JOGSZABÁLYOKBAN

A környezeti kárfelelősségi alakzatok két részre oszthatóak aszerint, hogy többféle, vagy csak egyes környezeti elemeket védenek; többféle, vagy meghatározott károkozó magatartást szankcionálnak;

valamint, hogy a speciális szabályok hatálya alá tartozó, de külön felelősségi alakzattal nem rendezett károk tekintetében is alkalmazhatóak, vagy sem. Ez alapján beszélhetünk általános és speciális környezeti felelősségi tényállásokról. Általános alakzatokat tartalmaznak a Kvt., a Tvt. és a Hgt., speciálisakat az Aet., a Vtv. és a Bt..

1. Általános felelősségi alakzatok és a Ptk. 345.§-a⁶¹

Először leszögezendő, hogy a **környezeti kár** és a **környezetkárosodás** fogalma nem szinonim.

A károsodásfogalmat ugyanis a jogalkotó környezeti szempontból határozta meg, a kárt polgári jogiból. Emellett a kár nem feltétlenül károsítással valósul meg, hanem szennyezéssel, veszélyeztetéssel vagy előírásszegéssel és a bekövetkezett kár sem kizárólag a Kvt. által meghatározott formában jelentkezhet.

Kijelenthető továbbá, hogy a Kvt. elnevezése, a **környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kár**, pontatlan és megtévesztő. A Kvt. tartalmaz egy környezetveszélyeztetés fogalmat, amelyhez képest a polgári jogi felelősségi tényállás (Kvt. 103.§) önmagában kevesebbet tartalmaz, amikor a környezethasználathoz köti a megálapítást, az általános felelősségi szabállyal (Kvt. 101.§) kiegészítve pedig többet, mert a szennyezést, előírásszegést is elegendőnek tartja. Helyesebb lett volna csak környezeti kárnak nevezni.

A Kvt., a Tvt., a Hgt. többletrendelezései a Ptk – hoz képest, hogy a környezeti károkozás módját, a jogellenességet konkretizálják:

- A Kvt. szerint csak a környezetet felhasználó (igénybe vétel, terhelés) magatartás minősülhet környezeti károkozásként, amennyiben szennyezést, veszélyeztetést, károsodást okoz, illetve a környezetvédelmi előírásokat megszegi.⁶²
- A Tvt. értelmében jogellenes a természetvédelmi jogszabályokat, egyedi hatósági előírásokat megszegő magatartás.⁶³
- A Hgt. alapján jogsértő egyrészt a hulladékgazdálkodási jogszabályokat, hatósági határozatokat megszegő maga-

tartás, amennyiben a környezetet szennyezi, veszélyezteti, vagy károsítja, másrészt a környezeti előírásokat sértő tevékenységvégsz.

Mivel polgári jogi jogalkalmazásról van szó, szükséges, hogy ezek a magatartások polgári jogilag is jogellenesek legyenek, vagyis olyan tény, állapot, körülmény, magatartás forogjon fenn, amely más vagy-onát, személyét, jogilag védett érdekét sérti. Ez a károkozások **polgári jogi eleme**, ami a kár formájában jelenik meg. A **környezeti elem** a speciális előírások megszegése, a szennyezés, veszélyeztetés, károsítás. Ezek különböztetik meg a környezeti kárt minden más kártól. Tehát a környezeti kártérítési jognak két védett tárgya van a személyek, azok vagyona, jogilag védett érdeke és a környezet sértetlensége. Mindkettőnek sérülnie kell a felelősség megá-lapításához, a vagyonnak kár formájában, a környezetnek hátrány formájában (**kettős jogellenesség**).

Polgári jogi szempontból ez csak azt jelenti, hogy kár keletkezett, amely a Ptk. alapján megtérítendő, de kérdéses, hogy annak mely szabálya alapján. Két tényállás bír relevanciával e körben: a 339.§, az általános felelősségi szabály és a 345.§, a fokozott helyállási kötelezettség. Ez a felróhatóságon alapuló és a veszélyes üzemi felelősség általános problémájához vezet, tudniillik, hogy mikor jár fokozott veszéllyel egy tevékenység. Ennek eldöntése a környezeti károknál is a bíróságok feladata.

Ha a fenti külön kritériumok fennállnak és a tevékenység jel-legénél fogva olyan, amely ellen a hatékony védekezés, a környezet-re való fokozott veszély teljes kizárása, a folyamatok maradéktalan uralom alá vonása nem lehetséges és a környezetben jelentős kárt okozhat, akkor az **fokozottan veszélyes a környezetre** és a 345.§ szerint bírálendő el. Ha ezek a kritériumok hiányoznak, akkor nincs a környezetre veszélyes üzem és a felelősségre vonás alapja a 339.§ lehet.

Az új Ptk. **Koncepciója**⁶⁵ a kor követelményeire és a közösségi szabályokra tekintettel, a jelenleg három jogszabály⁶⁶ által rendezett **ökológiai kár** kérdéskörét egy önálló, **egységes**, külön nevesített felelősségi tényállásban fogja szabályozni. A készítőik értékelték a

környezeti kárt okozó tevékenység különös veszélyességét, így egy bevallottan szigorú, majdnem feltétlen felelősségi alakzatot alkotnak. A speciális alakzatok között az atomkár és a termékfelelősség után, de a veszélyes üzemi tényállás előtt kívánják elhelyezni. Kifejezik ezzel mindazt, hogy a jelenlegi veszélyes üzemi szabályoknál szigorúbb, attól **független, objektív alapú tényállást** fognak konstruálni; figyelemmel a Kvt., a Tvt. és a Hgt., valamint az Unió már megalkotott és előkészületben levő vertikális és horizontális szabályaira.

A közzétett célokat helyénvalónak és megvalósítandónak látjuk a dolgozat előző részeiben kifejtettek alapján. Ugyanakkor a részlet-szabályok közzététele hiányában nem tudunk bővebben állást foglalni az új tényállásról. Üdvözlendő az egységesítésre és a Ptk-ba vonásra irányuló szándék, mert **könnyíti a jogalkalmazást** és kifejezi a jogintézmény polgári joghoz való alapvető kötődését. A veszélyes üzemi felelősség alá vonás megszüntetése is **egyszerűsítheti** a joggyakorlatot, mert ezzel az új tényállásba a jogalkotó csak azokat a szabályokat vonja be, amelyeket összhangban állónak tart a jelenlegiek köréből. Ennek ellenére aggodalmunknak is hangot kell adnunk, mert a **környezetvédelem** fogalmaihoz, szabályaihoz való szerves **kötődés elveszhet**, de legalábbis fellazulhat. Az új megoldás a jelenlegitől eltérő konstrukcióhoz vezethet és féltő, hogy ezzel a környezet védelme és annak elvei is háttérbe kerülnek, a tényállás nem tölti be szerepét a környezet védelmének több jogág adta eszközrendszerében.

1. 1. A Kvt. felelősségi szabályai

A szabályozások között a Kvt. sajátos megoldást tartalmaz. A kódex külön fejezetet szentel a környezetért való felelősségnek, amelyben az általános szabályok mellett a kártérítési felelősségről és a közigazgatási szankciókról is szól. A **felelősség általános alapja** cím alatt rögzíti, hogy aki tevékenységével vagy mulasztásával a környezetet veszélyezteti, szennyezi, vagy károsítja, illetőleg tevékenységét a környezetvédelmi előírások megszegésével folytatja, az a Kvt-be foglalt és a külön jogszabályokban meghatározott

(büntetőjogi, polgári jogi, államigazgatási jogi etc.) felelősséggel tartozik.⁶⁷

Mindez csupán azt jelentené, hogy a kár a Ptk. alapján megtérítendő, de két szakasszal alább külön címben rendelkezik a **kártérítési felelősségről** és kimondja, hogy a környezet igénybevétele, illetőleg terhelésével járó tevékenységgel, vagy mulasztással másnak okozott kár környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak minősül és arra a Ptk. fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályait (Ptk. 345-346. §-ok) kell alkalmazni.⁶⁸

A két rendelkezés törvénybeli helyéből és abból kiindulva, hogy az általános szabály kifejezetten az érvényesülési körébe vonja a polgári jogot is, arra következtethetünk, hogy mindkét szakaszt figyelembe kell vennünk a jogalkalmazás során. Ez a megállapításunk alapvető hatással bír, mert egy újabb elemmel bővül a környezeti károkért való helytállás. Nem elegendő innentől a környezethasználattal való károkozás, hanem az is szükséges, hogy a tevékenység környezetet károsító, veszélyeztető, de legalábbis szennyező legyen, illetve a környezeti előírásokat megszegje.

A bírói gyakorlat alapján kimondható, hogy a károkozásra, illetve a felelősség megállapítására legalábbis szennyezés alapján kerül sor. Ugyanakkor számos esetben a **szennyezés**es magatartásnál is **veszélyeztetés**, vagy **károsodás** fennállását vizsgálják az eljáró bírák. Nem vitásan a veszélyeztetés és a károsodás olyan súlyos eredmények, amelyekből egyértelműen vissza lehet következtetni a tevékenység fokozott veszélyességére. Ezek hiánya esetén azonban az összes körülmény vizsgálatával kell megállapítani, hogy a vizsgált tevékenység valóban fokozott veszélyt jelent-e a környezetre.

A joggyakorlat ritkán állapítja meg a problematikusnak tekinthető **környezetvédelmi előírások megszegése** alapján a felelősséget.⁶⁹ Ezzel ugyanis olyan magatartások is tényállásszerűvé válhatnak, amelyek nem feltétlenül minősülnének fokozott veszélyességű tevékenységnek a polgári jog alapján. Egy környezeti előírást sértő károkozás esetén amennyiben nem valósult meg szennyezés, veszélyeztetés vagy károsodás, azt kell, hogy vizsgálják a

bíróságok, hogy más szempontból fokozott veszéllyel jár-e a környezetre a kérdéses tevékenység. Mivel az előírászegő fokozott veszélyű tevékenységek nagy része környezeti hátrányokat is okoz, a környezeti hátrányt nem okozó magatartásokért való felelősség azokra az esetekre koncentrálódhat, ahol **még nem következett be a környezeti hátrány**. Ez megfelel a környezetvédelem preventív funkciójának és a polgári jog reparatív elvének is, mert a kár bekövetkezett, de a súlyos környezeti hátrány a felelősségre vonással elkerülhető, megakadályozható. A rendelkezés ilyen irányú alkalmazása megoldást jelentene arra a kritikára, hogy a jog általában – és főként a kártérítési jog – későn képes reagálni a környezeti károkozásokra. A gyakorlat sajnos azt mutatja, hogy a jogalkalmazás lassúsága és a károkozás későn észlelhetősége miatt ez a lehetőség kihasználatlan maradt.

Összegzésül az ökológiai károkért való veszélyes üzemi felelősség akkor alkalmazható, ha a környezet igénybevétele, vagy terhelésével járó tevékenység a környezetet szennyezi, veszélyezteti, károsítja, vagy a környezetvédelmi előírásokat megszegi és másnak kárt okoz feltéve, hogy ez magatartás a **környezetre fokozott veszélyt** jelent.

Ismét hangsúlyozandó, hogy azok a károk, amelyek nem felelnek meg a fentieknek nem maradnak reparálás nélkül, csak nem e tényállás alapján. A törvény ugyanis szükségszerűen szűkíti a veszélyes üzemi felelősség alá vonható magatartások körét, mondván csak olyan kár megtérítésére vonatkozzanak a környezeti kárfelelősség szabályai, amelyek valóban hátrányos kihatással vannak, vagy lehetnek a környezetre.

1. 2. A Tvt. felelősségi szabálya

A Tvt. a saját területére vonatkozó jogszabályok, hatósági előírások megsértésével okozott kárt rendeli megtéríteni a Ptk. 345-346.§-ai szerint. Eltérően a Kvt-től nem tartalmaz általános, több jogágra vonatkozó felelősségi szabályokat.

Eltérés a Kvt-hez képest továbbá, hogy a kárért való helytállást a Tvt. nem köti szennyezés, veszélyeztetés, vagy károsodás bekövetkeztéhez.

Az előzőekben megállapítottuk, hogy az előírászegés szélesebb körben vonja be a károkozó magatartásokat a tényállás körébe, mint a környezeti hátránnyal járók. Tulajdonképpen hátrányokozásra is csak valamely környezeti előírás megszegésével kerülhet sor. Az összhang megteremtése érdekében viszont célszerű lenne, hogy a kárfelelősség megállapításának feltételei egységesek legyenek valamennyi vonatkozó jogszabályban.

A Ptk. helytállási szabályának alkalmazásához itt is szükséges, hogy a kárt okozó tevékenység **fokozott veszélyességű** legyen, de jelen esetben a **természetre**⁷⁰ vonatkozóan.

A Tvt. tényállása alá tartozó károkat **speciális környezeti kár**-nak tartjuk és megtérítésük is a Tvt-re hivatkozva lehetséges. Annyiban nem jelent érdemi különbséget, hogy a károsult a Kvt-re vagy a Tvt-re hivatkozva kéri-e a kára megtérítését, hogy mindkét kódex a Ptk. veszélyes üzemi felelősségi szabályait rendeli alkalmazni, ellenben a vizsgálandó fogalmak és jogszabályok köre részben eltérő.

Amiben a Tvt. többletrendekezéseket tartalmaz a Kvt-hez képest, az a bevonható károk körének meghatározása és a kártérítés módjára vonatkozó szabályok. Ezek terjedelmi okokból nem képezik jelen dolgozat tárgyát.

1. 3. A Hgt. felelősségi tényállása

A hulladékgazdálkodásról szóló törvény sajátos abban a tekintetben, hogy **általános felelősségi tényállást** tartalmaz. Ez abból a sajátosságból következik, hogy a Hgt. által szabályozott környezetterhelő tevékenység a környezet egészére és valamennyi elemére önmagában káros kihatással lehet, nem csak bizonyos aspektusai. Ezek a jellemzők emelik ki a többi környezetterhelő tevékenységet szabályozó törvény közül.

A tényállás speciális, a **Kvt.** és a **Tvt.** megoldását **vegyíti**. Egy általános, több jogágra vonatkozó felelősségi szabályról van szó. Kárfelelősségi alakzatot a Hgt. nem is tartalmaz, így nem tisztázott,

hogy az általa felhívott polgári jogi felelősség alkalmazása milyen szabályok alapján történik.

A többi környezeti tényállással összevetve megállapítható, hogy a helytállási szabály a Kvt. tényállásából a szennyezés, veszélyeztetés, károsodás okozását és a környezeti előírások megszegését veszi át. A Tvt-hez hasonlóan pedig a saját területére vonatkozó jogszabályok, hatósági határozatok megszegését is tényállási elemmé teszi.

A **károkozás módja** kétféle lehet. Egyrészt a hulladékgazdálkodási szabályok megszegésével szennyezést, veszélyeztetést, vagy károsodást előidéző károkozó magatartás, másrészt a környezetvédelmi előírások megszegésével folytatott károkozó tevékenység.

A veszélyes üzemi szabályok alkalmazásához itt szükséges feltétel, hogy a fenti tevékenységek a **környezetre fokozott veszélyt** jelentsenek.

A két jogellenes magatartás kapcsán látható, hogy az egyik esetben a jogalkotó a speciális környezeti szabályok megsértésével környezeti hátrány okozását kívánja meg, ami összhangban áll a Kvt. szabályával és tekintettel van az érintett terület rendelkezéseire is. A másik esetben a hulladékgazdálkodáson kívüli környezeti előírások megszegésére korlátozódik ez a kör és nincs szükség környezeti hátrány okozására sem.

2. Különös környezeti kárfelelősségi tényállások

Ezek a tényállások abban különböznek az előző pontban tárgyaltaktól, hogy nem általánosságban rendelkeznek a felmerülő károk megtérítéséről, hanem saját tevékenységük tekintetében pontosan meghatározzák, hogy mi minősül kárnak, ki, hogyan és milyen mértékben köteles azért helytállni és milyen szabályok szerint mentesülhet, illetve a kirekesztett károk milyen rendelkezések alapján érvényesíthetőek.

2. 1. Az atomenergia alkalmazásával okozott károkért való felelősség

A nukleáris energia hasznosításával járó tevékenység nem vitásan **fokozott veszéllyel járó tevékenység**, ezért a Ptk. veszélyes üzemi felelősségi szabályai alkalmazhatóak lennének rá külön szabályozás hiányában is, az emberi környezetre való egyértelmű veszélyessége pedig a környezeti károk tekintetében vonná ismételten a 345.§ alá. Az Aet. azonban egy szigorúbb, **szinte feltétlen felelősségi alakzatot** konstituál az atomkárok esetére. A felelősségi fejezete hatálya alá nem tartozó ionizáló sugárzás okozta károkra viszont a **Ptk. veszélyes üzemi szabályát** rendeli alkalmazni.

2. 1. 1. Az atomkárért való felelősség

A nukleáris létesítmény engedélyese köteles az Aet-ben meghatározott atomkárt megtéríteni.⁷¹ **Atomkárnak** az emberélet elvesztése, a személyek testi épségében és egészségében keletkezett minden kár, minden anyagi kár⁷², az ezekkel együttesen jelentkező környezeti kár ésszerű mértékű helyreállításának költsége, valamint a károk csökkentése, vagy elhárítása érdekében ténylegesen végrehajtott, ésszerű és szükséges intézkedéssel kapcsolatosan felmerült költség minősül, amennyiben azokat a nukleáris üzemanyag, a nukleáris létesítményben lévő radioaktív termék, hulladék vagy a nukleáris létesítményből származó, abból kiszállított, illetőleg oda küldött nukleáris anyag révén a létesítményben vagy a szállítás során bekövetkezett rendkívüli esemény okozta.

Látható, hogy a fogalom **környezeti szempontból megszorító jellegű**.

Indokolatlan ugyanis a keletkező megtéríthető **környezeti károk körét** az emberi élet, testi épség, egészség, illetve anyagi kár bekövetkezéséhez kötni, elegendő lenne pusztán a rendkívüli eseményhez. Bár valószínűsíthető, hogy egy atomkárt okozó rendkívüli esemény folytán legalábbis anyagi kár keletkezne, de nem zárható ki olyan eset, amikor a nukleáris baleset csak környezeti kárt okoz.⁷³

Korlátozást jelent továbbá, hogy a megtéríthető **helyreállítási költségek** körét az ésszerű mértékű helyreállítás költségeire korlátozza. Ennek az oka abban kereshető, hogy ezen környezeti károk reparálása igen jelentős, sokszor aránytalan költséggel jár, amelyeket senki sem képes állni. Látni kell viszont azt is, hogy a korlátozás **nem** a már megállapított károk **megtérítésének mértékénél**, hanem még a megtéríthető károk körének meghatározásánál jelenik meg.

A konkrét **felelősségi tényállás** első ránézésre szokványos, a létesítmény engedélyese – aki üzembentartónak is minősülne – köteles megtéríteni az atomkárt. A mentesülés is szokványosnak tűnik, tevékenységi körön kívül eső elháríthatatlan ok⁷⁴ és károsulti közrehatás.

Közelebbről nézve viszont a **tevékenységi körön kívül eső elháríthatatlan okok** felsorolásával⁷⁵ a törvény jelentősen szűkíti a kimentés lehetőségét. A **fegyveres jellegű konfliktusok** nem kétségesen az ilyen okok körébe tartoznak, de a **természeti katasztrófa** esetét az irodalom nem szűkíti a rendkívüli mértékűre és nem is katasztrófának, hanem hagyományosan természeti csapásnak, vagy eseménynek minősíti.

Hiányzik emellett a felsorolásból a terrorcselekmény, amely beilleszthető a felsorolt okok közé.

Nem szerepel továbbá a **veszélyes üzemmel találkozás**, mint elháríthatatlan külső ok, annak ellenére, hogy az atomkár fogalmába a szállítás során bekövetkezett rendkívüli esemény is belefoglalatik.

A **harmadik személy elháríthatatlan magatartását** ebben az esetben ilyen okként problémásnak tartjuk, mert nukleáris tevékenység során az elhárítás érdekében teendő intézkedések olyan szigorúak kellene, hogy legyenek, amelyek kétségesse teszik, hogy az engedélyes terhére eső mulasztás nélkül kár ebből bekövetkezhetne. Azok az esetek, amelyek mégis megállják a helyüket valószínűleg a terrorcselekmény körében értékelhetők.

A másik kimentési ok a **károsult közrehatása** szintén sajátos formában jelenik meg.⁷⁶ A mentesülés alapja a károsult súlyos gondatlan, vagy kifejezetten a kár előidézésére irányuló, szándékos és elháríthatatlan cselekvése, vagy mulasztása. Ez tehát egy minősített vétkes, célzatos és elháríthatatlan magatartást jelent. Ezek közül a szándékosságot és a gondatlanságot a polgári jog és a kártérítési jog ritkán és szűk körben alkalmazza. A vétkesség ugyanis tőle elvárhatóságot jelent, míg a polgári jogban gyakrabban alkalmazott felróhatóság adott helyzetben általában elvárhatóságot. A Ptk. veszélyes üzemi felelősségi szabálya is a károsult felróható közrehatását minősíti hasonló mentesülési oknak, amely beilleszthető lenne ebbe a konstrukcióba is.

Utolsóként arról a sajátos rendelkezésről kell szólni, amely bevonja az atomkár körébe azon károkat, amelyek nem választhatóak el teljes bizonyossággal tőle, feltéve, hogy az azokat okozó **egyéb esemény** a nukleáris balesettel együtt idézte elő a kárt.⁷⁷

2. 1. 2. Az Aet. felelősségi szabályain kívülálló ionizáló sugárzás okozta kárért való felelősség

Ha az atomkárt a nukleáris baleset mellett az **Aet. kárfelelősségi fejezetén kívüli ionizáló sugárzás** okozta, az ennek kibocsátásáért felelős személy a Ptk. 345.§-a szerint felel.⁷⁸

Erre nézve az alábbiak a megállapításaink.

A felelősségi fejezeten kívüli ionizáló sugárzás körébe eszerint az egyéb esemény nem tartozik bele. A kibocsátó felelőssége a Ptk. 345.§ alapján fennáll, még ha az atomkártól elhatárolhatatlan kárt okoz is. Ez azt jelenti, hogy az engedélyes az Aet. szabályai szerint, a sugárzást kibocsátó pedig a Ptk. veszélyes üzemi szabályai szerint felel ugyanazon kárért. Az egyetemlegesség ebben az esetben sem zárható ki. A bírói gyakorlat nem e tényállásokkal kapcsolatban, de kimondta, hogy a károkozók **egyetemleges helytállását** a károsulttal szemben nem zárja ki az a körülmény, hogy felelősségük eltérő felelősségi alakzat alapján nyert megállapítást.⁷⁹ Különösen alátámasztja ezt az a körülmény, hogy a kérdéses esetben a Legfelsőbb Bíróság a Ptk. 339.§-a szerinti felróhatóságon alapuló, szubjektív és a 345.§ szerinti objektív felelősségi alakzatot kapcsolta össze e

módon. Az Aet. szerinti esetben viszont két objektív tényállást kellene összehangolni, ami lényegesen könnyebbnek tűnik. A problémák a károkozók belső viszonyában jelennek meg, mert bár az atomenergia alkalmazása fokozott veszéllyel járó tevékenység, de nem a Ptk. hatálya alá tartozik, így a Ptk-nak veszélyes üzemi felelősség körében alkalmazandó, a **károkozók közötti belső viszonyt** rendező szabálya sem alkalmazható rá.

Nagyobb jelentőséggel bír e körben, hogy az Aet. a **kártérítés körét korlátozza**, nem érvényesíti a teljes megtérítés elvét, míg a Ptk. veszélyes üzemi szabályai ezen az alapon állnak. Így a helytállás köre eltérő, amely egyetemleges felelősségnél és egy esetlegesen elhatárolhatatlan károsodásnál sok fejtörésre okot adó megoldandó probléma.

Összegezve tehát megállapítható, hogy az objektív alapú, korlátozott kimentési lehetőségű felelősség üdvözlendő tendencia, de a megvalósítása már számos kételyt vet fel. Leszögezendő emellett, hogy ez a felelősségi alakzat tisztán elméleti jelentőségű, gyakorlati alkalmazására nem került sor, de mindez nem csökkenti megállapításaink súlyát és a jól működő szabályozás iránti igényt.

Az új Ptk. koncepciója önálló felelősségi alakzatként építi be a kódexbe az atomkárokért való felelősséget. Az alkotók bevallottan egy igen szigorú, feltétlen tényállást kívánnak alkotni, amelyet, mint ilyent a különös esetek élén fognak elhelyezni. A Ptk-ba integrálással a szabályok általános felelősségi rendelkezésekkel összehangolása is a kodifikációs bizottság célja.⁸⁰

2.2. A vadakkal, a vadászattal kapcsolatos felelősség⁸¹

A Vtv. olyan speciális területet szabályoz, amely a környezeti kárfelelősség mindkét oldalán megjelenik. A vadak egyszerre képezik a védelem tárgyát és emellett környezeti károk forrásai is lehetnek. Emellett a vadászat és a vadgazdálkodás is megnyilvánulhat olyan formában, amely a növényi és állati kultúrák károsodását okozza.

A természet védelmét jogrendszerünk különös hangsúllyal kezeli, kiemelten védendő érdeknek tekinti. Miután a vadak a természet részét képezik és az élő környezet egyik elemét is jelentik, a

bennük történő károkozás **speciális környezeti, illetve természeti kárnak** tekinthető és annak megtérítésére a Kvt. 103.§-a, a Tvt. 81.§-a és a Ptk. 345.§-a alkalmazható. A Vtv. ellenben egy **saját felelősségi rendszert** hoz létre többféle objektív helytállási szabállyal, ezek a vad által okozott kár, a vadászati jog gyakorlása során okozott kár és a vad elpusztításával okozott kár.

Az új Ptk. Konceptiója a vadakkal kapcsolatos károkozást a speciális felelősségi tényállások közé beillesztve, külön cím alatt szabályozza majd.⁸²

A vad által okozott károkat az alkotók olyan tipikus eseteknek tekintik, amelyeknek a Ptk-ban van a helyük, nem a tevékenységre vonatkozó speciális jogszabályban. A vadak által az erdőgazdálkodáson, mezőgazdaságon belül okozott károk tekintetében fenn kívánják tartani a 95% – 5%-os kártelepítést.

Az erdőgazdálkodáson, mezőgazdaságon kívül okozott károknál azonban szigorítást tervez a Konceptió, ahol kimentési lehetőség csak a károsult felróható önhibája lenne. Erre figyelemmel a tényállást súlyánál fogva az atomkár és a veszélyes üzemi szabályok között kívánják elhelyezni.

Nem említi viszont a szövegtervezet a vadászati kárért és a vadban okozott kárért való felelősség további sorsát.

A következőekben csak a vadak által a mezőgazdaságon és erdőgazdálkodáson belül, a vadászati jog gyakorlása során és a vad elpusztításával okozott kárral foglalkozunk. A vadak által a mezőgazdaságon és az erdőgazdálkodáson kívül okozott, valamint a vadászati jog hasznosítása kapcsán keletkezett károkat nem tárgyaljuk, mert nincs környezeti szempontból relevanciájuk, lévén nehezen képzelhető el, hogy a vadak a levegőben, a földben, vagy a vízben tennének kárt, illetve hogy a környezeti kárt maga a haszonbérbeadás okozza.

2.2.1. A vad által a mezőgazdaságon, erdőgazdálkodáson belül okozott kár (vadkár)

A vadászatra jogosult⁸³ a Vtv. szerint köteles megtéríteni a károsultnak a gímszarvas, a dámszarvas, az őz, a vaddisznó, valamint a

muflon által a mezőgazdaságban és az erdőgazdálkodásban, továbbá az őz, a mezei nyúl és a fácán által a szőlőben, a gyümölcsösben, a szántóföldön, az erdősítésben, valamint a csemetekertben okozott kár öt százalékot meghaladó részét (vadkár).⁸⁴

Egy önálló, objektív és feltétlen helytállási kötelezettségről van szó, ahol a helytállás köre korlátozott. Egyrészt csak a meghatározott vadak által és csak a meghatározott növényi kultúrákban okozott kár megtérítésére kerülhet sor. Másrészt csak az okozott károk 95%-ára terjed ki. Ez egy sajátos **kártelepítési** szabály. Indoka abban áll – ahogy az Alkotmánybíróság is kifejtette idevágó döntésében⁸⁵ –, hogy a vadak természetes élőhelye a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás által hasznosított terület, a vadállomány pedig a biológiai életközösség részét képezi. A vadak által okozott kár a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási tevékenységek természetes velejárója, attól nem választható el. Ilyenként pedig a károsult tűrési kötelezettsége méltányos keretek között tartott kárviseléssel jár, amely érdekeltté teheti őt a kár megelőzésében.

Mindez nem azt jelenti, hogy 5% erejéig a károkozó mentesüléséről lenne szó és ne lenne feltétlen a felelősségi tényállás, mivel a károk 5%-át a Vtv. nem minősíti vadkárnak és a vadkár megtérítésének szabályai sem vonatkoznak rá.

Minthogy a vadkárok megtérítésének a Vtv. szerint kell történnie, e körben nem hívhatók fel a Ptk. veszélyes üzemi szabályai és **kimentési okai**.

Önmagában azonban nem tartható kizártnak a **károsult közrehatása** e károk tekintetében, de felmerül bennünk a kérdés, hogy ezt a jogalkotó nem értékelte-e a törvényi kártelepítés meghatározásánál.

E körben a károsult megelőzési lehetőségei igen korlátozottak, mert nem alkalmazhat olyan megoldásokat, amelyek a vadakban kárt okoznának, sérülésével, vagy elpusztulásával járnának⁸⁶, illetve a kötelezettségei egy részét csak a vadászatra jogosult révén teljesítheti.⁸⁷

Figyelemmel arra is, hogy a károk megelőzése terén szélesebb körű és tevőleges jogosítványokkal a vadászatra jogosult ren-

delkezik, helyes és indokolt a kárviselést ilyen szigorú és kimentést nem tűrő módon megállapítani.

2.2.2. A vadászati jog gyakorlása során okozott kár (vadászati kár)

A Vtv. alapján a vadászatra jogosult köteles a károsultnak megtéríteni a vadászterületen a vadászati jog gyakorlásában részt vevő személyek által a mezőgazdasági terményekben, természettt növényállományokban a vetéstől a betakarításig, az erdőben, a védett természeti értékekben, a vizek halállományában, a szőlőben, valamint a gyümölcsösben másnak okozott kárt (vadászati kár).⁸⁸

A vadkárral összevetve a következőkre jutunk:

Hasonlóság, hogy a helyállásra kötelezett ebben az esetben is a vadászatra jogosult és a kár is – főként – az élővilágban következik be. **Eltérés** viszont a vadkártól, hogy a kárt itt nem a vadak, hanem a vadászati jog gyakorlásában résztvevők okozzák.

A károkat a mesterséges növénykultúrákra (szőlő, gyümölcsös, más természettt növények és terményeik), a természeti értékekre, az erdőkre és a halállományra korlátozza a jogalkotó. Ez részben eltér a vad által okozott kárnál meghatározottaktól, időben szűkebb, tárgyilag bővebb kört jelent.

Szűkebb, mert a mesterséges növényi kultúrák esetén a gyümölcsösön és a szőlőn kívül a releváns károkozást a vetéstől a betakarításig terjedő időszakra korlátozza.

Bővebb, mert a vadkár esetén nem tartozott a védett körbe – a károkozás jellegénél fogva – a halállomány és a természeti értékben okozott kár, beleértve az élettelen védelemben részesülő természeti értékeket is.

Az erdők tekintetében a vad által okozott kár a nagyvadaknál az erdőgazdálkodásra egészében kiterjed, a kisvadaknál az erdősisítésre és a csemetekertre. A vadászati kár csak az erdőre terjed ki.

Az alkalmazandó **felelősségi alakzatról** a Vtv. hallgat, csupán a helytállási kötelezettséget írja elő. Felmerülhet a kérdés, hogy itt is egy objektív, feltétlen tényállásról van szó?

Ennek eldöntéséhez a törvény szövege vagy indokolása nem nyújt segítséget. A Vtv-ben szabályozott felelősségi alakzatok, a környezeti kár tekintetében eddig tett megállapításaink és a jogrendszerünkben megjelenő feltétlen kárfelelősségi tényállások figyelembe vételével azt a választ adhatjuk, hogy a szabályozás rációjához jobban illik, ha **nem feltétlen alakzatnak** tekintjük a vadászattal okozott kár tényállását. Látható, hogy a környezeti szempontból releváns jogszabályok is csak akkor írnak elő feltétlen helytállási kötelezettséget, ha a károkozó tevékenység kiemelten veszélyes a környezetre⁸⁹, vagy ha a károsulti oldalon megjelenő tevékenységnek, magatartásnak természetes velejárója a károsodás és a hagyományos kimentési okok hatástalanok⁹⁰. Ezekről pedig szó sincs a vadászat során okozott kárnál.

2.2.3. A vad elpusztításával okozott kár

A Vtv. alapján, aki a vad elpusztításával; befogásával, zavarásával, vagy bizonyíthatóan erre irányuló kísérletével a jogosultat a vadászati jog gyakorlásában akadályozza, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni.⁹¹

Az előbbi két felelősségi szabálytól annyiban különbözik ez az alakzat, hogy a kár a vadban következik be, a **károkozó** pedig bárki lehet.

A rendelkezés sajátossága, hogy a kárt a vadászatra jogosult vadászati jogának gyakorlásához köti. A kár nem feltétlen a vadban, annak értékében jelenik meg, hanem a vadászati jog gyakorlásában. Valójában a **védelem tárgya** a vad mellett a joggyakorlás is.

A vadászati jog gyakorlása során okozott kárhoz hasonlóan a jogalkotó itt sem jelöli meg, hogy milyen szabályok alapján történik a károk megtérítése. A törvény szövege azt sugallja, hogy egy feltétlen felelősségi alakzatról van szó, mert nem jelöl meg kimentési okokat. Figyelemmel a vadászati kárnál kifejtettek⁹² csak látszólagos az abszolút felelősség, a szabályozás rációjához itt is jobban illik egy **objektív, fokozott mértékű helytállás feltételezése**.

Ez az esetkör környezeti szempontból azért jelentős, mert gyakran **együttjár** a vad elejtésével okozott **természeti kárral**.

Ennek tekintetében kimondható, hogy a gyakorlat a két igény közt különbséget tesz és a vad elejtésével okozott kárt a vadászatra jogosult vagyonában keletkezett, a Vtv. alapján megtérítendő kárként fogja fel, az esetlegesen fellépő természeti kárt pedig külön, a Vtv. alapján tartja érvényesíthetőnek.⁹³

2.3. A bányászati tevékenységgel okozott károkért való felelősség

A bányászati tevékenység alapvető kihatással van a természeti és a mesterséges környezetre. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai igazolják, hogy ez a tevékenység minden megelőző intézkedés és a legnagyobb gondosság ellenére is jellegéből adódóan a környezeti egyensúly megbomlásával, helyrehozhatatlan környezeti károsodásokkal jár. Mindezek alapján egyértelmű, hogy az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységnek minősíthető és a bekövetkezett kár a veszélyes üzemi tényállás alá vonható.

A Bt. viszont rendelkezik a **bányakárok** viseléséről.

Bányakár, a bányászati tevékenységgel idegen ingatlanban, az épületben, az ingatlan más alkotórészében és tartozékában okozott, továbbá a vízelvonás folytán keletkezett károk, beleértve a károk megelőzésére, csökkentésére és elhárítására fordított kiadásokat is.⁹⁴

A tényállás első ránézésre egy környezeti kárfelelősségi alakzatnak tűnik, de jobban megvizsgálva nem az.

Nem az egyrészt, mert az érvényesítés szabályai között kártalanításnak nevezi ezt a kötelezettséget a Bt., ami jelen dolgozatnak és a környezeti kárfelelősségnek nem tárgya.

Másrészt a törvény indoklása a jelen megtérítési kötelezettséget az ingatlantulajdonos tűrési kötelezettségének ellentételezéseként fogja fel, tehát szomszédjogi tényálláshoz kapcsolódó kártalanítási kötelezettség. A szomszédjogi szabályok pedig szintén nem tárgyai dolgozatunknak.

A Bt. annyiban releváns környezeti kárfelelősségi szempontból, hogy kimondja: a bányászati tevékenységgel okozott – a bányakárok

körébe nem tartozó – **egyéb károk** megtérítésére a Ptk. rendelkezései az irányadóak.⁹⁵

Mivel a bányászati tevékenység egyértelműen fokozott veszélyt jelent a környezetre, a károk megtérítésére a **Ptk. 345.§-át** kell alkalmazni.

A veszélyes üzemi felelősség köre ez esetben kiterjed a földben, mint nem ingatlanban okozott károkra⁹⁶, a vízelvonás során a földben, mint nem ingatlanban és más környezeti elemekben okozott károkra⁹⁷ és az ezek megelőzése, csökkentése, valamint elhárítása körében jelentkező kiadásokra. Emellett más környezeti elemek károsodása és/vagy más formájú károkozások is beletartoznak a bányavállalkozó felelősségi körébe.

VII. KÖRNYEZETI KÁROKÉRT VALÓ VESZÉLYES ÜZEMI FELELŐSSÉG A GYAKORLATBAN

A környezeti kárfelelősségnek a magyar bírászkodásban különösen az 1970-es évek óta jelentős gyakorlata van. A feldolgozott jogesetek alapján kijelenthető, hogy a bírák a polgári jog szabályaira támaszkodnak és a környezeti szabályok felhívása ritkán történik meg. A felmerült ügyek változatos képet mutatnak az érintett környezeti elem, a károsult dolog, a károkozás módja és az alkalmazandó jogszabályok alapján.

Ebben a körben vizsgáljuk, hogy az eljáró bíróságok mit és miért tekintenek környezeti kárnak, annak nevezik-e és a környezeti szabályokat alkalmazzák-e. Vizsgáljuk továbbá a joggyakorlatban kimutatható jellegzetességeket és felvetett problémákat.

Az elmúlt évtizedek közzétett bírói döntéseit összegyűjtve megállapítható, hogy a bírák nem minden esetben minősítik kifejezetten környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak a károkozásokat és még ennél is ritkábban hivatkozzák fel a vonatkozó környezetvédelmi szabályokat; vonatkozik ez azok felelősségi rendelkezéseire és az alkalmazandó speciális szabályokra is.

1. A környezeti kár megállapítása a bírói gyakorlatban

A felelősségről való döntés alapvetően kétféle módon történik a gyakorlatban. Egyrészt az eljáró bíróság anélkül rendelkezik a felelősségről, hogy a károkozást kifejezetten környezetveszélyeztető

tevékenységgel okozott kárnak minősítené (**implicit módon megállapított környezeti kár**). A tényállás alapján az ökológiai kár általunk vázolt feltételei fennállnak, de az eljáró bíróság tévesen más szabályt alkalmaz, vagy a vonatkozó környezeti jogi szabályok alkalmazása nélkül állapít meg veszélyes üzemi felelősséget.

A másik esetben kimondja a bíróság, hogy környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárról van szó (**explicit módon megállapított környezeti kár**). Azonban ez sem jelenti feltétlenül, hogy valamennyi vonatkozó környezeti szabályt alkalmazni fogja; az esetek többségében esetleges ezek bevonása.

A környezeti károk megállapításának gyakorlata

A kár fajtája	Alkalmazott környezeti jogi rendelkezések	Eset
Implicit módon megállapított környezeti kár	–	BH 1975. 234., 1975. 235. 1983. 204., 1987. 437.
	Környezeti fogalmak alkalmazása	BH 1975. 562., 1992. 171. 1995. 575., 1997. 300. 2003. 163.
	Speciális környezetvédelmi rendelkezések felhívása	BH 1983. 203., 2003. 75. 2003. 115., BDT I. évf. 2000/7. szám 250. eset
	Speciális környezetvédelmi rendelkezések felhívása + környezetvédelmi érdekre hivatkozás	BH 1985. 115.
	Speciális környezetvédelmi rendelkezések felhívása + környezeti jogszabály felelősségi rendelkezésére hivatkozás	BH 1981. 413.
Explicit módon megállapított környezeti kár	Környezetveszélyeztető kárnak minősítés (Ptk. 345.§)	BH 1995. 170, 1990. 27.
	Környezetveszélyeztető kárnak minősítés (Ptk. 345.§) + Környezeti jogszabály felelősségi rendelkezésére hivatkozás	BDT III. évf. 2. szám 31. eset

	Környezetveszélyeztető kár- nak minősítés (Ptk. 345.§) + Speciális környezetvédelmi rendelkezések felhívása	-
	Környezetveszélyeztető kár- nak minősítés (Ptk. 345.§) + Környezeti jogszabály felelősségi rendelkezésére hivatkozás + Speciális környezetvédelmi rendelkezések felhívása	BH 1981. 15. 2006. 155. ZMB 2. Pf. 1285/1999/6. sz. ZMB 2. Pf. 20 290/2000/5. sz. BDT VII. évf. 6. szám 97. eset

A döntésekből látható, hogy a környezeti károk explicit módon való megállapítása az elmúlt évtized jellegzetessége. A környezettudatos és más jogágak szabályaira is támaszkodó, komplex jogalkalmazás tehát a polgári jog e területén is kezd megjelenni. Külön kiemelést érdemel, hogy ez a tendencia nemcsak a Legfelsőbb Bíróság szintjén, hanem a megyei bíróságoknál és újabban az ítéltáblai döntésekben is felbukkan. A témánk aktualitását jelzi, hogy éppen napjainkra tehető a két jogág együttalkalmazásából eredő problémák felszínre kerülése, különösképp a természeti kár körében.

Összességében az általunk felvázolt feltételrendszer, ha nem is egyöntetű és letisztult formában, de a jelen jogalkalmazásának része és remélhetően az is marad.

2. Jellegzetes tárgyak – tipikus magatartások

Ha a felmerült eseteket csoportosítani akarjuk, kézenfekvő megoldást jelent a károkozó magatartás és a sértett, illetve károsult tárgy szerinti elkülönítés. Ebből megállapíthatóak tipikus károkozási formák és alapvető jellegzetességek mutathatóak fel. A továbbiakban ezzel foglalkozunk.

2.1. Jellegzetes sértett, illetve károsult tárgyak

Környezeti károk csoportosítása a védett, illetve károsult tárgy szerint

Sértett környezeti elem		Károsult dolog	Eset
Levegő		Kertészeti felszerelés és termelvények	BH 1975. 562.
		Épület, lakóház	BH 1992. 171., 1995. 575., 2003. 75. BDT III. évf. 2002/2. szám 31. eset
Víz		Víz	BH 1995. 170.
Föld		Mezőgazdasági ingatlan	BH 1978. 388.
		Ingatlan	BH 2003. 163.
		Épület	BH 1982. 372.
Épített környezet		Épület, lakóház	BH 1981. 15, 1990. 27, 1992. 171 BDT III. évf. 2. szám 31. eset
Élővilág	Növényvilág	Növényi kultúrák	BH 1983. 204., 1975. 562., 1975. 234., 1975. 235., 1985. 115., 1983. 203., 2002. 484.
	Állatvilág	Méh	BH 1987. 437. 2003. 115. BDT I. évf. 6. szám 250. eset
		Hal	BH 1981. 413. 1997. 300.
		Vad	BH 2006. 155. ZMB 2. Pf. 1285/1999/6. sz. ZMB 2. Pf. 20 290/2000/5. sz.
		Védett állat	BDT VII. évf. 6. szám 97. eset

A jogesetekből is láthatóan a környezeti károkozások lefedik valamennyi környezeti elemet. A sértett környezeti elem és a károsult dolog között pedig szoros kapcsolat van. Csak az egymással összeköttetésben levő környezeti elemek és dolgok válhatnak a károkozás tárgyává. Az érintett elemek, mint a károkozás hordozói, közvetítői jelennek, egyszerre lesznek a magatartás tárgyai és eszközei. A károsult dolgok pedig lefedik a polgári jog dologfogalmának teljes spektrumát.⁹⁸

2.2. Tipikus károkozó magatartások

Környezeti károk csoportosítása a károkozó magatartás szerint

Károkozó magatartás	Eset
Vegyszeres permetezés	BH 1975. 234., 1975. 235., 1981. 413. 1983. 203., 1983. 204., 1985. 115. 1987. 437., 2003. 115. BDT I. évf. 7. szám 250. eset
Porkibocsátás, légszennyezés	BH 1975. 562., 1992. 171., 1995. 575. 2003. 75., BDT III. évf. 2. szám 31. eset
Rezgéskibocsátás	BH 1981. 15.
Zajkibocsátás	BH 1992. 171. BDT III. évf. 2. szám 31. eset
Nehézfém szennyezés	BH 2003. 163.
Sugárszennyezés	BH 1990. 27.
Talaj természetes vízrendszerének megváltoztatása	BH 1982. 372, 1978. 388.
Szennyvíz-bevezetés	BH 1995. 170. 1997. 300.
Természeti károkozás	BH 2006. 155, ZMB 2. Pf. 1285/1999/6. sz. ZMB 2. Pf. 20 290/2000/5. sz. BDT VII. évf. 2006/6. szám 97. eset
Vad által okozott kár	BH 2002. 484.

A legfontosabb rendszerezési szempont a magatartások köre, alapvető jellegzetességek ebből erednek. Tipikusnak tekinthetők a porkibocsátással, rezgés- vagy zajhatással, vegyszeres permetezéssel

és szennyvíz-bevezetéssel okozott károk. Eseti jelleggel jelenik meg a sugárzással és nehézfém-szennyezéssel okozott kár. A legújabb tendenciát pedig a természeti károk jelentik.

Ezeket sorra véve a következő jellegzetességek állapíthatók meg:

- **A vegyszeres permetezéssel okozott kárnak** igen jelentős, hosszú múltra visszatekintő, környezeti szempontból következetes és a vonatkozó speciális normákat is alkalmazó gyakorlata van. Tipikusan a környezetvédelmi előírások megszegésével okozzák a károkat. Jelentősen segítik a jogalkalmazást az 1960-as évek óta folyamatosan a vegyszeres permetezésre vonatkozó alsóbb szintű jogszabályok.
- **A por-, zaj- és rezgés kibocsátás** a levegőt érinti és azon keresztül tipikusan ingatlanokban okoz kárt. Általában nagy üzemek, gyárak keltette hatásokról van szó, sajátos esetkör azonban az úton, autópályán elhaladó járművek keltette zaj, rezgés és az általuk kibocsátott por által a környező ingatlanokban okozott kár.
- **A természetben okozott kár** az utóbbi években jelent meg a bírói gyakorlatban. A többi károkozó magatartástól eltérően egyidejűleg három bírósági szinten is publikált esetkör. A döntések közös jellemzője, hogy a károsult tárgy kivétel nélkül az állatvilág, a sértett és a károsult tárgy pedig egybeesik. A károkozó magatartás az élőlények közvetlen elpusztításában jelenik meg, a nagy mértékű szennyezések okozta károknak még nincs bírói gyakorlata. A keletkezett kár tényének és nagyságának megállapítása pedig problematikus.

Leszögezendő az is, hogy a felmerült kérdések a természeti kár határterületeit jelentik.

VII. TANULSÁGOK LEVONÁSA

Dolgozatunk során azt vizsgáltuk, hogy a környezeti károkért való veszélyes üzemi felelősség hogyan jelenik meg a gyakorlatban és a jogszabályokban, melyek az alkalmazási feltételei, érvényesülési köre. Vizsgálódásunk azért korlátozódott a veszélyes üzemi és általában az objektív felelősségre, mert meggyőződésünk szerint a széles körben jelentkező, súlyos, gyakran helyrehozhatatlan következményeket jelentő környezeti károkra ezek az alakzatok képesek hatékonyan reagálni. Célunk volt e felelősségi szabályok bemutatásán túl rendszerezésük és kölcsönhatásaik felmutatása is.

Mindenek előtt egy saját felelősségi rendszert kívántunk felépíteni és egy komplex gondolkodásmódot bemutatni, ahol egyaránt jelen vannak a polgári és a környezeti jogi szabályok, szerves és egymástól elválaszthatatlan egységben. Mindkét jogágból csak a környezeti károkkal szoros összefüggésben levő szabályokat építettük be, ugyanakkor utaltunk más jogintézmények szabályaira is és mindvégig tekintettel voltunk a két jogág alapvető rendelkezéseire. Bár célunk a hatályos szabályok bemutatása volt, de nem tekinthettünk el a várható változások és különösen az új Ptk. Koncepciójának összehasonlító bemutatásától.

Figyelmünk ugyanakkor nem csak a nemzeti szabályozásra korlátozódott, a dolgozat keretei között szem előtt tartottuk a nemzetközi és kiváltképp az uniós tendenciákat, szabályokat.

Célunk elsősorban a problémák bemutatása, megoldási javaslatok tétele volt. Ebben a tekintetben figyelemfelhívónak és vitaindítónak tekintjük a dolgozatot.

A témaválasztásban motivált bennünket, hogy egy gyakorlati relevanciával rendelkező, aktuális, ugyanakkor méltánytalanul hanyagolt területről van szó. A téma kifejtéséhez áttekintettük a vonatkozó jogszabályok egész spektrumát, a teljes bírói gyakorlatot – több esetben saját szempontok szerint kialakított táblázatokba tömörítve – a megyei, ítéltáblai és legfelsőbb bírósági szinten egyaránt, valamint a vonatkozó polgári és környezeti jogi irodalmat. Egyedülálló módon a feldolgozott irodalmat összhangba kívántuk hozni és mindkét jogágra azonos súllyal tekintettünk. Különös hangsúlyt helyeztünk a bírói gyakorlatra, nem egy elvont konstruk-

ció kidolgozása volt a célunk, hanem az életbeli jelenségekre reagálni képes, hatékony struktúra kidolgozása. Ennek érdekében törekedtünk az egyes problémák jövőbeli tényleges és lehetséges kihatásainak vázolására.

IRODALOMJEGYZÉK

Monográfiák

- Bándi Gyula: EU környezetjog, Bp., 2004.
Bándi Gyula: Környezetjog, Osiris, Bp., 2000.
Bándi Gyula: Környezetvédelmi kézikönyv, KJK, Bp., 1999.
Eörsi Gyula: Kötelmi jog általános rész, Tankönyvkiadó, Bp., 1980.
Horváth Szilvia: Az Európai Unió környezeti joga, Szeged, 2006.
Marton Géza: A polgári jogi felelősség, kiadó: TRIORG Kft., (évszám nélküli)
Sólyom László: Környezetvédelem és polgári jog, Akadémiai Kiadó, Bp., 1980.
Újváriné Antal Edit: Felelősségtan, Novotni Kiadó, Miskolc, 2000.
Zoltán Ödön: Kártérítési felelősség a környezet védelmében, Akadémiai Kiadó, Bp., 1985.
Zoltán Ödön: A vadászat magyar jogi rendje, KJK, Bp., 1978.

Gyűjteményes kötetek

- A környezetvédelem jogi kézikönyve (szerk.: Tamás A.) KJK, Bp., 1981.
Környezetvédelmi jogesetek és szakértői tevékenység (szerk.: Bándi Gy.) KJK, Bp., 2001.

Kommentárok

- A Polgári Törvénykönyv magyarázata (szerk.: Gellért Gy.) KJK, Bp., 2004.

Jogszabályok

1949. évi XX. törvény
1959. évi IV. törvény
1976. évi II. törvény
1988. évi I. törvény
1993. évi XLVIII. törvény
1994. évi LV. törvény
1995. évi LIII. törvény
1995. évi LVII. törvény
1996. évi XXI. törvény

1996. évi LIII. törvény
 1996. évi LIV. törvény
 1996. évi LV. törvény
 1996. évi CXVI. törvény
 1997. évi XLI. törvény
 1997. évi LXXVIII. törvény
 1998. évi XXVIII. törvény
 1999. évi LXXIV. törvény
 2000. évi XXV. törvény
 2000. évi XXXV. törvény
 2000. évi XLIII. törvény
 2001. évi CX. törvény
 2003. évi XLII. törvény
 2005. évi CLXXXIII. törvény
 98/2001. (VI. 15.) Korm. rendelet
 44/2005. (V. 6.) FVM-GKM-KvVM együttes rendelet
 79/2004 (V. 4.) FVM rendelet
 5/2001. (I. 16.) FVM rendelet

Az EU joganyaga

Az Európai Közösségeket létrehozó Római Szerződés
 A Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve

Alkotmánybíróági határozatok

14/1998. (V. 8.) AB hat.
 67/ 1997. (XII. 29.) AB hat.
 29/1995. (V. 25.) AB hat.
 28/1994. (V.20.) AB hat.
 996/G/1990. AB hat.

A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának állásfoglalásai

PK. 38. sz. állásfoglalás
 PK. 39. sz. állásfoglalás
 PK. 40. sz. állásfoglalás

Legfelsőbb bírósági döntések

LB. P. törv. III/B. 20 623/1964. sz.

LB. P. törv. IV. 21 339/1964. sz.
LB. P. törv. I. 20 779/ 1965. sz.
LB. P. törv. I. 21 013/1965. sz.
LB. P. törv. I. 21 099/ 1965. sz.
LB. P. törv. III/B. 20 408/1965. sz.
LB. P. törv. I. 21 099/1966. sz.
LB. P. törv. I. 20 973/1967. sz.
LB. P. törv. I. 20 002/1968. sz.
LB. P. törv. I. 20 480/1969. sz.
LB. Pf. I. 20 845/1970. sz.
LB. Pf. IV. 20 277/1970. sz.
LB. Pf. I. 20 500/1971. sz.
LB. Pf. V. 20 085/1971. sz.
LB. P. törv. I. 20 784/1971. sz.
LB. Pf. I. 21 240/1972. sz.
LB. Gf. III. 33 316/1973. sz.
LB. P. törv. I. 20 242/1973. sz.
LB. P. törv. I. 21 204/1973. sz.
LB. P. törv. V. 20 645/1973. sz.
LB. Gf. IX. 31 643/1974. sz.
LB. Pf. I. 21 077/1974. sz.
LB. Pf. IX. 30 108/1974. sz.
LB. P. törv. V. 20 604/1974. sz.
LB. P. törv. I. 20 666/1975. sz.
LB. P. törv. V. 20 190/1975. sz.
LB. P. törv. V. 20 015/ 1976. sz.
LB. P. törv. V. 21 549/ 1976. sz.
LB. Pf. V. 20 981/1978. sz.
LB. Pf. V. 21 227/1978. sz.
LB. P. törv. V. 20 458/1978. sz.
LB. P. törv. V. 20 992/1978. sz.
LB. G. törv. III. 31 254/1980. sz.
LB. P. törv. V. 20 427/1980. sz.
LB. Gf. II. 30 379/1981. sz.
LB. Gf. II. 30 980/1981. sz.
LB. Gf. II. 30 801/1982. sz.
LB. Gf. II. 30 224/1983. sz.

LB. G. törv. II. 30 670/1984. sz.
 LB. P. törv. III. 20 016/1985. sz.
 LB. P. törv. III. 20 970/1986. sz.
 LB. Gfv. IV. 30 011/1989. sz.
 LB. Pf. I. 21 097/1990. sz.
 LB. P. törv. III. 20 652/1991. sz.
 LB. Gf. I. 31 172/ 1992. sz.
 LB. Gf. IV. 33 365/1993. sz.
 LB. Pf. I. 20 092/1993. sz.
 LB. Pfv. III. 20 279/1993. sz.
 LB. Pfv. I. 20 172/1994. sz.
 LB. Pfv. III. 20 384/1994. sz.
 LB. Pfv. IV. 20 367/1995. sz.
 LB. Gfv. VI. 30 808/1996. sz.
 LB. Pfv. VI. 23 059/1998. sz.
 LB. Pfv. VI. 23 366/1998. sz.
 LB. Pfv. III. 22 798/1999. sz.
 LB. Gfv. IV. 32 519/1999. sz.
 LB. Gfv. IV. 32 530/1999. sz.
 LB. Pf. III. 25 198/2000. sz.
 LB. Pfv. III. 20 632/2000. sz.
 LB. Pfv. VI. 20 352/2000. sz.
 LB. Pfv. III. 21 162/2000. sz.
 LB. Pfv. IX. 22 663/2000. sz.
 LB. Gf. I. 30 763/2001. sz.
 LB. Pfv. VIII. 21 574/2004. sz.
 LB. Pfv. III. 20 852/ 2005. sz.

Ítéltáblai határozatok

Debreceni Ítéltábla Pf. II. 20 137/2006/4. sz.

Szegedi Ítéltábla Pf. II. 20 022/2003. sz.

Megyei bírósági döntések

Baranya Megyei Bír. 2. Pf. 20 697/2000/4. sz.

Csongrád Megyei Bír. 3. Pf. 21 156/1998/1. sz.

Csongrád Megyei Bír. 1. Gf. 40 223/2000/3. sz.

Fővárosi Bír. 1. Gf. 40 160/2000/4. sz.

Fővárosi Bír. 43. Pf. 28 768/1998. sz.

Fővárosi Bír. 56. Pf. 27 022/1998/4. sz.

Heves Megyei Bír. 2. Pf. 20 759/1999/5. sz.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bír. 2. Pf. 21 848/1999/3. sz.

Zala Megyei Bír. 2. Pf. 1285/1999/6. sz.

Zala Megyei Bír. 2. Pf. 20290/2000/5. sz.

Internetes hivatkozások

<http://www.irm.gov.hu/?mi=1&katid=193&id=217&cikkid=3308>

JEGYZETEK

- 1 Marton Géza: A polgári jogi felelősség, kiadó: TRIORG Kft. (évszám nélküli)
- 2 EK-szerződés 174. (korábbi: 130/r) cikk (2) bek., illetve 6. (korábbi: 3/c) cikk, 95. (korábbi: 100/a) cikk (3) bek.
- 3 HL L 143, 2004. 04. 30., p.56-75.
- 4 Alkotmány 18.§ és 70/D.§
- 5 14/1998. (V. 8.) AB hat.
- 6 14/1998. (V. 8.) AB hat., 29/1995 (V. 25.) AB hat., 28/1994. (V.20.) AB hat. és 996/G/1990. AB hat.
- 7 Nem tárgya dolgozatunknak a kár megtérítése és a felelősségre vonás részlet-szabályai.
- 8 Marton Géza: i. m. 14 – 23. p.
- 9 Marton Géza: i. m. 25. p.
- 10 Ugyanakkor a polgári jognak védelmi funkciója is van a társadalom egésze tekintetében. Ld.: Ptk. 5.§
- 11 Marton Géza: i. m. 23 – 26. p.
- 12 Eörsi Gyula: Kötelmi jog általános rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980., 239 – 240. p.
- 13 A kortárs irodalom köréből ld. még Lábady Tamás, Vékás Lajos és Zoltán Ödön műveit.
- 14 Újváriné Antal Edit: Felelősségtan, Novotni Kiadó, Miskolc, 2000., 32. p.
- 15 Újváriné Antal Edit: i. m. 32. p.
- 16 A felróhatóság ugyanis egy objektivizált, általános társadalmi zsinórmérték. Ld.: Eörsi Gyula: i.m. 279. p.
- 17 Az üzembentartói minőséghez ld.: PK. 40. sz. állásfoglalás
- 18 A Polgári Törvénykönyv magyarázata (szerk.: Gellért Gy.) KJK, Bp., 2004., 1242-1250. p.
- 19 Eörsi Gyula: i. m. 287. p.
- 20 Eörsi Gyula: i. m. 287. p.
- A Polgári Törvénykönyv magyarázata (szerk.: Gellért Gy.) KJK, Bp., 2004., 1242-1250. p.
- Újváriné Antal Edit: i. m. 99 – 100. p.
- Bíróági Határozatok, Bíróági Döntések Tára
- 21 Az új Ptk. Koncepciója (a továbbiakban: Koncepció)
- forrás: www.irm.gov.hu/mi=1&catid=193&id=217&cikkid=3308
- 22 ua. Kötelmi könyv 5. rész V/6. pont
- 23 ua. Kötelmi könyv 5. rész V/8. pont
- 24 ua. Kötelmi könyv 5. rész V/5. pont
- 25 Megjegyzendő, hogy az utóbbi kettő explicit veszélyes üzemeknek minősül, ha környezeti kárt okoz, mert akkor a Kvt., illetve a Tvt. alapján kell a Ptk. 345-346.§-ait alkalmazni.
- 26 A környezetvédelmi jogszabályok viszonyához és környezeti jog főjellegzetességeihez ld.: Bándi Gyula: Környezetjog, Osiris, Bp., 2004.
- 27 Kvt. 3. § (1) és (2) bek.

- 28 Tvt. 3.§ (2) bek.
- 29 Az 1995. évi LIII. tv. indokolása, Általános indokolás 12. bek.
- 30 Tvt. 3.§ (1) bek.
- 31 Tvt. 4.§ a) – b) és 6.§ (1) bek.
- 32 Ez alapján tartjuk a természeti kárt egy relatíve önálló alakzatnak a környezeti károkon belül.
- 33 Tvt. 4.§ k) pont
- 34 Tvt. 3.§ (2) bek.
- 35 Tvt. 7.§, 11-14.§-ok, 17-18.§-ok, 20.§, 33-35.§-ok, 38.§, 42.§, 44.§ és 52.§
- 36 A teljesség igénye nélkül: Bt. 36.§; Vtv. 21.§ (2) bek. c) pont, 28.§ (1) bek., 34.§ (1) bek., 39.§ (1) bek.
- 37 Kvt. 4.§ k) pont
- 38 Kvt. 4.§ l) pont
- 39 Különösen a por-, rezgés- és zajszennyezéssel okozott károk tekintetében.
- 40 Kvt. 4.§ s) – t) pont
- 41 BH 2003. 419.; LB. Pfv. III. 22 798/1999. sz.
- 42 A magunk részéről elvetettük az ilyen automatikus megállapítást. Ld.: IV. fejezet 1.2. cím
- 43 BH 2001. 32.; LB. Gfv. IV. 32 519/1999. sz.
- 44 IV. fejezet 1.2. cím
- 45 BH 2002. 11.; LB. Pfv. IX. 22 663/2000. sz.
- 46 29. Preambulum-bek.
- 47 2. cikk 1. pont
- 48 4. Preambulum-bek.
- 49 2. cikk 2. pont
- 50 2. cikk 6. pont
- 51 2. cikk 7. pont
- 52 14. Preambulum-bek.
- 53 uott 13. bek.
- 54 uott 18. bek.
- 55 uott 20. bek.
- 56 4. cikk (2) bek.
- 57 EURATOM – Szerz.
- 58 4. cikk (4) bek.
- 59 4. cikk (6) bek.
- 60 4. cikk (1) bek.
- 61 A témához ld.: Zoltán Ödön: Kártérítési felelősség a környezet védelmében, Akadémiai Kiadó, Bp., 1985.
- 62 Kvt. 101.§ (1) bek. és 103.§ (1) bek.
- 63 Tvt. 81.§ (1) bek.
- 64 Hgt. 46.§ (1) bek.
- 65 Konceptió Kötelmi könyv 5. rész V/6. pont
- 66 Kvt., Tvt. és Hgt.
- 67 Kvt. 101.§ (1) bek.
- 68 Kvt. 103.§ (1) bek.

- 69 Ugyanakkor nem tisztázott, hogy mit ért a törvény környezetvédelmi előírások alatt. A mindenre kötelező jogszabályok és az egyedi hatósági határozatok rendelkezései nyilvánvalóan idetartoznak, de ezeken túl bizonytalan a fogalom tartalma.
- 70 A természet és a környezet különbözőségéhez ld.: II. fejezet 2.1. cím
- 71 Act. 48.§ (1) bek.
- 72 Nem tisztázott, hogy mit ért a jogalkotó az anyagi kár fogalma alatt. Vajon a Ptk-ban meghatározott vagyoni kárt vagy esetleg ettől eltérő hátrányokat?
- 73 Pl.: az átmenetileg elhelyezett radioaktív hulladék a földet szennyezi, de mivel vagyontárggyal vagy emberi populációval nem érintkezik, azokban kárt sem okozhat.
- Emellett az Act. 50.§ (1) bekezdése kizárja az atomkár köréből a létesítményt, ott használt vagy arra szánt vagyontárgyat és szállítási eszközt ért kárt, tehát ezek nem is relevánsak e tekintetben.
- 74 Az atomkárrért való felelősség terminológiájából következő jellegzetessége az is, hogy míg a veszélyes üzemi felelősség esetén az elháríthatatlan külső ok magát a kárt okozza, jelen esetben csak a rendkívüli eseményt, amelynek következtében keletkezik a kár.
- 75 Act. 49.§ (1) bek.
- 76 Act. 49.§ (2) bek.
- 77 Act. 53.§ (1) bek. 1. mondata
- 78 Act. 53.§ (1) bek. 2. mondata
- 79 BH 2003. 115.; LB. Pfv. III. 21 162/2000 sz.
- 80 Koncepció Kötelmi könyv 5. rész V/5. pont
- 81 A vadakkal kapcsolatos felelősséghez ld.: Zoltán Ödön: A vadászat magyar jogi rendje, KJK, Bp., 1978.
- 82 Koncepció Kötelmi könyv 5. rész V/8. pont
- 83 Vtv. 6. § (1)-(3) bekezdése alapján vadászatra jogosult önálló vadászati jog esetén a vadászterület tulajdonosa, társult vadászati jog esetén a vadászterület tulajdonosainak közössége, a vadászati jog haszonbérbeadása esetén a haszonbérelő.
- 84 Vtv. 75.§ (1) bek.
- 85 67/ 1997. (XII. 29.) AB hat.
- 86 Vtv. 28.§ (2) bek.
- 87 Vtv. 79.§
- 88 Vtv. 76.§
- 89 Mint az atomkárokért való felelősség esetén.
- 90 Mint a vadkárért való felelősség esetén.
- 91 Vtv. 77.§
- 92 VI. fejezet 2.2.2. cím
- 93 Zala Megyei Bír. 2. Pf. 1285/1999/6
Zala Megyei Bír. 2. Pf. 20290/2000/5
BH 2006. 155.; LB. Pfv. VIII. 21 574/2004. sz.
- 94 Bt. 37.§ (2) bek. első mondata
- 95 Bt. 37.§ (2) bek. utolsó mondata
- 96 Pl.: a talajban, a kőzetekben vagy az ásványokban okozott károk.

- 97 Pl.: a felszín alatti és feletti vizek apadása és kihatásuk az ivóvíz-bázisra, a talaj termőképessegére, a növények, állatok vízhez jutására
- 98 Ugyanakkor sajátos, hogy a környezeti jelentésükhöz legközelebb álló rendhagyó dolgok nem jelennek meg e körben.

A NYILVÁNOS AJÁNLATTÉTELLEL TÖRTÉNŐ VÁLLALATFELVÁSÁRLÁS SZABÁLYAI EURÓPAI ÉS JOGÖSSZEHASONLÍTÓ ASPEKTUSBAN

BEVEZETÉS

Napjainkban, mikor egyre élesebb verseny folyik a különböző gazdasági szektorokban, és mivel a fejlett piacgazdaságok a telítettség jegyeit mutatják, egyre inkább előtérbe kerülnek a vállalatok stratégiáiban a biztonságos növekedést szolgáló megoldások. Ezen megoldások közt található a vállalatfelvásárlás – angolul takeover – intézménye. Hogy érzékeltessem a vállalatfelvásárlások jelentőségét és dinamikáját, 2004-ben harmadával nőtt 2003-hoz képest a vállalatfelvásárlások és cégegyesülések értéke a közép- és kelet-európai volt szocialista országokban, és az együttes értékük meghaladta az 50 milliárd dollárt.¹ A világgazdasági tendenciák is erősödést mutattak, a 2003. évi 1160 milliárddal szemben 2004-ben 1916 milliárd dollár volt a vállalatfelvásárlások és fúziók együttes értéke.²

A szabályozás európai szintre emelése, valamint az elfogadott irányelv minél alaposabb átvétele két szempontból is nagy jelentőséggel bír. Egyrészt, a világ két vezető gazdasági régiója, az Egyesült Államok és az Európai Unió tagországai járnak élen a felvásárlások során, tehát e két terület szabályozása bír kiemelkedő jelentőséggel. Ezek alapján az Uniónak, mint gazdasági egységnek is fel kell vennie a harcot a tengerentúli ellenfelekkel. Több korábbi irányelv tervezetet vetettek el pont amiatt, hogy a liberális szabályozás az amerikai és japán vetélytársak prédájává tette volna az európai vállalatokat.³

A másik fő ok, hogy a vállalatfelvásárlások egyre növekvő hányada úgynevezett ellenséges felvásárlás (*hostile takeover*) útján valósul meg.⁴ Ebben az esetben nagyon nagy jelentőséggel bír a céltársaság menedzsmentjének magatartása, azaz lehetőségük van-e különböző védelmi taktikákkal – például *poison pill* használatával – megghiúsítani a tranzakciót, vagy éppen ellenkezőleg, semlegességi kötelezettsége miatt csak külső szemlélője a folyamatnak (*break-trough rule, neutrality*).

Tehát ha a tagállamok szabályozása nem egységes ilyen téren, és a különböző nemzeti jog alapján működő társaságok vezetőségének eltérő jogosítványok vannak a kezében, akkor nem valósul meg a „fegyver egyenlőség elve”, és a szigorúbb előírásokat alkalmazó tagállamban működő cégek ki lesznek szolgáltatva azokkal a cégekkel szemben, akik egy „engedékenyebb” tagállam joga szerint végzik tevékenységüket.

Dolgozatomban ezért, a magyar és uniós jogi szabályozás történeti áttekintése és hatályos szabályozásának elemzése során vázolnám a takeover irányelv főbb jellemzőit, valamint a hazai szabályozás harmonizációjának szintjét és az esetleges feladatokat, amelyeket szükségesnek látok elvégezni a minél teljesebb kompatibilitás elérése érdekében. Munkám során igyekszem továbbá rámutatni az amerikai és angol szabályozási sajátosságok, valamint a common law jogrendszerben kifejlődött védekezési taktikák hazai alkalmazhatóságának kérdésére is.

II. AZ EURÓPAI UNIÓ VÁLLALATFELVÁSÁRLÁSI SZABÁLYOZÁSA

Az Európai Unió, mint azt korábbi neve is mutatja – Európai Gazdasági Közösség –, eredetileg tagállamai gazdasági fellendülését tűzte ki célul, felismerve – azt a napjainkban hatványozottan jelentkező helyzetet –, hogy Európa országai csak közösen képesek kihasználni képességeiket, és az Egyesült Államok, Japán, és most már Kína, versenytársaivá válni.

Ennek a célkitűzésnek a megvalósításához elengedhetetlenül fontos az integrációs gazdaságpolitika megvalósítása, és ezen belül a társasági jogok harmonizációjának minél mélyebb szintű megvalósítása, továbbá egyes szupranacionális társasági jogi intézmények kialakítása.⁵ Az elmúlt évtizedek európai jogalkotási

gyakorlatából megállapítható, hogy a harmonizáció kettős célt követ: egyrészt a szabályok lehetséges egyneműsítését, a *level playing field* kialakítását, másrészt az elsődleges és a másodlagos letelepedés biztosítására olyan *sui generis* társasági formák megteremtését, amelyek a tagállamoktól elválva a közösségi jogban gyökereznek, ezáltal akadálytalanabban mozognak, és alakítják ki azt a méretet, amely segítségével a fent említett versenytársi pozíció elérhető.⁶

1. 1. A 2004/25 EK irányelv elfogadásához vezető út – a 13. társasági jogi irányelv történeti áttekintése

A vállalatfelvásárlások uniós szabályozását célzó irányelv mintegy 30 éves múltra tekint vissza. Ezt az irányelvet is az uniós jogalkotás „nagy öregei” közt tartják számon, de ez, ellentétben más irányelv-tervezetekkel,⁷ mára valósággá vált.

2. 1. 1 Az első generációs takeover tervezetek

Az első tervezet a brit *Penningon* professzor nevéhez fűződött, aki az Európai Bizottság (a továbbiakban: EB) felkérésére, 1973 novemberére elkészítette az európai vállalatfelvásárlási szabályozások áttekintését, és megalkotta az első irányelvtervezetet.⁸ A tervezet már tartalmazta a részvényesek egyenlőségének elvét, a kötelező ajánlattételt, a menedzsment tartózkodási kötelezettségét, valamint a részvényesek kielégítő és megfelelő tájékoztatáshoz való jogát.⁹

Következő lépésként az 1984-ös Fehér Könyvben az EB leszögezte, hogy a tulajdonosi viszonyokat újrarajzoló felvásárlások szabályait sokkal vonzóbbá kell tenni a befektetők számára, mégpedig az információk átadására vonatkozó minimum garanciák megteremtésével úgy, hogy betartásukról a tagállamok által meghatározott felügyeleti szervek gondoskodjanak.

Ezek után két hivatalos tervezet is napvilágot látott, az első 1989 januárjában, a második 1990 szeptemberében. A 89/90-es tervezetek a kor szabályozási módszereivel készültek, a főszabály és a részletek körülírt kivételek egyensúlyára épülő, rendkívül részletező irányelvek voltak, amelyekkel szemben széleskörű tagállami ellenálás bontakozott ki. Az első tervezetek az angol *City Code on Takeovers and Mergers* alapján készültek, és az abban bevett, de a

kontinentális joggyakorlatban még ismeretlen elemeket vettek át. Többek között a *Code*-ből került át az ajánlatok lebonyolítására vonatkozó határidő táblázat (*timetable for offers*), az ajánlati dokumentum tartalmára vonatkozó előírások (*content of offer documents*), valamint a későbbi tervezetek két legvitatottabb pontja, a kötelező ajánlattétel (*mandatory bid*), és a céltársaság menedzsmentjének korlátozott cselekvési szabadsága (*prohibition of certain types of defences*) is.¹⁰

Mielőtt továbbmennénk, érdemes kitérni az okokra, amelyek az elutasításhoz vezettek. Ezek pedig az egyes tagállamok jogrendszerében és vállalati struktúrájában keresendők. Nagy-Britanniában a piac meghatározó szerepén túl, nagy jelentőséggel bír a *City Code*, és a betartása felett őrködő *Takeover Panel*. A *Code* egyfajta magatartási szabályok gyűjteménye, célja a felvásárlási eljárás kereteinek meghatározása.¹¹ Kiemelkedő sajátossága, hogy rendelkezései nem bírnak jogi kötőerővel,¹² de a betartásáról gondoskodó *Panel* – amely egyben a *Code* állandó felülvizsgálatát is folytatja – olyan elismert szakemberekből áll, akik a *good business standards* együttes megjelenítői,¹³ és mint ilyenek megkerülhetetlenek a takeover-ek során.¹⁴ Ezt a „common law” hagyományokból építkező, állandóan változó szabályozást – amely mellel nagyon is eredményes – nagyban veszélyeztette az aprólékos és szigorú irányelvtervezet. Így érthető volt a tervezet hangos elutasítása Nagy-Britannia részéről.

Ugyanakkor, a kontinentális jogrendszeren alapuló tagállamok legnagyobb részében a társaságok tulajdonosi struktúrája nem annyira elaprózódott, a menedzsment sokszor szorosan összefonódik a tulajdonosi körrel, ráadásul nagyon gyakoriak a családi tulajdonban lévő vállalatok.¹⁵ Itt, ahol az újabb részvénykibocsátások nem jöhetnek szóba – hiszen ezzel veszélyeztetnék a család tulajdonában álló, általában kisebbségi irányító csomagot –, sokkal elterjedtebbek a hitelből történő felvásárlások (*leveraged buyout, LBO*), illetve az olyan versenytorzító alapszabályok, amelyek révén minimális részesedés mellett is megőrizhető az irányítás (lásd: aranyrészvény). Ráadásul a céltársaság ügyvezetésének kötelezettségeit sem szabályozták korábban,¹⁶ így érthető felzúdulást keltettek az erre vonatkozó cikkek.

2. 1. 2. A második generációs takeover tervezetek

Az EB, okulva a kudarchból, messzemenőig figyelembe vette a tagállamok szabályozásait és jogi hagyományait. Ennek eredményeképpen – a szubszidiaritás elvét figyelembe véve, együttdöntési eljárás keretében – megszületett az új tervezet. Az EB igyekezett minden igényt kiszolgálni, aminek következtében egy teljesen kiürített irányelvre tett javaslatot, amelyben tartózkodott a tételes jogi normák előírásától, ezzel magának az irányelvnek a létjogosultságát kérdőjelezte meg.¹⁷ A keretirányelv szinte minden lényeges kérdést a tagállamok döntési jogkörébe utalt, még a kötelező ajánlattételt megalapozó küszöb mértékét is a tagállamok állapíthatták meg.¹⁸

A tervezetet Parlament az első olvasatban nagy többséggel elfogadta, ugyanakkor 20 módosítási javaslattal is élt.¹⁹ Ezen javaslatokat figyelembe véve az EB megalkotta a módosított tervezetet.²⁰ A módosított irányelvtervezet a tagállamok szabályozott piacaira bevezetett értékpapírokkal kapcsolatos felvásárlásokat szabályozta (1. cikk), ugyanakkor a keretszabályozás-jellegből kifolyólag a tőzsdén be nem vezetett értékpapírokra is alkalmazhatták a tagállamok. A kisebbségi részvényesek védelmét a 3. cikk tartalmazta, amely megvalósulhatott kötelező vételi ajánlat útján (10. cikk), de – a német aggályok miatt, miszerint ez a rendelkezés indokolatlanul vezetett volna kényszerű konszernképződéshez – az irányelv lehetőséget adott egyenértékű jogi eszközök használatára is.²¹ Lényeges változás, hogy a tervezetből – elődeivel ellentétben – kimaradt a kontroll fogalma és annak kiszámítási módja, így a jogalkotó gyakorlatilag az irányelv központi kérdésében mondott le a szabályozási jogáról a tagállamok javára, ezzel mintegy negligálva az irányelv lényegét.²²

Ugyanakkor az EB úgy próbálta biztosítani az elég nagy szabadságot adó szabályok kohézióját, hogy a korábban csak a felügyeleti szervekre alkalmazott elveket kiterjesztette a tagállamok harmonizációjára, azaz kötelezte őket, hogy az átültetés során ezen elvekkel összhangban járjanak el. Ezeket az elveket az 5-9. cikkek tartalmazták. Ezek az elvek mintegy irányították volna a tagállamokat, és betartásuk mellett olyan egységesítési mechanizmus

lépett volna életbe, amelynek eredményeképpen egy viszonylag egységes „csomagot” kellett volna elfogadniuk a tagállamoknak.²³

Ennek tudható be, hogy a kezdeti lelkesedés után a tagállamok mégis arra törekedtek, hogy egy (még) lazább, diszpozitív jellegű ajánlássá fokozzák le a tervezetet.²⁴

Ugyanakkor időközben számos tagállam fogadott el a tervezettel harmonizáló szabályozást, ami mutatja, hogy az EB munkája nem maradt teljesen visszhangtalan.²⁵ 2000. áprilisára elhárult az akadály a közös álláspont elfogadása előtt.²⁶ Az elfogadott közös álláspontot a Parlament második olvasatban tárgyalta, a beterjesztett módosításokkal együtt.²⁷

A Parlament által elfogadott 15 módosítási javaslat jellege viszont azt bizonyította, hogy nem csak a jogalkotói kompetenciák arányában van eltérő véleményen az EB és a Parlament, hanem a tartalmi kérdések tekintetében is valóságos szakadék húzódik a felek közt.

Ere példa a tervezet 3., céltársaság igazgatóságának felelősségét tárgyaló cikke. A közös álláspont szerint az igazgatóság feladata a társaság egészének érdekeit szem előtt tartva eljárni, és tilos megtagadnia a részvényesektől azt a jogot, hogy érdemi döntést hozzanak az ajánlatról. Ugyanakkor a Parlament módosító javaslatában a társaság, mint elkülönült jogi személy sajátos érdekeinek érvényesítésére tett kísérletet.²⁸ A példálózó jellegű felsorolás az alkalmazottak érdekéről, a munkahelyek megőrzésének fontosságáról, a folyamatos működéshez fűződő érdekről tesz említést. Ezek az érdekek túlmutatnak a vállalatok „részvény-társasági” mivoltán és a részvényesek védelmén, valamint az őket megillető jogok érvényesítésén. Ebben a kontextusban a társaság egyben foglalkozás- és szociálpolitikai, valamint gazdasági célokat is szolgáló komplex szerveződés, amelynek összetett céljait a menedzsment éri el. Ebből kifolyólag egy esetleges vállalatfelvásárlás a fenti célok valamelyikét mindenképpen veszélyeztetné, tehát a céltársaság vezetősége elvben mindig találna indokot a versenykorlátozó, a felvásárlást megghiúsító lépései megtételére.²⁹

Azonban – fentiek mellett – az igazi vita az igazgatóság semlegességi kötelezettsége körül bontakozott ki. Mint azt már fentebb tárgyaltuk, a semlegességi kötelezettség a *Code* alapján került be a

tervezetbe, de ez korábban egyes tagállamok számára ismeretlen volt.³⁰ A Parlament ezek alapján igyekezett lazítani a semlegességi szabályokon, mégpedig oly módon, hogy a tagállami felügyeletet jogot kaptak volna a megengedett ellenlépések normatív szabályait megállapítani, továbbá felhatalmazták volna a tagállamokat, hogy a nem nevesített esetkörökben egyedi eljárást alkalmazzanak.³¹

A módosítások nagy része az EB számára elfogadhatatlan volt.³² A Szerződés 251. cikkében rögzített együttdöntési eljárás szerint felállított Békéltető Testület (*Conciliation Committee*) ugyan kompromisszumot ért el, de a Parlament 2000. július 4-én elvetette a tervezetet.³³

Mielőtt áttérnék az irányelv elfogadásának körülményeire, szeretném összegezni a második generáció bukásának okait.

A rendkívüli közgyűlés összehívása a védekezési taktikák engedélyezéséhez a rövid időkorlátok miatt szinte megakadályozta volna a sikeres védekezést, ami az európai cégek versenyhátrányát jelentette volna az Egyesült Államokkal és Japánnal szemben, mivel potenciális célponttá tenné Európát, miközben a tengerentúli vállalatok – mint azt az Egyesült Államok szabályozásáról szóló részben látni fogjuk – nagyon kemény védekezési jogosítványaik miatt, bevehetetlennek lennének európai versenytársaik számára.

Mindezek mellett az egyes tagállamok erőviszonyai is komoly eltérést mutattak. Főleg a német és osztrák képviselők sérelmezték a *level playing field* hiányát, mivel komoly hátrányt szenvedtek volna azon tagállamok cégei, amelyek törvényei kizárják a megelőző jellegű védekezés lehetőségét. Így, ha elveszik tőlük az egyetlen fegyverüket, az azonnali védelmet biztosító – a közgyűlés megkerülésével hozott – döntések jogát, védtelenek lesznek a preventív eszközöket használó vállalatokkal (Anglia, Hollandia) szemben.³⁴

Végül a munkavállalók és tulajdonosok kooperációjára épülő német modell állt a szabályozás útjában. Ahogy arról korábban is szó volt, a németek – az egyébként a közgyűlés hatáskörébe tartozó – döntéseket a dolgozói részvétel mellett működő felügyelő bizottság hatáskörébe utalják. A tervezet alapgondolata, mely szerint a vállalatfelvásárlás sikere vagy kudarca a résztvevő felek korrekt eljárásjogi cselekményeinek, és a gazdasági racionalitást mérlegelő részvényesek döntésének függvénye, ellentétes volt a társaság

szerepét komplexen értelmező német lobby érdekeivel. Erre az aggodalomra csak ráerősített az akkori német kormány befektetési mobilitást ösztönző adóreformja, valamint az a lehetőség, hogy a világ legnagyobb exportőre felvásárlási célsország lehet.³⁵

2. 1. 3. A *Winter* – jelentés

Az EB a kudarc után egy szakértői munkacsoportot hozott létre (*High Level Group of Company Law Experts*),³⁶ amelynek kettős feladatot adott. Egyrészt a kudarchoz vezető okok feltárását, és megoldási javaslatainak kidolgozását – 2001 december 31-i határidővel –, másrészt az Unió társasági jogi szabályozásának irányának kijelölését 2002 közepéig.

A bizottságnak a javaslatban ki kellett dolgoznia az európai *level playing field*-et, amely a részvényesek közötti egyenlő elbánás biztosításán, valamint a vállalatok különböző mértékű „kiszolgáltatottsági szintjének” kiegyensúlyozásán alapult volna. A másik szempont, hogy az új tervezetnek meg kell felelnie az EB azon – töretlen – céljának, hogy elősegítse, ne pedig gátolja a tőkepiaci befektetéseket.³⁷

Ahhoz, hogy megvalósulhassanak a fenti követelmények a tételes jogi szabályozásban is, két alapelvet fektetett le a szakértői testület. Az egyik szerint a részvényesek egyéni döntésétől függően alapvetően a részvényátruházás sikere, a másik elv szerint a megszerzett részesedés arányban kell, hogy álljon a szavazatokból szerzett részesedéssel.³⁸

Az új szabályozás fenntartotta a céltársaság igazgatósága semlegességének követelményét, de az első alapelvből levezethetően közgyűlési felhatalmazással van lehetőség a védelmi intézkedések megtételére. Újdonság ugyanakkor, hogy csak minősített többséggel lehetne elfogadni ezeket az intézkedéseket. A joggyakorlás feltételei pedig a második elv miatt változnának, ugyanis a vagyoni és szavazati jogok arányosságának követelménye kizárja a szavazatmaximálást, a szavazatelsőbbbségi és aranyrészvények használatát ebben a kérdésben való döntéskor. Ugyanakkor még a minősített többséggel meghozott közgyűlési döntés is jogkorlátozó lehet egyes – kisebb-ségi – befektetők számára, akkor is, ha mindenki tulajdoni arányának megfelelően szavazott. Ezért különös jelentőséggel bír a

munkacsoport javaslata a *squeeze-out* bevezetésre, amely a többségi tulajdonos jogát jelenti a kisebbségi részvények megszerzésére. Azokban a tagállamokban, ahol erre a törvény nem ad lehetőséget, a *shell-out* joga illette volna meg a kisebbségi részvényeseket, azaz részesedésüket eladhatták volna a többségi tulajdonosnak.³⁹

A Winter – bizottság legfontosabb újítása az áttörési klauzula bevezetésének javaslata volt. Az ún. *break-trough rule* lényege, hogy egy bizonyos részesedés megszerzése után a céltársaságban előzetesen kialakított védekezési intézkedéseket kiiktatják. Tehát a jogszerű és eredményes felvásárlás ténye megakadályozza azt, hogy értelmetlen legyen megszerezni a részesedést, mert a korlátozó rendelkezéseket tartalmazó alapszabály miatt a megszerzett részesedéshez nem társulna arányos szavazati jog.⁴⁰ A munkacsoport 75%-os részesedés elérésénél javasolta az „áttörést”. [Mint látni fogjuk, az új Gt is ezt a mértéket veszi át, 299. § (2 bek.)]

Külön jelentősséggel bír az a tény, hogy az áttörési szabály alkalmazásának nem lenne akadálya az a körülmény, hogy a védekező, korlátozó intézkedéseket a nyilvános ajánlattétel után tették meg, ugyanis az a tény, hogy a részvényesek eladják részesedésüket, „felülírja” korábbi döntésüket.⁴¹

A Winter – jelentés külön kitért a „méltányos ár” fogalmának európai egységesítésének fontosságára, hiszen a *squeeze-out*, illetve *sell-out* szabályok csak így érvényesíthetők igazán.

2. 1. 4. A 2002-es irányelvtervezet

A 2002 októberében kidolgozott tervezet követte a korábbi keretjellegű szabályozási formát, és nagyban – de nem kizárólagosan – támaszkodott a Winter bizottság által megfogalmazott ajánlásokra.⁴²

Az irányelvtervezet⁴³ jelentős újításai voltak a „méltányos ár” fogalmának meghatározása, a *break-truogh rule*, valamint a *squeeze-out*, *sell-out* „páros” bevezetése. Az újítások közül az áttörési szabályok váltottak ki jelentős felzúdulást, aminek következtében a többszörös szavazati jog kikerült az „áttörhető” szabályok köréből. Több tagállam jelezte, hogy ezen jogok kártalanítás nélküli megvonása alkotmányos kérdéseket vetne fel, továbbá az EB nem találta

bizonyítottak, hogy a többszörös szavazati jog megkerülhetetlen akadályát képezné a felvásárlásoknak.⁴⁴

A Parlament által vitatott pontok alig változtak. A németek továbbra sem látták az európai *level playing field* -et biztosítottak, és kritizálták a többes szavazati jog meghagyását is. Továbbra is a semlegességi kötelezettség korlátozását kérték cserébe, vagy a fent említett jog megszüntetését. Az ezzel „élő” tagállamok, Franciaország és a skandináv országok, pedig hallani sem akartak erről. Az újabb kudarcotól a portugál delegáció javaslata mentette meg a tervezetet egy olyan opciós modell bevezetésével, amelynek alapján a két legvitatottabb cikk – a semlegességi kötelezettség (9. cikk) és az áttörési szabály (11. cikk) – részben is alkalmazhatóvá vált.

Az opciós modell alapján a tagállam eldöntheti, hogy mindkét vitatott pontot beépíti-e a szabályozásába, vagy csak az egyiket, illetve egyiket sem. A tagállamok után a tagállami társaságokat illeti meg a választás joga, feltéve, ha erre a tagállam lehetőséget biztosít. Ha igen, a társaság nyilatkozik arról, hogy mindkét cikket be kívánja építeni (*opting-in*), illetve valamelyik vagy mindkét cikk alkalmazását mellőzni szeretné (*opting-out*). Ezek után a társaság közgyűlése évente felülvizsgálja az áttérési lehetőséget, és amennyiben a változtatás mellett dönt, akkor ezt jelenti a tagállami felügyeletnek. A váltás csak az *opting-in* irányában lenne elképzelhető.⁴⁵

2. 2. Az Európai Parlament és a Tanács 2004/25/EK irányelve⁴⁶

A tagállamok végül is a portugál javaslathoz nagyon közel álló szöveget fogadtak el 2003 november 27-én Spanyolország tartózkodása mellett.⁴⁷

Az irányelv célja a részvényesek védelemben részesítése a nyilvános ajánlattétel esetén, valamint a szükséges átláthatóság biztosítása a tagállamok gyakorlatában.⁴⁸ A részvényesek védelmén belül külön kiemeli a kisebbségvédelmet, valamint hangsúlyozza a dolgozók számára az információkhoz való hozzáférés jogát.⁴⁹

Az irányelv hatálya kiterjed minden olyan jogi, közigazgatási előírásra, jogi kötőerővel nem bíró szabálygyűjteményre, amely a

tagállamok joga által szabályozott olyan társaságok nyilvános ajánlattételi eljárását szabályozzák, amelyek értékpírjai legalább részben be vannak vezetve valamely tagállam szabályozott piacára.⁵⁰ Az irányelv minimumszabályozása megenged egy még tágabb értelmezést is, mely szerint a tőzsdére be nem vezetett társaságok is a hatálya alá esnek.⁵¹

A 2. cikkben a fontosabb fogalmak definiálása található meg. Az összesen hét meghatározás közül külön figyelmet érdemel a többes szavazati jogot biztosító részvény fogalma, ami, mint tudjuk, tagállami nyomásra került az irányelvbe, de se a Winter – jelentés, se a korábbi tervezetek nem tartalmazták.

A 3. cikk összesen hét alapelvet fogalmaz meg. Ezek sorrendben: a részvényesek közötti egyenlő elbánás, a kisebbségi részvényesek védelme, a megalapozott döntéshez szükséges idő és információ biztosítása mind a részvényesek, mind a munkavállalók részére. Az igazgatóság döntését csak a részvényesek felhatalmazásával hozhatja meg, és eljárása során a cég egészének érdekeit kell szem előtt tartania, a verseny tisztasága, versenytorzító magatartás tilalma, továbbá a megfelelő ellenérték biztosítása, valamint a rendes üzletmenet fenntartása, azaz az eljárás minél gyorsabb lefolytatása.

A fenti szabályok minimumkövetelmények, amelyeknél szigorúbb szabályozással is meg lehet valósítani az irányelv elvárásait.

A 4. cikkben kerül sor a felügyeleti szervekkel kapcsolatos szabályozásra. Az illetékességi szabályokkal és az alkalmazandó joggal kapcsolatban két álláspont csapott össze. A honosság kérdésében a bejegyzés elvét követő Nagy– Britannia itt a céltársaság székhelye alapján határozta volna meg az alkalmazandó jogot, amely azzal járt volna, hogy az egyes tagállami felügyeleti rendszeresen külföldi jog alkalmazására kényszerülnének. Más tagállamok különválasztották volna a társasági jogi és tőkepiaci kérdéseket, mégpedig úgy, hogy társasági jogi ügyben a székhely szerinti felügyeleti szerv lenne illetékes, tőkepiaci kérdésekben, pedig az, amelyik joga szerint a kérdéses céltársaság értékpírjai először kerültek nyilvános forgalomba.⁵² A EB végül is a kombinált rendszer mellett döntött, tehát: *„A céltársaság létesítő okirata szerinti székhely szerinti tagállam szabályait kell alkalmazni és az illetékes hatóság a céltársaság létesítő okirata szerinti székhely szerinti tagállam hatósága”* [4.

cikk (2) bek. e) pont] a munkavállalók informálásával kapcsolatos kérdésekben, a társasági joggal kapcsolatos kérdésekben, így különösen az igazgatóság védekezési taktikái vonatkozásában, míg *„felajánlott ellenértékkel – különösen az árral – kapcsolatos kérdéseket, [...] az illetékes hatóság helye szerinti tagállam szabályaival összhangban kezelik”* [4. cikk (2) bek. e) pont].

Az egyes felügyeleti kötelesek egymás munkáját – szigorú titoktartási szabályok alkalmazása mellett – információszolgáltatással támogatni.

A 4. cikk 6. bekezdése angol követelésre került az irányelvbe,⁵³ mely szerint a tagállamoknak joguk van meghatározni azokat a szabályokat, amelyek alapján megállapítható, hogy a résztvevő felek *„jogosultak-e és ha igen, milyen körülmények között közigazgatási vagy bírósági eljárás megindítására”*. Ha visszaemlékszünk a *cold-shouldering*-gel kapcsolatos Code rendelkezésekre, akkor láthatjuk, hogy a Panel egyik fő szankciója az, hogy az állami hatóságok nem tekintik ügyfélnek azt, aki nem a Code rendelkezéseivel összhangban cselekszik.⁵⁴

Az irányelv magát képező kötelező ajánlattal kapcsolatos 5. cikk meghatározza a kontroll fogalmát, mely szerint: *kontrollal bír az, aki „a korábban szerzett értékpapírjaival vagy a vele összehangoltan eljáró személyek értékpapírjaival együtt – közvetlenül vagy közvetve a szavazati jogok meghatározott százalékát biztosítja e társaságban, amely lehetővé teszi számára a társaság irányítását”* [5. cikk (1) bek.]. A tagállamok hatásköre eldönteni, hogy mennyi az adott küszöb, ami után kötelező az ajánlattétel, valamint arra kötelezni az ajánlattevőt, hogy valamennyi részvényes összes papírjára tegyen ajánlatot. El lehet tekinteni a kötelező ajánlattételtől a 2. bekezdés alapján abban az esetben, ha önkéntes ajánlattétel útján úgy szerez valaki kontrollt a cégtársaság felett, hogy ajánlatát minden részvényes összes papírjára megteszi.

A méltányos ár meghatározása még a Winter – bizottság munkája, amit átvett a 2002-es tervezet, majd az irányelv is.⁵⁵ Eszerint, méltányosnak tekinthető az a legmagasabb összeg, amit az ajánlattételt megelőző legalább 6, legfeljebb 12 hónapban fizettek az értékpapírrért. Ugyanakkor a – spekulációk elkerülése érdekében – lehetőség nyílik arra, hogy ha az ajánlattevő, vagy a vele összehan-

goltan eljáró személyek a nyilvános ajánlattétel ideje alatt a megálapítottnál magasabb áron vásárolnak a papírokból, akkor ezen a magasabb áron vegye meg a többi részvényt is. A „másik oldalt” is védi az irányelv, ugyanis arra is lehetőség nyílik, hogy bizonyos méltánylást érdemlő esetekben a felülegelemek ne csak felfelé, hanem lefelé is módosítsák az árat [5. cikk (4) bek.].

A részvényesek védelmét szolgálják a fizetési feltételekkel kapcsolatos szabályok (is). Az ellenérték likvid értékpapírokból és készpénzből állhat, de abban az esetben, ha a felajánlott ellenérték nem szabályozott piacra bevezetett likvid értékpapír, vagy az ajánlattevő, illetve a vele összhangban eljáró személyek a megelőző legalább 6, legfeljebb 12 hónapban legalább 5 százaléknyi szavazati jogot vásároltak, kötelesek készpénzt is felajánlani.

A nyilvánossági szabályok, és az ajánlat kötelező tartalmi elemei a 6. cikkben kaptak helyet. Az elkészített anyagot még a közzététel előtt el kell juttatni a felülegelemekhez, ha a tagállam így rendelkezik. A Parlament nyomása miatt került be a szövegbe a 2. bekezdés, mely alapján köteles a céltársaság igazgatósága arra, hogy tájékoztassa a munkavállalókat, vagy azok képviselőit a felvásárlással kapcsolatos információkról.

A minimálisan szükséges ajánlati elemeket a 3. bekezdés tartalmazza, többek között az ajánlati feltételekre, az ajánlattevőre, a megszerezni kívánt értékpapírokra, az ellenértékkel kapcsolatos információkra, a megszerezni kívánt papírok mennyiségére, az ajánlattevő és a vele összhangoltan eljáró személyek által birtokolt papírok mennyiségére, összesen 14 elemet. Külön figyelmet érdemel az e) pontban szereplő kártalanítási jog azok számára, akiknek az áttörési szabály alkalmazása során megszűntek bizonyos részvényeikhez kapcsolódó jogaik.

Az elfogadásra nyitva álló időszak legalább kettő, legfeljebb tíz hét lehet. Azonban, az eljárás gyors lefolytatása vonatkozó alapelv betartása mellett, lehetőség van hosszabbításra, de csak akkor, ha az ajánlattevő a határidő letelte előtt 2 héttel jelzi a hosszabbítás iránti kérelmét. Ha rendkívüli közgyűlés összehívására van szükség az ajánlat feletti döntéshez, akkor is van mód a hosszabbításra.

A 9. cikk, amely a céltársaság vezetőségének semlegességi kötelezettségeit tartalmazza, az opciós modell első eleme. A sem-

legességi kötelezettség a vételi ajánlatról való tudomásszerzéstől egészen az eredmény közzétételéig tart, vagy addig, míg az ajánlat hatályát nem veszti. Ebben az időszakban az igazgatóságnak tilos a közgyűlés hozzájárulása nélkül bármilyen olyan lépést tennie, amely nem tartozik a rendes üzletmenet körébe, és alkalmas a felvásárlás megghiúsítására. Ilyen intézkedés különösen új részvények kibocsátása, ugyanakkor más ajánlatok keresése nem tartozik a tilalmazott magatartások közé. A közgyűlés jóváhagyása kiterjed azokra az intézkedésekre is, amelyekről még az ajánlatról való tudomásszerzést megelőzően döntöttek, de végrehajtásuk ebbe az időszakba esik, és végrehajtásuk veszélyeztetné az eljárás sikerét.

Az irányelv rendelkezik arról is, hogy az igazgatóság köteles ésszerű időn belül összehívni a közgyűlést, ami nem lehet az értesítéstől számított 2 héten belül, továbbá elkészíti jelentését a felvásárlás esetleges hatásairól, az ajánlattevő stratégiai terveiről, ezeknek a foglalkoztatottságra és a telephelyekre gyakorolt hatásairól. Abban az esetben, ha a munkavállalók képviselőinek különvéleménye van, ezt a jelentéshez csatolni kell.

Külön kitér a 6. bekezdés arra, hogy a dualista rendszerű társaságoknál a fenti rendelkezések a felügyelő bizottságra is vonatkoznak.

Az opciós modell második eleme a 11. cikk áttörési szabályai – amelyek a korábban már tárgyalt *level playing field* megvalósításában játszanak nagy szerepet –, főleg osztrák és német nyomásra kerültek a tervezetbe, de természetesen versenytorzító mivoltuk miatt az EB is konzekvensen törekedett a kiiktatásukra. Ugyanakkor teljes sikert nem tudtak elérni a felek, ugyanis az egyes tagállamok által birtokolt aranyrészvényekre továbbra sem terjed ki a szabályozás. Nem terjed ki a szövetkezetekre, amelyek nem fejenként, és nem az alaptökében való részesedés alapján biztosítanak szavazati jogot.⁵⁶

Az áttörési szabályok alapján az elfogadási időszak alatt az értékpapírok átruházásával kapcsolatos tilalmak és többletköltséggel egybekötött korlátozások nem érvényesülnek⁵⁷ (11. cikk 2. bek.). Továbbá nem érvényesülnek az ajánlattétel után összehívott – védelmi intézkedésekről határozó – közgyűlésen a szavazati jog korlátozására vonatkozó rendelkezések, megállapodások, a többes

szavazati jogot biztosító részvények pedig csak egy szavazatot számítnak. Ezek a szabályok vonatkoznak arra a közgyűlésre is, amelyet a 75%-ot meghaladó tulajdonrészrel rendelkező ajánlattevő tart, amelyben kialakítja a társaság új alapszabályát, és megválasztja új vezetőit.

Az ezen rendelkezések miatt veszteséget elszenvedőket kárpótolni kell, kivéve azokat, akik a korlátozásokat egyedi vagyoni előnyökkel kompenzálták.

Az előbb említett opciós modell két eleme (9. cikk, 11. cikk) közötti választási lehetőségeket a 12. cikk tartalmazza, amely nagyrészt azonos a portugál delegáció által javasolt megoldással. Tehát először a tagállamokat illeti meg a választás joga, hogy mindkét cikket, vagy csak az egyiket, vagy egyiket sem alkalmazzák. Amennyiben egy tagállam nem valósítja meg a teljes harmonizációt, akkor azon társaságok számára, amelyeknek létesítő okirat szerinti székhelye a területükön van, ugyanúgy megadják a lehetőséget, kiegészítő jelleggel, hogy válasszanak a fenti három variáció közül. A társaság közgyűlése jogosult dönteni ebben a kérdésben, aminek eredményéről az átláthatóság érdekében köteles az érintett tagállami felügyelet felé jelentést tenni.

Az eltérő opciókat átvevő tagállami társaságok közötti anomáliák kiküszöbölése érdekében a rendszer alapeseteit a reciprocitás elvének beépítése bővíti.⁵⁸ Ezek alapján, ha egy olyan társaság az ajánlattevő, amelyik az *opting-out* alapján mentesül a 9. cikk 2-3. bekezdésének alkalmazása alól, akkor a tagállam mentesítheti az *opting-in* alapján működő társaságait a fenti cikkek alkalmazása alól. Ezek után az érintett társaság közgyűlése dönt a reciprocitás elvének eseti alkalmazásáról, azaz, hogy mentesíti-e magát a vállalt kötelezettségek alól az ajánlat idejére.

A szabályok kijátszásának megakadályozása érdekében a 3. bekezdés rendelkezik arról, hogy akkor is lehetőség legyen a reciprocitási szabályok alkalmazására, ha az egyébként a 9. és/vagy 11. cikket alkalmazó ajánlattevő valójában leányvállalat, vagy olyan vállalat, amelyet közvetve vagy közvetlenül olyan vállalatot irányít, amely magára nézve nem alkalmazza a 9. és/vagy 11. cikket.

Ezen szabályok alkalmazása egyrészt biztosítja a tagállamok közötti egyenlő erőfeltételeket, és ezáltal ösztönzik a belépést a

rendszerbe, hiszen a szabályokat nem alkalmazókkal szemben hatályon kívül lehet helyezni a vállalt kötelezettségeket. Ugyanakkor a nemzetközi *level playing field* tekintetében nem jelent védelmet a rendelkezés, hiszen ez az opciós rendszer nemzetközi kereskedelmi viszonyokban nem igazán érvényesíthető, elegendő csak a legnagyobb kedvezmény elvére gondolni.⁵⁹ Tovább nehezíti a közösségen belüli integrációt, hogy az eredeti javaslattal ellentétben, már nem csak az *opting-in* felé vezet az út a tagállamok (és a társaságok) számára, hanem „visszafelé”, az *opting-out* rendszer felé is. Így gyakorlatilag bármilyen tagállami szabályozás elfogadható, sok esetben még az is előfordulhat, hogy az irányelv alapján(!) törli el egy tagállam az igazgatóság semlegességi kötelezettségét.

Az irányelv kapcsán az utolsó tárgyalandó rész a kizorítás (*squeeze-out*) és az eladás (*sell-out*) kérdése. (15, 16. cikk)

Az a részvényes, aki megszerezte a szavazati jogot biztosító érték-papírok legalább 90%, legfeljebb – tagállamonként eltérő küszöbértékkel – 95%-át, az kérheti, hogy a fennmaradó papírokat méltányos áron eladják neki. Ezzel a jogával a vételi ajánlat lezárását követő 3 hónapban élhet. Az eladási jog ugyanennek a jogintézménynek a „másik oldala”, amely szerint a 90%-ot meghaladó részesedéssel rendelkezőtől kérheti a többi részvényes papírjai méltányos áron történő megvásárlását, a kizorítás szabályai szerint. További részletszabály szerint a tagállamok előírhatják, hogy a kivásárlási jog csak arra az osztályra vonatkozik, amelyben a megálapított küszöbértéket elérte az ajánlattevő.

A 21. cikk alapján a EB az átültetési kötelezettség lejárta után számított 5 év múlva az irányelvvel kapcsolatos tapasztalatok tükrében megvizsgálja, hogy szükséges-e a felülvizsgálata az irányelvnek. Ennek érdekében a tagállamok kötelesek a saját piacokon végbement felvásárlásokról jelentést küldeni a EB számára.

2. 3. Összegzés

Bár számos területen előrelépést jelentett az irányelv, elég csak itt a felügyeleték illetékességi kérdéseinek rendezésére gondolnunk, továbbá számos új fogalommal bővült a jogharmonizációs szótár, mint a méltányos ár, a kötelező ajánlat, a felvásárlásra

vonatkozó alapelvek, de ezek inkább egy adekvát szabályozás *alapjait* kellene, hogy képezzék, nem pedig magát a szabályozás egészét.

Egyértelmű, hogy még a portugál javaslatnak – főleg ebben a felpuhított formában – sem sikerült betöltenie azt az űrt, amely a EB és a Parlament álláspontja között fennállt, és fennáll ma is. Véleményem szerint a fő probléma abban rejlik, hogy a EB álláspontja nagyon jó az egységes belső piac számára – természetesen a *level playing field* kérdését tovább pontosítva – míg a Parlament hozzáállása kiválóan alkalmazható nemzetközi környezetben, de az eltérő felfogások nem igazán egyeztetethetők össze egy irányelven belül. Teljesen igaza van a parlamenti képviselőknek abban, hogy fennáll a veszélye a célponttá válásnak, de az elmúlt 50 év gazdasági és szociális hagyományai után – főleg a nyugati – tagállamok nincsenek felkészülve a felvásárlással járó megrázkódtatásokra. Bár nagyon sok esetben pontosan az áhított – és egyre messzebb kerülő – Lisszaboni Célok megvalósulását segítenék elő a költségtakarékos, méretgazdaságos felvásárlások, de a várható reakciókat, és politikai következményeit semelyik európai ország vezetése nem vállalja fel.⁶⁰

Ugyanakkor szemléletváltozás nélkül nem lehetséges a versenyképes Európa megvalósítása, és az Unió jelmondatából – egység a sokszínűségben – az egység megteremtése is legalább olyan fontos, mint a sokszínűség megőrzése. Ha ezt az egységet meg tudják Európa vezetői teremteni az európai társasági jog – és azon belül a vállalatfelvásárlások terén is – már tettek egy hatalmas lépést a dinamikus, prosperáló Európa felé.

III. A VÁLLALATFELVÁSÁRLÁS HAZAI SZABÁLYOZÁSÁNAK FEJLŐDÉSE

3. 1. A vállalatfelvásárlás fogalma, valamint a konszern-joghoz való viszonya

A vállalatfelvásárlás esetében egy meghatározott cégformáról, a nyilvánosan működő részvénytársaságról (nyrt.) beszélhetünk. Ugyanakkor már a kezdeti szabályozás sem korlátozta a szabályozást a tőzsdén jelenlévő társaságokra, tehát a tőzsdén nem jegyzett, de nyilvánosan működő részvénytársaságok is alanyai a szabályozásnak. Annak, hogy a vállalat a tőzsdén szerepel-e vagy sem, jelentősége a

részvények minimum értékének meghatározásánál van szerepe, egyéb tekintetben nincs különbség a kétféle részvénytársaság között.⁶¹

A konszernjogi szabályozás alapját az a tény képezi, hogy valaki(k) meghatározott mértékű részesedés birtokában olyan egyszemélyi döntést hozhat(nak), amely a társaság tagjaira és hitelezőire hátrányos lehet.⁶² Természetesen maga a folyamat a magángazdaság keretei közt mozog, amelyet a Gt. nem korlátoz, csak egyes értékek, mint a nyilvánossághoz való jog, a kisebbségi tulajdonosok és a társaság hitelezőinek biztonsága védelmében avatkozik közbe. A konszernjog egy létrejött, *statikus* állapotra, *ex futuro* állapít meg szabályokat azzal a céllal, hogy az állapot fennállása idejére biztosítsa a fent említett társasági jogi értékek védelmét. Ezzel szemben a takeover szabályzás a *dinamikus* állapotot, a befolyásszerzés megtörténését felügyeli.

Ugyanakkor fontos kiemelnünk, hogy a teljes elkülönülésre az új Gt. hatálybalépésével került sor, mely alapján a minősített többséget biztosító befolyásszerzés szabályai csak a zrt-re és a kft-re terjednek ki, az nyrt-re vonatkozó szabályok a Tpt-ben találhatók.

3. 2. A vállalatfelvásárlás első hazai szabályozása

A magyar szabályozás kezdeti szakaszait tekintve elmondható, hogy a rendszerváltozást követően a nyilvános részvénytársasági forma nagyon ritka volt, a jogalkotó nem is szánt neki jelentős szerepet az első Gt-ben (1988. évi VI. tv). Véleményem szerint az első szabályozás megkésett volt, hiszen – amint arra Pacsi Zoltán is rámutatott – időközben több olyan piaci esemény is történt, ahol nagy szükség lett volna az átfogó hazai szabályozásra.⁶³

Az első lépés a szabályozás irányába az 1996. évi CXI. törvény (továbbiakban: Épt.) volt. Többen aggályosnak tartották, hogy a vállalatfelvásárlással kapcsolatos szabályok itt, és nem az egy évvel később hatályba lépett Gt-ben kerültek taglalásra. Sándor Tamás kiemeli, hogy a részvényjog Gt-beli szabályozása mind dogmatikai, mind strukturális szempontból indokolható, és kifogásolja, hogy a két törvény nem vesz egymásról tudomást.⁶⁴ Más szerzők (Pacsi Zoltán, Varga János Tamás) szerint a lehető legjobb helyre került a takeover szabályozás azzal, hogy az Épt-ben kapott helyett.

Érvelésüket alátámasztja, hogy a nagy takeover hagyományokkal rendelkező Egyesült Államokban a vállalatfelvásárlások felügyeletét a *Securities and Exchange Commission* (SEC) az értékpapírpiac felügyeletével megbízott szerv látja el, hasonlóan a magyar ÁPTF-hez (később PSZÁF).

A zrt.-vel szemben, ahol a Gt. több lehetőséget is kínál a tulajdonátruházás korlátozására, mint például a Gt. 201. §-ban [új Gt. 204. § (1) bek] illetve a megakadályozására – lásd Gt. 202. §, [új Gt. 205. § (1) bek] –, ahol az ellenséges felvásárlás elleni védelem van nevesítve, a nyrt. részvényei szabadon átruházhatóak, az egyetlen korlátot az Épt. rendelkezései jelentették, amely szerint a 33%-os határ elérése után csak az Épt-ben rögzített eljárás keretében lehetett tulajdont szerezni. A törvény 94. § (1) bekezdésének szövegéből egyértelműen kitűnik, hogy kizárólag a szavazatot biztosító részvényekre vonatkozik a szabályozás, tehát az elsőbbségi részvények azon osztályai, amelyekkel nem jár együtt szavazati jog, nem tartoznak a szabályozás körébe [Gt. 183. § (2) bek.]. A mondat második része alapján elmondható az is, hogy mind a közvetett, mind a közvetlen részvényátruházást figyelembe kell venni. Ezt a rendelkezést erősíti meg az (5) bekezdés azzal, hogy kimondja, az ajánlattevők közvetett tulajdonában álló részvények is beszámítanak a 33%-os küszöb kiszámításánál. Varga János Tamás meglátása szerint⁶⁵ nagy a bizonytalanság, ugyanis a jogalkotó nem határozza meg a közvetett szerzés fogalmát. A magam részéről Sándor Tamás véleményét osztom,⁶⁶ hiszen két egyszerű lépéssel meghatározhatjuk a közvetett részvénytulajdon fogalmát. Való igaz, hogy nincs a törvényben *expressis verbis* kimondva ez a fogalom, de közvetett tulajdonra már van meghatározás a törvény 3. § (2) bekezdésének 36. pontjában, mely szerint „*közvetett tulajdon: egy vállalkozás tulajdoni hányadának, illetőleg szavazatainak az eredeti vállalkozásban tulajdoni részesedéssel, illetőleg szavazatokkal rendelkező más vállalkozás tulajdoni hányadain, illetve szavazatain keresztül történő birtoklása vagy gyakorlása, amelynek számítására a Hpt. 4. számú mellékletét kell alkalmazni.*”

Ezek után már csak a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (továbbiakban: Hpt.) 4. számú

mellékletét kell alkalmazni. A melléklet definíciója szerint a közvetett tulajdon kiszámításának módja, hogy a köztes vállalkozásban (Épt. terminológia: más vállalkozás) fennálló tulajdoni hányadot meg kell szorozni a köztes vállalkozásnak az eredeti vállalkozásban fennálló tulajdoni vagy szavazati arányával.

Ugyanakkor a 4. melléklet a (4) bekezdés a) és b) pontjában valamelyest szűkítette az alkalmazási kört azzal, hogy a közvetett tulajdont nem kell figyelembe venni akkor, ha ez a köztes vállalkozásban nem éri el a 25%-ot, vagy ha ez a tulajdonlás egynél több köztes vállalaton keresztül valósul meg. A szabályozás oka, hogy a jogalkotó célja nem a mértékre irányult, hanem az általa megszerezhető befolyás kontrollálására.

A másik ilyen szűkítés, hogy a Hpt. elvágta a vállalkozási láncot, és csak egy köztes vállalkozást vesz figyelembe.⁶⁷ Véleményem szerint ez a könnyítés már sokkal aggályosabb volt, hiszen egyszemélyes- és off shore vállalkozások közbeiktatásával a nyilvánosság teljes kikerülésével lehet részesedést és befolyást szerezni. Amint később látni fogjuk, a 2001. évi L. törvény már elhagyja a Hpt-re való utalást, az uniós csatlakozásunkkor pedig a Hpt. ezen rendelkezései is hatályukat veszítették.⁶⁸ A fent említett szabályozási szűkítések és kivételek miatt maradt minden következmény nélkül az az összehangolt és egyeztetett felvásárlás, amit orosz és osztrák cégek intéztek a *Borsodchem* Rt. ellen. A Felügyelet ugyan vizsgálatot indított, de szabálysértést nem tudott megállapítani.

A törvény másik sajátossága volt, hogy az ajánlattevőnek a 33%-ot meghaladó részre kellett ajánlatot tennie, de úgy, hogy az a szavazatot biztosító részvények – és átváltható kötvények – legalább további 50%-ára irányuljon. Tehát az ajánlattevőnek – sikeres ajánlattétel esetén – a szavazati jogot biztosító részvények legalább 83%-át meg kellett vennie. További jelentős szabály volt – amelyet bár nem tartalmazott szó szerint az Épt. –, hogy a csak a 33% átlépésekor kellett – az alább részletesen bemutatásra kerülő – felvásárlási eljárást alkalmazni, a 33% feletti már meglévő részesedés tovább növelése a Gt. szabályai szerint történt.⁶⁹

Mielőtt rátérnék az Épt. szerinti eljárás ismertetésére, elengedhetetlenül fontos a célok között is említett információszolgáltatási szabályokról szólni. Kiemelkedő fontossággal bír annak

meghatározása, hogy milyen információk tartoznak a megosztásra kerülő információk közé. Az Épt. 94/B. § (2) bekezdése szerint a céltársaság igazgatósága köteles az ajánlattevő megkeresésére a vételi ajánlat feltételeinek meghatározása érdekében a működéssel kapcsolatos adatokat kiszolgáltatni. Hogy mekkora is ezeknek az adatoknak a köre, erre a következő bekezdésből tudunk következtetni. Ott ugyanis úgy rendelkezik a jogalkotó, hogy az ilyen módon megszerzett információkat az üzleti titokra vonatkozó szabályok szerint kell kezelnie az ajánlattevőnek. Tehát a (3) bekezdés alapján az információszolgáltatási kötelezettség kiterjed az üzleti titkokra is.

Véleményem szerint a szabályozás ezen pontja elnagyolt volt, hiszen hiába kellett az ajánlattevőnek – az esetleges konkurensnek – üzleti titokként kezelnie az adatokat, mikor pont ő az, akitől ezeket a titkokat védeni kellene. Ráadásul a „szándék nem büntetendő” alapon bárki bejelentette, hogy a megindítandó felvásárláshoz kíván adatokat megismerni, majd ezek megszerzése után egyszerűen elállhatott az ajánlat megtételétől.⁷⁰

3. 3. Az ajánlattételi eljárás

Az eljárás a minden részvény-, illetve kötvénytulajdonos felé megtett nyilvános ajánlattal indult – amelyet a fent tárgyalt információszerzési szakasz előzött meg.

Az elkészítendő ajánlati „csomag” tartalmazta a törvényben felsorolt nyilvános ajánlattétel elemeit, valamint rt. esetén az üzletpolitikai koncepciót, gazdálkodó társaság esetén az addig üzleti tevékenységről készített beszámolót.

Az ajánlattételi dokumentációt ezután be kellett nyújtani a Felügyelethez, amely 15 napon belül elvégezte az ajánlat vizsgálatát, és amennyiben a törvényi előírásoknak megfelelt, engedélyezte azt. A közigazgatási szerv hallgatása esetén a 15. nap után a Felügyelet hozzájárulását megadottnak kellett tekinteni.

Mint látjuk a szerv csak ellenőrző funkciót végzett, de egy nevesített esetben döntési jogköre, pontosabban kötelezettsége volt. A törvény rendelkezett a részvények minimális felvásárlási áráról, amelyet külön kellett kiszámítani a tőzsdére bevezetett, illetve a be nem vezetett részvények esetén. A bevezetett részvény

esetén a minimális ár az ajánlattételt megelőző 90 nap súlyozott tőzsdei átlagára, a be nem vezetettek esetén a tőzsde által közölt az ajánlattételt megelőző 180 nap súlyozott átlagára. Abban az esetben, ha ily módon nem határozható meg a minimális ellenérték, a Felügyelet döntött az árról az engedélyezési eljárás keretében. Véleményem szerint itt egy kisebb pontatlanság volt észrevehető a jogalkotó részéről, hiszen a nyilvános ajánlattétel a Felügyelet hallgatásával is engedélyezetté vált a 94/C. § (1) bekezdése alapján, és ebben az esetben az ajánlattevőnek még sincs a birtokában a szükséges információ a minimálárrol.

A felügyeleti engedély beszerzését követően az érintett részvény és kötvénytulajdonosok felajánlhatták részvényeiket és kötvényeiket az ajánlatban szereplő áron. Erre legalább 30, maximum 60 nap állt rendelkezésükre. A törvény lehetőséget biztosít az ellenajánlat megtételére, mégpedig az ajánlatok megtételére nyitva álló határidő leteltét megelőző tizedik napig. Ahogy az eredeti ajánlat kapcsán is rendelkezett a törvény a minimálár meghatározásáról, itt is rögzíti a részvényesek érdekében, hogy csak az olyan újabb ajánlat minősül ellenajánlatnak, amelyik kedvezőbb az eredeti ajánlatnál. Az ellenajánlat közlésével az eredeti ajánlat hatályát veszti, és az ellenajánlatra a nyilvános vételi ajánlatra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

A törvény rendelkezett azokról az esetekről is, ha kevesebb vagy több részvény került felajánlásra. Amennyiben kevesebb részvény került felajánlásra, akkor az ajánlattevő – ha ezt rögzítette a vételi ajánlatában – elállhat a felvásárlástól. Ha erről nem rendelkezett, vagy elállási jogát kifejezetten kizárta, akkor az átruházások az elfogadó nyilatkozatok szerint teljesedésbe mentek.

A törvény igen komoly polgári jogi szankcióval sújtja azokat a feleket, akik az eljárásra vonatkozó szabályok megsértésével kötöttek meg a részvényátruházási szerződést, a 94/H. § (3) bekezdése szerint az ilyen szerződések semmiek.⁷¹

Két nagyon fontos eleme volt még az első hazai takeover szabályozásnak. Az első a menedzsment semlegességi kötelezettsége (*neutrality*), amelyre a törvény két példát is hoz. Az igazgatóság nem hozhat döntést a társaság saját tőkéjének felemeléséről, illetve saját részvény vásárlásáról. A felsorolás exemplikatív, az angol *City*

Code-boz hasonlóan,⁷² tehát minden olyan döntés, illetve magatartás tilos, „amely alkalmas az eljárás megzavarására”. Külön figyelmet érdemel az a tény, hogy a Gt. 246. §-a engedte a közgyűlés számára az alaptőke felemelésének időleges delegálását, a Gt-vel *lex specialis* viszonyban lévő Épt. ezt kizárta, ezáltal a hazai szabályozás szigorúbb volt, mint az 1997-es takeover-irányelvtervezet,⁷³ amely a közgyűlés előzetes hozzájárulásával engedélyezte az igazgatóság számára a védekezési lépések megtételét.⁷⁴

A másik nagy jelentőséggel bíró pont a 94/H. § (5) bekezdése, mely szerint, ha az eljárás keretében az ajánlattevő a részvények több mint 90%-át megszerzi az eljárás lezárását követő – a határidő lejártát követő három napon belül az ajánlattevő értesíti a Felügyeletet a felvásárlás eredményéről, és a részvénytársaság hirdetményi lapjában, illetve a tőzsde lapjában közli az eredményt – 30 napon belül jogosult a fennmaradó részvényeket a nyilvános vételi ajánlat során meghatározott áron megvásárolni. Ahogy arra Varga János Tamás is rámutatott,⁷⁵ a szabályozás ezen pontja (szintén) elnagyolt, hiszen nem derül ki, hogy a vételi jog minden részvényre – így a szavazati jogot nem biztosító, illetve az aranyrészvényre is – kiterjed, továbbá hallgat a törvény azzal kapcsolatban, hogy mi a teendő abban a helyzetben, amikor nincs meghatározva egy sorozat vételi ára, mert a vételi ajánlat arra a sorozatra nem terjedt ki.

Az a tény, hogy a 97-es szabályozás szigorúbb volt, mint az akkor elvetett takeover irányelvtervezet, nem jelenti azt, hogy a társaság igazgatósága számára nem volt törvényes mód a nem kívánt felvásárlás megakadályozására, vagy legalábbis akadályozására. Az első ilyen lehetőség az, ha a társaság még a zártkörű részvénytársasági létszakszában olyan szavazatszöbbségi részvényt vezet be, amely az átalakulás után, az nyrt. létszakszában is biztosítja a részvényesek számára a befolyásolási pozíciót.⁷⁶ További lehetőségként a 25% limit alatti kereszttulajdonlás, illetve a zrt-vé való visszaalakulás kínálkozott,⁷⁷ valamint a Gt. 229.§ rögzített, az egy részvényes által gyakorolható szavazati jog legmagasabb mértékének meghatározása.

Összegzésként elmondható hogy az első hazai szabályozás – a szabályozási hiányosságok ellenére – meg tudott felelni kora elvárásainak. Azonban a már említett *Borsodchem-ügy*, illetve az újabb

európai irányelvtervezetek, és nem utolsó sorban a változó hazai piacok a jogalkotókat a vállalatfelvásárlások újraszabályozására sarkallták.

3. 4. A vállalatfelvásárlás újraszabályozása

Az újraszabályozás szükségessége az egész értékpapírjog kapcsán felmerült, és amikor a vállalatfelvásárlás újraszabályozása megtörtént a 2001. évi L. törvénnyel, már előrehaladott állapotban voltak az új Tőkepiaci törvény munkálatai. Az a tény, hogy a jogalkotók nem várták meg ennek a hatálybalépését, és külön módosították a takeover szabályokat, ezen részterület kiemelt fontosságának tudható be.⁷⁸ A Tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény hatálybalépését követően „kiürítették” az Épt-t, és így a takeover szabályozás is átkerült, szinte változatlan formában, egy külön részt alkotva.

Az újraszabályozás első legfontosabb változása a fogalomhasználatot érinti, a felvásárlást a *befolyásszerzés* fogalma váltotta fel. Fontos rámutatni arra, hogy mennyire nem szerencsés a fogalomváltás. Ez a befolyásszerzés nem azonos a konszernjog kapcsán említett befolyásszerzéssel, amit dolgozatom elején elhatároltam a vállalatfelvásárlástól. A jogalkotónak abban igaza van, hogy az új törvényi rendelkezések túlmutatnak a vállalatfelvásárlás szabályozásán, de a Gt. megjelenése óta ezzel a fogalommal operál, a teljes XIV. fejezet a befolyásszerzés szabályozásával foglalkozik, ami, külön hangsúlyozva, nem azonos az Épt. befolyásszerzési szabályaival.

Az új fogalomhasználat oka, hogy minden olyan eset a törvény hatálya alá tartozik, aminek következtében valaki megszerzi a döntésben való részvételt biztosító szavazati jogot. Így ebbe a körbe tartozik a 94. § (1) bekezdése alapján a szavazati jogot biztosító részvényre vonatkozó vételi jog, visszavásárlási jog, határidős vételi megállapodás érvényesítése vagy a szavazati jog használati, hasznélvezeti jog alapján történő gyakorlása.

A közvetett tulajdon újradefiniálására is sor került, a korábbi 3. § (2) bekezdés 36. pontja elhagyta az utalást a Hpt. mellékletére, és úgy rendelkezett, hogy a felvásárlónak meg kell szorozni a köztes vállalkozásban fennálló részesedését a köztes vállalkozásnak a

céltársaságban birtokolt szavazati vagy tulajdoni hányada közül azzal, amelyik nagyobb. Továbbá, ha a köztes vállalkozásban fennálló rész nagyobb, mint 50%, akkor azt egésznek kell tekinteni. A Hpt-re való utalás elmaradásának további jelentősége, hogy így megszűnt a két szűkítés, mely szerint a köztes vállalkozásban meglévő 25% alatti tulajdoni hányad, továbbá a több vállalkozáson keresztül fennálló tulajdon figyelmen kívül marad.

A 94/B. § egészen új rendelkezéseket hozott be, amelyek elsődleges célja a kontroll növelése volt a vállalatok felett. Ezen rendelkezések alapján ugyan a 33%-os „aktivizációs” határ nem változott, de a társaságok kötelesek minden 5%-ot elérő és minden további 5% növekedést illetve csökkenést két napon belül bejelenteni a Felügyeletnek. A bejelentés elmulasztásának két következménye van. Egyrészt a Felügyelet bírság kiszabására jogosult, saját diszkrecionális hatáskörében, igen tág körben, 500 ezer és 100 millió forint között. A másik szankció a 94/B. § (8) bekezdése alapján a tagsági jogok gyakorlásának felfüggesztése. Az információadási kötelezettség egészen az 50% elérésig fennmarad, utána már „csak” a 75%-os és a 90%-os határ elérésekor kell beszámolni a Felügyeletnek. A 75% indoka szerintem az, hogy a Gt-ben ezen részesedést elérve közvetlen irányításra tesz szert a felvásárló, míg a 90%-os határ esetén az új szabályozás értelmében – a Gt. szabályaihoz hasonlóan – vételi kötelezettsége keletkezik a fennmaradó részvényekre.

Maga a nyilvános ajánlattételi eljárás is jelentős változásokon ment keresztül. Bár a 33%-os szabály megmaradt, de megjelent egy kivétel is. Abban az esetben, ha a befolyást megszerezni kívánó félen kívül nincs más olyan részvényes, aki közvetve, vagy közvetlenül rendelkezik a szavazatok 10%-val, az ajánlattétel már 25% elérése esetén is kötelező. Megjegyzendő hogy a törvény, az 1997-es szabályozással szemben, konzekvensen csak részvényekről beszél, tehát az átváltható kötvények kiestek a felvásárlás köréből.

Ami a kötelező felvásárlás mértékét illeti, a korábbi kötelező 50% helyett a fennmaradó részvények 100%-ára kell ajánlatot tenni. Tehát az új szabályozás értelmében az az eset is elképzelhető hogy 25%-ot elérő befolyás esetén a felvásárlást tervezőnek az egész társaság megvételére ajánlatot kell tennie.⁷⁹

Az eljárási szabályok megalkotásánál a jogalkotók igyekeztek kiküszöbölni a korábbi hiányosságokat, többek között az információszolgáltatási kötelezettséggel kapcsolatosakat. Az új szabályozás szerint az igazgatóság döntésétől függ hogy ad-e, és ha igen, akkor milyen információkat. A szabályozás azonban nem áll itt meg, hanem véleményezési kötelezettséget is előír a céltársaság vezetősége számára, amely elkészítéséhez a 9. mellékletben szempontokat is meghatároz. Különösen hangsúlyos a melléklet 5. és 6. pontja, amely alapján a vezetőségnek nyilatkozni kell arról, javasolja-e a részvények eladását, vagy nem, illetve miként érinti a takeover a céltársaság munkavállalóit. Mint láthatjuk, e két rendelkezésen keresztül komolyan befolyásolni lehet a részvényeseket és a szélesebb közvéleményt, ezáltal egy újabb védekezési taktika beiktatásának lehetünk tanúi.

Szintén a nem megnyugtatóan rendezett kérdések közé tartozott az átruházással kapcsolatos kérdések köre. Az új szabályozás szerint csak akkor utasíthatja el a felajánlott részvényeket, ha a részvényvásárlással nem szerezne meg a részvények legalább 50%-át. Egyéb esetben minden neki felajánlott részvényt köteles megvásárolni.

Az ajánlat megtételéhez továbbra is szükséges befektetési vállalkozás bevonása, a 2001. évi L. törvény a forgalmazó elnevezést használja.

A határidők tekintetében rugalmasabb lett az eljárás, hogy a Felügyelet 5 napos hiánypótlási időt biztosított az ajánlattevőnek, amelyet újabb 5 napon belül köteles elbírálni. A másik változás, hogy az elfogadási határidő maximuma a korábbi 60 napról 45 napra csökkent, ugyanakkor az ajánlattevőnek lehetősége nyílt az elfogadási szakaszban az ajánlott ellenérték módosítására. Ennek az új szabálynak véleményem szerint az a gyakorlati lehetősége, hogy egy esetleges ellenajánlatot el lehet hárítani, hiszen ha az eredeti ajánlattevő emeléséhez viszonyítva nincs meg a szükséges 5%-os különbözet, az ellenajánlatot nem lehet megtenni. Ráadásul az ellenajánlat tekintetében a korábbi három lehetőség közül csak ezt az egyet tartotta meg a jogalkotó, és a megtételére nyitva álló idő is rövidebb lett 5 nappal.

Az új szabályozás ajánlati ár tekintetében növelte a legmagasabb ár meghatározásának módozatait. Egyrészt nem a megelőző 90, hanem a megelőző 180 nap súlyozott tőzsdei átlagára az irányadó, de bekerült a szempontok közé az ajánlattevő és a kapcsolt személyek által kötött átruházási szerződés legmagasabb ára, vételi- és visszavásárlási jog érvényesítése esetén a szerződés lehívási árának és díjának legmagasabb összege is.⁸⁰

Ahogy a törvény az információadási kötelezettséget is szigorúan szabályozta, valamint részletes üzleti tervet is elvárt az ajánlattevőtől, olyan szigorú az ellenérték megfizetésével kapcsolatban is. A 94/I. § (8) bekezdése értelmében az eljárás lezárultát követő 5 munkanapon belül köteles az ellenérték megfizetésére, aminek – ha a részvényes kéri – készpénznek kell lennie. Ha nem fizet a határidő lejártát követő 30 napon belül, akkor az eladó a szerződéstől elállhat.

Az utolsó jelentős változás a jogsértő módon történő részvény-szerzés szankcióit érinti. A korábban alkalmazott semmisség helyébe szankcióként a 25%-os, illetve a 33%-os határt meghaladó részvények elidegenítési kötelezettsége lépett, azzal a kiegészítéssel, hogy az elidegenítési kötelezettséggel nem érintett részvényekhez kapcsolódó szavazati jogot csak az elidegenítést követően gyakorolhatja a jogsértő. Bár Sándor Tamás arra – a szerintem is üdvözlendő – változásra tér csak ki, hogy a jogalkotó visszalépett a nagyon radikális semmisségtől,⁸¹ ami mindenképpen a részvényesek biztonságát fokozza, de szerintem a szabályozás szövege nem egyértelmű, hiszen a szöveg szerint bármennyi is volt a korábbi részesedés, mindenképpen el kell idegeníteni a 25%, illetve a 33% feletti részt. Utolsó elemként a korábban is engedélyezett, de a korábbi szabályozásban nem nevesített önkéntes vételi ajánlatot említeném. Értelemszerűen itt, mivel nincs már versenyhelyzet, se az igazgatóság véleményét nem kell kikérni, és ellenajánlatot sem lehet tenni.

Végezetül a Gt. 229. § érintő módosításról szükséges említést tenni. A 2001 előtti, „kompenzáló” szabályozás lehetővé tette a felvásárlás kizárását.⁸² Az Országgyűléshez benyújtott javaslat (a 2001. évi L. törvény) először a 229. § hatályon kívül helyezését tartalmazta,⁸³ amelynek indokaként a szabály kijátszhatóságát, illetve

azt hozták fel, hogy a szavazati jog korlátozása a „tőke mozgás érdeke akadályát” jelenti.⁸⁴ A paragrafust végül is nem vetették el, hanem hatását egy új, (3) bekezdéssel „finomították”, mely szerint a szavazati jogot korlátozó rendelkezés hatályát veszti a nyilvános vételi ajánlat lezárulásával, feltéve, ha így 50%-ot meghaladó mértékű befolyás megszerzésére kerül sor. Az új Gt. is megtartotta ezt a szabályt, annyi módosítással, hogy a rendelkezés 75%-ot elérő befolyásszerzés esetén veszti hatályát [új Gt. 299. § (2)]. Ugyanakkor említést érdemel e szabály kapcsán az, hogy a jogalkotó nem rendeli alkalmazni egészen 2009. december 31-ig, ha a törvény hatálybalépésekor a 229. § (2) bekezdése szerinti korlátozás már rögzítve volt a társaság alapszabályában. E rendelkezés mintegy azt sugallja, hogy a törvényhozó, de az elaprózódott tulajdonosi körrel rendelkező cégek is tartanak a piaci kontrolltól, azaz a külföldi cégek – szabályozott – térnyerésétől.⁸⁵ Ennek a ténynek csak egy változás mond ellent, a céltársaság igazgatóságát terhelő semlegességi kötelezettség, amelyet már a korábbi szabályozás is tartalmazott, az új pedig tovább szigorította. A 94/H. § (2) bekezdés szerint már nem csak a nyilvános ajánlat közlésétől, hanem a vételi szándékról való tudomásszerzéstől számítva „tartózkodási kötelezettséget” ír elő a menedzsment számára, és az eljárást „megzavaró intézkedéseket”, mint például az alaptőke felemelése, nem hozhat. (Természetesen más kérdés, hogy a tudomásszerzés ténye hogyan bizonyítható.) Viszont közgyűlési felhatalmazás birtokában hozhat ilyen döntéseket, amelyek a következő részben kerülnek bemutatásra.

Az általam felkutatott szerzők egybehangzó véleménye szerint a jelen szabályozás talán túlzottan is a túlszabályozottság irányába mozdult el. Szemmel látható ugyanakkor, hogy a szabályozás célja a hazai vállalatok védelme, így nehezen érthető, hogy maguktól a társaságoktól miért veszik el az önvédelem lehetőségét. Véleményem szerint szerencsésebb lenne, ha hazánkban is az érintett cégek nagyobb döntési – és esetleges védekezési szabadsága érvényesülne – ahelyett, hogy teljesen a részletekbe menő jogalkotási módszerekkel próbálná a jogalkotó a számára kedvező mederbe terelni a hazai felvásárlásokat. Állításomat alátámasztandó, az Egyesült Államokban, pontosan az állandóan változó piaci viszonyok miatt, a takeover

joganyag a legdinamikusabban változó jogterület a társasági jog terén.⁸⁶

3. 5. Az irányelv átültetése a hazai szabályozásba

Amint az az irányelv és a hatályos magyar szabályozás elemzéséből is kitűnhetett, kevés olyan pontja volt a vállalat-felvásárlás hazai szabályozásának, amelyik ne felelt volna meg az irányelv elvárásainak. Neuralgikus pontok voltak a felügyeletek új feladataival, és illetékességi kérdéseivel összefüggő rendelkezések, valamint az opciós modell nyújtotta lehetőségek átültetésének kérdése. Ahogy arra Fazekas Judit és Gyulai-Schmidt Andrea is rámutattak az elemzésükben,⁸⁷ a magyar tőkepiaci szabályozás már jóval az irányelv elfogadása előtt megfelelt a követelményeknek, néhol – például az ajánlati ár vonatkozásában – összetettebben, további objektív kritériumokkal kiegészítve szabályozta az egyes kérdéseket.

Ezek után mindössze azon változásokat szeretném bemutatni, amelyet a jogalkotó kifejezetten a 2006. május 20-i harmonizációs határidővel kapcsolatban emelt be a tőkepiaci törvénybe.⁸⁸

Ahogy azt a bevezetőben is említettem, a felügyeletek kérdése rendezésre várt, amit a törvényalkotó egy új 66. § beiktatásával oldott meg. Az irányelv 4. cikk 2. bekezdésének e) pontja szerinti kombinált szabályozás alapján rendezi az illetékességi kérdéseket, külön kitérve arra, hogy amennyiben a céltársaság vételi ajánlatát a hazai felügyelet (PSZÁF) látja el, de a céltársaság székhelye más tagállamban van, a székhely szerinti tagállam jogszabályait kell alkalmazni a társasági joggal, valamint a munkavállalói tájékoztatással kapcsolatos kérdésekben [66.§ (4) bek.]. De amíg a 4. bekezdés a-c) pontja felsorolja az irányelv 4. cikk (2) bek. e) pontjának példáit, a törvény hallgat arról, hogy az irányelv nemcsak azt írja elő, hogy ezekben az esetekben a székhely szerinti ország szabályait kell alkalmazni, hanem azt is, hogy ezen kérdések tekintetében az illetékes hatóság a „*céltársaság létesítő okirata szerinti székhely szerinti tagállam hatósága*”⁸⁹. A felügyeletek közötti együttműködést a 80/A. § szabályozza, mely kölcsönös tájékoztatásból és a szükséges információk rendelkezésre bocsátásából áll, beleértve a tudomásukra jutott szabálysértésekről való tájékoztatás nyújtását az illetékes hatóság számára.

A munkavállalókra vonatkozó irányelvi rendelkezések hatására került be a 67. § új (10) bekezdése, aminek értelmében „*a céltársaság igazgatósága a vételi ajánlatot a kézbevételelt követően haladéktalanul továbbítja a munkavállalók képviselőinek*”. További rendelkezést a 73/A. § (6) bekezdése tartalmaz, mely szerint a céltársaság véleményéhez csatolni kell a munkavállalók véleményét is, ha az rendelkezésre áll.

Bár a korábbi szabályok is megfeleltek az irányelv elfogadási időszakkal kapcsolatos rendelkezéseinek, de a jogalkotó úgy látta jónak, hogy a korábbi 45 napos felső határt 65 napra emeli, ami még az irányelv által szabott 10 hetes maximum időn belül van. A minimum idő továbbra is 30 nap maradt. Lehetőség van – az irányelvben a tagállamokra bízott – hosszabbítás nyújtására is, a 70. § (5) bekezdése rendelkezik a legfeljebb 15 napos, egyszeri hosszabbítási lehetőségről.

Az ajánlati ár szabályozása is megváltozott, a kiszámítási módok nem, de a tematika változott. A törvény 72. §-a kettébontja a meghatározást: szabályozott piacra bevezetett részvényre, és szabályozott piacra be nem vezetett részvényre. Az egyetlen különbség a kettő közt, hogy a szabályozott piacra bevezetett részvény esetén a törvény 72. § (1) bek. *ac)* albekezdése lehetőséget nyújt az ellenértéknek az ajánlattétel benyújtását megelőző 360 napos forgalommal súlyozott tőzsdei átlagára alapján történő kiszámítására is.

Sajátos új rendelkezés, ha az ajánlattétel benyújtását megelőző 180 napban kevesebb, mint 36 ügyletet kötöttek, akkor a részvény értékének kiszámításánál az egy részvényre jutó saját tőke értékét kell figyelembe venni.

Tekintettel arra, hogy az adott céltársaság részvényei több tőzsdén is be lehetnek vezetve, ezért az eljáró felügyeletnek az ellenérték megállapításánál a külön-külön számított átlagárak közül a legmagasabbat kell figyelembe venni.

A céltársaság semlegességi kötelezettsége kapcsán nem történt változás, de nevesítették a közgyűlés azon jogát, hogy védekező lépések megtételét határozza el [73/A.§ (3) bek.]. Ugyanezen szakasz (7) bekezdésében, pedig rendezték az opciós modell alapján a társaság azon jogát, hogy ne kelljen betartania a semlegességi

kötelezettségét, ha az ajánlattevő sem tartja azokat magára nézve kötelezőnek.

Az utolsó jelentős változás az áttörési szabályok ismertetése, mivel a magyar állam nem él annak a lehetőségével, hogy beépítse a hazai szabályozásba a 11. cikk rendelkezéseit (*opting-out*), de a 12. cikk alapján biztosítja a hazai vállalatoknak, hogy amennyiben akarnak, élhessenek az áttörési szabályok alkalmazásával (76/A – 76/B§).

Az áttörési szabályok rendelkeznek a kártalanítás kérdéséről is. Azokat, akik többszörös szavazati jogukat, valamint igazgatósági, igazgatótanácsai és felügyelőbizottsági tag kinevezésére és visszahívására vonatkozó különleges jogaikat nem gyakorolhatják, ellentételezésként az ajánlattevő 75%-os tulajdonszerzését követően felajánlhatják megvételre. Mindenképpen érdemes kitérni a kártalanítás kérdésére. Kártalanítás 76/C. § (1) bekezdése alapján annak jár, akinek nem volt, illetve nem lehetett tudomása a részvény által megtestesített szavazati jog korlátozásáról, s ebből kifolyólag kára keletkezik. A törvény szó szerinti értelmezése alapján azokat a részvényeseket is ide kell sorolni, akik a 76/A.-76/B. §-ban lévő rendelkezések elfogadása *ellen* szavaztak a társaság ezt eldöntő közgyűlésén, ráadásul őket akkor illetné meg a kártalanítás, amikor részvényeik – a Tpt. 65.-80. § kívüli – átruházása mellett döntenek, hiszen a vásárló már tisztában lesz az adott részvények csökkentett értékével, miszerint egy esetleges felvásárlás során már nem funkcionálnának többszörös szavazati jogot biztosító, szavazatmaximáló, etc. részvényként.

A kizorítás és az eladási jog a 76/D. §-ban kerül szabályzásra, ahol a jogalkotó részletesen kitér a vételi jog jogosultjára. Három, konjunktív feltételnek kell megfelelnie az ajánlattevőnek; egyrészt a vételi ajánlat (önkéntes vételi ajánlat) során jeleznie kell szándékát, másrészt 90%-ot elérő vagy meghaladó befolyást kell szereznie, végül igazolnia kell a szükséges ellenérték meglétét. A vételi ár meghatározásánál a vételi ajánlatban, illetve az önkéntes vételi ajánlatban meghatározott vételár és az egy részvényre jutó saját tőke értéke közül a magasabb összeg az irányadó.

Végül a szankciókat tekintve elmondható, hogy itt sincs lényegi változás, a 77. § (1) bekezdésben a korábbi „elidegenítés” szóhasználatot felváltotta a „megszüntetés”, de a jogtalan szerző a

megszüntetésig semmilyen részvényesi jogát nem gyakorolhatja, ahogy az a korábbi szabályozásban is szerepelt.

IV. AZ AMERIKAI TAKEOVER SZABÁLYOK ÉS VÉDEKEZÉSI TAKTIKÁK BEMUTATÁSA

Az európai szintű – és ezzel szoros összefüggésben a magyar – vállalatfelvásárlási szabályok bemutatásához elengedhetetlen az angolszász országok módszerének ismertetése. A vizsgált ország – az Egyesült Államok – bemutatása nagy jelentőséggel bír. Először az Egyesült Államok szabályozási jellegzetességeit szeretném röviden bemutatni, kitérve az ellenséges felvásárlásokkal szemben alkalmazott védekezési taktikákra, majd ezzel összefüggésben a kint meghonosodott és elfogadott módszerek esetleges hazai alkalmazásának lehetőségeire.

4. 1. Az amerikai modell

Arra a kérdésre, hogy miért elengedhetetlen az angolszász – így az amerikai gyakorlat ismertetése – a válasz kettős. Először is, az Egyesült Államok az Unió legfőbb kereskedelmi partnere, és egyben legnagyobb konkurense, másrészt a 13. társasági jogi irányelv harmonizációs hatásából kifolyólag a tagállami vállalatok nagyrészt azonos reakciókkal fognak válaszolni egy esetleges amerikai felvásárlási ajánlatra, tehát leegyszerűsítve mondhatjuk azt, hogy a „mi – most már közös – fegyvereink a ti fegyvereitek ellen” küzdelem során érdemes a másik fél „felszerelését” is szemügyre vennünk.

Az Egyesült Államok takeover szabályozásának vizsgálatakor két amerikai jellegzetességből kell kiindulnunk. Az első, az európai rendszertől eltérő szövetségi (kétszintű) jogalkotási rendszeréből, és a „*business judgement rule*”-ból. A kétszintű jogalkotási rendszer munkamegosztási képlete szerint a szövetségi szinten születnek meg a szabályozási alapelveket, általános rendelkezéseket, valamint célkitűzéseket tartalmazó törvények, amelyeket az egyes tagállamok saját jól felfogott gazdasági és szociális céljaik érdekében – némi eufemizmussal élve – átalakítanak.⁹⁰ A tagállami jogalkotás célja természetesen az adóbevételeket biztosító cégek védelme, hogy egy esetleges felvásárlás során a felvásárló nehogy „elvigye” a cég adó-

dollárjait, vagy akár magát a termelést.⁹¹ A tagállamok ezen törekvései teljes megértésre találnak az ott székelő cégek vezetőségeinél, akik aktív szerepet vállalnak a tagállami takeover szabályok megalkotásánál.⁹² Ebből kifolyólag egyfajta verseny alakul ki a tagállamok között (*regulatory/state competition*),⁹³ hogy megtartsák a honos cégeket a lehető legnagyobb védelmet biztosító szabályok megalkotásával. Természetesen az ilyen „közös erővel” létrehozott tagállami jogszabályok gyakran vetnek fel alkotmányossági aggályokat, így az ezek betartása felett őrködő tagállami legfelsőbb bíróságok gyakori alakítói az amerikai takeover joganyagnak, különösen a leginkább változó védekezési taktikák (*defensive tactics*) vonatkozásában.⁹⁴

A másik, általam kiemelt sajátosság a *business judgement rule*, amely a *corporate governance* (felelős vállalatirányítás) alapelve, mely arra a megdönthető vélelemre épül, mely szerint a vállalat vezetői alkalmasabbak az üzleti döntések meghozatalában mint a bíróság, valamint személyes érdekelttség és részrehajlás nélkül járnak el, továbbá döntéseik során kellő gondossággal valamint jóhiszeműen járnak el. Továbbá, a *business judgement rule* mentesíti a befektetőket a felelősség alól, kivéve, ha nem az elvárt gondossággal és hűséggel viseltetnek a cég ügyei iránt. Ez az alapelv már évszázadok óta a common law része, és mint ilyen, a bíróságok jogalkító tevékenységének tárgya. (Megjegyzem, hogy a *corporate governance* szabályok nagyon gyerekcipőben járnak még az európai társasági jogban,⁹⁵ véleményem szerint ez (is) az oka hogy nálunk sokkal erősebb a kodifikációs kényszer a felvásárlások kapcsán, hiszen a jogalkotó „csak” a tagállami felügyeleti szervekre támaszkodhat).

Ennek megfelelően, a bíróságok másik fontos szerepe, hogy a fent említett másik amerikai sajátosság, a *business judgement rule* szabály betartása felett is őrködnek, sőt bizonyos esetben maga a bíróság érvényesíti a szabályt, és végzi a szükséges vizsgálatokat.

Összegezve a fentieket, az amerikai szabályozást leginkább a *competitive federalism*⁹⁶ (versengő föderalizmus) jelző jellemzi a legjobban, mely szerint a szövetségi szint, hagyja az egyes tagállamokat versenyezni a vállalatok „kegyeiért”, és csak esetleges piaci

defektusok esetén avatkozik be saját törvényhozással, vagy keret-szabályozással.

A szövetségi szabályozás kapcsán 4 fontos törvényt kell megemlítenünk. A legfontosabb az 1934-es *Securities Exchange Act* (SEA), amelynek legjelentősebb módosítása az 1968-as *Williams Act*, a *Clayton – Scott – Rodino* – törvénnyel (1976) módosított 1914. évi *Clayton Act*, a *Model Business Corporation Act* (1984), valamint a kereskedelmi jogot szabályzó *Uniform Commercial Code* (1962).⁹⁷

Bár a szabályozás alapjait, mint látjuk már a II világháború előtt lefektették, a felvásárlások szabályozása a *Williams Act* elfogadása után lendült fel igazán. Ennek fő oka, hogy ez a törvény kibővítette az alkalmazható eljárások körét, és az eddig egyedüli többlépcsős felvásárlás (hagyományos *takeover*) mellé bevezette a nyilvános ajánlattételi eljárást, a *tender offer*.

A hagyományos *takeover* eljárást leginkább úgy lehetne leírni, mint a magyar szabályozás szerinti kötelezettségek, 25%, illetve 33% határ nélkül. Tehát az ajánlattevő egyetlen kötelezettsége hogy a vásárlást illetve elidegenítést bejelentse, de a határ elérése után nem kell ajánlatot tennie a fennmaradó mennyiségre, tetszőlegesen folytathatja a vásárlást. Mint a fentiekből is kitűnik, a szabályozás lényege a közzétételi kötelezettség (*disclosure obligation*)⁹⁸ amelynek célja a nyilvánosság biztosítása, amely által megteremti az esélyt minden részvényes számára, hogy a szükséges információkat megszerezze.

A *tender offer* tökéletes példa az amerikai szabályozási dualizmusra. Mint említettem a szövetségi törvények (ahogy a *Williams Act* is az) szabályozási alapelveket, általános rendelkezéseket fogalmaznak meg, amelyet a tagállamok, a bíróságok, és a SEC gyakorlat tölt meg részletes tartalommal.

Összegezve a fentieket elmondhatjuk hogy a szabályok, bár sok garanciális szabályt is tartalmaznak, mégis sokkal piacorientáltabbak mintsem a részvényeseket védenék. A hagyományos eljárás, a *partial offer*, a különböző ellenértékek felkínálásának lehetősége, a „valamennyi részvényes” elv alóli kivételek, mind a részvényesek pozícióit gyöngítik. Ilyen körülmények közt szinte természetes, hogy számtalan variációja fejlődött ki a vállalati önvédelemnek.

4. 2. A védekezési taktikák és hazai alkalmazhatóságuk

A fent említetteken túl két jelentős tényező játszott szerepet a védekezési taktikák (*defensive tactics*) térhódításában. Az egyik a fentebb már ismertetett *business judgement rule*, a másik pedig az amerikai vállalati struktúra sajátosságai. A *business judgement rule* alapján a menedzsment az egyedüli letéteményese a cég irányításának és az üzletpolitika meghatározásának, így értelemszerűen – szemben az európai tradíciókkal, ahol az ilyen horderejű döntések a közgyűlés kompetenciájába tartoznak, lásd például Tpt. 73.§ (2) – egy ellenségesnek minősített felvásárlás elleni védekezés is az ő döntésüktől függ.⁹⁹

A vállalati vezetők természetes érdeke függetlenségük és természetesen saját pozíciójuk megtartása, így egyértelmű, hogy ellene szegülnek egy nem kívánt felvásárlásnak, amely során a vezetőség cseréjére is sor kerül. Ebből logikusan következik, hogy érdekükben áll a részvényárfolyamok magasán tartása, mégpedig az alábbi okok miatt. Egyrészt magasabb részvényárak mellett kisebb a célponttá válás esélye, másrészt az amerikai bérezési rendszerből kifolyólag, javadalmazásuk jelentős részét részvényopciók formájában kapják, tehát saját jólétük döntéseiktől függ.¹⁰⁰

Ezen előzmények után talán nem meglepő, hogy a menedzsment szinte bármire képes pozíciója megtartása érdekében, néha még a részvényesek kárára is.¹⁰¹

Az alkalmazott védekezési formákat három csoportba lehet sorolni, a szerint hogy alkalmazásuk milyen felhatalmazás alapján történhet. Az első csoportba a részvényesek hozzájárulását igénylő taktikák tartoznak, a másodikba az alapító okiratban foglalt felhatalmazás alapján alkalmazhatók, míg a harmadikba az állami törvények alapján kapott igazgatói jogosítványok közé tartoznak.¹⁰² A csoportokat vizsgálva elmondható, hogy az első csoportba tartozó lépések járnak a legnagyobb megrázkódtatással a társaság számára, továbbá nehézkes a közgyűlés előtti eljárás miatt, a második csoport jelenti az arany középutat, mert már nem kell (az esetek egy részében) a közgyűlési jóváhagyás, de hatékonyságuk nem sokkal marad el az első csoportba tartozóktól. A harmadik tagjai „minden további”

nélkül alkalmazhatók a menedzsment által, de nehézkességük, és „állandó bírói fenyegetés” miatt nem mindig hatásosak.

4. 2. 1. Az első csoport

4. 2. 1. 1. Cápaűző alapító okirat módosítások (*shark repellent charter amendments*)

A módosítások célja az új többségi tulajdonos megakadályozása az igazgatóság feletti hatalomátvitelben. Egyrészt korlátozhatja a rendkívüli közgyűlés összehívását, vagy olyan megoldásokat rögzít az alapító okiratban, amely bebetonozza az igazgatóságot – például csak az okiratban felsorolt okok alapján mozdíthatók el a menedzsment tagjai, limitálja a helyek számát, vagy csak a *már* tagok választhatnak újat maguk közé – utóbbit *staggered board* néven jelölik. Ezek azonban nem bizonyultak eléggé hatékonynak, hiszen az igazgatók továbbra is gondossági kötelezettséggel (*fiduciary duties*) tartoztak – most már az új tulajdonosnak, aki az ilyen lépések láttán könnyen perbe vonhatja őket.

A második generációs taktikák már inkább részvényes-barátnak mutatkoztak: részvény-visszaadási jog a társaság visszavásárlási kötelezettségével, szavazati jog korlátozása, ha a vevő nem tett eleget a tisztességes ár követelményének, illetve a szavazatsóbbségi részvény (1986 óta) bevezetése. Hazai alkalmazhatóságukkal kapcsolatban elmondható hogy az alapszabály módosítás a közgyűlés hatásköre,¹⁰³ amelyről háromnegyedes többséggel határoz,¹⁰⁴ tehát 25% tulajdonszerzés már megakadályozhatja a cápaűző technikák egy részét. Az igazgatók pozíciójában maradását célzó intézkedések a magyar jogban nem alkalmazhatóak, hiszen az igazgatóság tagjai bármikor visszahívhatóak. A magyar jog viszont ismeri, és előszeretettel alkalmazza az aranyrészvény, és a szavazati jog korlátozásának intézményét.¹⁰⁵

4. 2. 1. 2. Tőkeemelés

Egyrészt lehetőséget biztosít a cég értékének növelésére, továbbá a növekmény baráti cégekhez való juttatására.¹⁰⁶ A Gt. szerint, a közgyűlés dönthet, vagy felhatalmazást adhat az igazgatóságnak a tőkeemelésre, de legfeljebb 5 évre évi 25%-os növekedés mellett. A

korlátot a már tárgyalt „tartózkodási kötelezettség” jelenti, a vételi ajánlatról (vagy annak tervezetéről) való tudomásszerzéstől számítva. Ugyanakkor a részvényemisszió kapcsán elmondható, hogy zártkörű kibocsátás esetén a közgyűlés határozza meg ki jogosult a részvények átvételére.¹⁰⁷ Említést érdemel még a dolgozói részvény intézménye, amely bár korlátozott mértékben, de segítheti a felvásárlást megakadályozni kívánó igazgatóságot elképzelései érvényesítésében a közgyűlésen.¹⁰⁸

4. 2. 2. A második csoport

4. 2. 2. 1. Méregpirulák (*poison pills*)

Ezek a taktikák a felvásárlás megindulása előtt is jelen vannak a társaság alapító okiratában, de aktiválásukhoz az ellenségesnek minősített felvásárlás szükséges. A *flip over pill* szerint a részvényesek egy előre megállapított felárral adják el részvényeiket a társaságnak, ha a *bidder* egy meghatározott mennyiségű csomagot már megszerezett. A *flip in pill* alapján a létrejött egyesülés után nyílik lehetőségük, nyomott áron, részvényt venni. A kötvényekkel kapcsolatban több variáció képzelhető el. Vagy a felvásárlás esetén bocsát ki a társaság kötvényeket, amelyet kizárólag a részvényesek (kivéve a felvásárlót) jegyezhetnek kedvező áron, vagy a korábban kibocsátott kötvények válthatók be a vételi ajánlat beérkezése, vagy megfelelő határ elérése után.¹⁰⁹ Hazai szabályozásunkban mindössze a *flip over pill* taktika alkalmazására van lehetőség, és csak korlátozott mértékben,¹¹⁰ a többi lehetőségnek gátat szab a céltársaság „tartózkodási kötelezettsége” hiszen ezeket a technikákat pont a felvásárlás ténye „élesíti be”.

4. 2. 3. A harmadik csoport

4. 2. 3. 1. Koronaékszer (*Crown jewel*)

A társaság a legértékesebb vagyontárgyától válik meg, azzal a kikötéssel, hogy a menedzsment nem sértheti meg a gondossági kötelezettségét (*fiduciary duties*), tehát nem teheti tönkre öngyilkos lépéssel részvényeseit.¹¹¹ A magyar szabályozásban alkal-

mazható eszköz, közgyűlési hozzájárulással, még a tudomásszerzést megelőzően.

4. 2. 3. 2. *A felégetett föld taktikája (scorced earth defense)*

A cégvezetés egy baráti cégnek opciós jogot ad a társaság legjelentősebb vagyontárgyainak (ingatlan, leányvállalat, márkanév használati joga, technológia), amit az ellenséges felvásárlás során lehet lehívni, így a cég kiürítésével már nem bizonyul olyan vonzó-nak. Magyar vonatkozásai megegyeznek a koronaékszerével.

4. 2. 3. 3. *Gavallér/ szüneteltetési megállapodás (white squire/ standstill agreement)*

Az előzőtől annyiban különbözik, hogy a baráti cég csak blokkoló kisebbségi részesedést szerez, a *standstill agreementben* pedig a visszavásárlási jogot is kiköti a céltársaság.

4. 2. 3. 4. *Fehér lovag (white knight)*

A *white squire*-hez hasonló megállapodás, azzal a különbséggel, hogy a lovag tagja marad a társaságnak, és akár irányító befolyását is megtarthatja. A magyar szabályozás szerint ez a „felkérési jog” az igazgatóságot illeti meg, mivel a Gt. 233.§ felsorolt taxatív közgyűlési hatáskörök nem tartalmazzák. Külön kiemelendő Bencze Bálint azon meglátása, mely szerint erre a Tpt-ben meghatározott tartózkodási kötelezettség alatt is lenne lehetőség, hiszen ez a lépés a részvényesek védelmében történik, és célja előnyösebb feltételeket kínáló befektető találása.¹¹²

4. 2. 3. 5. *Greenmail/ PacMan*

Az első esetben a társaság saját részvényeit vásárolja vissza a felvásárlótól. A spekulánsok ellen megfelelő taktika, de nagyon kimerítheti a cég tartalékait, ugyanakkor stratégiai befektetővel szemben hatástalan.

A *PacMan* taktika szerint a „róka fogta csuka” eset valósul meg, mikor a céltársaság elkezd felvásárlója részvényeit felvásárolni. Megemlítendő a fenti két taktikával kapcsolatban hogy magyar alkalmazhatóságuk igen korlátozott.¹¹³

4. 2. 3. 6. *Antitröszt /Pentagon*

Az antitröszt módszer lényege hogy a céltársaság is felvásárlásokba kezd, hogy akkora méretűre duzzassza a cégcsoportot, hogy az – a sikeres ellenséges felvásárlás után – megbukjon a versenyhatóság trösztellenes vizsgálatán.

A Pentagon technika lényege, hogy a céltársaság a kormánynál keres védelmet, hogy nemzetgazdasági és biztonsági érdekek védelme miatt közigazgatási eszközökkel akadályozza meg a felvásárlást. Ezen okból az IBM pc- üzletágát felvásárló Lenovo tervezete is megjárta a Kongresszust.¹¹⁴

4. 2. 3. 7. *Arany ejtőernyő (golden parachutes)*

Egyrészt a menedzsment hűségének biztosítása érdekében, másrészt a felvásárlók elijesztése érdekében a megbízatás lejárta előtti elbocsátások esetére nagyon bőkezű végkielégítési csomag összeállításáról van itt szó. Ennek nincs igazi hatása, az ebből eredő többletköltségek inkább a menedzserek jó érdekérvényesítő képességét mutatja.¹¹⁵

Összegzésül elmondható hogy a fent említett – a harmadik csoportba tartozó – taktikák hazai alkalmazhatósága a Tpt. 73.§ (2) bekezdése miatt korlátozott, de mindenképpen megfontolásra érdemes. További igen hatékony taktika lehet egy kedvező céghír bejelentése, ami feltornázhhatja a részvényárakat, ezáltal megghiúsítva a felvásárló törekvéseit.¹¹⁶ Bár ez a módszer nem igazán tartozik a jog körébe, feltétlen előnye hogy mindenféle megszorítás (esetleg a Btk.) nélkül alkalmazható.

V. UTÓSZÓ

Dolgozatom során a nyilvános ajánlattétellel történő vállalatfelvásárlás különböző aspektusait igyekeztem bemutatni. Munkám során hármas cél vezérelt. Először is igyekeztem a Közösségi szinten meghatározó takeover irányelv kialakulásán keresztül az európai sajátosságokat bemutatni, majd az egyfajta érdek- kollízióként létrejött irányelvet elemezni.

Másodsorban a magyar szabályozás bemutatásával feltárni a szabályozási konvergenciát, valamint rávilágítani az implementáció során elért eredményekre, nem mellőzve az esetleges konszernjogi áthallások ismertetését.

Harmadsorban újszerű módon röviden áttekinteni – a bevezetésben említett okok miatt – az európai szinten rivális, ugyanakkor hazánk szempontjából fontos befektető Egyesült Államok szabályozását, amelynek segítségével igyekeztem új, a hazai szabályozási keretek közt is alkalmazható védekezési taktikákat bemutatni.

A fenti vizsgálgatások eredményét a következőben lehet összefoglalni. Bár a szabályozás még túl friss ahhoz, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le belőle, de az már látható, hogy az opciós modellel a fő célkitűzésként szereplő *level playing field* létrejöttét akadályozta meg. A modell által nyújtott széleskörű választási lehetőségek mind a harmonizáció ellen hatnak, ezáltal rövidtávon semmiképp nem várható a tagállamok közti feszültség csökkenése.

A magyar szabályozás is magán hordozza az irányelv felemás jellegét, hiszen bár hazánk az *opting-in* rendszert vette át állami szinten, de ennek konzekvens érvényesülése helyett engedélyezi a szabályok félretételét, ha olyan társaság indítana felvásárlást, amely nem tekinti magára nézve kötelezőnek az irányelv opciós elemeit (tehát az *opting-out* rendszert választotta), így biztosítva a fegyveregyenlőség elvét.

Az amerikai szabályozás teljesen eltérő alapjai ellenére számos lehetőséget kínál, még a megújult társasági jogi környezetben is, amelyek alkalmazása mellett az *opting-in* rendszer hátrányai részben kiküszöbölhetők, csökkenthetők.

Természetesen a vizsgált témában való alaposabb elmélyedés szétfeszítette volna e dolgozat terjedelmi kereteit, de meglátásom szerint az érintett kérdések taglalása így is elegendő volt a sajátosságok, tendenciák és a jövőbeni lehetőségek vázolására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bencze Bálint: Védekezési taktikák az ellenséges felvásárlások ellen az USA jogában, tekintettel az igazgatóságok kompetenciájára *Gazdaság és Jog*, 2004. január 1. szám
2. Cristin M. Forstinger: *Takeover Law in the EU and the USA – A Comparative Analysis*. Kluwer Law International. The Hague 2001.
3. Varga János Tamás: Az Amerikai Egyesült Államok „takeover” szabályozása *Gazdaság és Jog*, 1996. október 10. szám
4. Allan F. Tatham: Az Európai Unió és a felelős vállalatirányítás. *Magyar Jog*, 2005. 3. szám
5. Fazekas Judit, A vállalatfelvásárlás közösségi szintű szabályozása, in: Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *Európai Társasági jog*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004.
6. Gadó Gábor: Az Európai Közösség társasági joga a 2001-es év tükrében *Magyar Jog*, 2002. 4. szám
7. Sándor Tamás: *Vállalatfelvásárlás a magyar jogban*. Eörsi Gyula Emlékkönyv HvgOrac, Budapest, 2002.
8. Gadó Gábor előadása, 11. Jogász Vándorgyűlés Gyula 1997. október 17-18. kiadja a Magyar jogász Egylet 1998.
10. Varga János Tamás: Részesedésszerzés és befolyásszerzés gazdasági társaságokban. *Gazdaság és Jog*, 1998. október 10. szám
11. A társasági törvény és a cégtörvény kommentárja, Szerkesztette: Sárközy Tamás HvgOrac, 2000.
12. Pacsi Zoltán előadása, 11. Jogász Vándorgyűlés Gyula 1997. október 17-18. kiadja a Magyar jogász Egylet 1998.
13. Gadó Gábor, A vállalatfelvásárlás közösségi jogi szabályozásának jövője. *Európai Jog*, 2002. 2. szám
14. Gadó Gábor: Problémák, döntést igénylő kérdések a társasági jog harmonizációja során, *Gazdaság és Jog*, 2001. március 3. szám
15. Márkus Csaba: Célegyesben a vállalat-felvásárlási jog harmonizációja az Európai Unióban. *Gazdaság és Jog*, 1998. október 10. szám
16. John H. Farrar: *Farrar’s Company Law Butterwords Publishing*, 1998., London, 4th edition

17. Papp Tekla: Az Európai Unió társasági jogi normái, SZTE – ÁJTK, Nemzetközi és Európa Jogi Tanszék, Szeged, 2005.
18. Mádl Ferenc- Vékás Lajos: A nemzetközi magánjogi és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997.
19. Király Miklós: A társasági jog nemzetközi vonatkozásai és az Európai Közösség joga. in: Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): Európai Társasági jog KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004.
20. Berke Barna: Társasági jogi szabályok a közösségi jogban. in: Király Miklós (szerk.) Az Európai Közösség Kereskedelmi joga Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999.
21. Várnay Ernő – Papp Mónika: Az Európai Unió joga, KJK – Kerszöv, Budapest, 2001.
22. Török Tamás: A Nyrt-ben történő befolyásszerzés új szabályozása Gazdaság és Jog, 2006. 8. szám
23. A Gt. és a Ctv. kommentárja Szerkesztette: Sárközy Tamás HvgOrac, 2000.
24. A Gt. és a Ctv. kommentárja Szerkesztette: Sárközy Tamás HvgOrac, 2006.
25. HVG, 2005. jan. 8. Vállalatfelvásárlások
26. HVG, 2006. feb. 11. Tálás Andrea: Beolvasztók
27. HVG, 2001. máj. 19. Gyenis Ágnes: Jobb megjedni

Internetes hivatkozások:

1. Az európai Unió elsődleges joga
http://www2.datanet.hu/im/Primleg/EUSz-EKSz_EAKSz_HU_04-05-01.pdf
2. Alkotmány <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:HU:HTML>
3. 13. Társasági jogi Irányelv
<http://ccvista.taix.be/Fulcrum/CCVista/hu/32004L0025-HU.doc>
4. <http://hvg.hu/gazdasag/20041208kinaipc.aspx>
5. <http://www.nol.hu/cikk/357706/>
6. <http://www.sg.hu/cikk.php?cid=35351>
7. www.wikipedia.org keyword: motives behind mergers&acquisitions, pros&cons of takeover

8. City Code <http://www.thetakeoverpanel.org.uk/new/code-sars/DATA/code.pdf>
9. The Panel <http://www.thetakeoverpanel.org.uk/new/>
10. Report 2005
<http://www.thetakeoverpanel.org.uk/new/reports/DATA/Report2005.pdf>
11. www.hvg.hu/gazdasag/00000000005372BF.aspx
12. www.hvg.hu/gazdasag/00000000005372BF.aspx

Felhasznált jogszabályok:

1. 1996. évi CXI. törvény az értékpapírok forgalomba hozataláról, a befektetési szolgáltatásokról és az értékpapír-tőzsdéről
2. 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról.
3. 1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról
4. 2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról
5. 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról

JEGYZETEK

- 1 Népszabadság Online, 2005. április 6., <http://www.nol.hu/cikk/357706/>
- 2 HVG, 2005. január 8., p 32., Vállalatfelvásárlások
- 3 Fazekas Judit – Gyulai-Schmidt Andrea: A vállalatfelvásárlás közösségi szintű szabályozása, in: Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): Európai Társasági jog, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004., p 124. (továbbiakban: Fazekas-Gyulai)
- 4 2004. február 20., Szaporodó ellenséges vállalatfelvásárlások- ki nevet a végén? www.hvg.hu/gazdasag/00000000005372BF.aspx
- 5 Papp Tekla: Az Európai Unió társasági jogi normái, SZTE – ÁJTK Nemzetközi és Európa Jogi Tanszék, 2005. Szeged., p 5. (továbbiakban: Papp)
- 6 Király Miklós: A társasági jog nemzetközi vonatkozásai és az Európai Közösség joga, in: Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): Európai Társasági jog, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004, p 32.
- 7 Lásd a struktúra- irányelv, a konszern-irányelv, illetve a fúziós irányelv ter-
vezeteket. Papp p 12-13.
- 8 COM XI. 56/74
- 9 A brit Penningon professzor saját hazája tökéletesen működő rendszeréből, a City Code rendelkezéseiből indult ki. A Takeover Panel-lel és a City Code-dal kapcsolatban lásd lejjebb.
- 10 John H. Farrar: Farrar's Company Law Butterwords Publishing 1998. London (4th edition) p 600. (továbbiakban: Farrar)
- 11 <http://www.thetakeoverpanel.org.uk/new/codesars/DATA/code.pdf> Lásd: Introduction, para 1.(a)
- 12 Introduction, para 1.(c): The Code has not, and does not seek to have a force of law.
- 13 Introduction, para 1.(a), lásd még: <http://www.thetakeoverpanel.org.uk/new/>, <http://www.thetakeoverpanel.org.uk/new/reports/DATA/Report2005.pdf>
- 14 Introduction, para 1.(c)/ Cold-shouldering: elutasító magatartást tanúsít. lásd: Farrar p 593.
- 15 Például: Peugeot, BMW, Auchan, IKEA, Michelin, Danone, L'Oreal, Forrás: HVG, 2005. augusztus 20., p 25., Európa vezető családi cégei
- 16 Márkus Csaba: Célegyesben a vállalat-felvásárlási jog harmonizációja az Európai Unióban, Gazdaság és Jog, 1998. október, 10. szám, p 14. (továbbiakban: Márkus)
- 17 Gadó Gábor: Problémák, döntést igénylő kérdések a társasági jog harmonizációja során, Gazdaság és Jog, 2001. március, 3. szám, p 21.(továbbiakban: Gadó 1)
- 18 Márkus p 13.
- 19 Forstinger p 112.
- 20 8 OJ C 378, 13. 12. 1997
- 21 Fazekas – Gyulai p 121-122.
- 22 Fazekas – Gyulai p 122.
- 23 Márkus p 14.
- 24 Fazekas - Gyulai p 123.
- 25 Gadó Gábor: Az Európai Közösség társasági joga a 2001-es év tükrében, Magyar Jog, 2002, 4. szám, p 207. (továbbiakban: Gadó 2)

- 26 A nyomás nagyon nagy volt mind a felekre nézve, mert az időközben lezajlott Lisszaboni Csúcson az irányelvet is tartalmazó Európai Pénzügyi Szolgáltatások Akcióterve elsődleges prioritást élvezett a Csúcs célkitűzéseinek megvalósításához.
- 27 AS-0368/2000
- 28 Gadó 1 p 22.
- 29 Gadó 1 p 23.; Megjegyzendő, hogy a vállalatok komplex felfogása a német képviselők nyomására került a parlamenti javaslatba, összhangban a munkavállalói jogokra és üzemi tanácsokra építő német vállalati kultúrával.
- 30 A feszültség okairól lásd: Fazekas - Gyulai p 120.
- 31 Gadó 2 p 206.
- 32 Lásd Fritz Bolkenstein nyilatkozatát a 15 módosító javaslat tartalmával kapcsolatban: IP: 00/1463 2000. dec. 14
- 33 Dc. No. C5-0221/2001 június 6.
- 34 Gadó Gábor: A vállalatfelvásárlás közösségi jogi szabályozásának jövője, Európai Jog, 2002, 2. szám, p 19. (továbbiakban: Gadó 3)
- 35 Gadó 3 p 19. Lásd a Mannesmann AG ellenséges felvásárlását a Vodafone Ltd. által. Az üzlet nagy felzúdulást keltett üzleti körökben, valamint hatalmas összege (172,706 milliárd (!) dollár, forrás: KPMG report 2001.) valóságos fúziós lázat robbantott ki.
- 36 A testület elnöke, Jaap Winter után kapta a Winter-jelentés nevet. In: Fazekas – Gyulai p 124.
- 37 Gadó Gábor: A vállalatfelvásárlás közösségi jogi szabályozásának jövője, Európai Jog, 2002, 2. szám, p 21.
- 38 Fazekas – Gyulai p 125.
- 39 Fazekas – Gyulai p 125.
- 40 Gadó 3 p 23.
- 41 Gadó 3 p 23.
- 42 Fazekas – Gyulai p 126.
- 43 www.europa.eu.int/eur-lex/com/pdf/2002/com2002_0534en01.pdf
- 44 Fazekas – Gyulai p 127. Az alkotmányossági problémákkal kapcsolatban megfogalmazott ellenvéleményt lásd: Gadó 3 p 23.
- 45 Fazekas – Gyulai p 128.
- 46 <http://ccvista.taix.be/Fulcrum/CCVista/hu/32004L0025-HU.doc>
- 47 Fazekas – Gyulai p 129.
- 48 Lásd: Preambulum (1)-(3). pont
- 49 Lásd: Preambulum (9), (13). pont
- 50 A szabályozott piac meghatározásához lásd: 93/22EK irányelv
- 51 Fazekas – Gyulai p 130.
- 52 Fazekas – Gyulai p 132.
- 53 Fazekas – Gyulai p 133.
- 54 Lásd: City Code, Introduction, para. 1.c
- 55 Fazekas – Gyulai p 134.
- 56 Fazekas – Gyulai p 139.
- 57 Fazekas – Gyulai p 139.
- 58 Fazekas – Gyulai p 140.

- 59 Fazekas – Gyulai p 141.
- 60 Lásd a Mittal Steel ügyet: Tálas Andrea: Beolvasztók, HVG, 2006. február 11., p 33-34.
- 61 Sándor Tamás: Vállalatfelvásárlás a magyar jogban, Eörsi Gyula Emlékkönyv, HvgOrac, Budapest, 2002, p 138. (továbbiakban: Sándor 1)
- 62 Varga János Tamás: Részesedésszerzés és befolyásszerzés gazdasági társaságokban, Gazdaság és Jog, 1998. október, 10. szám, p 7. (továbbiakban: Varga 1)
- 63 11. Jogász Vándorgyűlés, Gyula, 1997. október 17-18, kiadja a Magyar Jogász Egylet, 1998, p 35-36. Pacsi Zoltán előadása, lásd a Chinoi tőzsdén kívüli felvásárlását.
- 64 Sándor 1 p 143.
- 65 Varga 1 p 9.
- 66 Sándor 1 p 146.
- 67 Sándor 1 p 147.
- 68 Hatályon kívül helyezte a 2003. évi XXXIX. törvény 55. § (2) bek.
- 69 A társasági törvény és a cégtörvény kommentárja Szerkesztette: Sárközy Tamás, HvgOrac, 2000, p 569.
- 70 Sándor 1 p 150.
- 71 Például lásd: 26_003-1/1999 számú PSZÁF határozat a 26 003/1999 számú ÁPTF határozat módosításáról.
- 72 Gadó 2 p 208.
- 73 EG Nr. C-378/10 1997.12.13.
- 74 Európai Társasági Jog, Szerkesztette: Miskolczi Bodnár Péter, KJK-KERSZÖV, 2004, Budapest, p 123.
- 75 Varga 1 p 11.
- 76 Gadó Gábor előadása, 11. Jogász Vándorgyűlés, Gyula, 1997. október 17-18., kiadja a Magyar Jogász Egylet, 1998. p 30. (továbbiakban: Gadó 4)
- 77 Gadó 4 p 31.
- 78 Sándor 1 p 153.
- 79 Sándor 1 p 162.
- 80 Sándor 1 p 167.
- 81 Sándor 1 p 162.
- 82 Gadó 2 p 208.
- 83 Gadó 2 p 208.
- 84 Gadó 2 p 208.
- 85 Gadó 2 p 209. valamint HVG, 2001. május 19., Gyenis Ágnes: Jobb megijedni: A Mol és az OTP Bank részvényese – függetlenül tulajdoni arányától – legfeljebb 10%-kal szavazhat a közgyűlésen
- 86 Bencze Bálint: Védekezési taktikák az ellenséges felvásárlások ellen az USA jogában, tekintettel az igazgatóságok kompetenciájára, Gazdaság és Jog, 2004. január, 1. szám, p 5. (továbbiakban: Bencze 1)
- 87 Fazekas – Gyulai p 129-143.
- 88 Lásd: 20005. évi CLXXXVI. törvény 17. §-33. §, valamint 180. §, 181. §
- 89 Lásd: 2004/25/EK 4. cikk (2) e) pontja.
- 90 Varga János Tamás: Az Amerikai Egyesült Államok „takeover” szabályozása Gazdaság és Jog, 1996. október 10. szám. p 3. (továbbiakban: Varga 2)

- 91 Varga 2 p 3.
- 92 Cristin M. Forstinger: Takeover Law in the EU and the USA – A Comparative Analysis. Kluwer Law International. The Hague 2001 p 149 (továbbiakban: Forstinger) „
- 93 Forstinger p 137.
- 94 Forstinger p 139.
- 95 Allan F. Tatham: Az Európai Unió és a felelős vállalatirányítás. Magyar Jog, 2005. 3. szám p 180.
- 96 Forstinger p 156, 157.
- 97 Bencze 1 p 6.
- 98 Varga 2 p 4.
- 99 Forstinger p 137. Természetesen, ahogy a későbbiekben látni fogjuk nincs teljes döntési szabadságuk a védekezési formák megválasztásánál, de önálló lehetőségeik sokkal szélesebb körűek mint európai társaiké.
- 100 Forstinger p 141.
- 101 Forstinger p 137-138.
- 102 Bencze 1 p 6.
- 103 Gt. 233.§ a, pont, új Gt. 231. § (2) a, pont, 302. § a, b,
- 104 Gt. 237.§ (1) bekezdés; új Gt. 305. § (1)
- 105 A Gt. 229.§ kapcsolatban az aranyrészvény tárgyalására az uniós szabályozás ismertetésénél kerül sor.
- 106 Bencze 1 p 7.
- 107 Gt. 250.§, A nyilvános forgalomba hozatal során a részvényesek számára biztosított jegyzési elsőbbségére vonatkozó szabályt [251.§ (2)] 2004 január 1-vel hatályon kívül helyezték.
- 108 [Gt. 187.§, új Gt. 191§ (2)] legfeljebb a felemelt alaptőke 15%-ig lehetett forgalomba hozni.
- 109 Bencze 1 p 8.
- 110 [Gt 189.§ (1), új Gt 193§ (1)] az alaptőke 10%-át meg nem haladó mértékben társaságot vételi, vagy a részvényt eladási jog illeti meg.
- 111 Megjegyzendő hogy egyes definíciók szerint ez a technika az igazi *poison pill*, hiszen a társaság igazi „piruszi győzelmet” arat, mely során elveszíti igazi értékét. A társaság nem kerül idegen kézbe, de maga is „belehalhat” a koronaékszere hiányába.
- 112 Bencze 1 p 10.
- 113 A Gt. 226/B.§ (1) szerint csak súlyos károsodás elkerülése érdekében lehet, a közgyűlés hozzájárulásával [226/B.§ (3)], maximum 10% saját részvényt felvásárolni. A *PacMan* esetében pedig a Gt. konszernjogi szabályai szólnak közbe. Gt. 293.§
- 114 <http://www.sg.hu/cikk.php?cid=35351>
- 115 Bencze 1 p 11.
- 116 Bencze 1 p 11.

KÉSZÍTETTE: HORVÁTH MÁTÉ JÓZSEF JOGÁSZ SZAK,

NAPPALI TAGOZAT

KONZULENS: DR. HEGEDŰS ANDREA EGYETEMI ADJUNKTUS

AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLATOK JELENLEGI SZABÁLYOZÁSA ÉS DE LEGE FERENDA – HAZÁNKBAN ÉS EURÓPÁBAN –

ELŐSZÓ

A jogirodalom igen mostohán kezeli az élettársi kapcsolatokkal összefüggő jogi körülményeket, általában negatív szemszögből ismerjük meg egy-egy szerző, folyóirat álláspontját a témával kapcsolatban. Rendszerint mindössze annyit tudunk meg, hogy az élettársi kapcsolatokat hogyan definiálja a Polgári Törvénykönyv, vagy azt, hogy igen problematikus alkalmazásuk és értelmezésük. A téma elhanyagolását mutatja, hogy önálló monográfia egyáltalán nem, értekezés, folyóiratban megjelenő cikk pedig igen csekély számban állt rendelkezésemre.

Ugyanakkor fontosnak tartom e téma bővebb tárgyalását, hiszen egyre többen alkalmazzák a társadalmi és családi kapcsolatok ezen formáját, mely egyben a magánjogi viszonyok fehér foltját képezi. A magánjogi jogirodalom fejlődést mutat ateckintetben, hogy az élettársi viszonyokat tisztázni és szabályozni kívánó törekvések és az ezeket tartalmazó cikkek is az elmúlt öt évben jelentek meg.

Dolgozatomban ezért mutatom be az élettársi kapcsolatokat jogtörténeti fejlődésétől napjaink szabályozásán át a polgári jog jövőbeni kodifikációjáig, kitekintést adva egyes európai országok szabályozására is. Megpróbálok továbbá rámutatni a szabályozás neuralgikus pontjaira, lehetséges megoldási alternatívát is kínálva.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉS

I. Római jog

A római jogban a családi viszonyokat két nagy csoportra, a házasságra és a házasságszerű együttélési formákra osztották, melyek alapvetően a férji hatalom (manus) létrejöttében különböztek egymástól. A férji hatalmat létrehozó, úgynevezett manusos házasságot (matrimonium iustum) tekintették teljes értékű házasságnak, a manus nélküli házasság pedig a concubinatushoz hasonló jogi tény volt, jogintézményként nem ismerték el. A manus nélküli házasságot azonban megkülönböztette a meglévő házassági szándék (affectio maritalis), mely a concubinatusból hiányzott.¹

Így a concubinatus abban az időben a mai értelemben vett élettársi kapcsolatnak minősült, mivel bár ágyasságnak nevezték ezt a házassági szándék nélküli együttélést, mégis fűződtek hozzá joghatások, elsősorban az ebből a viszonyból származó közös gyermekhez kapcsolódóan.

Ezekén kívül a rabszolgák egymás közötti, illetve a rabszolgák és szabadok közötti engedélyezett együttélési forma, a contubernium is ismert volt, és bár házasság szándékával jött létre, nem tekintették azt annak a szabadok joga szerint, egyéb joghatások azonban fűződtek hozzá.²

II. Középkori szabályozás

A középkorban a házasság létrejöttéhez a házassági szándék és az elhálás (consummatio matrimonii) ténye szükségeltetett, az egyház ezért kimondta, hogy azt az együttélést, melyből gyermek is származik, házasságnak kell tekinteni, így sokszor csak utólagos szentesítésre került sor az egyház részéről.

Az ilyen utólag szentesíthető házasságokat ún. klandesztín házasságnak nevezték. Ennek a házassági formának az 1563-as Tridenti Zsinat vetett véget, felismerve azt, hogy az adminisztráció hiánya visszaélésekre adhatott okot, így számtalan pusztán létezési viszony létezett, melyet soha nem szentesített az egyház.³

III. A polgári kor

A polgári házasság alapjait a Tridenti Zsinat fektette le a házasságok adminisztratív regisztrálásának bevezetésével.⁴

A magyar jogban a házasságról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk óta kötelező a polgári házasság elvét követni, mely anyakönyvvezető előtt kötöttek, így kapott állami elismerést és védelmet a házasság intézménye.⁵ Az egyház a középkorhoz képest háttérbe szorult a házasságkötések szempontjából, az ilyesfajta szertartások már legfeljebb csak a társadalmi elismerést vívják ki.

Így minden olyan együttélést, mely nem ilyen, állami keretek között kötött, a köznyelv és a köztudat vadházasságnak, ágyasságnak tekintett, és ezzel együtt erkölcsileg elítélte az élettársi kapcsolatokat.

IV. A rendszerváltást megelőző korszak

Ebben az időszakban az élettársi kapcsolatokat a „szocialista társadalmi erkölcsökkel ellentétes jelenségnek”⁶ tekintették, de álságos módon azt hangoztatták, hogy „a szocialista társadalom nem fordul el azzal a képmutató elítéléssel a házasságon kívüli tartós kapcsolatoktól sem, amint azt a kapitalista joggyakorlat tette”⁷. Nemcsak, hogy nem tekintették családi jogi kapcsolat létesítésének, de még a Polgári Törvénykönyv⁸ sem rendelkezett róla, nem volt tehát jogszabályi szintű szabályozása. Nem csoda tehát, ha a bírói gyakorlat számára igen nagy fejtörést jelentett a gyakorlatban sokszor megjelenő élettársi kapcsolatok rendezése. Azt a megoldást választották, hogy a felek közötti atipikus szerződésnek tekintették, mely leginkább a polgári jogi társasághoz hasonlított⁹.

A ma fennálló élettársi viszonyokkal ellentétben ebben a korszakban elsősorban nem a fiatalok választották az együttélésnek ezt a formáját, hanem leggyakrabban azon középkorú, illetve idősebb korosztálybeliek, akik már kiléptek egy házasságból.¹⁰

Bár sem a Családjogi Törvény¹¹, sem a Ptk. nem szabályozta az élettársak helyzetét, számos jogszabályban (és a bírói gyakorlatban) találunk ebből a korszakból is a jogviszony legalább részbeni rendezésére alkalmas előírásokat.

„A bírói gyakorlat évtizedek óta következetesen polgári jogi tulajdonközösség tárgyának tekintette a közösen szerzett vagyont”¹²,

tehát a vagyoni viszonyok tekintetében a Ptk. szabályait alkalmazva kellett eljárni és a szerzemény arányában megosztani azt. Családvédelmi indokokból az élettársi kapcsolatból született gyermekek helyzete rendezettnek volt tekinthető, hiszen a jog nem tett különbséget a házasságból, illetve az azon kívüli kapcsolatból született gyermekek között, és az apaság megállapításának kérdései is szabályozottak voltak.

Szintén a családok védelme indokolta a különböző szociális törvények¹³ azon rendelkezéseit, melyben az élettársnak is juttatásokat (háztartási pótlék, özvegyi nyugdíj, stb.) biztosítottak, melynél elsősorban az együttélés hosszabb, tartósabb fennállását (általában 10 év), vagy a kapcsolatból születő gyermek létét (ilyen esetben 1 év együttélés is elegendő) vizsgálták feltételként. A bírói gyakorlat pedig már az ötvenes évektől megítélt tartásdíjat az élettárs számára is, elsősorban a fent említett feltételek fennállása esetén.¹⁴

Az élettársi kapcsolatok megítélésének fejlődéseként értékelhető, hogy már nem tekintették az élettársat (elsősorban a női felet) ágyasnak, vagy háztartási alkalmazottnak, sőt, gyakran részesítették a házastárshoz hasonló szociális juttatásokban, nemegyszer elismerve a háztartásban való közreműködést is. Ugyanakkor számos hiányosság található még ebben a korszakban, hiszen konkrét definiálása, jogszabályi rendezése nem volt e jogintézménynek.

Az élettársi kapcsolatok tételes jogi szabályozására csak 1977-ben, az 1977. évi IV. törvénnyel került sor (1978. március 1-jén lépett hatályba), mely beiktatta a Ptk.-ba az élettárs fogalmát és annak legfontosabb vagyoni vonatkozásait megfogalmazó 578/G §-t, valamint a 685/A §-t.

AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT JOGON KÍVÜLI FOGALMA

I. Demográfiai jellemzők

Magyarország egészen a II. világháborút követő időszakig a konzervatív családepítési modellt követő országok közé tartozott. Tehát a párkapcsolatok kizárólag egyházi anyakönyvvezetéssel szentesített törvényes házasságkötésen, majd az ezt felváltó, 1895-től életbelépő állami anyakönyvvezetésen alapultak.

A válások gyakoriságának növekedése és a főként középkorú férfiak halandóságának emelkedése következtében megnövekedett a gyermeküket egyedül nevelők és ezzel az újrահázasodók száma. Ez a folyamat egészen az 1960-as évekig tartott.

Az 1970-es évektől visszaesett az újrահázasodások aránya, az 1980-as évektől pedig egyre inkább megfigyelhetővé vált a házasságkötési életkor kitolódása is. Ezen körülmények tették lehetővé az élettársi életközösségek ilyenén megjelenését hazánkban.

A nyugat-európai országokban már nagyon régóta ismerik és szabályozzák az élettársi együttéléseket, ám hazánkban csak az elmúlt 25 évben kezdődött meg ez a folyamat, és nyílt meg a lehetőség a társadalomkutatók, demográfusok, szociológusok és jogászok számára a téma elemzésére.

A családi jogi élettárs fogalom mellett egy másik tudományág, a demográfia is megalkotta a saját meghatározását, melynek hasznát leginkább a 10 évenkénti népszámlálásokkor veszik. Eszerint „élettársával együtt élő a személy, ha az adatfelvételkor mindketten ugyanabban a lakásban, közös háztartásban éltek, vagy ha az összeírt élettársi kapcsolatban élőnek vallotta magát, de élettársával nem él közös lakásban.”¹⁵ Láthatjuk, hogy ez a fogalom egészen más szempontokat követ a meghatározásnál, mint a jogdogmatikai modell.

1970-ben az élettársi kapcsolatok száma 62.000 volt, ez napjainkban 300.000-re nőtt, hangsúlyozandó, hogy ez a szám lehet jóval magasabb is.

1. Településtípusonkénti eltérés

1996-ban, az utolsó népszámlálást követően, a KSH a következő adatokat közölte.

Budapesten él az élettársi kapcsolatban élők 25%-a, míg a házasságban élőknek csupán a 17%-a lakik a fővárosban. A mérleg másik nyelvét a községek alkotják, ahol az élettársak 35%-a, illetve a házaspárok 41%-a él. A vidéki városokban az összlakosság differenciálódása nem ilyen szembetűnő, az élettársi kapcsolatok 42%-a, a házastársak 43%-a e településtípus lakója. Ez a tendencia folyamatosan nő a főváros javára, de ez nem csak annak tudható be, hogy egyre többen választják a lazább élettársi együttélést, hanem nagy szerepet játszott ebben az urbanizáció, vagyis az emberek városokba történő nagyszámú elköltözése.

2. Az együttélők életkora

A párok életkor szerinti összetételét két módon vizsgálhatjuk. Az első, hogy az adott korcsoportba tartozók milyen korú partnerrel élnek együtt. A másik pedig, hogy mekkora az együtt élő férfiak és nők életkora közötti eltérés.¹⁶

Ahol a férfi és a nő életkora a 19 évet éppen meghaladja, igen nagy az élettársi kapcsolatok száma és ez folyamatosan növekvő tendenciát mutat. Ez betudható a házassodási kor kitolódásának (diploma megszerzése, egzisztencia megteremtése, lakásproblémák, megfelelő munkahely).

Ám ezen élettársi kapcsolatok esetükben igen építő jellegűek, mivel sokszor a házasság „előszobájának” lehet tekinteni őket, más tekintetben pedig egy másik emberrel való együttélés íratlan szabályainak megértését, megtanulását és az alkalmazkodóképesség bővülését szolgálja.

A fiatalok szemszögéből a házasságkötések idejének időbeli eltolódása egy kényszerhelyzet, több okból is. Az egyik ok, hogy a házassághoz és ezáltal a komolyabb elkötelezettséghez szükséges anyagi háttérrel ilyen fiatal korban szülői segítség nélkül nagyon nehéz biztosítani. A másik indok pedig a gyermekvállalás kérdése. Ezen a ponton, érthető okokból elsősorban a nők az érintettek, – és itt ismét a mai modern életünket vezérlő, irányító anyagi világ kerül a kérdés középpontjába – mivel ma már egy család mindkét felnőtt

tagja dolgozni kényszerül és a munkáltatók nem szívesen vesznek fel olyan friss diplomás nőt, aki kis idővel a munkába állása után gyermekvállaláson gondolkodik.

Véleményem szerint, ezen be nem vallott körülmények akadályozzák meg a fiatalabb néprétegek házasságkötési szándékait és választják a sokkal szabadabb élettársi kapcsolati formák, vagy a nyugat-európai országokra jellemző törvényes házasságkötéssel nem szentesített, megegyezésen, házasságszerű együttélésen alapuló párkapcsolatokat.

Szintén figyelemreméltó a 25-29 éves, vagy ezt kissé meghaladó korcsoportba tartozó nők párkapcsolatainak alakulása. Az ilyen korú, élettársi kapcsolatban élő nők között nagy számban találhatók olyan párok, ahol a nő kora jelentősen, 10-15 évvel haladta meg a férfit.¹⁷ A legszembetűnőbb a 35 éves nők és 20-24 éves férfiak közötti élettársi kapcsolat, mely számarányát tekintve igen nagymértékben van jelen a statisztikában.¹⁸ Ennek okai visszavezethetők egyszerű érzelmi, testi vagy pszichológiai körülményekre.

Az európai országokban a fiatalabbakra volt jellemző az élettársi együttélés, ezzel szemben korábban Magyarországon – amellet, hogy a fiatalok körében is felgyorsult ez a folyamat – inkább az idősebbek élettársi kapcsolatainak száma volt nagyobb. Ennek okai a már igencsak meghaladott jogszabályi előírásokban voltak kerecsendők, mint például az özvegyi jogon kapott nyugdíj elvesztése az újabb házasságkötés esetén.

3. A családi állapot szerepe az élettársi kapcsolatokban

A rendszerváltás óta nagy számban megnövekedett válások nem jártak együtt az újrահázasodások arányának megnövekedésével, hanem a házasságkötéssel nem szentesített élettársi együttélések előterbe kerüléséhez járult hozzá.

Az élettársi közösségek családi állapot szerinti összetételét vizsgálva a legtöbben, a házasságban még nem élők vannak, mintegy 45,4%, az összes élettársi kapcsolat arányát tekintve. Az elvált személyeknek, mintegy 39,4%-a, az özvegyeknek 7,5 %-a választotta ezen együttélési formát. A fennmaradó 7,7%-ot az egyéb párkapcsolatok adják. A kutatások szerint az elvált személyek túlnyomórészt egy másik elválttal létesítenek élettársi kapcsolatot, az özvegyek ezzel

ellentétben rendszerint nem egy másik özvegy oldalán képzelik el partnerkapcsolatuk kiépítését, hanem ők is egy elvált személyt választanak. Úgy gondolom ennek oka, hogy a korábban nemritkán 30-40 évnyi házasság után szabadabb együttélésre vágyanak.

4. Iskolázottság az élettársi kapcsolatokban élőknel

Az élettársi kapcsolatokban élők iskolai végzettsége hazánkban nagy eltérést mutat az európai átlaghoz képest. Ezen országokban a magasabb végzettségűek körében jóval nagyobb arányban élnek élettársi kapcsolatban, mint az alacsonyabb végzettségűek. Franciaországban például kétszer akkora a valószínűsége, hogy egy magasabb végzettségű személy élettársi kapcsolatban fog élni, mint annak az esélye, hogy alacsonyabb végzettségű honfitársa tegye ugyanezt.

Hazánkban ezzel szemben elsősorban a kevésbé iskolázott rétegek választják ezt együttélési formát. A élettárs nők 25%-a nem végezte el a 8. osztályt, 44%-uknak még az alapfokú képzettsége sincs meg, míg felsőfokú végzettséget csupán 4,6%-uk szerzett. A férfi élettársak esetében ez az arány sokkal kiegyensúlyozottabb, ennek oka nem a diplomával rendelkező férfiak magas száma - mely csupán 6,2%- miatt lehetséges, hanem az az oka, hogy köztük igen magas, 21% a középfokú szakmunkásképzőt végzetek aránya.¹⁹ Ám napjainkban ezen számarányok rohamosan változnak, és zárkóznak fel a nyugat-európai átlaghoz, mely a felsőoktatásban képzettek létszám növekedésének köszönhető.

II. Statisztikai fogalma

„A magyar statisztika az élettárs fogalmát szűken értelmezi, és csak azokat sorolja ebbe a kategóriába, akik élettársukkal közös háztartásban élnek.”²⁰ Ez mutatja, hogy a statisztika nem tényszerű adatokat tartalmaz az élettársak valós számáról, szemben azzal ahogy azt már a demográfia esetében is láttuk, mivel nem veszi számba azon igen nagyszámú kapcsolatokat, ahol a párok ténylegesen nem élnek egy háztartásban.

III. Néprajzi értelmezés

Magyarországon már a múltban is ismerték az élettársi kapcsolatot, mint a felek szexuális kapcsolatuk fenntartása céljából az egyház, illetve a hatóságok jóváhagyása nélküli közös háztartásban történő együttélést. Már a 18-19. században, főként ahol nem érvényesült a szigorú katolikus erkölcs, jelen volt ez a köznyelvben csak „vadházasságnak” nevezett kapcsolati forma. Az 1870-es években főként a városi munkásrétegekre volt jellemző, de szóróványosan a falvakban és a tanyavilágban is jelen volt. A 19. században a falusi lakosság 8-10 ezreléke élt vadházasságban, ez az arány a romák körében a 25-30%-ot is meghaladta.

Az ország egyes vidékein ismert volt az úgynevezett próbaházasság, mely mint együttélési forma meghatározott időhöz volt kötve. A próbaházasság esetében a fiatalok azzal a feltétellel éltek együtt vagy jártak össze, hogy ha meghatározott időn belül – rendszerint egy év – a leány teherbe esik, vagy gyermeket szül, akkor házasságot kötnek, ellenkező esetben nem kötik össze életüket.

A néprajzkutatók szerint Magyarországon elterjedtebb volt a tartós együttélés nélküli, látogatáson, összejáráson alapuló úgynevezett „szeretőtartás”.²¹

AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT TÉNYÁLLÁSI ELEMEI

Az élettársi viszonyok tartalmának feltárásához a fogalom tényállási elemeinek meghatározására, bővebb kifejtésére van szükség, melyet elsősorban a Ptk. 685/A § definiál, az 578/G § (1) bekezdése pedig a vagyoni viszonyokat szabályozza, a joggyakorlat, a jogtudomány, és a jogirodalom pedig segítséget nyújt ezek értelmezésében. Mindenekelőtt azonban szükség van ezen jogintézmény rendszerbeli elhelyezésére.

I. Rendszerbeli helye

Véleményem szerint az élettársi kapcsolat családi jogi jogviszonynak tekinthető, mindezidáig a Csjt. nem tartalmaz rendelkezéseket ezen jogintézményre vonatkozóan. A definíciót a Ptk. határozza meg záró, értelmező rendelkezései között, ahogy a belső vagyoni viszonyokat is a Ptk. rendezi.

A családi jog az élettársakat hozzátartozónak tekinti, hiszen háttéranyaga, a polgári jog ekként határozza meg, különbséget téve a közeli és egyéb hozzátartozók között, ez utóbbi körbe helyezve az élettársakat (szintén a Ptk. záró rendelkezései között²²). Más jogágak azonban nem mindig következtetések e tekintetben, hiszen valamennyi a maga fogalmai szerint szabályozza a hozzátartozók körét²³.

II. Fogalma

„Az élettársak – ha jogszabály másként nem rendelkezik – két, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy.”²⁴

1. Két személy

Egyértelműnek tűnik, mégis nagyon fontos kérdés, hogy az együttélési formák, így mind a házasság, mind az élettársi kapcsolat *két* személy együttélése, mivel Magyarországon – ahogy a nyugati és keresztény kultúrájú országokban – a monogám kapcsolatokat ismeri el a társadalom és az állami hatalom, szemben a poligámiával, melyet ezen kultúrák társadalmi berendezkedésében elsősorban erkölcsi megvetés övez.

Személy alatt kizárólag a természetes személyeket érthetjük. A törvényszöveg megfogalmazása azonban ennél többet is magában rejt. Az 1977-től hatályos szöveg ugyanis még egy férfi és egy nő együttélését ismerte el ebben a formában. Az Alkotmánybíróság 14/1995. (III. 13.) AB határozatával alkotmányellenesnek minősítette ezt a rendelkezést, és felhívta a törvényhozót, hogy szüntesse meg az alkotmányellenes helyzetet. Az Alkotmánybíróság indoklásában kifejtette: „ellentétes az Alkotmánnyal, hogy azok a jogszabályi rendelkezések, amelyek az érzelmi, szexuális és gazdasági közösségben házasságon kívül együtt élő, és kapcsolatukat nyilvánosan vállaló személyekre nézve jogokat és köteleességeket állapítanak meg, csakis a Polgári Törvénykönyv fogalom meghatározása szerinti élettársi viszonyhoz fűznek jogkövetkezményeket. A párkapcsolatban együtt élők neme szerinti megkülönböztetésnek nincs ugyanis alkotmányos indoka.”²⁵ A jogalkotó eleget téve kötelezettségének, a Ptk.-t akképp módosította, hogy törölte a *férfi-*

nő szűkítést, és nem csak különmeműek együttélését ismeri el élet-társi kapcsolatként.

2. Házasságkötés nélkül

Ez a fogalmi elem nem szorul különösebb magyarázatra, hiszen csak arról van szó, hogy az együtt élők anyakönyvvezető előtt hitelesített, állami elismerést és védelmet nyújtó házassági nyilatkozatot nem tettek.

3. Közös háztartás

A közös háztartás legtöbbször az életvitelszerű egy fedél alatt élést, a közös célú gazdálkodást, illetve állandó, véglegesség szándékával történő berendezkedést, az életfenntartás közös viselését jelenti.²⁶ Ez alatt a háztartás költségeinek viselését, az ahhoz való – akár anyagi, akár személyes közreműködésben megnyilvánuló – hozzájárulást kell érteni.²⁷ Ezt támasztja alá a következetes bírói gyakorlat is, például az FPK 1996/57. határozatában, melyben kimondta, hogy „az élettársi kapcsolat keletkezése csak akkor állapítható meg és akkor jár közös tulajdon keletkezésével, ha a felek közössége vagyoni viszonyaikra is kiterjed.”

4. Érzelmi közösség

Jogi szempontból a fogalomnak ezen szegmense vizsgálható a legkevésbé. Az élettársak együttélése, az a tény, hogy egy fedél alatt laknak, legtöbbször a szexuális kapcsolat megléte alátámasztja az érzelmi közösség fennállását.²⁸

Ez a külvilág számára sokszor abban nyilvánul meg, hogy együtt mutatkoznak a felek, összetartozásukat minden vonatkozásban vállalják²⁹, vagy közösen mennek üdülni, szórakozni.

5. Gazdasági közösség

Ebből a szempontból elegendő, ha a felek között közös gazdasági cél van, mely megvalósítása érdekében együtt tevékenykednek. „A cél érdekében kell egyeztessék nézeteiket, és a közös tevékenység ennek a célnak az elérésére kell irányuljon. Ha a jövedelmeket közös célra fordítják, megvalósul a gazdasági közösségben történő együttélés.”³⁰

Ám annak a körülménynek nincs jelentősége, hogy a közös gazdálkodás során a „pénzkezelést” kizárólag az egyik, a jobban gazdálkodó élettárs végzi³¹, vagy ha a közös lakásban közös háztartást vezetnek ugyan, de mindkét fél külön kezeli saját vagyonát, avagy az anyagi kiadásokat az egyik, míg a háztartási munkálatokat a másik fél vállalja magára.³²

Lényegében a Ptk. ezen gazdasági szempontok alapján rendezi jelen állapotában az élettársak minden vagyoni és személyi viszonyát.

6. Együttélés

Egyszerűen fogalmazva, ezen pontnak az együtt *nem* élés esetén van jelentősége, mivel ez a körülmény jelzi az élettársi kapcsolat megszűnését, mely a szétválást, vagy a halál esetét foglalhatja magában, és mely maga után vonhatja a vagyonmegosztási, illetve az öröklési jogi kérdéseket. Ugyanakkor a bírói gyakorlat szerint nem feltétele az élettársi viszony megállapíthatóságának az egy, közös lakásban való élés, amennyiben az egyéb körülmények, feltételek fennállnak³³.

7. Összegzés

Mint láthatjuk, a bírói gyakorlat nem követeli meg valamennyi tényállási elem szoros értelemben vett együttes fennállását, és a körülményeket együttesen vizsgálva dönt az élettársi kapcsolat fennállásának kérdésében. Ugyanis „ha a körülmények által indokoltan a teljes körű élettársi kapcsolat egy-egy eleme adott esetben bizonyos időszakban nem állapítható meg, ez egymagában nem akadályozza a kapcsolat élettársi jellegének megállapíthatóságát”.³⁴

AZ ÉLETTÁRSÁK VAGYONI VISZONYAI

A Ptk. eredetileg az élettársak vagyoni viszonyaira sem tartalmazott rendelkezéseket, ezért ezt a Legfelsőbb Bíróság 94. számú PK állásfoglalása pótolta, amelyben kimondta, hogy az „élettársak között vagyoni közösség jön létre, melynek rendezésénél – ellenkező megállapodás hiányában – a polgári jog szabályait kell alkalmazni”.³⁵ Az állásfoglalás szintén az 1977-es Ptk. módosítás

során került be a törvénybe, jogszabályi szintre emelve azt, részben rendezve az élettársak vagyoni viszonyait.

„Az élettársak együttélésük alatt a szerzésben való közreműködésük arányában szereznek közös tulajdont. Ha a közreműködés aránya nem állapítható meg, azt azonos mértékűnek kell tekinteni. A háztartásban végzett munka a szerzésben való közreműködésnek számít.”³⁶

I. Közös vagyonszerzés

A jogtudomány nevesített tulajdonszerzési módként, önálló, speciális jogcímként kezeli az élettársak közös vagyonszerzését³⁷, mely révén tulajdonjogot, tulajdoni igényt biztosít a Ptk. az élettársak számára. Az élettársak közös tulajdont szereznek tehát a vagyontárgyakon – legyen az ingó, vagy ingatlan – melyben a tulajdoni arányok a szerzésben való közreműködés arányához igazodnak. A tulajdonosi jogok következménye, hogy a Ptk. 115. § (1) bekezdése értelmében az élettárs ilyen jogosultsága nem évül el. Abban az esetben pedig, ha nem jegyzik be az élettársat az ingatlan-nyilvántartásba, mint tulajdonos, bármikor kérheti, hogy ezen jogát a nyilván-
tartás feltüntesse.³⁸ Ezt a bírói gyakorlat oly módon is elismeri, hogy több ítéletében is kimondja, hogy hagyatéki eljárás során a közjegyző köteles az örökhagyó élettársa számára megfelelő határidőt biztosítani annak érdekében, hogy az élettárs tulajdonjogát bejegyeztesse az ingatlan-nyilvántartásba.³⁹

„Ezt a tulajdoni igényt az élettársi viszony megszűnése nem érinti. Ha az élettársi viszony megszűnésekor a vagyontárgy megszerzésével kapcsolatos tartozás áll még fenn, ez a körülmény a megszerzett igény terjedelmének mértékét nem csökkenti, de az igénylő köteles a még fennálló tartozások megfelelő arányát teljesíteni.”⁴⁰

Nincs ugyan a Ptk.-ban, sem más jogszabályban olyan felsorolás, vagy szabály, mely az élettársak kizárólagos tulajdonának körét, vagyis az adott élettárs különvagyonát határozná meg⁴¹. A polgári jog általános szabályaiból azonban következik, hogy kizárólagos tulajdonban áll az a vagyon, melyet az egyik fél még az élettársi közösség létrejötte előtt szerzett, vagy kizárólag az ő tulajdonába került például öröklés, vagy ajándékozás révén. A Legfelsőbb Bíróság azon-

ban következetesen alkalmazza a kikristályosodott közös szerzés véelmét, mely következtében az a fél köteles bizonyítani a különvagyoni jelleget, aki erre hivatkozik.⁴²

A közös tulajdon ténye viszont nem csak a vagyont, de annak szaporulatát is érinti. Ennek következménye a bírói gyakorlat szerint, hogy amennyiben az élettársak az életközösség idején értéknövelő beruházást eszközölnek – akár egyikük különvagyonán –, arra nem a ráépítés, hanem a szerzésben való közreműködés arányában való tulajdonszerzés szabályai irányadók.⁴³

II. Szerzésben való közreműködés

„Az élettársaknak a közös tulajdon megszerzésében való közreműködésük arányának megállapításához az együttélés alatti jövedelmi viszonyaikat és a háztartási munka ellátásában való részvételük mértékét egyaránt fel kell tárni.”⁴⁴ A közreműködést és annak arányát az egész élettársi kapcsolatra, és valamennyi vagyontárgyra együttesen kell vizsgálni, tehát nem lehet kiragadni egy-egy időszakot, illetve egy-egy vagyontárgyat, hogy az arra vonatkozó konkrét hozzájárulást mérjék fel.⁴⁵

Nem csupán az anyagi hozzájárulást, a jövedelmek összevetését jelenti ezen arány megállapítása, de a törvény szövegéből következően az élettársi kapcsolat idején végzett egyéb tevékenységüket, így a háztartási munkát, vagy valamelyik fél szakképzettségét, jogosítványát is értékelni kell. Egyikük különvagyonának haszna azonban nem képezi részét a közös vagyonnak, csak, ha azt a fél hozzájárulásként fordítja a gazdasági közösségük fenntartására.⁴⁶ A Legfelsőbb Bíróság elvi élel mondta ki, hogy a polgári jog „korlátozott élettársi vagyonszövetséget” nem ismer, a feleknek a közös gazdálkodásban folytatott, eltérő tevékenységek következményeit a szerzésben való közreműködés szerint a tulajdonszerzés arányának megállapításakor viszont kifejezésre kell juttatni.⁴⁷

Mindezek alapján kell tehát megállapítani a tulajdoni arányokat. Amennyiben ez nem lehetséges, a közreműködést azonos arányúnak kell tekinteni, tehát a felek fele-fele arányban szereznek tulajdont. A jogszabály élettársak esetén nem ad tehát alapot

méltányosságból a közreműködés mértékétől eltérő szerzési arány megállapítására, melyet a bírói gyakorlat is alátámaszt.⁴⁸

A tulajdoni arányok meghatározásának természetesen csak akkor van jelentősége, ha az élettársi kapcsolat – bármely okból – megszűnik. Ebben az esetben viszont legtöbbször vita merül fel a felek között. Ez kiküszöbölhető, ha a felek – szerződéses szabadságukkal élve – vagyoni jogi szerződéssel rendezik vagyoni, tulajdoni viszonyaikat. Ezt a nyilatkozatot megtehetik bármilyen formában – de persze célszerű írásba foglalni –, így akár ráutaló magatartással is.⁴⁹ Ilyen ráutaló magatartásnak minősíti például a bírói gyakorlat, ha a felek jövedelmeik egy részét közösen, más hányadát egymástól elkülönítve kezelik hosszabb időn át anélkül, hogy ez ellen bármelyikük tiltakozna.⁵⁰

Természetesen bármely fél le is mondhat az őt illető tulajdoni illetőségről tulajdonosi szabadságával élve, mely nyilatkozatát azonban utólag meg is támadhatja, a polgári jog általános szabályai szerint, ha arra tévedés, téves feltevés indította.⁵¹

Látható tehát, hogy a tulajdoni arányok meghatározása igen bonyolult, ezért amennyiben az élettársi közös vagyon megosztására kerül sor – vita esetén ez a bíróság feladata –, a reális elszámolás érdekében mindenképpen célszerű vagyonmérleget felállítani. Ebben meg kell határozni az élettársi kapcsolat létrejöttkor, és a megszűnéskor meglevő vagyont, megállapítani a közreműködés arányát. Mindehhez, amint azt a fentiekben kifejtettem, összetett, és igen komplikált tényezőket kell figyelembe venni.

HÁZASSÁG KONTRA ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT, AVAGY MI IS A KÜLÖNBSÉG?

Az élettársi kapcsolatban élők sokszor azért választják az együtt-élésnek ezt a formáját, mert meggyőződésük, hogy ezt a kapcsolatot egyszerűbben fel tudják számolni, ha szükséges, mint ha házasságot kötöttek volna. Ezt a téves megállapítást támasztja alá a „nem kell a papír ahhoz, hogy boldogok legyünk” kijelentés, „mely mögött a házastársi és élettársi kapcsolat lényegének és különbségének nem ismerete áll”⁵². Gyakori az a tévhit is – még értelmiségiek körében is –, mely szerint bizonyos időtartam elteltével az élettársi kapcsolat

vagyonjogi hatásai megegyeznek, vagy legalábbis nagyon hasonlóvá válnak a házassági vagyonközösséghez.⁵³

Talán éppen ezen tévhitek miatt vált oly népszerűvé az elmúlt 30 évben az élettársi kapcsolat úgy a fiatal, mint az idősebb generáció körében, igaz, más-más motiváció alapján. A fiatalabb párok többnyire a kötetlenség, az idősebbek pedig a korábbi sikertelen házasságuk miatt választják ezt az együttélési formát. Az élettársi együttélésekről az első adatokat az 1970. évi népszámláláskor gyűjtötték. Ekkor még az együttélési kapcsolatok mindössze 2%-a az 1990-es évekre elérte a 6%-ot, melyhez képest ugrásszerű növekedést jelent a napjainkban megfigyelhető 30%-os együttélési ráta.⁵⁴

Bár több mint 160 jogszabály rendelkezik az élettársakat is érintő vagyoni és egyéb viszonyokról⁵⁵, nem tekinthető teljesnek ez a szabályozás, emellett számos eltérést figyelhetünk meg a házasságban élők vagyoni viszonyaihoz képest. Ezen különbségekre szeretnék rámutatni a továbbiakban, kiemelve a legfontosabb területeket, melyet a fent említett tévhitek széleskörű elterjedtsége is indokol. Egyetértek Tóth Ádámmal abban, hogy bár az élettársak számára is adott a lehetőség, hogy vagyonjogi szerződéssel, vagy végrendelettel rendezzék vagyoni viszonyaikat, erre az esetek nagy részében nem kerül sor, így a jog feladata, hogy szélesebb körben, egzaktabb módon szabályozza az élettársakra vonatkozó élet- és jogviszonyokat.⁵⁶

I. A jogviszony keletkezése és megszűnése

Míg a házasság létrejöttének szigorú alaki és tartalmi követelményei vannak – mint az állami közreműködés, az anyakönyvvezető előtt tett eskü, illetve a különböző házassági tilalmak –, addig az élettársi kapcsolat spontán módon jön létre, nem szükséges hozzá hatósági aktus. Csak lehetőséget jelent ugyan az egyedüli alakisághoz kötött jognyilatkozat, az egymás élettársként történő elismerése közokiratban, vagy jegyző előtt⁵⁷, ám bizonyos jogszabályok mégis kötelezővé tehetik azt, amennyiben közös jogsultságot kívánnak az élettársak szerezni. Ilyen jogszabályok első sorban hitelügyműveléssel kapcsolatosan állnak fenn.⁵⁸

A házasság csak bírói úton bontható fel, ha annak törvényi feltételei fennállnak (közös megegyezéssel, vagy teljes, helyrehozhatatlan megromlás). Az élettársi kapcsolat ezzel szemben egyszerű szétválással, az életközösség (illetve bármely fogalmi elem) megszűnésével megszakad. Természetesen mindkét együttélési forma véget ér bármely fél halála esetén.⁵⁹

II. Öröklési jogi szempontok

Öröklési jogi szempontból a házasságon belüli vagyonátszállást mind a törvényes, mind pedig a végintézkedésen alapuló öröklés jogintézménye lehetővé teszi, szemben az élettársi kapcsolatokkal, ahol kizárólag végintézkedésen alapuló öröklésre nyílik lehetőség.

A hatályos szabályozás nem teremt törvényes öröklési jogviszonyt az élettársak között.⁶⁰ „Ebből az következik, hogy aki végrendeleti úton nem enged részesedést a másik félnek, valószínűleg nem is kívánta, hogy az a hagyatékából bármit is kapjon.”⁶¹ A probléma ismét a tévhitekből adódik, mivel elterjedt az a felfogás, hogy az élettársak egymás után örökölnek (valószínűleg ez is abból a nézetből ered, mely szerint 10-15 év után az élettársi kapcsolat joghatásai a házasságával megegyeznek, és ugyanolyan öröklésrendi pozíciót biztosítanak), így rendszerint nem végrendeleznek, illetve más végintézkedési formával sem élnek, holott a bírói gyakorlat is elismeri, hogy élettársak között is létrejöhet érvényesen öröklési szerződés⁶². Ilyen szerződés érvényességének feltétele azonban, hogy a szerződéses örökös, azaz az örökhagyó élettársa saját jövedelméből, vagy vagyonából legyen képes biztosítani az általa vállalt gondoskodást, mely meg kell haladja az élettársi jogviszony tartalmát jelentő szolgáltatások körét.⁶³

A hagyatéki eljárás során az eset körülményeihez képest azonban mindig figyelemmel kell lenni arra is, hogy az egészében hagyatékként feltüntetett vagyonból valamely hányad esetleg saját jogán – a közös szerzés következtében – az örökhagyó élettársát illeti meg, melyre az élettársat figyelmeztetni kell a bírói gyakorlat szerint.⁶⁴

Az öröklési jogi problémákra remélhetőleg a közeljövőben megoldást talál a jog, és figyelembe veszi azt, hogy Tóth Ádám szavaival élve „az utat arra kell építeni, amerre az emberek járnak”⁶⁵.

III. Tartás

Érvényesen létrejött házasság alapján mindkét felet megilleti, illetve kötelezi a volt, vagy akár csak különélő házastársa tartása, feltéve, ha arra az igénylő fél önhibáján kívül rászorul és nem érdemtelen. Természetesen a tartási kötelezettség nem vesélyeztetheti az eltartó, illetve a vele egy háztartásban élő, szintén tartásra jogosult megélhetését.⁶⁶

Az élettársaknak ezzel ellentétben törvényes tartási igénye nem áll fenn a másik élettárssal szemben, mindössze arra van lehetőségük, hogy egymással tartási-gondozási, vagy életjáradéki szerződést kössenek. Ezeket a szerződéseket a polgári jog szabályai szerint kell elbírálni⁶⁷, így nem egyszer előfordult, hogy a bíróság érvénytelenné nyilvánította azt, többször jó erkölcsbe ütközés címén. Ilyen eset volt például, amikor a szerződés megkötésére a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő élettárs halálának közeli bekövetkezése időpontjában került sor⁶⁸.

A bírói gyakorlat szerint, mivel az élettársaktól elvárható egymás gondozása és a szokásos háztartási munka, de az ezt meghaladó ápolás már többletként jelentkezhet⁶⁹, ezért a „tartási szerződés megszüntetése esetén az „eltartó” élettárs csak akkor tarthat igényt megfelelő kielégítésre, ha élettársát a különvagyonából tartotta el, és az általa nyújtott szolgáltatások mértéke meghaladta az élettársi viszony tartalmát kitevő, az együttéléssel szükségszerűen együtt járó tevékenység kereteit”⁷⁰.

Az élettárs bármely jogalpból származó tartása esetén felmerülhet a sortartás kérdése, melynek rendezési lehetőségében egyetértek Dr. Bachmann Katalinnal, miszerint „a gyermek és a házastárs tartása előzze meg az élettárs tartását, ezt követő rokontartást pedig az élettársi tartás előzze meg”⁷¹, ám véleményem szerint erre csak akkor kellene lehetőséget biztosítani, ha az élettársi kapcsolat hosszabb ideig állt fenn és tartósnak bizonyult.

IV. Családi jogi viszonyok

A Csjt. nem tesz különbséget a házastárs és élettárs között a szülői jogok és kötelezettségek körében, ám szülővé válás jogilag az apa részéről egyszerűbb, házastársak esetén. A törvény szerint ugyanis az apasági vélelem alapja az anya házassága, tehát az élettárs

számára külön jogi aktus szükséges apai mivoltának jogi elismeréséhez. Így tehet apai elismerő nyilatkozatot, vagy indíthat apaság megállapítása iránti pert.

Az örökbefogadás is egyszerűbb házastársak esetén, hiszen ők együtt is megtehetik ezt, míg élettársak esetében ez kizárt. Ráadásul kizárt az is, hogy amennyiben az egyikük már örökbefogadta a gyermeket, azt a másik is megtegye, főszabály ugyanis az, hogy más nem fogadhatja örökbe.

A törvény megengedi élettársak számára is a reprodukciós eljárásban való részvételt, a házastársakkal megegyező szabályok szerint. Kivételt képeznek azonban az azonos nemű élettársak, akik nem vehetnek részt ilyen eljárásban az egészségügyről szóló törvény alapján.⁷²

A lakáshasználat kérdésében sem a Csjt., sem más jogszabály nem rendelkezik még az élettársakra vonatkozóan, bár ez mindenképpen indokolt lenne család-, és gyermekvédelmi szempontokból is.⁷³

V. Egyéb jogviszonyokban

Ezen cím alatt csak a legfontosabb jogviszonyokat szeretném kiemelni, melyen kívül természetesen számos példát említhetnék.

A társadalombiztosítási szempontból az élettárs azonos megítélés alá esik a házastárssal, így például ugyanolyan körű egészségügyi szolgáltatásra jogosult, és özvegyi nyugdíjban is részesíthető.⁷⁴

A büntetőjog ugyanúgy hozzátartozónak tekinti az élettársat, mint a házastársat, melynek következménye, hogy például megtagadhatja a tanúvallomás megtételét, vagy az érintett helyébe léphet az eljárásban annak halála esetén.⁷⁵

A büntetőeljárásban a tanú vallomástételének akadályainak a szempontjából a hozzátartozó megtagadhatja a tanúvallomást, tehát az élettárs is élhet ezen jogosultságával.⁷⁶ Ez a relatív mentességi ok azzal a vagylagos feltétellel vehető figyelembe, hogy az élettársi kapcsolatnak a bűncselekmény elkövetésekor, vagy a kihallgatás időpontjában kell fennállnia.

A munkavállaló fizetés nélküli szabadságát házastársa és élettársa is igényelheti építkezés céljából.⁷⁷

Látható tehát, hogy számos jogszabály előrébb jár, mint az e kapcsolatot szabályozni hivatott Csjt., vagy Ptk., így helytállónak tartom Besenyei Professor Úr azon megállapítását, miszerint „arra emlékeztet ez a helyzet, mint amikor bizonyos gazdálkodó szervezeteknek nem ismerték el a jogalanyiságát, mert nem voltak jogi személyek, ugyanakkor más jogágakba tartozó jogszabályok jogalanynak tekintették őket” és a Ptk. csak később követte példájukat. „Úgy gondolom, hogy az élettársak jogi helyzetének megítélésében is hasonló lépésre lenne szükség”⁷⁸, melyet remélhetőleg a készülő polgári jogi kodifikáció meg is valósít.

AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLATOK ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

Ebben a fejezetben szeretném felvázolni az Európai Unió tagállamainak változatos élettársi kapcsolatokra vonatkozó szabályozását, valamint az EU idevonatkozó készülő irányelvét, melyekből talán leszűrhetünk tapasztalatokat és rendezési elveket, melyeket a magyar jogalkotónak is szem előtt kell tartania – a közeljövőben esedékes – hazai viszonyok rendezése érdekében.

Az együttélési formáknak négy típusát ismerik a tagállamok: a házasságot, valamint a bejegyzett, a törvény által elismert és a de facto élettársi kapcsolatot, melyek közül csak utóbbi hárommal foglalkozom a fejezetben.

I. Bejegyzett élettársi kapcsolat

Ezt a házassághoz közel álló, de a törvény alapján mégis attól különböző jogállást Dániában, Svédországban, Finnországban, Hollandiában, valamint Norvégiában és Izlandon hozták létre, majd 2004-től Nagy-Britannia is csatlakozott. A „bejegyzett élettársi kapcsolat” biztosítja a legtöbb, házassághoz is kapcsolódó jogosultságot a felek számára, bár eltérések adódnak a két jogviszony között, például az örökbefogadás, vagy a reprodukcióra irányuló eljárás területén. Ezen államok fokozatosan kiterjesztik a jogosultságok körét, csökkentve ezzel a különbséget az élettársi kapcsolat és a házasság között. Hasonlóságként azt a nem elhanyagolható körülményt kell megjegyezni, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat mindegyik tagállamban csak különnemű pároknak áll ren-

delkezésére, Hollandiát kivéve, ahol ez a lehetőség azonos neműek számára is nyitva áll.⁷⁹

Az élettársi kapcsolatok rendezésére legkorábban 1987-ben, élettársi törvény elfogadásával került sor Dániában és 1989. októberétől létezik ez a jogintézmény, míg Hollandiában jóval később, csak 1997-ben került sor szabályozására, ám jóval szélesebb körű jogosítványokkal.⁸⁰ Ez a széleskörű jogi letisztultság az élettársi kapcsolatok vonatkozásában Hollandiában a legmagasabb szintű regisztrációs rendszert hozta létre az Európai Unión belül. 2001-ben Németország szintén elfogadott egy bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó törvényt, bár ők nem rendelkeznek a fent említett jogok ilyen széles körével.

A rendszer előnyeként említhető, hogy Dánia, Svédország, Norvégia és Izland között létrejött megállapodás értelmében az ezen országokban bejegyzett élettársi kapcsolatokat mindegyikük kölcsönösen elismeri.⁸¹

II. Törvény által elismert élettársi kapcsolat más formái

Az együttélés elismerésének ezen formái azzal a közös sajátossággal rendelkeznek, hogy bár több jogosultságot biztosítanak ennek hatálya alá tartozó élettársak számára, mint a de facto együttélés esetén, mégis tudatosan törekednek az államok, hogy ezt a jogállást megkülönböztessék a házasság intézményétől, jóval kevesebb jogosultságot biztosítva a párok számára.⁸²

Ilyen szabályozást alkalmaz Franciaország és Belgium jogrendszere. 1999-ben Franciaországban a törvényhozás megalkotta a Pacta Civil de Solidarité (PACS) törvényt, mely megszabta az élettársi együttélés kereteit. Itt a nyilvántartást a bíróságok (tribunal d'instance) vezetik. Ebben a rendszerben az élettársakat nem illeti meg az egymás utáni öröklés joga, a jogviszony inkább az élettársak gazdasági viszonyait, mintsem személyes kapcsolatait rendezi. Érdekes megjegyezni, hogy a francia modellben a közeli rokonok által létesített élettársi viszony sem tilos.⁸³

Belgiumban szűk körű jogosultságot nyújt az élettársi törvény. „A 'törvényes együttélés' megengedi ugyan mind az azonos, mind a különnemű párok kapcsolatának bejegyzése útján azok szimbolikus elismerését, a nekik juttatott – leginkább a tulajdonviszonyokra

vonatkozó – jogok”⁸⁴ viszont inkább a de facto együttélési jogokhoz hasonlíthatók.

III. A de facto élettársi kapcsolat

Az ebbe a körbe tartozó államok jogszabályai a pároknak általában „bizonyos fokú állandósággal jellemezhető” együttélésére vonatkoznak, tehát csak meghatározott ideig tartó együttélés után szerezhetnek jogosultságokat anélkül, hogy ehhez megerősítő jellegű bejegyzésre lenne szükség. A biztosított jogok azonban igen szűk körűek, lényegileg a közös otthon és ingóságok tulajdonlását jelentik. „2001-ben Portugália is elfogadott egy törvényt a de facto együttélésről, amelyben az azonos neműekre is kiterjesztette a korábban csak a több mint két éve együtt élő különnemű párokra vonatkozó jogokat. Hasonló eljárást követtek Franciaországban, ahol a PACS bevezetésével párhuzamosan az együttélésre (concubinage) vonatkozó jogszabályokba az azonos neműeket is felvették. Ilyen, az együttélésre vonatkozó jogszabályok Spanyolország egyes tartományaiiban is megtalálhatók.”⁸⁵ A közelmúltban (2005. június 4.) azonban Spanyolország egész területén széleskörű jogokat biztosítanak az élettársi kapcsolatban élőknek.

IV. Törredékes jogok

Az Unió többi államának jogrendszere - Írországbán, Ausztriában, Görögországbán és Olaszországbán, házasságon kívül együtt élők esetében semmiféle törvényi elismerést és jogokat nem tartalmaz, vagy pedig csak egyes területeken mutatkoznak bizonyos véletlenszerű és törredékes jogi biztosítékok. „Így például Írországbán nem létezik élettársi törvény, de a szellemileg cselekvőképtelen személy gondozásáról döntést hozó családtag kijelölésére vonatkozó rendelkezéseket olyan tágan fogalmazták meg, hogy akár a nem házas élettársat – nemétől függetlenül – is ki lehet jelölni erre a célra.”⁸⁶ Korábban Spanyolországban, mivel az országosan egységes szabályozás a politikai viszálykodás miatt nem született meg, ezért Katalóniában 1998-ban, Aragóniában 1999-ben a kérdést helyileg szabályozták, mára azonban már, ahogy azt fent is említettem, egységesen szabályozott területté vált.⁸⁷

V. Az Európai Unió készülő irányelve

2003. február 11-én az Európai Parlament első olvasatban elfogadta a Bizottság szabad költözés jogáról szóló irányelv-javaslatát (COM (2001) 257). A Bizottság eredeti javaslata az volt, hogy a szabad költözés jogát csak az EU állampolgárok házastársai kapják meg. Az élettársakat pedig csak akkor illetné meg ez a jog, ha a befogadó ország törvényei az élettársakat a házastársakéhoz hasonló jogokkal ruházza fel. Ez nagyban akadályozná a szabad költözés jogát, különösen azokban az esetekben, ahol az élettárs nem EU tagország polgára.

A parlamenti bizottság vitája különösen hosszan zajlott, mely végül a - jelentéskészítő, Giacomo Santiniról elnevezett - Santini-jelentés parlament általi jóváhagyásával zárult. A javaslat szerint:

„az azonos nemű párok ugyanazokat a szabad költözésre vonatkozó jogokat fogják élvezni, mint a házastársak;

a bejegyzett élettársak (akiket az adott ország törvénye szerint bejegyeztek) a házastársakkal megegyező jogokat élvezik;

a tartós kapcsolatban élő, össze nem házasodott partnerek akkor élveznek azonos szabad költözési jogot, ha az általuk elhagyott bármely ország, vagy a befogadó ország hasonlóképp kezeli a nem házas és a házas élettársakat. A tartós kapcsolatot olyan körülményekkel lehet bizonyítani, mint az élettársiság tartama, korábbi együttélés vagy megosztott gyermek-felügyeleti jogok.”⁸⁸

Kitűnik a jelentésből, hogy az össze nem házasodott pároknak nem marad joguk, hogy olyan országba költözzenek, amelyben az élettársi viszonyt nem ismerik el (pl. Írországba és Görögországba).

A javaslatból előreláthatóan még soká lesz irányelv, mivel számos ország egyértelművé tette, hogy nem örülne, ha a szabad költözés jogát kiterjesztenék az azonos nemű párokra és a külön nemű élettársakra.⁸⁹

VI. Összegzés

A magyar szabályozás rendezése egyik lehetséges kiútjának a holland modellt, a regisztrált, széles körű jogosítványokat biztosító élettársi kapcsolatot tartom, mely a házastársakéhoz hasonló, de azzal nem megegyező jogi védelmet nyújt a pároknak, legyenek azok akár külön-, akár azonos neműek. Követendőnek tartom még ebben a

modellben a jegyzők mellett a közjegyzők bevonását a regisztrációba – hiszen például a hagyatéki rendszert is ez a jogalkalmazó réteg tartja nyilván –, mellyel egyidejűleg a túlprofessionalizálódott jogi pálya egy újabb szegmense nyílna meg a fiatal iuristák előtt, hiszen Hollandiában a közjegyzői réteg nincs számszerű korlátozás alá vetve, mint hazánkban. A modell egyszerűségében rejlik nagyszerűsége, mivel a kapcsolat megszüntetése egyetlen, bíróságnak benyújtott közös megegyezéses, vagy egyoldalú aktussal megszüntethető. A bíróság tudomásulvételével nem fűződnek további joghatások a kapcsolathoz.

Láthatjuk továbbá, hogy az Európai Unió is mindinkább arra törekszik, hogy a regisztrált élettársi kapcsolatok számára minél szélesebb körű jogosítványokat biztosítson. A 2006-os Javaslat sorait olvasva látható, hogy hazánk is tartja a lépést a közösség más országaival a jogharmonizáció és ezen társadalmi jelenség rendezésének tekintetében.

AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT DE LEGE FERENDA, AVAGY

A PTK. KONCEPCIÓJÁNAK TÜKRÉBEN, LÉPÉSEK A JAVASLAT FELÉ

Amint azt dolgozatomban több ízben kifejtettem, szükség van az élettársi kapcsolatok jelenleginél szélesebb körű, egzaktabb szabályozására. A jogalkotó az 1003/2003. (I.25.) kormányrendelettel korábban az új Polgári Törvénykönyv koncepciójában, II. könyv kívánta a családi jogi rendelkezéseket a polgári jog szabályanyagába integrálni.

„A Családjogi Könyvnek az Igazságügyi Minisztérium által külső szakértők bevonásával kidolgozott első normaszöveg tervezetét és az ahhoz fűzött indoklást a Kodifikációs Szerkesztőbizottság a 2005. június 7-ei ülésén megtárgyalta. A tervezet az új Ptk. többi könyvével együtt a 2006. év folyamán lesz ismételten széleskörű szakmai és társadalmi vitára bocsátva.”⁹⁰

A jelen állás szerint a jogalkotó, a későbbiekben részletesen kifejtésre kerülő 2006. március 31-én kiadott Ptk. normaszöveg és indoklás alapján a Családi Jogot a kodifikáció során III. könyvként kívánja szabályozni.⁹¹ (Ez a Javaslat a következő fejezetben kerül kifejtésre.)

A polgári jogi kodifikáció során a Családjogi Törvény élettársakkal kapcsolatos bővítési és széleskörű jogdogmatikai folyamatai napjainkban fokozottan szükségszerűvé váltak. Az élettársi viszonyok jogszabályi tisztázását megelőzően több probléma is felvetődik a jelenlegi szabályozással kapcsolatban. Az egyik ilyen joghézag, hogy a bíróság az élettársak esetében nem vizsgálhatja az életközösségük fennállása alatt tanúsított magatartásukat, hűségüket, az élettársi kapcsolat megszűnésének körülményeit. A másik gyenge pontja a korábbi jogszabálynak, már a Családjogi Törvény címében mutatkozik, melyben a házasság, család és a gyámság szerepel. Ez egyrészt magukat az élettársi kapcsolatban élőket és az élettársi kapcsolatból származó gyermekeket is mellőzi, kirekeszti, bár a család részbe ők is beletartoznak. Azt már a törvény címében le kellene szögezni, ezzel is jelezve, hogy a szabályozás védelmet biztosít minden gyermeknek és minden, a társadalomban jelentkező együttélési formának, hogy ezzel egy laikus szemlélő is első pillantásra tisztában legyen.⁹² Ám ehhez feltétlenül szükség van az élettársi viszonyokhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek tisztázására, a törvénytövegeben történő lefektetésre.

I. Az élettársi kapcsolat rendszerbeli helye

A jogalkotó felismerve az élettársi kapcsolatokat jelentőségét, elterjedtségét, családi jogi jogviszonyként kezeli és ismeri el az együttélés ezen formáját is, melyet azzal fejez ki, hogy a kötelmi, társasági jogi megközelítést tükröző Kötelmi jogi részből helyesen a Családjogi Könyvbe helyezi el az erre vonatkozó szabályokat.⁹³ Ebből következik, hogy a kapcsolatra ezt követően a családi jog szabályait kell majd alkalmazni.

II.A regisztrált élettársi kapcsolat felé

A szakmai vélemények eltérnek tekintetben, hogy az élettársi kapcsolatokat szükséges-e regisztrálni, vagy sem.

1. A regisztráció ellen

Azok, akik a fakultatív regisztrációt kritizálják, arra hivatkoznak, hogy a regisztrációval létrejönne a házasságon és a bejegyzett élettársi kapcsolaton kívül egy harmadik csoport, akik ténylegesen

ugyan élettársaknak minősülnek, de a jog ekként nem ismerné el őket. Így a helyzet csak bonyolódna, hiszen ez a harmadik réteg még a jelenleg hatályos szabályozásnál is kevesebb jogosultsággal rendelkezne, kisebb fokú elismertséget élvezne. Arra pedig nincs biztosíték, hogy regisztrálnák kapcsolatukat a párok, hiszen ma sem tesznek elismerő nyilatkozatot, így maradna a ma is egyetlen lehetőségként fennálló tanúbizonyítás. Álláspontjuk szerint nincs tehát szükség a nyilvántartásba vételre, ám a jogosultságok szélesebb körű szabályozására, kiterjesztésére igen.⁹⁴

2. A regisztráció mellett

A nemzetközi kitekintésben már tárgyalt országok példáját tekintve álláspontom szerint Magyarországon is szükség lenne egyfajta nyilvántartás kialakítására, az élettársi kapcsolatok bizonyításának és jogi viszonyaik rendezésének megkönnyítésére.

Magam is azt a megoldást találom a gyakorlatban követendőnek, melyet Tóth Ádám már sokszor idézett tanulmányában kifejtett, mely szerint a nyilvántartás rendszerének olcsónak, könnyen hozzáférhetőnek és egyszerűnek kell lennie, és a már létező közjegyzői nyilvántartások mellett lehetne felállítani.

Az eljárást úgy lehetne megvalósítani, hogy az a bejelentéssel venné kezdetét, melynek ki kell terjednie a felek személyi adataira, az együttélés kezdő időpontjára, közöttük fennálló vagyoni rendszer jellegére (vagyonegyesítő, vagy elkülönítő rendszer alkalmazása). Alaki követelményt is célszerű támasztani a bejelentéssel szemben, így véleményem szerint ügyvéd, vagy jogtanácsos által ellenjegyzett magánokiratra, vagy közokiratra lenne szükség, az otthoni, akár két tanús megfogalmazások ugyanis félreértésekre adhatnak okot, és később problémát okozhatnak. A közjegyzői nyilvántartásba való bejegyzés ezen okirat alapján jönne létre, mely nyilvántartás azonban nem lehet nyilvános, a felek érdekeinek védelmében. A törlés egyoldalú írásbeli nyilatkozat, kérelem útján, vagy közös megegyezéssel egyszerűen megvalósítható lehetne.⁹⁵

III. Élettársi jogosultságok rendezése

Ezen cím alatt szeretném bemutatni az új konstrukció általános részre, öröklési jogra, lakáshasználatra, tartásra és az élettársak vagyoni viszonyaira vonatkozó szabályozás-tervezetét.

1. Általános rendelkezések

A 2003-as koncepció ezen első címében az élettársak fogalmát határozza meg, valamint a keletkezés és megszűnés feltételeit, a regisztráció szabályait (ha a regisztrált élettársi kapcsolat mellett dönt a jogalkotó), és együttműködési kötelezettséget is kimond.

Az élettárs fogalmát a ma hatályos fogalomhoz hasonlóan az új Ptk. is életközösségnek tekinti a felek érzelmi és gazdasági közössége alapján. Tartalmi szempontból azonban a bírói gyakorlat következetes ítélkezésében már kimondottak alapján szűkíti az élettársak fogalmi körét azzal, hogy megtiltja, hogy bármely félnek e viszony mellett fennálló házassága legyen, vagy egymással egyenes ági rokonságban, testvéri, vagy féltestvéri kapcsolatban álljanak.

A fogalmi elemek megvalósulásával létrejön az élettársi kapcsolat, tehát – helyesen – , ha a regisztrációs rendszert létre is hozzák, a bejegyzés nem lesz konstitutív hatályú, így az nem jelent hátrányt a fent említett harmadik, nem bejegyzett élettársi csoportra nézve.

A jogviszony megszűnése is ehelyütt kerül rendezésre, ennek esetei, ha az élettársak házasságot kötnek, vagy életközösségük véget ér, ideértve bármely fél halálát is. Kimondja a tervezet, hogy az élettársi kapcsolat megszűnését követően az élettárs igényt tarthat nemcsak a vagyoni viszonyok rendezésére, de tartásra, és lakáshasználatra is (törvényi feltételek fennállása esetén).

A koncepció szövege szerint az élettársakat szolidaritási kötelezettség is terheli egymással szemben, miszerint közös céljaik érdekében kötelesek együttműködni és egymást kölcsönösen támogatni (természetesen csak a kapcsolatuk fennállása alatt). Ez a szabály szintén a bírói gyakorlat jogszabályba foglalását jelenti, mely szerint az élettársat terheli társának ápolása, gondozása, ellátása⁹⁶, a közös ügyintézés, jövedelmük közös célra fordítását pedig számos ítéletben tekintette a bíróság az élettársi kapcsolat feltételének. A

házastársaktól a Csjt.-ben⁹⁷ megkövetelt hűség kötelezettsége azonban nem „terheli” jogilag az élettársakat.

2. Az élettársi tartás

Új jogintézménynek tekinthető (bár megjegyzem, a bírói gyakorlat már évtizedek óta megállapította indokolt esetben), hogy meghatározott feltételek mellett az élettársak tartásra tarthatnak igényt volt élettársukkal szemben. A négy feltételnek (életközösség megszűnése, önhibán kívüli rászorultság, élettársi kapcsolat tartóssága, élettárs ne legyen érdemtelen) együttesen kell fennállnia, és bár a koncepció meglehetősen körülhatárolja a kritériumokat, sok helyen biztosít lehetőséget a bírói mérlegelés számára. E tekintetben, mint említettem, a bírói gyakorlat következetesnek, szilárdnak tekinthető.

A rászorultság élettársak esetén is⁹⁸ azt jelenti, hogy magát az élettárs önhibáján kívül nem tudja eltartani az élettársi közösség megszűnését követően.

A tartósság feltétele azt jelenti, hogy legalább 10 évig (ennél a bíróság indokolt esetben rövidebb időtartamot is megállapíthat) álljon fenn az életközösség, de egy éves fennállás is elegendő, ha a kapcsolatból gyermek származott.

A tartósságon kívül azt is vizsgálni kell, hogy mikor vált rászorulttá az élettárs, ugyanis, ha az életközösség megszűnését követő egy év eltelte után⁹⁹ következik ez be, csak különös méltánylást érdemlő esetben ítéltető meg számára a tartás.

Az érdemtelenység – mely kizáró okot jelent a tartásra való jogosultság megállapításában – meghatározásához támpontot nyújt a koncepció, de lehetőséget biztosít a bírói mérlegelésre is, amikor kimondja, az erre hivatkozó élettárs magatartását is figyelembe kell venni az elbíráláskor. Érdemtelennek akkor tekinthető a fél, ha élettársi kapcsolata, magatartása hozzájárult a kapcsolat megszűnéséhez, illetve ha a megszűnést követően volt élettársának, vagy vele együtt élő hozzátartozójának érdekeit durván sértő magatartást tanúsított.

Nem áll fenn tartási kötelezettsége annak a félnek, aki ezzel saját, vagy gyermeke tartását veszélyeztetné. A jogosultak sorrendjét is meghatározza a javaslat, eszerint egy sorban jogosult a volt élettárs a különélő és a volt házastárssal.

Egyéb kérdésekben az új Ptk. a rokонтartás közös szabályait megfelelően alkalmazni rendeli, ám az élettársnak megszűnik tartáshoz való joga, ha újabb élettársi kapcsolatot létesít, vagy házasságot köt.

3. Az élettársak vagyoni viszonyai

A koncepció rögzíti az élettársak számára eddig is fennálló vagyoni jogi szerződés megkötésének lehetőségét, mely azonban jelenleg bármilyen formában, akár ráutaló magatartással is létrehozható, míg a javaslat érvényességi feltételként a szerződés közokiratba foglalását támasztja a megállapodással szemben. Ez a megegyezés mindazon kérdéseket rendezheti, melyre a házassági vagyoni jogi szerződés kiterjedhet, így akár vagyontársaságot is létrehozhat. A koncepció a „gyengébb fél védelmével” indokolja a közokiratba foglalás szükségességét, hiszen így a felek a közjegyző tájékoztatási kötelezettségéből következően jogaik és kötelezettségeik teljes tudatában rendelkezhetnek.¹⁰⁰ Bár a szerződés csak akkor hatályos harmadik személyekkel szemben, ha arról (fennállásáról és tartalmáról) a harmadik személy tudott, ezen szerződések közhiteles országos nyilvántartását nem tartja szükségesnek.¹⁰¹ Véleményem szerint azonban ugyanolyan közhiteles nyilvántartásra lenne ebben az esetben is szükség, mint a házassági vagyoni jogi szerződések esetén.

A javaslat arra az esetre, ha a felek mégsem rendeznék vagyoni viszonyaikat szerződésben, meghatározza a vagyonszerzés szabályait. Eszerint az együttélés alatt önálló szerzők a felek, és az életközösség megszűnése esetén kérhetik csak a másik féltől a vagyonszaporulat megosztását.

A részesedés arányának meghatározása nem sokban tér el a jelenleg hatályos szabályozástól, hiszen továbbra is a szerzésben való közreműködés aránya határozza meg azt. Nevesíti azonban a javaslat a háztartásban való közreműködésen túl a gyermeknevelést és az élettárs vállalkozásában végzett munkát is (ez utóbbi csak akkor számít közreműködésnek, ha nincs eltérő megállapodás, például külön díjazás, munkáltatói megállapodás). Továbbra is egyenlő arányúnak kell tekinteni a szerzésben való közreműködést, ha az nem állapítható meg, azonban a javaslat lehetőséget ad – az eddigi

bírói gyakorlattal ellentétesen, helyesen – a méltányosságból történő eltérő arány megállapításra. A részesedést elsősorban természetben kell kiszolgáltatni az élettárs számára.

4. A lakáshasználat szabályai

Hatályos jogunk nem tartalmaz rendelkezéseket az élettárs lakáshasználatára vonatkozóan. A javaslat az élettársi viszony megszűnése esetére speciálisan rendezi a lakáshasználat kérdését, ugyanis két részre bontja azt: a Család Jogi Könyvben helyezi el a szabályok egy részét, míg más részét, mely az életközösség valamely fél halálával történő megszűnésére vonatkozik, az Öröklési Jogi Könyvben rendezi.¹⁰²

A koncepció ebben az esetben is a szerződéses megállapodást (szintén közokiratba foglalva) részesíti előnyben a közösen használt lakás további használatáról az életközösség megszűnése esetére, melyet akár az élettársi jogviszony létrejöttkor, akár annak fennállása alatt megköthetnek a felek. Természetesen a felek az életközösség megszűnését követően is megállapodhatnak ebben a kérdésben, és csak ezek hiánya esetén kérhető a bírói úton történő rendezés.

Az élettársak közös jogcíme alapján használt lakás esetén a tovább használat kérdésének eldöntésében a bíróság mindazokat a megoldásokat alkalmazhatja, melyeket házastársak közös jogcíme alapján használt lakás esetében (így a lakás megosztása, vagy az egyikük feljogosítása a kizárólagos használatra). Mindenképpen köteles figyelembe venni a bíróság a lakáshasználatra jogosult kiskorú gyermek megfelelő lakásához fűződő jogait is, mely nem jelenti feltétlenül azt, hogy ebben a közösen használt lakásban kell számára biztosítani a lakhatást.¹⁰³

Hosszabb élettársi kapcsolat esetén – melynek ugyanazok a kritériumai, mint tartás esetén, leszámítva azt, hogy itt időtartamcsökkentésnek nincs helye – kivételesen a bíróság feljogosíthatja a volt élettársat a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján használt lakás további használatára is. Az ilyen lakás használatának rendezési módja elsődlegesen a használat megosztása. A lakás kizárólagos használatának megállapítására is lehetőséget biztosít a javaslat, első-

sorban a közös kiskorú gyermek(ek) érdekében, ám kizárólag olyan lakás esetében, mely felett az élettárs szabadon rendelkezhet (tulajdonjog, haszonélvezet), tehát bérleti jog esetén nincs rá lehetőség, illetve csak akkor, ha a gyermek lakhatása más módon nem biztosított (ez utóbbi kitétel szűken értelmezendő). A kizárólagos használatot meghatározott ideig, vagy meghatározott feltétel bekövetkeztéig is lehet biztosítani¹⁰⁴, mely méltányos megoldást jelent véleményem szerint a másik élettárral szemben.

A lakáshasználat rendezésekor figyelembevevett körülmények megváltozása esetén bármelyik élettárs kérheti az újrendezést, ha a változatlan fenntartás lényeges jogos érdekét sérti mindazon esetekben, amikor (volt) házastársak között is lehetőség van erre.¹⁰⁵

5. Öröklési viszonyok

A kérdés kidolgozása az Öröklési Jogi Munkacsoport feladatkörébe tartozik, hiszen ezen vonatkozásai az élettársi kapcsolatnak az Öröklési Jogi Könyvben nyernek majd elhelyezést.

A munkacsoport álláspontja szerint 10-15 éves együttélés – mely az örökhagyó halálának pillanatában is fennállt – szükséges ahhoz, hogy az élettárs törvényesen örökölhessen haszonélvezeti jogot a leszármazók mellett, mellyel megelőzné a felmenő és oldalági örökösöket, természetesen az ági vagyon kivételével.¹⁰⁶ Véleményem szerint azonban regisztrált élettársi kapcsolat esetén ilyen hosszú időtartamra nem lenne szükség, a regisztrálást követő rövidebb idő elteltével – például 5 év, melyre azért van szükség, hogy ne éljenek vissza rosszhiszeműen a regisztrálással – válna az élettárs öröklésre jogosulttá. Természetesen a végintézkedésen alapuló öröklés, örökítés joga továbbra is megilleti az élettársakat.

A koncepció a lakáshasználat halál esetére való rendezése kérdésében szintén hosszabb élettársi viszonyt követel meg, melynek fennállása esetére a túlélő házastársat a közösen használt lakás és annak berendezési tárgyai tovább használatára jogosítja fel, ami abban az esetben azonban korlátozható, ha a túlélő házastársnak ugyanabban a helységben megfelelő lakása van.¹⁰⁷

A CSALÁDJOGI KODIFIKÁCIÓ JELENLEGI ÁLLÁSA

Az Igazságügy Minisztérium megbízásából létrehozott, a polgári törvénykönyv kodifikálását végző Szerkesztőbizottság, 2006. március 31-én kiadott javaslata, mely a készülő normaszöveget és annak indoklását tartalmazza lényegi pontokban tér el a korábbi, 2005. június 7-én megjelentetett állásfoglalásától.

Az egyik lényegi eltérés, hogy ezen javaslat a Harmadik könyvben helyezné el a családjogi részt, szemben a korábbi elképzeléssel, mely az Második könyvben képzelte el annak rendszerbeli helyét. Az új konstrukcióban 16 szakaszt kívánnak az élettársak vonatkozásában megalkotni. Ezen szakaszok, melyek a későbbiekben kifejtésre kerülnek, tételesen és konkretizálva, az élettársakkal kapcsolatos szinte minden életjelenséget kívánnak szabályozni a készülő Harmadik részben, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy az élettársak viszonyait családjogi kapcsolatnak tekinti. A javaslat azonban elkülöníti és megkülönbözteti az élettársakat a Negyedik részben a rokonságra vonatkozó szabályok esetén.

Az új javaslat is szembesült azzal a korábban már tárgyalt problémával, mely szerint át kell hidalni azon joghézagokat, mely az élettársi kapcsolatokhoz fűződő jogok bővítése és az ezzel párhuzamos, a házasság, család jogintézményéhez tapadó jogok gyengítése között állnak fenn. Az Unió szinte minden országában sikerült ezt az ellentmondást megszüntetni. Ezen országokban „a gyengébb fél” támogatásának igénye hozta létre ezeket a pozitív törekvéseket, ezzel az élettársi kapcsolatokban a hátrányosabb helyzetben lévő fél, így különösen kisebb keresettel rendelkező, a háztartásban és a közös gyermek nevelésében közreműködő jogi védelmét biztosítandó.

A 2006-os javaslat változásokat tartalmaz a jelenlegi szabályozáshoz és a 2003-as koncepcióhoz képest abban, hogy megköveteli az élettársaktól a kölcsönös együttműködést és azt, hogy egymást támogatni kötelesek. A jövőben bővíteni kívánja az élettársak jogait a kapcsolat megszűnése esetén is, így tervezi növelni vagyoni önállóságukat és egyúttal a vagyonszaporulat tekintetében a szerzésben való közreműködés arányos részét biztosítani az élettársak számára.

Az új javaslat a fakultatív nyilvántartást szorgalmazza, ezzel tényhelyzetnek tekintve az élettársi kapcsolatokat, mivel azok nem a bej-

eggyéssel jönnének létre és törléssel szűnnek meg, hanem a felek pusztá szándéka alapján.¹⁰⁸

A következőkben a javaslatot szeretném ismertetni, valamint észrevételeimet, megjegyzéseimet részletezni.

I. Általános rendelkezések

A javaslat alapján a III. rész I. címét az élettársakra vonatkozó általános rendelkezések tölténék be. Az általános rendelkezéseken belül az első szakasz az élettársi jogviszony meghatározása.

1. Az élettársi jogviszony¹⁰⁹

A polgári törvénykönyvben (685/A. §-a) „az élettársak két, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy” meghatározáshoz a javaslat több bővítést tett. Az élettársi jogviszony fogalma konkrét — a társadalom szemében is nem tetszést kiváltó – rokonsági fokon történő együttélés tilalmát is magában foglalja a javaslat alapján. Ez a kitétel azonban csupán a tiltó körülmények családjogi rögzítését szolgálja, mivel ilyen párkapcsolatok egyébiránt már törvénysértők, mert a (Btk. 203.§) alapján vérfertőzést valósítanak meg. Látszólag ez szűkítést jelent a korábbi élettárs fogalomhoz képest, ám csupán csak egy erkölcsi tételt emeltek be a törvénybe. Megjegyzendő, hogy mind a különmeműek, mind az azonos neműek együttélését élettársi kapcsolatnak tekinti továbbra is a tervezet.

2. Az élettársi jogviszony létrejötte és megszűnése¹¹⁰

A javaslat az élettársi kapcsolat ténylegességéhez fűz joghatásokat. Tehát a 86.§ - ban foglaltak megvalósulása esetén az élettársai kapcsolat ipso iure jön létre és megszűnését a törvényben foglaltak fenn nem állásához köti a normaszöveg. A javaslat álláspontja, hogy nem nyilvántartásba vétel, vagy kölcsönös nyilatkozat tétel legyen az élettársi kapcsolat létrejöttének feltétele, hanem az életközösség megkezdése.

3. Az élettársi jogviszony nyilvántartás¹¹¹

A javaslat nem teszi kötelezővé az élettársi kapcsolatok regisztrálását, fakultatív jelleggel azonban lehetőséget biztosít azok

számára, akik a hivatalos nyilvántartásba vétel útján kívánják egymást élettársként elismerni.

A gyakorlatban előfordul, hogy egy személynek egy időben több élettársi kapcsolata is fennáll. A javaslat ennek azzal kíván gátat szabni, hogy nem teszi lehetővé egyazon személynek több nyilvántartásba vett és regisztrált élettársi kapcsolata legyen egy időben. Ezzel megakadályozva azt, hogy az ilyen jellegű kapcsolatokhoz ne járuljanak többszörösen jogok és kötelezettségek. Ezért amíg a korábbi nyilvántartásba vett élettársi kapcsolatot nem törlik, addig az újabb nem jegyezhető be. Ennek ellenére lehetséges az, hogy a bejegyzett és a nyilvántartásból nem törölt kapcsolat mellett akár több be nem jegyzett élettársi viszonyt tart fenn valaki.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a házassági életközösség a házastársak vagy egyikük egyidejű élettársi kapcsolatának fennállását kizárja.¹¹² A javaslat állásfoglalása szerint tehát nem csak a házasság fennállása zárja ki élettársi kapcsolat fenntartását, hanem egy másik, már nyilvántartásba vett kapcsolat, a házasság esetében a bontás kimondásáig, élettársak esetén a nyilvántartásból való törlésig. A normaszöveg tehát nem tesz különbséget, a fakultatív nyilvántartás miatt (elsődleges) nyilvántartott és (másodlagos) nem nyilvántartott élettársi kapcsolat között, és ez a norma diszkriminációmentességét szolgálja.

A már említett fakultatív nyilvántartás mellett az élettársak más közokiratban is tehetnek az élettársi kapcsolat fennállására jognyilatkozatot. Álláspontom szerint ez a több típusú közokirati mintára épülő rendszer azonban a gyakorlatban követhetetlen nyilvántartási zavart hoz létre. A közigazgatási jog területéről hatáskör-illetékességi problémák jelentkezhetnek. Hiszen milyen, a jogalkotó által kiadott norma írja elő, hogy az önkormányzat jegyzője által vezetett nyilvántartás, vagy a közjegyző előtt tett közokirat bír nagyobb bizonyító erővel a bíróság előtt például egy vagyonmegosztás esetében? Szerintem itt már nem érvényesül a javaslat diszkriminációmentessége.

Úgy gondolom, hogy a több élettársi viszonyt fenntartók esetében a nyilvántartási szempontokat is le kellene szögezni, főként vagyoni jogi szempontból – mivel ezt a javaslat pontosan rögzíteni kívánja -, mert ha az élettársakat, vagy akár a házastársakat

jogi személynek kell tekinteni, mint a társulási formák legkisebb alapegységeit, mint közösségeket. Ebből kifolyólag a társasági jog rendelkezései szerint egy anyagi hozzájárulás, egy betét csak egy társasági forma tőkéjeként szerepelhet. Ezt ezen kapcsolati formákra is alkalmazni és jogi formában a családjogban is rögzíteni kellene, hiszen például nagyobb egységekben gondolkodva senki sem alapíthat egyszerre kkt.-t vagy bt.-t egyazon vagyoni betét terhére.

Az élettársi kapcsolat nyilvántartását akár a közös, akár egyikük egyoldalú kérelmére is meg kell szüntetni, annak vizsgálata nélkül, hogy a kapcsolat valóban megszűnt-e vagy sem. A jegyzőnek azonban értesítési kötelessége van a másik élettárs felé. Ezen a ponton a közjegyző előtt tett közokiratban egymást élettársként elismerők kapcsolatának hivatalos megszűnését nem rendezi a javaslat. Véleményem szerint ezt az imént említett problémakört hatáskör, illetve illetékesség szempontjából kellene rendezni, tehát legmegfelelőbbnek azt tartanám, ha lenne nyilvántartott és nyilván nem tartott élettársi kapcsolat, de az álláspontom az, hogy ebbe a körbe a közjegyzőket nem kellene bevonni, a bürokratikus követhetetlenség elkerülése érdekében.

A Polgári Törvénykönyv Személyek Könyve részének szabályozása szerint a korlátozottan cselekvőképes kiskorú jognyilatkozathoz törvényes képviselőjének hozzájárulása szükséges. Az élettársi kapcsolat bejegyzése, hasonlóan a házasságkötéshez, ahol a gyámhatóság engedélyére van szükség, nem kívánja meg a törvényes képviselő jóváhagyását. A gyámhatóság engedélyéhez kötését a 18 éven aluli élettársak esetében is be kellene vezetni, de természetesen csak a 16 év, mint alsó korhatár megtartásával, mivel nem kívánatos „gyermek párok” korlátozás nélküli és felelőtlen létrejötte. A gyámhatóság engedélye azért nem szükséges a javaslat alapján, mert a 16. életévét betöltött személy élettársi kapcsolatának létesítése nem vonja maga után a „nagykorúsító” hatályt, mint a házasság esetében. Ennek oka abban keresendő, hogy a jogalkotó mégis a házasság intézményét részesíti előnyben, így tehát ezen a ponton sem sikerült a javaslat diszkrimináció-mentesítése. Hiszen, ha belegondolunk, mivel „nagykorúbb” az a 17 éves személy, aki egy évig élt házasságban - majd házasságának felbontására került sor -, mint az a kortársa, aki élettársi kapcsolatban teszi ugyanezt. Úgy gondo-

lom, hogy ezt nem lehet csupán a jog eszközeivel szabályozni, hiszen itt a legnagyobb szerepe a „gyermekek” szocializálódásának van.

Az élettársi kapcsolat, nyilvántartás esetén sem a bejegyzéssel jön létre, és nem annak törlésével szűnik meg. A bejegyzett és be nem jegyzett élettársi viszonyok jogkövetkezményei azonosak. „A nyilvántartás csak a bizonyítást könnyíti meg azáltal, hogy az ellenkező bizonyításig tanúsítja az élettársi kapcsolat fennállását, annak időtartamát, illetve megszűnését.”¹¹³ Ellentétes tény bizonyításáig minden hatóság köteles figyelembe venni a bejegyzést.

A javaslat alapján egy speciális regiszter útján kívánják a nyilvántartást megvalósítani, melyet a helyi önkormányzat jegyzője határozati formában, közös kérelemre hoz létre. A jegyző határozata közokiratnak minősül, de a bejegyzés nem lenne közhiteles, csupán a felek és szervek tekinthetnek bele, de nincs akadálya, hogy az élettársak maguk hozzák nyilvánosságra kapcsolatuk tényét. A hatáskörütközés itt is felmerül, hiszen nincsen olyan fórum, ahol a közjegyzők és a helyi jegyzők egyeztethetnék nyilvántartást az élettársi kapcsolatok tekintetében. Valamint meg kellene határozni, hogy ki minősül illetékes helyi jegyzőnek az, akinek hatásköri területén az élettársak élnek, vagy ahol az élettársak egyike legalább bejelentett tartózkodási hellyel rendelkezik. Ezt például a holland törvények az egyenműek házasságkötése esetére rögzített, és ezen rendelkezések csálnak számos homoszexuális német állampolgárt Hollandiába, ahol ingatlanokat is vásárolnak boldogságuk beteljesedése érdekében.¹¹⁴

4. Az élettársi jogviszony családjogi hatásai¹¹⁵

A javaslat ezen szakasza rögzíti az élettársi kapcsolat családjogi vonatkozásaival kapcsolatos jogi körülményeket a kapcsolat fennállása alatt és annak megszűnése esetére. Ez az együttműködési és az egymás iránt tanúsítandó szolidaritási, az egymás felé történő támogatási kötelezettség nagyon fontos pontja ennek a társadalmi együttélési formának és szabályozásának, hiszen mint a házasság esetében is nem csupán jogi alapokat alkotó szegmenseket, hanem az etikai és társadalmi elvárásokat is rögzíti.

Ez az etikai kitétel már korábban is érvényesült a magyar bírói gyakorlatban, így például „a kölcsönös támogatási kötelezettség magában foglalja a másik élettárs tartását, ápolását, gondozását, ellátását.”¹¹⁶ Ugyancsak alátámasztja az ez irányú törekvéseket a Zala Megyei Bíróság 2. Pf. 20 078/2000/27. sz. ítéletének indokolása, mely szerint „az élettársi kapcsolat nem egyszerűen nemi viszony, hanem annál lényegesen több, érzelmi és vagyoni közösség”¹¹⁷..., ami „feltételezi azt, hogy a felek egymást jóban-rosszban támogatják, vagyoni ügyeiket közösen intézik, keresetüket, jövedelmüket közösen használják fel.”¹¹⁸ Az élettárs, mint fogalom mellett ez a meghatározás lesz a jogterület ezen részének legfontosabb kitétele.

A 3:89§ (2) bekezdése állapítja meg, hogy a kapcsolat megszűnése esetén a felek milyen igénnyel fordulhatnak egymás felé. Így különösen élettársi tartásra, közös lakás használatára és vagyoni viszonyaik rendezésére vonatkozóan. A mai joggyakorlatban is számos példa van arra, hogy ezek az igények kielégítésre kerülnek, csak nem ilyen pontosan rögzített szabályozás alapján, ahogy azt már a 2005. évi javaslat is tartalmazza, melynek pontjait már a bírói gyakorlat is magáénak tudja.

II. Az élettársi tartás

A normaszöveg tervezet III. részének II. címe az élettársi tartás, melyet a jog egy teljesen új jogintézményként a rászoruló élettárs, a kapcsolat megszűnése utáni esetkörre fogja szabályozni. Az élettársi tartásra való jogosultság meghatározásával biztosítottá válik a hosszabb ideig fennálló kapcsolat megszűnése esetén a rászoruló élettárs jogi védettsége. Erre a védelemre a „gyengébb fél” érdekében azért van szükség, hiszen háztartási munka, a közös gyermek nevelése nem teszi lehetővé annak vagyon és kereset növekedését.

1. Az élettársi tartásra való jogosultság¹¹⁹

A javaslat a tartásra való jogosultságot a rászorultság tényéhez, a hosszabb idő (tíz év) meglétéhez (vagy egy év közös gyermek születése esetén) és érdemtelenység fenn nem állásához köti és ezek együttes fennállása esetén biztosít védelmet a „gyengébb félnek”.

A rászorultság megállapítása kizárólag a bíróság feladata és ez hosszas bizonyítások útján lehetséges, de legfőképp abban az eset-

ben, ha ez az eltartó élettárs megélhetését nagymértékben nem veszélyezteti. Az élettárs volt élettársával szemben, tartási igénnyel élhet, a kapcsolat megszűnését követő egy éven belül, ez az időtartam házastársak esetében öt év, melytől a bíróság különös méltánylást érdemlő esetben eltérhet.¹²⁰

A hosszabb idő megállapításánál, főként bizonyítási szempontból fontos szerep jut a jegyzők által vezetett nyilvántartásoknak, és ezzel mintegy rákényszeríti a javaslat az élettársi kapcsolatban élőket a bejegyzés megtételére, és azzal elveszíti fakultatív jellegét. A diszkrimináció-mentesítés itt is gyenge lábakon áll, mert megkülönbözteti – immáron sokadszor – a regisztrált és nem regisztrált kapcsolatokat. A kapcsolat megszakadása esetén, ennek időtartamát be kell számolni a kapcsolat idejébe. A tíz éves időkorlát különösen méltányolható esetben rövidebb is lehet, ám a közös gyermek esetében az egy év nem léphető át a bírósági gyakorlatban.¹²¹

Az élettársi kapcsolatból született gyermek esetében megállapítható egy év tekintetében is a regisztráció megléte lesz az egyetlen bizonyító erővel bíró körülmény. Fontos kitétel, hogy a javaslat leszögezi, hogy a közös gyermeknek nem szükséges az élettársi kapcsolat fennállása alatt születnie, csupán az szükséges, hogy a szülők későbbi vagy korábbi élettársak legyenek.

2. A tartásra való érdemtelenség¹²²

Az élettárs tartásra való érdemtelensége azonos feltételek alapján állapítandó meg, mint a házastársak esetében. Az érdemtelenség megállapítása az „erősebb fél” védelmét szolgálja, hiszen attól lehet tartást kérni, aki ezt teljesíteni tudja. Erre a körülményre természetesen minden megszűnt élettársi kapcsolatban hivatkoznak a felek, így ennek megállapítását egy nagyon hosszas és bonyolult bizonyítási folyamat előzi meg.

3. A tartási képesség

„Nem köteles volt élettársát eltartani, aki ezáltal saját szükségességét, illetve gyermekének tartását veszélyeztetné.”¹²³

4. A tartás sorrendje az élettárs és a házastárs között

„A tartásra a volt élettárs a különélő házastárssal és a volt házastárssal egy sorban jogosult.”¹²⁴

5. A rokontartás szabályainak alkalmazása

„A tartás mértékére, szolgáltatásának módjára és időtartamára valamint ezek megváltoztatására, a tartási igény visszamenőleges érvényesítésére, továbbá a tartáshoz való jog megszűnésére és a tartás megszüntetésére a rokontartás közös szabályait kell megfelelően alkalmazni azzal, hogy az élettársi tartáshoz való jog megszűnik akkor is, ha az arra jogosult újabb élettársi kapcsolatot létesít vagy házasságot köt.”¹²⁵

A rokontartás szabályait teljes körben kell alkalmazni az élettársakra is, de ezen szakasz alól kivételt képez, ha az élettárs tartásra való jogosultsága újabb házasságkötéssel vagy újabb élettársi kapcsolat létesítésével megszűnik, ez a rendelkezés a házastársakra vonatkozó szabályozásból köszön vissza.

III. Az élettársak vagyoni viszonyai

A III. rész II. címe lesz a vagyoni viszonyokra vonatkozó szabályozás. Az élettársak vagyoni viszonyinak rendezésével kapcsolatban a Csjt. szinte semmit, a Ptk. pedig csupán annyit taglal, hogy az élettársak együttélésük alatt a szerzésben való közreműködésük alapján szereznek közös tulajdont. Ha az arány nem állapítható meg, akkor azt azonos mértékben kell megosztani. A háztartásban végzett munka a szerzésben való közreműködésnek számít, mely a „gyengébb fél” védelmét szolgálja.¹²⁶A javaslat a gyakorlatban ezeket a szűk kereteket szeretné bővíteni.

1. Az élettársi vagyoni szerződés¹²⁷

A házassági szerződés mellé, új szerződési típusként jelenik meg az élettársi vagyoni szerződés, ám a korábbiakban sem volt tiltott, hogy az élettársak a vagyoni viszonyaikat szerződésben rendezzék. Az élettársak a szerződés tartalmát szabadon választhatják meg, általuk választott tartalommal köthetik meg, melyet közokiratba kell foglalni. A javaslat a hitelezők, illetve más harmadik személyek

védelve érdekében az élettársi vagyoni szerződések országos nyilvántartásba történő bejegyzését szorgalmazza és az adatfelhasználás tekintetében a házassági vagyoni szerződésre vonatkozó szabályokat kívánja alkalmazni.

2. Élettársak közti törvényes vagyoni rendszer¹²⁸

(1) A Ptk. az 1977. évi IV. törvény módosítását megelőzően nem tartalmazott rendelkezéseket az élettársak vagyoni viszonyaival kapcsolatban. A Legfelsőbb Bíróság speciális vagyontársaságként tekintette az élettársi vagyontársaságokra. A Ptk. 578/G. § (1) pedig csupán a közös vagyonszerzésről rendelkezik. A bírói gyakorlat az élettársi kapcsolat alatt kialakult vagyonszaporulatra tekintettel ismeri el a közreműködés arányában a közös tulajdon létrejöttét. Ezt erősíti a Legfelsőbb Bíróság 531. sz. Elvi Határozata, mely szerint az élettárs nem köteles helytállni a másik élettárs kötelezettségeiért. Úgy gondolom, hogy legalább a regisztrált élettársi kapcsolatok esetében osztozniuk kellene az egyik élettárs kötelezettségében is nem csupán a javakban és jogosultságokban, ezt a javaslat 3:89. § (1) kölcsönös együttműködési és támogatási kötelezettségének előírására alapozom, melyre mintegy maga ellen szólva a javaslat is hivatkozik. A vagyonszaporulathoz nem tartozik hozzá a különvagyonnak minősülő vagyon, mint a házastársak esetében, a különvagyont pedig az arra hivatkozó élettársnak kell bizonyítania.

(2) Az élettársat a közreműködés arányában illeti meg a vagyon része, melybe be kell számítani a háztartásban, gyermeknevelésben, élettárs vállalkozásában végzett tevékenységeket, ahogy azt a korábbiakban is.

(3) A közreműködés arányában történő részesedés esetében bíróság mérlegelhet a bizonyítás során, ha az valamely félre méltánytalan érdeksérelemmel járna.

(4) A vagyonszaporulatot a kiadási eljáráskor elsősorban természetben kell kiadni, majd a felek egyező akarata alapján lehet azt pénzben megosztani.

IV. AZ ÉLETTÁRSÁK LAKÁSHASZNÁLATÁNAK RENDEZÉSE

Ha az élettársával tulajdonostársi, bérlőtársi minőségében közösen használja a lakást a másik fél, akkor nem élvez védelmet a

kapcsolat megszűnésekor a jelenleg alkalmazandó jog alapján. Amennyiben viszont csak szívességi lakáshasználó, akkor köteles a lakást elhagyni. Az élettársak lakáshasználati szabályai nagyrészt azonosak a házastársakéval. Itt is elsődleges szempont a közös gyermek lakáshasználatának védelme.

1. A lakáshasználat szerződéses rendezése

„Az élettársak az élettársi jogviszony létrejöttékor vagy annak fennállása alatt a közösen használt lakás további használatát az életközösség megszűnése esetére szerződéssel rendezhetik. A szerződés érvényességéhez annak közokiratba foglalása szükséges.”¹²⁹

A jogi tisztázottság érdekében az élettársaknak, akár a házastársaknak lehetőségük van lakáshasználatukat közokiratban szerződéssel rögzíteni, melynek tartalmát szabadon határozhatják meg. A bíróság, még a közös gyermekre tekintettel sem térhet el a szerződésben foglaltaktól.

2. A lakáshasználat bírói rendezése

„A 97. § szerinti szerződés vagy az életközösség megszűnése után kötött egyéb megállapodás hiányában az életközösség megszűnése esetén bármelyik élettárs kérheti a bíróságtól az élettársak által közösen használt lakás további használatának rendezését.”¹³⁰

*3. Az élettársak közös jogcíme alapján lakott lakás használatának rendezése*¹³¹

Bármelyik fél kérheti a bíróságtól a lakáshasználat rendezését, mely nagy szabadságot ad a „gyengébb fél” számára ezen a téren is.

A bíróság olyan megoldást kell válasszon, amely a legmegfelelőbb a közös gyermek szempontjából. A lakásból távozó élettársat pénzbeli térítés illeti meg a lakáshasználat ellenértéke fejében. Látható, hogy ezek a szabályozások nagymértékben hasonlítanak a házastársak lakáshasználatára vonatkozó rendelkezésekre.

4. Az élettárs feljogosítása a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás használatára¹³²

A bíróság feljogosíthatja a volt élettárs kizárólagos jogcíme alapján használt lakásban való tovább lakásra a másik felet, ha kapcsolatuk a szabályozásban rögzített hosszabb ideig állt fenn. A bíróság ezen tíz év alól nem tehet engedményt, mint a tartás esetében. Látható, hogy a javaslat itt is preferálja a regisztrált kapcsolatokat, a nem regisztráltak hátrányára, hiszen a tíz év meglete ebben az esetben óriási, az egész hátralévő életet meghatározó kérdést képes tisztázni.

Abban az esetben, ha a volt élettárs kizárólagos használatában van, akkor a gyengébb helyzetben lévő élettárs elsősorban használat megosztásra számíthat, vagy a közös kiskorú gyermekre tekintettel kizárólagos használatot kaphat feltéve, hogy az erősebb helyzetben lévő fél szabadon rendelkezik (tulajdoni jog, haszonélvezeti jog) a lakás felett, a bérleti jog esetében erre nincs lehetőség.

A házastársakéval azonos kitűzés a megfelelő cserelakás biztosítása.

Nem indokolja a volt élettárs tulajdoni és bérleti jogainak korlátozását, ha a jogosult élettársnak beköltözhető ingatlana van, ebben az esetben is a közös kiskorú gyermek érdekeit kell figyelembe venni.

5. A lakáshasználat újrendezése

„A lakáshasználat rendezésekor figyelembe vett körülmények megváltozása (például a kiskorú gyermek nagykorúvá válása, elköltözése, a volt élettársak életkörülményeinek, anyagi helyzetének módosulása) esetén bármelyik élettárs kérheti a lakáshasználat újrendezését, ha a használat módjának változatlan fenntartása lényeges jogos érdekét sérti...”¹³³ Ez a szakasz a lakás-bérleti szabályokra is kitér, ám ezt a kérdést speciális jogszabályok hivatottak rendezni.

V. Összegzés

Álláspontom szerint a javaslat áll legközelebb a társadalmi elvárásokhoz és a jogdogmatikai szempontokhoz, napjaink életviszonyainak leginkább megfelelő jogalkotási tervezetként. A

Javaslatlalt szembeni kritikai észrevételeim csupán az általam diszkriminatívnek tartott rendelkezéseket érintik, így például a nem regisztrált élettársi kapcsolatok hátrányos helyzetét, valamint a hatásköri, illetve illetékességi szempontokat. Összességében azonban megfelelőnek tartom a tervezetet, tanulmányozva, figyelembe véve más szerzők álláspontját is, valamint a külföldi példákat, joggyakorlatot.

Reményeim szerint, hamarosan hatályba lép majd az élettársak érdekeit védő szabályozás, megszüntetve ezzel a jelenlegi szabályozás hiányosságaiból adódó méltánytalan helyzetet.

Utószó

Dolgozatom sorai között korábban már többször állást foglaltam az élettársi jogviszony lehetséges rendezési elveivel kapcsolatban, ezért egyfajta értékközpontú szemléletmódot is szeretnék tolmácsolni.

A magánjognak, így azon belül a családi és polgári jognak egyaránt követnie kell a társadalmi fejlődést és változásokat, melyekhez a jogi szabályozást is igazítani kell. Ahogy a római jogi állapotoktól napjainkig, sőt a jövőbeni szabályozási lehetőségekig nyomon követtem ennek a jogintézménynek az alakulását, láthatam, hogy egyidős az emberiséggel, s amíg az emberek párkapcsolatban élnek, addig fenn is fog állni. Ezért érzem úgy, hogy érdemes és szükséges is a jelenlegi viszonyokhoz illesztve szabályozni az élettársi kapcsolatok helyzetét.

Az élettársi kapcsolatok illetén alakulása esetén sem lehet, a házasság intézményével egyenrangú és azzal azonos jogintézményként kezelni. A családalapítás elsődleges intézményesülését a házasságban látom, mivel egyrészt megfelelő védelmet nyújt a családok számára, másrészt ez jeleni klasszikusan a társadalmilag elismert együttélések alapját. Ám az élettársi viszonyok rendezetlensége sem engedhető meg, mivel mindenkit megillet a választás joga, ezért az az elvárás, hogy a jog ezt az életviszonyt is megfelelően szabályozza, és ha ez a jogviszony nem nyújt kellő védelmet az ezt választóknak, az már önrendelkezési jogukat is sértené.

Ezért megfelelőnek tartom a Polgári jogi kodifikáció jelenlegi állása szerinti szabályozást, mely széleskörű jogosultságokat biztosít az élettársak számára azáltal, hogy hasonló, de a házassággal mégsem azonos szabályokat teremtet. Remélhetőleg a tervezet hamarosan hatályba is lép, ezzel rendezve a számos élettársi kapcsolatban élő pár vagyoni és egyéb viszonyait.

IRODALOMJEGYZÉK

Csiky Ottó – Filó Erika: Magyar családjog. Hugorac, Budapest, 2004.

Csűri Éva Katalin: Házassági vagyoni jog gyakorlati kérdései. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002

Hegedűs Andrea: Családi jog. Kis-Ker Bt., Szeged, 2004. 42.o.

Jogi lexikon. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000. 253. o.

Kelet-Európa új alkotmányai. JATE Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszék, Szeged, 1997

Molnár Imre – Jakab Éva: Római jog. Diligens Bt., Szeged, 2001. 157. o.

Tóth Aladárné: A családjog kézikönyve, hvgorac, Budapest 2002, I-II. kötet. Szerkesztő: Dr. Kőrös András

Besenyi Lajos: Az élettársi viszonyról. In.: Tanulmányok Dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis, Szeged, 2000.

Bencze Lászlóné: Az élettársak vagyonszerzése a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában. In.: Családi Jog. 2004. szeptember, II. évf. 3. szám

Izsóné dr. Ács Alexandra: Házastárs vagy élettárs? – a két kapcsolati forma magánjogi jogkövetkezményeinek összehasonlítása. In.: Családi Jog, 2005. december, III. évf., 4.szám,

Kiss Erika: Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója, különös tekintettel a családi jogi törvényre. Magyar Jog, 2002/10. szám

Kőrös András: A családjog jövője. „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 1. Rész: Az élettársi jogviszony szabályozásának szakértői javaslata. In.: Családi Jog. 2005. június, III.évf. 2.szám

Sereg András: A jog mostohagyermeké. Népszabadság, 2005. március 1.

Sopovné Dr. Bachmann Katalin: Gondolatok a Ptk. módosítása koncepciójához, a házassági jog és az élettársi kapcsolat viszonyrendszerében. Magyar Jog 2003/1.

Tóth Ádám: Az élettársak jogainak bővítéséről. In.: Családi Jog 2003. szeptember, I. évfolyam 2. szám

Tóthné Dr. Fábián Eszter: Az élettársi Kapcsolat jellegéről és szabályozása mikéntjéről. In.: Magyar Jog 1977.

Csernák Józsekné – Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Élettársi kapcsolatok Magyarországon. Budapest 1992/5, Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései

Szűcs Zoltán: Az élettársi kapcsolatokban élő családok társadalmi-demográfiai jellemzői, Budapest 1996/1 KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései

Kiss Éva: Az új polgári törvénykönyv koncepciója (Különös tekintettel a családjogi törvényre) Magyar jog 2002.10.szám

Röthel Anne: Azonos neműek házassága és a közrend, Magyar jog, 2003/7. szám

Kovács Virág: A szexuális irányultság, mint a diszkrimináció egyik fajtája, és annak jogi értékelése a magyar és uniós joggyakorlatban, Magyar Jog 2003/8. szám

FELHASZNÁLT INTERNETES OLDALAK:

Farkas Lilla: Szép szavak: a melegek jogai és a III. Köztársaság
<http://www.helsinki.hu/docs/Sz%E9p%20szavak.pdf>

Kárpáti József: A regisztrált élettársi kapcsolat az új Ptk. koncepciójában. In.:

Fundamentum, 2005/2. szám

<http://157.181.181.13/dokuk/05-02-05.pdf>

Mark Bell: A család, az élettárs és a gyermek az Európai Unióban. Az ILGA-EUROPE politikai tanulmánya, 2003. április
<http://www.hatter.hu/ILGAcsaladjogi2003.htm>

Mark Bell: A Santini-jelentés

<http://www.hatter.hu/ilgae2003033.htm>

Morvai Krisztina: Család, állam, előítélet

<http://www.lelkiismeret88.hu/abdontes.htm>

S. Molnár Edit: Élettársi együttélések – tények és vélemények.

<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a504.pdf>

Toldi Judit: Az élettársi kapcsolat értékelése a német alkotmányban

<http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/Kiadvanyok/elektronikus/themis/Themis%20-%202004.%20December.pdf>

Toldi Judit: Az élettársak szülői státusza a német jogban

<http://jesz.ajk.elte.hu/toldi23.html>

Tóth Olga: Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban

<http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/szerepvalt/totholga97-2.html>

Az új Ptk. koncepciója

http://www.im.hu/download/az_uj_ptk_koncepcioja.pdf/az_uj_ptk_koncepcioja.pdf

http://irm.gov.hu/download/harmadikkonyv_csaladjog.pdf/harmadikkonyv_csaladjog.pdf

<http://www.mkogy.hu/irom37/16349/16349.pdf>

http://www.lakaskultura.hu/new/index.php?apps=cikk&cikk=1900https://www.khb.hu/portal/page?_pageid=243,458566&_dad=portal&_schema=PORTAL

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=995H0014.AB>

<http://www.mtv.hu/nyomtatras.php?id=23868>

<http://www.mtv.hu/nyomtatras.php?id=23868>

<http://www.icsszem.hu/main.php?folderID=1286>

<http://www.magyarorszag.hu/ugyintezo/ugyleirasok/csalad/elet-tars>

<http://www.amiotthonunk.hu/cgi-bin/journal.exe?type=3&ID=1021>

<http://www.ett.hu/lapok/jogszabaly/humreprod/egugytorv.htm>

<http://www.ingatlanos.info/modules.php?name=News&file=article&sid=214>

<http://www.csaladinet.hu/?module=news&target=article&type=mindenkinek&category=44&id=1576>

<http://www.nepinfo.hu/doc.php?doc=NDE5>

<http://www.delmagyar.hu/cikkonly.php?action=nyomtat&cid=117112>

<http://www.nol.hu/cikk/353622/>

<http://157.181.181.13/dokuk/99-4-10.PDF>

<http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=RIPORT0524>

http://www.szexinfo.hu/upload/novedelem/document/ledzenyi_matyasne_palyazat.htm

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK, BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK:

1951. évi 30. tvr. a dolgozók egységes társadalombiztosítási nyugdíjáról
1952. évi IV. tv. a házasságról, a családról és a gyámságról
1959. évi IV. tv. a Polgári Törvényköny
1978. évi IV. tv - Büntető Törvénykönyv
1992. évi XXII. tv. – a munka törvénykönyvéről
1997. évi LXXX. tv. – a társadalombiztosítás ellátásairól 16.§
1997. évi LXXXI. tv. – a társadalombiztosítási nyugellátásról 4.§
1997. évi CLIV. tv. az egészségügyről
1998. évi XIX. tv. – A büntetőeljárásról 51.§

4/2005. (I.12.) Korm. rendelet a Fészekrakó program keretében állami készfizető kezességvállalás mellett nyújtható hitelekéről (illetve ennek módosítására kiadott 32/2005. (II.15.) Korm. rendelet)

14/1995. (III. 13.) AB határozat

PK 94. számú állásfoglalás

LB Pfv. II. 20 759/1993/4.

LB Pfv. II. 21 375/1999.

Pf. II. 20 035/1990/4.

LB Pf. II. 25 137/2000/5.

FPK 1996/57.

EBH2000. 366

EBH2001. 531

BH2001.596

BH1988. 184.

BH1984.449.

BH1981.189.

BH1996/5/258.
BH 1994.252.
BH1996.258.
BH 1999/11/498.
BH1982.374.
BH1990.157.
BH2004.280.
BH1977.283.
BH2002.310.
BH2002.268.
BH2002/7/268.

BH2004/7/280.
BH1993. 502
BH2004.280
BH2002. 310
BH2002. 268
BH2002. 229
BH2001. 280
BH2000. 301
BH1999. 113.
BH1999. 111.
BH1998. 403.
BH1997. 24.
BH1984. 498.
BH1984. 449.
BH1984. 22.

JEGYZETEK

- 1 Dr. Tóth Ádám: Az élettársak jogainak bővítéséről. In.: Családi Jog 2003. szeptember, I. évfolyam 2. szám (A továbbiakban: Tóth Ádám) 16. o.
- 2 Molnár Imre – Jakab Éva: Római jog. Diligens Bt., Szeged, 2001. 157. o.
- 3 Tóth Ádám 16. o.
- 4 Tóth Ádám 16. o.
- 5 Jogi lexikon. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000. 253. o.
- 6 Tóthné Dr. Fábián Eszter: Az élettársi Kapcsolat jellegéről és szabályozása mikéntjéről. In.: Magyar Jog 1977. 701. o. (A továbbiakban: Tóthné)
- 7 Tóthné
- 8 1959. évi IV. tv. a Polgári Törvénykönyv (A továbbiakban: Ptk.)
- 9 PK 94. számú állásfoglalás
- 10 Tóthné 701. o.
- 11 1952. évi IV. tv. a házasságról, a családról és a gyámságról (A továbbiakban: Csjt.)
- 12 Tóthné 705. o.
- 13 1951. évi 30. tvr. a dolgozók egységes társadalombiztosítási nyugdíjáról
- 14 Tóthné 705. o.
- 15 Szűcs 10. o.
- 16 Szűcs 13. o.
- 17 Szűcs 14. o.
- 18 Szűcs 14. o.
- 19 Szűcs 26. o.
- 20 Csernák: 25. o.
- 21 Csernák Józsefné - Pongrácz Tiborné - S. Molnár Edit: Élettársi kapcsolatok Magyarországon, Budapest 1992/5, 25.o. Továbbiakban: Csernák
- 22 Ptk. 685.§ b) pont
- 23 Például a Büntető Törvénykönyv nem tesz különbséget a közeli hozzátartozók, és egyéb hozzátartozók között, az élettársakat is hozzátartozónak tekinti
- 24 Ptk. 685/A. §
- 25 14/1995. (III. 13.) AB határozat
- 26 Dr. Bencze Lászlóné: Az élettársak vagyonszerzése a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában. In.: Családi Jog. 2004. szeptember, II. évf. 3. szám (A továbbiakban: Bencze), 25. o.
- 27 Prof. Dr. Besenyei Lajos: Az élettársi viszonyról. In.: Tanulmányok Dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis, Szeged, 2000. (A továbbiakban: Besenyei), 29. o.
- 28 Besenyei 29. o.
- 29 LB Pfv. II. 20 759/1993/4.
- 30 Besenyei 29. o.
- 31 BH 1988. 184.
- 32 LB Pfv. II. 21 375/1999.
- 33 Pf. II. 20 035/1990/4.
- 34 BH 2001.596

- 35 Csúri Éva Katalin: A Házassági vagyonjog gyakorlati kérdései. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002., 34. o. (A továbbiakban: Csúri)
- 36 Ptk. 578/G. § (1)
- 37 Tóth Aladárné: A családjog kézikönyve, 2. kötet. (A továbbiakban: Tóth A.), 699. o. és Csúri 36. o.
- 38 Ptk. 116.§ (1)
- 39 Tóth A. 699. o.
- 40 BH 1984.449.
- 41 Csúri 37. o.
- 42 Tóth A. 700. o.
- 43 Tóth A. 699. o.
- 44 BH 1981.189.
- 45 BH 1996/5/258.
- 46 Tóth A. 701. o.
- 47 BH 1994.252.
- 48 BH 1996.258.
- 49 Csúri 37. o.
- 50 LB Pf. II. 25 137/2000/5.
- 51 BH 1999/11/498.
- 52 Tóth Ádám 13. o.
- 53 Tóth Ádám 13. o.
- 54 S. Molnár Edit: Élettársi együttélések – tények és vélemények. 69. o. www.tarki.hu
- 55 Sereg András: A jog mostohagyermeké. Népszabadság, 2005. március 1.
- 56 Tóth Ádám 14. o.
- 57 Hegedűs Andrea: Családi jog. Kis-Ker Bt., Szeged, 2004. 42.o. (A továbbiakban: Hegedűs)
- 58 Például a Fészekrakó program keretében állami készfizető kezességvállalás mellett nyújtható hitelek (a 4/2005. (I.12.) Korm. rendelet, illetve ennek módosítására kiadott 32/2005. (II.15.) Korm. rendelet alapján)
- 59 Izsóné dr. Ács Alexandra: Házastárs vagy élettárs? – a két kapcsolati forma magánjogi jogkövetkezményeinek összehasonlítása. In.: Családi Jog, 2005. december, III. évf., 4.szám, 22. o. (A továbbiakban: Izsóné)
- 60 Izsóné 24. o.
BH 1982.374.
- 61 Tóth Ádám 12. o.
- 62 BH1990.157.
- 63 BH2004.280.
- 64 BH1977.283.
- 65 Tóth Ádám 12. o.
- 66 Hegedűs 134. o.
- 67 Izsóné 26. o.
- 68 BH2002.310.
- 69 Izsóné 26. o.
- 70 BH2002.268.

- 71 Dr. Sopovné Dr. Bachmann Katalin: Gondolatok a Ptk. módosítása koncepciójához, a házassági jog és az élettársi kapcsolat viszonyrendszerében. Magyar Jog 2003/1. 31. o. (A továbbiakban: Sopovné)
- 72 1997. évi CLIV. tv. az egészségügyről, 167. § (1) Reprodukciós eljárás házastársi vagy különneműek közötti élettársi kapcsolatban álló személyeknél végezhető el, amennyiben bármely félnél fennálló egészségi ok (meddőség) következtében a kapcsolatból természetes úton nagy valószínűséggel egészséges gyermek nem származhat. Élettársak esetén reprodukciós eljárás csak abban az esetben végezhető, amennyiben az élettársak egyike sem áll házastársi kapcsolatban.
- 73 Izsóné 27. o.
- 74 1997. évi LXXX. tv. - a társadalombiztosítás ellátásairól 16.§ és a 1997. évi LXXXI. tv. - a társadalombiztosítási nyugellátásról 4.§
- 75 1978. évi IV. tv - Büntető Törvénykönyv és a 1998. évi XIX. tv. – A büntetőeljárásról 51.§
- 76 1998. évi XIX. törvény A büntetőeljárásról
- 77 1992. évi XXII. tv. – a munka törvénykönyvéről, 140.§
- 78 Besenyei 35. o.
- 79 Mark Bell: A család, az élettárs és a gyermek az Európai Unióban. Az ILGA-EUROPE politikai tanulmánya, 2003. április
<http://www.hatter.hu/ILGAcsaladjogi2003.htm>, 3. o. (A továbbiakban: Bell)
- 80 Tóth Ádám 16. o.
- 81 Bell 5. o.
- 82 Bell 4. o.
- 83 Tóth Ádám 15. o.
- 84 Bell 4. o.
- 85 Bell 5. o.
- 86 Bell 6. o.
- 87 Tóth Ádám 16. o.
- 88 Mark Bell: A Santini-jelentés www.hatter.hu
- 89 Mark Bell: A Santini-jelentés
- 90 Dr. Kőrös András: A családjog jövője. „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 1. Rész: Az élettársi jogviszony szabályozásának szakértői javaslata. In.: Családi Jog. 2005. június, III.évf. 2.szám, 1. o. (A továbbiakban: Kőrös)
- 91 Polgári Törvénykönyv, Harmadik Könyv, Családjog, Letölthető:
http://irm.gov.hu/download/harmadikkonyv_csaladjog.pdf/harmadikkonyv_csaladjog.pdf (A továbbiakban: Harmadik könyv)
- 92 Dr. Kiss Éva: Az új polgári törvénykönyv koncepciója (Különös tekintettel a családjogi törvényre) Magyar jog 2002.10.szám 601.o.
- 93 Kárpáti József: A regisztrált élettársi kapcsolat az új Ptk. koncepciójában. In.: Fundamentum, 2005/2.szám 85. o. (A továbbiakban: Kárpáti)
<http://157.181.181.13/dokuk/05-02-05.pdf>
- 94 Tóth Ádám 17. o.
- 95 Tóth Ádám 18. o.
- 96 BH2002/7/268.
BH2004/7/280.
- 97 Csjt. 24.§

99 Hasonlóan szabályozza a hatályos Csjt. 32.§ (3) bekezdése a házastársak tartását
99 Ezzel szemben a hatályos Csjt. szerint házastársak esetén ez az idő 5 év

100 Kőrös 7., 9. o.

101 Kőrös 7. o.

102 Kőrös 8. o.

103 Kőrös 9. o.

104 Kőrös 10. o.

105 Kőrös 10. o.

Jelen fejezet eddig tárgyalta részeihez a Javaslat szövegét szintén Kőrös András
idézett tanulmányából használtam fel.

106 Tóth Ádám 16. o.

107 Tóth Ádám 16-17. o.

108 http://irm.gov.hu/download/harmadikkonyv_csaladjog.pdf/harmadikkonyv_csaladjog.pdf

A továbbiakban: Harmadik könyv 126.o.

109 Harmadik könyv 128.o. 3: 86. §

110 Harmadik könyv 129. o. 3: 87. §

111 Harmadik könyv 130.o. 3: 88. §

112 LB Ofv.II.21 375/1999., Pfv.II.25 710/2002, BH 2004/12. sz. 504

113 Harmadik könyv 132.o.

114 Magyar jog, 2003.7.szám, Dr.Röthel Anne: Azonos neműek házassága és a
közrend 434.o.

115 Harmadik könyv 132.o. 3:89. §

116 Harmadik könyv 133. o.

Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában erre utaló döntései BH 2002/7. sz. 268.,
2004/7. sz. 280. sz.

117 Zala Megyei Bíróság 2. Pf. 20 078/2000/27. sz. ítéletének indoklása

118 Zala Megyei Bíróság 2. Pf. 20 078/2000/27. sz. ítéletének indoklása

119 Harmadik könyv 134. o. 3:90. §

120 Harmadik könyv 135.o.

121 Harmadik könyv 135.o.

122 Harmadik könyv 135. o. 3:91. §

123 Harmadik könyv 135. o. 3:92. §

124 Harmadik könyv 136.o. 3: 93. §

125 Harmadik könyv 136.o. 3: 94. §

126 Ptk 578/G. § (1)

127 Harmadik könyv 137.o. 3:95. §

128 Harmadik könyv 138.o. 3:96. §

129 Harmadik könyv 141.o. 3: 97. §

130 Harmadik könyv 141.o. 3: 98. §

131 Harmadik könyv 141.o. 3: 99. §

132 Harmadik könyv 142.o. 3: 100. §

133 Harmadik könyv 144.o

OKIRATI BIZONYÍTÁS TEKINTETTEL A TECHNIKAI ÚJSZERŰSÉGEKRE

I. BEVEZETÉS

A bizonyítás, mint eljárási cselekmény az eljárásjogok központi kérdése, mely maga is számos további problémát vet fel. Gondoljunk itt csak az eljárási jog fő funkciójára, az igazságszolgáltatásra. Bő tizenöt év telt el azóta, hogy száműzték eljárási kódexünkéből (1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról, továbbiakban Pp.) a „bűnös” igazság szót, amely igencsak nehéz, olykor lehetetlen célokat tűzött nem csak a bíróságok, hanem a felek elé is. A VIII. Pp. Novella a társadalmi és egyéb változások nyomán változtatott — tette ezt helyesen. Összehasonlításként, a büntetőeljárás feladata sem az igazság kiderítése, az igazság szolgáltatása, hanem a tényigazság, tényállás feltárása, amely nem más, mint a bizonyítékok felderítését. Ez pedig nem foglalja magában a bizonyítékok által a teljes igazság kiderítését, kideríthetőségét.

Az igazság kiderítése a legmegbízhatóbbnak tekintett bizonyítékkal sem lehetséges — bizonyítja ezt a már említett törvényt módosítás. Ez a legmegbízhatóbbnak nevezett bizonyíték pedig nem más, mint az okirat, amely az írásbeliségen túl a tartósságot, a múltbeli tények autentikus közvetítését biztosítja. Habár az anyagi jog nem minden esetben követeli meg az írásbeli formát, a kereskedelmi életben a szerződések egyre inkább írásban kötők, és ezáltal azok az okirati bizonyítás tárgyaivá válnak.¹ Olykor akár preventív, vitamegelőző funkciót is betölt, segítségével és egyáltalán létezésével pert lehet elkerülni, vagy lerövidíteni.

A megbízhatóságot és pontosságot nem csak maga a szakirodalom hangsúlyozza. Eljárási törvényünk ugyanis a 193. §-ban az

okirati bizonyítékot mintegy a többi bizonyíték fölé emeli, ezáltal elsőbbséget teremtve számára, ugyanakkor feszültséget okozva a szabad bizonyítás törvényi szintű alapelveivel, a bírói mérlegelés kérdéskörével. A feszültség azonban feloldható, amint azt a későbbiekben kifejtjem.

A megbízhatóság tekintetében viszont új problémát okoz az elektronikus okirat megjelenése. A törvény a védelem érdekében több szakaszon keresztül szabályozza az okirat ilyen formában való megjelenéséhez fűződő joghatásokat. Az újfajta technikai lehetőségeket kihasználva így feltehető a kérdés: valóban az okirat a legmegbízhatóbb bizonyítási eszköz? A továbbiakban többek közt ezt a kérdést is részletezve, rátérek a bizonyítás és az okiratok taglalására.

II. A BIZONYÍTÁSRÓL ÁLTALÁBAN

1. A bizonyítás fogalma, célja, tárgya – fogalmi elhatárolások

A bizonyítás A Polgári Perrendtartás Magyarázata (továbbiakban Kommentár) szerint nem más, mint „a feleknek, a per egyéb résztvevőinek és a bíróságnak az a tevékenysége, amellyel valamely tény fennállásáról vagy fenn nem állásáról, illetőleg valamely tényállítás valóságáról vagy valótlanságáról az ítéletet hozó bíróság meggyőződését kialakítani törekszenek.”² Ebből a meghatározásból kitűnik, hogy több fél szereplője ennek a bíróság előtt folyó eljárási cselekménynek. Sőt, maga a bíróság is közvetlenül részt vesz a bizonyításban. A további alanyok a szembenálló felek és a per egyéb résztvevői. Az egyéb résztvevők kitételén itt a beavatkozót és az ügyészt kell érteni. Őket a fél jogállása illeti meg a beavatkozóra vonatkozó korlátozással [az elismerés, jogról lemondás és egyezség megkötésének joga nem illeti meg – Pp. 57. § (1) bekezdés]. Az ügyész feladatait a polgári perben a Pp. 9.§-a rögzíti. A bíróság mozgásteret a bizonyításban a felek indítványai, előterjesztései vonatkozásában behatárolt megfelelően a tárgyalási elvnek. Elsőként említhető meg, hogy a bíróság csak akkor jár el, ha a fél erre irányuló kérelmet, azaz keresetlevelet terjeszt elő.

Ez a természetszerűleg többszereplős eljárási cselekmény tehát jogosultságok és kötelezettségek halmazának gyakorlása, teljesítése, ahol egyes magatartások egymásra hatnak (például a bíróság

indítványra rendeli el a bizonyítást, de a már említett mozgásterén belül- vagyis azt el is utasíthatja).

S ezzel el is érkezünk a bizonyítás céljához, hiszen a cél kimon-
dottan a bíróság meggyőződésének a kialakítása. A meggyőződés
kérdésénél felmerül, hogy vajon milyen mérvű meggyőződés szük-
séges? Ez a döntés meghozatalának pillanatában válik fontossá,
vagyis, hogy mikor érkezett el az a pont, amikor a bíró már érdemi
megoldással tud a felek elé állni? Ez a pont a bizonyosság, a döntés-
nek bizonyított és objektív tényeken kell alapulnia, de ez nem jelen-
ti a teljes bizonyosságot. Ebben a konstrukcióban egyfajta objekti-
vítás áll szemben a meggyőződéssel, mint bírói szubjektivitással.
Azonban mindkét szint együttesen adja, adhatja a bizonyítottságot
és így a bizonyosságot. Itt említhető meg a bevezetőben már érintett
„szocialista igazság” kérdése is, melyet a bizonyosság dogmája vál-
tott fel.³ A jogirodalom több képviselője ezt is további „lazításra”
szoruló tételnek tart, amit a bírói gyakorlat (így a szubjektív oldal)
térnyerésével látnak megoldottnak.⁴

A bizonyítás tárgya kitétel azt a kérdést veti fel, mit is kell bizonyí-
tani a polgári perben, mire irányul a bizonyítás? Ehhez pedig
szorosan kapcsolódik a megállapítás kérdése, vagyis mivel lehet a
releváns tényeket bizonyítani? Ez a fogalom pár a bizonyítandó tény
(amire irányul a bizonyítás, tehát ezt kell az érdekelt félnek bizonyí-
tani) és a bizonyító tény (mely magát a bizonyítékot jelenti). Ezt
egészíti ki a bizonyítási eszköz, aminek segítségével megismerhetők
a bizonyítékok. Az apró különbségek miatt sokszor fordul elő a
fogalmak nem megfelelő használata, amely dogmatikai síkon vált ki
problémákat. A törvényben sem helyes a megfogalmazás, hiszen a
166.§ (1) bekezdése a bizonyítási eszközökként sorolja fel a tanú-
vallomást, okiratokat, szakértői véleményt és szemletárgyat, holott
ezek bizonyítékok. Erre az ellentmondásra már sokszor felhívták a
jogalkotó figyelmét, de eddig még nem reagált, pedig a kódex
módosításainak száma nem csekély. A fogalmi tisztázásokat az oki-
ratokkal szemléltetve:

- bizonyíték az okirat tartalma,
- bizonyítási eszköz az okirat felmutatása, felolvasása.

A jogirodalom másik „vesszőparipájának” mondható a szintén
ebben a szakaszban szereplő ’különösen’ szó. Eszerint a már fel-

sorolt bizonyítékokon túl a törvény nem zárja ki más jellegű bizonyítékkal való ténymegállapítást. Az ezt a nézetet elfogadók (pl. Móra, Szilbereky) szerint ez alatt a felek előadása érthető, míg más álláspont ezt kizárja (Kengyel, Farkas), és a kitétel feleslegességét hangsúlyozza.

A 166. § körüli vita ellenére egyértelműen leszögezhetjük, hogy bizonyítás tárgya csakis tény lehet, hiszen a bizonyításban tény megállapítása, ennek kizárása történik, tehát ténykérdésről van szó. Ez pedig kizárja a jog/ jogszabály bizonyítását, magának a jognak a megkérdőjelezését.

A tények mellett előfordulhatnak tapasztalati tételek is, mint bizonyítás tárgya. Leginkább a szakértői bizonyítással kapcsolatban merülhetnek fel, amely a különleges szakértelmet pótolja, egészíti ki. Itt ipari, művészeti, kutatási élettapasztalatokra kell elsősorban gondolni, melyek a Pp. hatályba lépése előtti jogban is jelentőssé váltak: „A bíróságnak nemcsak a jogot kell ismernie, hanem ezeket a köztapasztalati tételeket is, vagy mint röviden szoktuk mondani, az életet.”⁵

2. A szabad bizonyítás rendszere

A jogtörténet a francia polgári eljárásjogi kódex (1806. Code de procédure) megjelenésével kezdetét a szabad bizonyítás rendszerét. A 3. § (5) bekezdésben a Pp. is emellett foglal állást elvi élel. A szabad bizonyítás lényege abban áll, hogy a bíróság szabadon dönti el, milyen bizonyítékot használ fel. A megismert bizonyítékokat szabad mérlegelés szerint veszi figyelembe, vagy dönthet úgy is, hogy a feltárt tényeket egyáltalán nem veszi figyelembe. Összességében tehát elmondható, hogy a bíróság nincs kötve semmilyen előíráshoz a meggyőződése kialakítása során – de természetesen a törvényi keretek közt kell maradnia az eljárás során. Azért, hogy az ezzel kapcsolatos bírói önkény elkerülhető legyen, a modern eljárásjogok kötelezővé teszik az indokolást, vagyis, hogy nyomon követhető legyen a meggyőződés kialakulásának folyamata.

Az okiratokhoz való kapcsolódási pontként hozható fel a Pp. 193. §-a, mely szerint azon tényállásra vonatkozóan, mely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti. A szabály a szabad bizonyítás elvével ellentétesnek hat. A perben tehát ha egy

okirat rendelkezésre áll (legyen az köz- vagy magánokirat), és ez megfelel alaki, tartalmi szempontból, a bíróság kizárólag ennek figyelembe vételével hozhatja meg döntését. Ez nyilvánvalóan a már említett bírói szubjektivitást erősíti – pontosabban, csak erősítheti, hiszen a jogszabály megfogalmazásából kifolyólag („mellőzheti”) ez csak lehetőség a bíróság számára. Ezáltal nincs ellentét a szabad bizonyítás alapelveivel. Ugyanakkor itt is megfigyelhető az okiratok megbízhatóságának az értékelése, és a törvény ezt a gyakorlati tapasztalatot érvényesíti.

Érdekesként említeném meg, hogy több olyan jogrendszer létezik, ahol egyes tényeket csakis kizárólag okirattal lehet bizonyítani. Ilyen például a francia jog.⁶ Ez követendő lehet a számunkra is, de csak akkor, ha az okirat ténylegesen a legmegbízhatóbb bizonyítékot szolgáltatja. Gondolok itt például egy szerződés érvényességére, ahol az életkor igencsak releváns, hiszen nem mindegy, hogy a szerződést kötő fél cselekvőképes, korlátozottan cselekvőképes, vagy cselekvőképtelen.

3. Jogellenes bizonyítékok

A polgári eljárás során felvetődhet a jogellenesség kérdése egy-egy bizonyíték kapcsán. A jogellenesség adódhat a törvény szabályainak megsértéséből (például abszolút kizárt tanút hallgatnak meg), vagy egyéb magatartásból (leginkább bűncselekmény). Mivel a szabad bizonyítás elve érvényesül, a jogellenesség kiküszöbölésére kevés korlát adódik. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénnyel összevetésben (a továbbiakban: Be.) a Pp. nem tartalmaz olyan kategorikus szabályt, mint a Be 78. § (4) bekezdése: „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó bizonyíték (tény), amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.”

A gyakorlatban a jogellenes bizonyítás leginkább a titokban készített hangfelvételek kapcsán merül fel. A jogirodalomban az egyik nézet szerint az ilyen esetekben a jóhiszeműséget eleve nem lehet feltételezni,⁷ és mint tudjuk, a jóhiszeműség törvényi alapelv, melyet az eljárás résztvevőinek be kell tartani. Farkas József ezzel

ellentétben úgy látja, hogy az igazság kiderítése érdekében a titkos hangfelvételek felhasználása lehetséges, de ha a törvény tiltja, akkor semmi esetre sem. Tehát ha döntő a bizonyíték, akkor mindig indokolt felhasználni a perben.⁸

A joggyakorlat egyik szélsőséges nézetet sem követi. Az arany középut megtalálása Kengyel Miklós véleménye szerint a konkrét esetek eldöntésével lehetséges – itt is a bírói mérlegelés, ami irányadó. Mindenképp azonban ki kell zárni a bűncselekményből származó bizonyítékokat.⁹

A jogellenes bizonyítékok perben történő felhasználásáról, bírói értékeléséről és gyakorlati megvilágításáról három eseti döntést hoznék fel példaként. Az első viszonylag régi, tizenhárom évvel ezelőtti. Az ügyben a Legfelsőbb Bíróság leszögezte, hogy a hangszalag értékelése mellett más bizonyítást is le kell folytatni. A perben egyébként az alperes vitatta is a szalag valóságát. A bíróság véleménye szerint a hangfelvétel is „csak” egy a bizonyítékok között – erre utal a 166.§-ban a ’különösen’ szó. (BH 1993. 365.) A következő döntés 1997-ből való. A perben az első- és másodfokú bíróság is elutasította a felperesi kérelmet a titokban készült hangfelvétel bizonyítékként értékelését tekintve. A fél azonban csak így tudta volna bizonyítani, hogy számára a szabadság megváltása nem került kifizetésre, így a Legfelsőbb Bírósághoz fordult. A legfőbb bírói fórum azonban helybenhagyta az ítéleteket, mert a megjelölt bizonyíték sérti a Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) 80.§ (1) bekezdését. Másrészt, az indokolás kimondja, hogy a „szabad bizonyítást sem lehet akként értelmezni, hogy a felek minden korlátozás nélkül, bármilyen eredetű és tartalmú eszközt felhasználhatnak igényük érvényesítése érdekében.” (BH 1997. 53.)

A bíróság egy 2000-es döntésében ugyanakkor már mondhatni homlokegyenest más álláspontot fejt ki. A perdöntő bizonyíték itt egy videó-felvétel volt, amely birtokháborításról készült. Az alperes ezt a felvételt használta fel a közigazgatási eljárásban, és a felperes ez ellen tiltakozott. A bíróság szerint azonban itt nincs szükség a fél hozzájárulására ahhoz, hogy a felvételt perben fel lehessen használni, hiszen a felperes a felvétel elkészítésekor nem tiltakozott (ráutaló magatartásként értékelhető). Az alperes pedig csak bizonyítékként használta azt az eljárásban. A legfontosabb konklúzióként pedig azt

fogalmazta meg a bírói testület, hogy ha perben csak a videó-felvétel áll rendelkezésre, akkor az felhasználható, mert az igazság kiderítése közérdek. (BH 2000. 458.) Az ítélezési gyakorlatban tehát egyfajta fejlődési ív figyelhető meg a hangfelvételek, videó-szalagok bizonyítékként értékelése terén, akkor is, ha azt egyébként jogellenes módon készítették.

III. AZ OKIRAT-FOGALOM TEKINTETTEL A TECHNIKAI ÚJSZERŰSÉGEKRE

Eljárási törvényünk több szakaszon keresztül foglalkozik az okirati bizonyítás szabályaival, azonban az okirat fogalmát nem határozza meg. Ezért a jogirodalom eredményeit felhasználva juthatunk el egy, a mai újfajta megoldásoknak is megfelelő okirati meghatározáshoz. Az újfajta megoldásokat a digitális eszközök jelentik, amelyek nem csak a rögzítés módját, hanem az 'írás' mint fogalmi elem szükségességét is lényegesen átrendezik. Kiindulópontunk természetesen a papíralapú okiratok maradnak.

A jogirodalomban létező két álláspont alapján egy tágabb és egy szűkebb meghatározás adott. A tágabb értelmezésnél Plósz Sándor és Farkas József neve említhető, akik az emberi gondolat tartalmát tekintették a leglényegesebbnek, s véleményük szerint ezt akármilyen rögzítésre alkalmas jelekkel meg lehet örökíteni. A papíralapú okirat fogalma estén Harsági Viktória is Farkas József definícióját tartja a legmegfelelőbbnek, melyet az elektronikus adathordozók által megváltozott fogalom alapjának is tekint. Az elemei pedig az emberi gondolat, ennek a megörökítése a gondolat kifejezésére szolgáló eszközzel.¹⁰ Ebből kifolyólag az okirathoz sorolható a ter-
vrajz, térkép. Sőt a rögzítés anyaga is irreleváns – az lehet akár ingatlan is. A két felfogás közt van egy választóvonal is, aszerint, hogy miként rögzül az írásjel – alkalmas jellel avagy írásjellel? Azonban ez sem ad pontos elhatárolást az okirattá minősítés terén. Erre példaként egy Legfelsőbb Bírósági döntést hoznék, mely a gépjárművek rendszámtáblájának okirati jellegével foglalkozik. A bíróság kifejti, hogy a rendszámtábla írásjegyekből áll ugyan, és a rendőrség (tehát hatóság) állítja ki megszabott alakban, azonban nem tartalmaz jogilag jelentős tény, gondolat tartalmát. Így nem alkalmas a hatósági

akarat kifejezésére, rendeltetése csak a nyilvántartás, azonosítás és megkülönböztetés. (BH 1984. 48.)

A szűk okirat-fogalom lényeges ismérve az írásjegy. A csupán más gondolatjellel rögzített bizonyítási eszközt a szemletárgyak kategóriájába sorolja. Általában is elmondható viszont, hogy az okirat a tárgyi bizonyítékok egy speciális fajtája tárgyi, megfogható jellege miatt. De ahogy a Kommentár írja: „az okiratban egy személy nyilatkozatát is látnunk kell”. Ezért emelte a Pp. a bizonyítékok külön válfajává.¹¹

Az újszerűségek területén elsőként a technikai forradalommal előállott hangfelvétel, videoszalag, mikrofilm említendő meg, melyek leginkább a bizonyítékok jogellenes voltára vonatkozó elbírálásban jutottak jelentőséghez. Ez a kérdéskör természetesen még ma is aktuális, ahogy ez az első részben kifejtésre került. Sokáig ki is zárták őket nem csak az okirati körből, de az egész bizonyítási eszközrendszerből. A későbbiekben a szemletárgyak közé sorolták őket, jelenleg pedig már az okirat-fogalom tágítása révén okiratnak is tekinthetjük ezeket az eszközöket. Mivel azonban az okirati jegyek nem jelennek meg teljes mértékben, egyik kategóriába sem sorolhatjuk be kétséget kizáróan. Véleményem szerint a hangfelvétel, videoszalag, mikrofilm önálló bizonyítéknak minősülnek, sem az okiratok, sem a szemletárgyak csoportjába nem sorolhatók be. Ezt az álláspontot a Pp. 166. § 'különösen' kitétele is alátámasztja, ezáltal pedig az ezzel kapcsolatos vita is feloldható.

Az okirat-fogalom terén a legújabb időszámítás az Elektronikus aláírásról szóló törvénnyel (2001. évi XXXV. törvény., továbbiakban Eat.) kezdődött. A modern megoldások nem csak egyfajta lehetőséget teremtettek az újszerűségek kiaknázásában, a technikai előrelépéssel nélkülözhetetlenné vált a szabályozás is, emellett pedig az Európai Unión belül is meg kellett felelnünk harmonizációs kötelezettségünknek. A Pp. szinte rögtön igazodott az Eat. által bevezetett új fogalmakhoz, és 2001. óta tartalmaz elektronikus magánokirati szabályozást. A törvény az elektronikus közokiratokat is elismeri.

Mindezekre tekintettel Kengyel Miklós a következőképpen határozta meg az okiratot: „a jogalkalmazóknak elsősorban azokat a szemletárgyakat kell okiratnak tekinteniük, amelyek az emberi gon-

dolat megörökítésére alkalmas szokásos írásjegyeket tartalmaznak, és az adathordozójuk papír alapú, vagy elektronikus formában létezik.”¹² Harsági Viktória ennél bővebben fejti ki a már elektronikus jegyeket is magába foglaló okirat-fogalmat. Első kérdésként a gondolat tartalom és az anyag egymáshoz való viszonyát vizsgálja. A papír alap mellett megjelentek az olyan okiratok, melyeknek tárgyi-asult formájuk nincs – dematerializáltak. Ennek viszont nincs jelentősége, hiszen a gondolat tartalom e nélkül is fellelhető. Másodszorban a döntő írást veszi górcső alá, és megállapítja, hogy a szorosabb okirat-fogalom felel meg inkább a bizonyítás követelményeinek. Harmadik kérdésként a múltbeli tények tanúsíthatóságát szemléli. Általában leszögezhető, hogy az okirat múltbeli tényeket rögzít, amelyek egy-egy jogvitában relevanciával bírhatnak. Harsági ebből a szemszögből arra világít rá, hogy az okirat nem azért lesz releváns, mert erre tekintettel állították ki. Vagyis az okirat múltbeli tényeket tanúsíthat, de ez sosem a kiállításánál dől el, hanem a bizonyítás során.¹³

Mindezeket egybevetve álljon itt a teljesség kedvéért az általa megfogalmazott definíció, melyet a jogirodalom is elfogadott: az okirat „emberi gondolat tartalomnak a gondolatok kifejezésére szolgáló jelekkel, főként írásjegyek vagy írásjegyekké alakítható jelek útján történő megörökítése, melynél a hordozó anyag vagy eszköz és a rögzítés módja önmagában nem releváns, de összességében alkalmas a gondolat tartalom tartós megőrzésének és hitel érdemlő visszaadásának a biztosítására.”¹⁴

IV. OKIRATOK ÉS MÁS BIZONYÍTÁSI ESZKÖZÖK VISZONYA

Az okiratok vizsgálata során felmerül az estleges kapcsolódás más bizonyítási eszközökhöz. Leginkább a tárgyi bizonyítási eszközök a legfontosabbak, hiszen az okirat ennek egy speciális fajtája tárgyi-asult jellege révén. Vitatott viszont ez több szempontból is, az okiratot a szemletárgy önállósult fajtájának is tekinthetjük. Ezt látszik alátámasztani a Kommentár is: mivel egy személy nyilatkozatát is jelenti „ez okból különíti el a Pp. a tárgyi bizonyítékok többi fajtájától, és teszi a bizonyítási eszközök önálló fajtájává”.¹⁵

A személy nyilatkozatát tekintve a tanúval való kapcsolódási pontot fedezhetjük fel, Sárrfy Andor szerint az okirat „holt tanú”.¹⁶ A

személy nyilatkozata bármire irányulhat, természetesen ezek okirati minősége egy peres eljárásban válik jelentőssé. Ekkor pedig az okiratot be kell mutatni a bíróság előtt, s ha ez egy tanú birtokában van, akkor a tanú köteles ezt megtenni.

A szemletárgyak és tanúk mellett a szakvélemény is tartalmaz bizonyos érdekes vonatkozásokat – itt elsősorban az okiratok szakértői véleményezését emelhetjük ki, ami az okirat alakiságára, tartalmára is vonatkozhat.¹⁷ Szakértői vizsgálatot a bíróság elrendelhet a kézírás ellenőrzésére, ez írásszakértő igénybe vételét jelenti. A vizsgálat a hamisítás vagy a valódiság megállapítására irányul, az eredményt a bíróság mérlegelés alapján értékelheti.

Véleményem szerint az okiratok a bizonyítási eszközök külön csoportját képezik. Ezt támasztják alá speciális jegyei, mint a gondolattartalom, az írás, vagy a gondolat kifejezésére alkalmas jelek, mely jellemzők kétség kívül hiányoznak a szemletárgyak esetében. Ezeket a tényezőket fontosabbnak vélem, mint a tárgyasult formát. Az érvek mellett „felsorakoztatható” a törvény megfogalmazása is, mely a bizonyítási eszközök közt említi külön az okiratokat.

Végezetül összefoglalásként felvetődik az okirati privilégiumok kérdése. A Bevezetés részben tárgyalt megbízhatósága révén okkal következtethetünk arra, hogy az okiratokat előnyösebb bizonyítékként vehetjük figyelembe, amit a Pp. 193. §-a is erősít. További érvként hozhatjuk fel a tanúvallomással szembeni előnyét – szilárd bizonyítékot nyújt évekkel később is. Végző konzekvenciaként levonhatjuk az okiratok privilegizált helyzetét, ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk a törvény által biztosított egyéb lehetőségekről sem, amelyek a szabad bizonyítás rendszerét erősítik.

V. AZ OKIRATI BIZONYÍTÁS SZABÁLYAI A POLGÁRI PERBEN

1. Az okiratok osztályozása

A jogirodalomban ismert osztályozás három szempontot vesz figyelembe: a keletkezést, a bizonyító erőt és a tartalmat.

Tartalmi oldalról beszélhetünk tanúsító okiratról, ami múltbeli megtörtént tényeket tanúsít, rendelkező okiratról, melynek mindig valamilyen joghatás az eredménye, és létezik a beismerő okirat,

melyet a Kommentár a rendelkező okirattal állít szembe: az utóbbi mindenkivel szemben bizonyítja a megített rendelkezést, az előbbi viszont csak a másik féllel szemben.¹⁸

Keletkezés alapján a rendszert az eredeti, másolt okirat, kiadmány és kivonat képezi.¹⁹

Az okirat akkor eredeti, ha a kiállítással a tartalom is megfelelően létrejön. Ezzel szemben másolat, ha nem az eredetivel azonos módon jön létre. Ugyanakkor az eredeti okiratot is kiállíthatják több példányban, ez azonban nem másolat, hanem másodlat.

A másolat bizonyító ereje egyszerű, vagy hiteles voltától függ. Hiteles másolat esetében a hatóság igazolja, hogy az megegyezik az eredetivel, mégpedig teljes mértékben. Ha pedig a másolat közokiratról készült, akkor maga is közokirat lesz.

A kivonat szintén másolat, de csak az okirat egyes részeiről. A kiadmány hiteles másolat, amelyet a kiállító hatóság hitelesít, de csak közokirat esetén. A kiadmány eredeti közokiratnak tekintendő.

A harmadik szempont a bizonyító erő. Általánosságban különbséget tehetünk anyagi és alaki bizonyító erő közt. Az alaki vagy külső bizonyító erő jelentése, hogy a kiállító az abban foglalt nyilatkozatot megtette. Az anyagi bizonyító erő a bizonyítás során jut jelentőséghez az okirat tartalma révén – eljáró bíró mindig mérlegelés alapján veszi figyelembe a bizonyítandó tényre vonatkozóan.

Bizonyító erő szempontjából az okiratok másik csoportosítási lehetősége: közokirat, magánokirat – ezen belül teljes bizonyító erejű és egyszerű magánokirat. A következőkben ezeket fejtem ki részletesen.

1.1. A közokiratok

A Pp. a közokirat meghatározásánál négy elemet vesz figyelembe:

- az adathordozót,
- a szerveket, melyek közokiratot kiállíthatnak,
- a hatáskört,
- és a megszabott alakot. [195. § (1)]

Az okirat anyagára a fogalmi meghatározásnál kitértem – teljesen mindegy, hogy az papír alapú, vagy elektronikus formátumú. A kiállító szervek a törvény szerint lehet bíróság, közjegyző, más hatóság. A Kommentár tágan értelmezi a hatóság megjelölést, nem csak az

államhatósági szervek tartozhatnak ide, azonban leszögezi, hogy „gazdálkodó szervezet által kiállított okirat sohasem minősül közokiratnak.”²⁰

A hatáskört mindig a hatályos jogszabályok alapján kell megítélni. Az alakiság tekintetében általános előírásként az aláírás és a hivatalos bélyegző a szükséges, de egyes közokiratokra külön törvények további részleteket is meghatározhatnak.

Példákat bírósági határozatokból említek:

az ügyvédi munkaközösség által készített szerződés nem közokirat, mert nem minősült hatóságnak, csak megbízás alapján járhatott el (BH 1977. 493.);

a házastársnak ingatlan elidegenítésére vonatkozó és a bíróság által tárgyalási jegyzőkönyvbe foglalt megállapodása – mint közokiratba foglalt szerződés – érvényes, ha megfelel a jogszabályoknak, hiszen a szerződési nyilatkozatot a bíróság ügykörén belül, megszabott alakban állítja ki, ami ítéletnek minősül (BH 1982. 48.).

A közokirattal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy ehhez tartozik a legerősebb bizonyító erő. A Pp. kimondja, hogy a közokirat nyilatkozat megtételét, ennek helyét, idejét és módját bizonyítja, illetve azt, hogy az a személy állította ki, aki az okiratban meg van jelölve. Igen lényeges megállapítás, hogy a bizonyító erő nem vonatkozik az okirat tartalmának valóságára, de annak megcáfolására sem. A bíróság erről mindig szabad mérlegeléssel dönt.

A bizonyító erőt tekintve a közokirat további előnyét emelhetjük ki, hiszen a valódiság vélelme fűződik hozzá. Eszerint „a közokiratot az ellenkező bizonyításáig valódinak kell tekinteni.” [Pp. 195. § (6) bekezdés] Az ellenkező bizonyításáig kitétel egy megdönthető vélelemre enged következtetni, tehát a közokirat mindaddig valódinak tekintendő, amíg valaki ezt meg nem cáfolja. Ez a személy pedig az ellenfél, vagyis, ha a közokirat valódiságát kifogásolja, neki kell bizonyítania, hogy az hamis vagy hamisított. Hamis okiratnak tekintjük azt, ami nem az arra jogosulttól származik; hamisított, ha eredetileg jogszabálynak megfelelően jött létre, de tartalmát tekintve hibás, mert azt megváltoztatták. Az idézett törvényhely (6) bekezdése arra ad lehetőséget, hogy az ellenfél mellett a bíróság is intézkedhet a közokirat valódisága tekintetében. Ebben a jogkörben

eljárva, a bíróság a kiállítót keresi meg nyilatkozat-tételre felhívással. Ez azonban csak lehetőség.

Az ellenbizonyítás minden irányú lehet: közokiratba foglalt tény-nyel ellentétes tény fennállására, nyilatkozat hiányára irányulhat, vagy állíthatja azt is az ellenfél, hogy a nyilatkozat nem a megjelölt időben és módon történt.

A 195. § (5) bekezdése tartalmazza a valódiság vélelmével összefüggésben, hogy ellenbizonyításnak csak akkor van helye, ha azt törvény nem zárja ki, vagy korlátozza. Ezt a szabályozást is érték kritikai észrevételek, hiszen hatályos jogunkban nem található ilyen kizárás, korlátozás. Vagyis akkor mi értelme ennek a bekezdésnek? A Kommentár ezzel a kérdéssel kapcsolatban egy jogirodalmi álláspontot ismertet, mely szerint egy korlátozás mégiscsak létezik. A büntető bíróság ítéletében megállapítottak ugyanis nem lehetnek ellenbizonyítás tárgyai polgári perben. A Kommentár nem vitatja, hogy a bűnösség tekintetében a polgári bíróságot köti a büntető bírói döntés, így ez lehetséges korlátozásként elfogadható. ²¹

A közokiratokkal összefüggésben alapvető szabályok szólnak a róluk készült másolatok jellege és bizonyító ereje szempontjából. Ezt a témát azonban a VI. részben fejtem ki, mert véleményem szerint a másolatok szorosan kapcsolódnak az elektronikus okiratokhoz, látható ez abból is, hogy a törvény is együtt tárgyalja a két témát több bekezdésen keresztül. Ugyanez érvényesül a magánokiratok másolati szabályaira, így az erre vonatkozó rendelkezéseket nem a következő fejezetben, hanem szintén a VI. részben részletezem.

1.2. A magánokiratok

Az alaki bizonyító erő szerinti osztályozás másik típusa a magánokirat, amelyen belül először a teljes bizonyító erejű magánokirattal (továbbiakban ebben a fejezetben magánokirat) foglalkozom.

A törvény idevágó rendelkezései a 196-198. § szakaszaiban találhatók. Először is felsorolja, hogy mit tekint ilyen okiratnak, és rögzíti azt is, hogy mire szolgál, vagyis, hogy mit bizonyít. Kengyel Miklós jegyzi meg, hogy a jogalkotó itt nem szól a lehetséges két adathordozóról, nevezetesen a papír alapról és az elektronikus formáról,

ahogy ezt teszi a közokiratnál. Ennek ellenére a magánokirat is a két fajta közül az egyik alapján rögzülhet²², ez következik az okirat általános fogalmából is.

A továbbiakban a 196. §-ban felállított sorrendben mutatom be a magánokirati szabályozást, az elektronikus okirati rendelkezéseket – a közokiratokhoz hasonlóan – a VI. részben bontom ki.

Elsőként azzal kezdeném, mit is tekintünk magánokiratnak? Mondhatni a legegyszerűbb esete, amikor az okirat írója saját kézzel írja azt, és alá is írja. Itt az aláírás kritériumát kell tüzetesen megvizsgálni. Mind a bírói gyakorlat, és mind a jogirodalom egyöntetű állásfoglalása szerint a név lehet vezetéknev vagy utónév, sőt becenév, vagy akár baráti megszólítás is. Mindenkor lényeg a kétséget kizáró beazonosíthatóság lehetősége. A névviselési joggal és névkizárólagossággal kapcsolatban pedig azt kell kiemelni, hogy nem szükséges, hogy az aláíró törvényesen megillessze az általa használt név, így az lehet például a volt házastárs neve is, melynek viselésétől a bíróság az aláíró eltiltotta.²³

A következő forma a két tanú által aláírt forma. A legfontosabb momentum, hogy a tanúk aláírása mit igazol? Ahogy a törvény kimondja: „a kiállító a nem általa írt okiratot előttük írta alá, vagy aláírását előttük sajátkezű aláírásának ismerte el”. [196. § (1) bekezdés b) pont] Ez azt jelenti, hogy a tanúk az okirat tartalmára nézve nem bizonyíthatnak semmit, hiszen nem is tudhatnak releváns információt erre vonatkozóan. Ez alól jelent kivételt a 196. § (3) bekezdés, amikor a kiállító nem tud olvasni, vagy nem érti a nyelvet, melyen az okirat készült. Ilyenkor ugyanis a tartalmat ismerni kell az egyik tanúnak, vagy hitelesítő személynek (például közjegyző). Ami még fontosabb, hogy a tájékoztatás megtörténte utalást kell tenni az okiratban, ellenkező esetben csak egyszerű magánokiratként a bírói mérlegelés körébe fog esni.

Ügyleti tanú egyébként – tehát aki az aláírás valóságát bizonyítja – csak természetes és tizenennyolc éven felüli személy lehet. A jogirodalomban az ilyen személyeket „előtttemező tanúk” terminus technicussal is illetik, ami azt a jelentőséget fejezi ki, hogy „az aláíró személynek és a tanúnak legalább egyszer találkozniuk kellett, hogy az aláírást a személy a tanú előtt megtehesse, vagy azt sajátjaként elismerje”.²⁴ Ebből az a követelmény látszik, hogy az „előttünk, mint

tanúk előtt” kitételt az okiratba kell foglalni. Ezen túlmenően a tanúk lakcímét is meg kell jelölni, aminek eljárási jelentősége van, ezáltal könnyebben idézhetők egy esetleges probléma felmerülésekor.

Az aláírás megvizsgálásakor fény derülhet arra is, hogy a tanú névaláíróként is eljár. Ez akkor lehetséges, ha a fél az aláírásra képtelen. Egy 1992-es jogesetben egy ilyen probléma merült fel. Az egyik tanú névaláíróként is eljár. Az első fok a megtámadott szerződést érvényesnek mondta ki. Másodfokon ezzel ellentétes ítélet született. A bíróság álláspontja szerint a szerződés érvénytelen, mert a tartási szerződés csak írásban érvényes [Ptk. 586. § (2) bekezdés]. Ebben az esetben pedig érvényességről nem beszélhetünk, hiszen a kézjegy hitelesítése nem történt meg, és az „előttemző tanú” volt névaláíró, aki önmagát hitelesítette tanúként. Így a szerződés csak „egy tanús”. A Legfelsőbb Bíróság a jogvita végső rendezésekor leszögezte, hogy hatályos jogunk nem ismer külön névaláíró tanút, így a teljes bizonyító erejű magánokirat tanúja a nevének aláírására képtelen fél névaláírójaként is eljárhat. (BH 1992. 458.) Egy frissebb jogesetben az alperes az adásvételi szerződést kötött, és mivel írástudatlan volt, fia tette meg helyette a jognyilatkozatot. A jogügyletet követően még az ügyvédi irodában elvették tőle a vételárat, és a lakás elhagyására szólították fel. A szerződést természetesen megtámadták, és mind az első-, mind a másodfok megállapította annak érvénytelenségét. Indokolásuk szerint a szerződés alaki szempontból semmis, amely hibát csak akkor lehetett volna kiküszöbölni, ha az okiratból kitűnne, hogy annak tartalmát az alperesnek megmagyarázták. Habár az eset a Legfelsőbb Bíróságot is megjárta, a döntésen a felülvizsgálati eljárásban sem változtatott a bírói testület. Ebből kifolyólag az ügyben megkötött adásvételi szerződés nem minősült teljes bizonyító erejű magánokiratnak. (BH. 2006. 404.)

Az aláírással összefüggésben vetődik fel egy további probléma: mi a teendő, ha valaki egy kitöltetlen blankettát/nyomtatványt ír alá, és a szerződő fél ezt utóbb bővebb tartalommal látja el, mint amire a szóbeli megállapodás kiterjedt. Kiindulásként leszögezhetjük, hogy ebben az esetben a keletkezési körülményeket mindenképp tisztázni kell. Ha pedig ez nem teljes mértékben bizonyított, vagy

fény derül a szerződéses akarat hiányára, akkor ez a szerződés érvénytelenségéhez vezet. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy ebben az esetben a szerződéses nyilatkozat, aláírás eljárásjogi szempontból megfelelő magánokiratot eredményez, és a szerződés érvénytelenségére csak a szerződéses nyilatkozat hiánya vezet, vagyis, hogy nincs meg a felek között a kölcsönösen egybehangzó akaratnyilatkozat.

Az aláírás egy változatának is tekinthetjük a kézjegyet, ami szintén egy magánokirat megerősítésére szolgál. A kézjegy bármiféle jel lehet (például ujjnyomat attól a személytől, aki írástudatlan). Lényeges megszorítás viszont, hogy a Pp. a kézjeggyel ellátott okiratot csak közjegyzői vagy bírói hitelesítés esetében ruházza fel teljes bizonyító erővel. A bírói gyakorlatban eseti döntésben ennek ellenkezőjét is megfogalmazták, de a jogirodalmi álláspont ezt jogszabállyal ellentétesnek tartja. A jogvita tárgya tartási szerződés érvénytelenségének kérdése volt. Az írásra képtelen idős személy kereszt jelet helyezett el kézjegy gyanánt, és azt az ügyvéd névirója megerősítette. Az ügyben felmerült írásszakértő igénybe vétele is: kiderült, hogy a kézjegy nem a féltől származik. A problémán a közjegyzői hitelesítés vagy a két tanú aláírása segíthetett volna. A tanúk ilyenkor azt igazolják, hogy a név aláírására a névirót a szerződés alanya megbízta illetve, hogy ezt ő sajátjának elfogadta. (BH 2000. 299.)

A következő magánokirati alak a Pp. szerinti d) pont, amikor nem természetes személy állítja ki azt, hanem gazdálkodó szervezet. Azonban csak az üzleti körben kiállított okiratot tekinthetjük minősített magánokiratnak, és csak akkor, ha az cégszerűen, szabályszerűen alá van írva. Erre vonatkozóan a 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról és a 2006. évi V. törvény a cégnyilván tartásról, a cégnyilvánosságról és a cégbírószági eljárásról (továbbiakban Ctv.) adnak iránymutatást, a gazdálkodó szervezet fogalmát a Ptk. 685. § c; pontja adja meg.

A teljes bizonyító erejű magánokirat következő fajtája az ügyvéd által ellenjegyzett okirat, mely a formaságok mellett a tartalmat is bizonyítja. Tehát az ügyvéd felelősséggel tartozik a konkrét szerződés tartalmáért, azért, hogy az a jogszabályoknak és a felek

akaratának megfelelően jött létre. Ez pedig már jóval többet jelent a „két tanús” okiratnál.

A magánokirati fajták kifejtését követően tartalmi jelentőségükre szeretnék rávilágítani.

A hamisítatlanság véelme szerint a magánokirat ellenkező bizonyításáig hamisítatlannak tekintendő. Ez nem a közokiratoknál felvázolt valódiság véelmét jelenti – itt elég, ha az ellenfél kétségbe vonja az okirat valódiságát, s ekkor a félnek, aki jogot alapít az okiratra, bizonyítania kell, hogy az okirat a kiállítótól ered. Ugyanilyen bizonyításra kerülhet sor, ha a bíróságnak támad kételye a valódiság tekintetében. Ha a fél nem tud nyilatkozni érdemben, vagyis bizonyítási kötelezettségének nem tesz eleget, a bíróság mérlegeléssel dönt a felhozott bizonyíték bizonyító ereje felől. Ebben az esetben egyszerű magánokiratnak tekinthető a kétségbe vont okirat (Pp. 199. §). A teljes bizonyító erejű magánokirat bizonyító ereje tehát az ellenkező bizonyításáig áll fenn. Ha az okirat külsőre megfelel a törvénynek, a valódiságot vitató félnek kell állítását bizonyítani. Konkrét jogvitában fordult elő, hogy a felperes okirati tanúk egyikének vallomását hozta fel bizonyítékként más eredményt nem tudott felmutatni. Az alapeljárásban a bíróság megítélése szerint, a felperesnek kellett volna bizonyítani, hogy az okirat megfelel az alakiságoknak. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az ellenbizonyításkor a bizonyítékot az alperesnek kell szolgáltatni. Alaptalan volt a bizonyítási tehernek felperesre való rovása. Amennyiben bebizonyosodik, hogy valós az okirat, a tartalmi valóság bizonyítása következhet, melyet a bíróság mindig mérlegeléssel vesz figyelembe. (BH 2005. 113.) Így tehát a magánokirat sem bizonyítja a benne szereplő tények valódiságát. Minden esetben alakiséga révén válik egy okirat az ügy szempontjából jelentőssé, döntővé, és annak tartalmát a bíróság megfelelően veszi figyelembe a döntés meghozatalában, vagy kizárja azt.

2. Az okirati bizonyítás eljárási szabályai

2.1. Az indítványozás

Az okirattal való bizonyítás indítványozása már a per megindításakor megtörténik, hiszen a keresetlevélben a felperes

megjelöli azokat a tényeket, melyekkel érvényesíteni kívánja jogát. A Pp. 121. § (1) bekezdése szerinti szóhasználatából következően („kell”) ez a keresetlevél tartalmi eleme, így ha a felperesnek rendelkezésre áll egy okirat, jeleznie kell, ha erre hivatkozni szeretne. Sőt, magát a keresetet is okiratba (köz- vagy teljes bizonyító erejű) kell foglalni. A keresetlevélnek bírósághoz történő beérkezését követően a bíróság felhívja elsősorban az alperest, hogy az ügyre vonatkozóan okiratait hozza magával (ilyen pl. a személyi igazolvány), illetve jelölje meg a védekezésére alkalmas tényeket [Pp. 125. § (4) bek.]. A bíróság ezt követően a tárgyaláson határoz végzéssel a bizonyítási indítványok elfogadásáról, elutasításáról, és ennek megfelelően folytatja le a bizonyítást.

2.2. Az okirat felmutatása, becsatolása, megőrzése

2.2.1. Az okirati bizonyíték úgy válik a per anyagává és részévé, hogy azt legtöbbször az érdekelt fél bemutatja, és a bíróság megtekinti, elolvassa, olvasni nem tudó, vagy látásában korlátozott személy esetében pedig felolvassa. A bizonyítékok azonban nem mindig az érdekelt fél birtokában vannak: lehet, hogy az ellenfél, pertárs, beavatkozó a birtokos, végül harmadik személy is szóba jöhet.

Az első eset problémamentes, hiszen az érdekelt fél a hivatkozott dokumentumot bemutatja, s ezzel teljesítette erre vonatkozó kötelezettségét. Amennyiben az okirat a pertárs birtokában van, őt kötelezni nem lehet az okirat felmutatására, mert a bíróságnak erre nem áll rendelkezésre perjogi eszköze.²⁵ A megoldás ilyenkor a per elkülönítése; egységes pertársaság esetében az okirat kiadása iránti per megindítása, mert ebben a felállásban a per nem különíthető el. A beavatkozó birtokában lévő okirat úgy válhat a per tárgyává, hogy őt tanúként megidézik – ez a kényszerjelleg természetesen csak akkor jön szóba, ha a beavatkozó ezt önként nem teszi meg.

Sokkal nehezebb a helyzet, ha okirati birtokosként az ellenfélről van szó. Az ellenfél részéről az okirat visszatartása érthető – a per megnyerése, vagy a perből legalább a legelőnyösebb helyzetben való kikerülés érdekében kerüli, hogy a számára hátrányos bizonyítékokra fény derüljön. Mindenek előtt az okiraatra, mint bizonyítékra hivatkozó félnek kell kérni a felmutatást, s ha ezt a birtokos megtagadja, erre bizonyítás folytatható le. Ilyenkor az ellenfél

tipikusan az okirat megsemmisítését, használhatatlanná válását, elveszését állítja, vagy egyszerűen az okirat létét tagadja. (Más kérdés, hogy ha egyszer a használhatatlanságot állítja, akkor azt nyugodt szívvel felmutathatná, hiszen valószínűleg arra a fél már nem alapozhat releváns bizonyítékot.) A birtokos ellenfél számára akkor áll elő hátrányos helyzet, ha a bizonyítás eredményes, és állításairól kiderül, hogy hamisak. Ekkor ezt a dokumentumot a bíróság mérlegelés alapján értékeli – figyelembe veszi az okiratot és ezzel párhuzamosan az ellenfél rosszhiszemű magatartását.

Az ellenfél ugyanakkor abban az esetben köteles kiadni a birtokában lévő okiratot, ha a bíróság őt erre kötelezte. Ez a kötelezettsége különösen fennáll, ha:

1. ha az okiratot a félre vonatkozóan állították ki,
2. az rá vonatkozóan tanúsít jogviszonyt,
3. vagy ilyen jogviszonnyal kapcsolatos tárgyalásra vonatkozik. [Pp. 190. § (2)]

Néhány esetben az anyagi jogszabályok szerint köteles kiadni az okiratot. Például:

4. adásvétel esetén dologgal kapcsolatos lényeges jogokra, kötelezettségekre vonatkozó okirat,
5. jogalap nélküli birtoklás esetén,
6. végrendeletet ki kell adni az örökös(ök)nek és közjegyző részére.²⁶

Az utolsó esetkör, ha harmadik személy az okirat birtokosa. Ilyenkor ő tanúként megidézendő, és köteles tanúi kötelezettsége azon részének eleget tenni, hogy az okiratot fel kell mutatnia.²⁷ Erre a figyelmét az idézésben fel kell hívni. A harmadik személy a felmutatást meg is tagadhatja, ha egy másik személy nevében tartja azt magánál. Ekkor ezt a személyt kell megidézni tanúként. Itt is lehetséges okirat kiadása iránti pert indítani.

Mindegyik esetkörre vonatkozik az a megszorítás, hogy az okirat csak releváns részeiben tekinthető meg. Vagyis tartózkodni kell a személyiségi jogok megsértésétől – levéltitok, üzleti titok, etc.

A törvény 141. § (6) bekezdésének alkalmazása is felmerülhet az okirat felmutatásával összefüggésben. Ha a fél a már általa hivatkozott okirat bemutatásával indokolatlanul késlekedik, a bíróság e nélkül határozhat. Lehetősége van az adott bizonyíték bevárására is, feltéve, hogy ez a per befejezését nem húzza el.

2.2.2. Miután a fél felmutatta okiratát, azt csatolni kell az ügy egyéb irataihoz. Az eredeti okirat helyett annak másolata is elegendő lehet, ha az ellenfél azt nem kifogásolja, és a bíróság sem tartja szükségesnek az eredeti szemrevételét. [Pp. 191. § (3) bekezdés] A törvény alapján a másolat egyszerű és hiteles is lehet. [Pp. 191. § (1) bekezdés] A becsatolás szabálya alól egy kivétel van: a személyi igazolvány olyan közokirat, melyet nem kell csatolni, elegendő, ha annak adatait jegyzőkönyvezik.²⁸

A 191. § (5) bekezdés lényeges szabályt tartalmaz a bizonyító félre vonatkozóan – ugyanis, ha az eredeti okiratot bemutatja, becsatolja, és nem rendelkezik hiteles másolattal, a bíróság kérelemre és természetesen a költségére elkészíti azt.

A bíróság a becsatolt okiratokat köteles megőrizni, illetve a megőrzésről gondoskodni.

2.3. Az okirat beszerzése más hatóságtól

A törvény erre vonatkozó rendelkezése hivatalbóli intézkedést szabályoz. Amennyiben a fél közvetlenül nem kérheti az iratok kiadását, ő erre nem kötelezhető. Ebben az esetben az okiratot a bíróság szerzi be megkeresés útján. A megkeresést teljesíteni kell a megkeresett hatóságnak, kivéve, ha állam -, szolgálati titok megtartásáról van szó. A bíróság azonban ilyenkor is intézkedhet a titok feloldása iránt. Amennyiben a bíróság a szükséges iratokat beszerezte, ezek érkezéséről a feleket tájékoztatja. (Pp. 192. §)

2.4. Szemle

Szemlére akkor kerül sor az okirati bizonyítás során, ha az okirat bíróság előtti megtekintése nem lehetséges, vagy aránytalanul nehéz. Ekkor az okiratot fellelhetőségi helyén tekintik meg, szükség esetén az elnök teszi ezt. A szemle idejéről, lefolytatásáról az érintett feleket értesíteni kell. (Pp. 194. §)

Jegyzőkönyv készítése kötelező a szemle végrehajtásáról. Ez alapján lehet következtetni a szemle szabályszerű lefolytatására, illetve egy írásbeli dokumentum révén válik maga az okirat a bizonyítás anyagává.

3. Külföldi okiratok a bizonyításban

A napjainkban oly nagy mértékben jellemző nemzetközi jogviszonyok kilépnek egy állam területéről, a feleknek ezzel bizonyos nehézséget is okozva a bizonyítás terén, ha jogvitára kerül sor. Ebben segít a külföldi okiratok diplomáciai felülhitelesítése, mely egyben a konzuli jog része.

A felülhitelesítés konzuli feladat, melynek célja a jogbiztonság. Ehhez szükséges, hogy adott állam rendelkezzen a fogadó állam pecsét- és aláírásmintáival, hiszen a valódiság megkérdőjelezése a külföldi okiratok esetében még nagyobb.

Azt, hogy mely okiratok felülhitelesítése kötelező, és ez kinek a kötelezettsége, mindenkor a belső – tehát magyar – jog mondja meg. Eszerint az okirat felülhitelesítése a (fő)konzulátus, vagy a nagykövetség feladata. Az első momentum a megerősítés, mely egyben a hitelesítést is jelenti. Ezt követheti több felülhitelesítés, és a legutolsó a diplomáciai felülhitelesítés.

A forrásokat tekintve elmondhatjuk, hogy a jogintézmény nemzetközi alapokon nyugszik. A konzuli jogot az 1963- as Bécsi egyezmény szabályozza. Az Európa Tanács javaslatára pedig 1961-ben született meg a Hágai Egyezmény, a külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli hitelesítésének mellőzéséről, mely mentességet biztosít egyes esetekben a felülhitelesítés alól. Magyarország ennek 1947. január 18. óta részese, az egyezményt az 1973. évi 11. törvény erejű rendelettel hirdette ki a jogalkotó. Szabályozást természetesen eljárásjogi törvényünk is tartalmaz erre vonatkozóan. Emellett a fogadó államok körjegyzékét is figyelembe kell venni, mivel a gyakorlat igen eltérő is lehet.

VI. ÚJ DIMENZIÓ A BIZONYÍTÁSBAN – ELEKTRONIKUS OKIRATOK

A XX. század robbanásszerű fejlődése minden területen magával hozta az újabbnál újabb eredményeket és ezzel az új kihívásokat. A technika kapcsán mindenféle részletezés nélkül a számítógép és

internet megjelenése bír a legnagyobb horderővel, mely lehetővé tette az információ-áramlás gyorsabbá válását, a kommunikáció kiszélesítését. Az internet a fejlett nyugati országokban ma már minden háztartásban jelen van, az üzleti kapcsolatoknak pedig megkerülhetetlen elemévé vált.

Az internet sokrétű lehetőségei a pusztta tájékozódástól az elektronikus levelezésen keresztül a komoly jogügyletek megkötéséig terjedhetnek. Önkéntelenül vagy tudatosan, de kialakult az információs társadalom, mely az új dimenzió keretében elektronikus úton (is) tart fenn kapcsolatokat. Ez pedig nagyfokú személytelenséget feltételez és eredményez, például webáruházak honlapjain online vásárlás.

A fejlődés kétségtelen, gyors ütemben zajlik, s ezzel mindenkinek lépést kell tudni tartani. Ezt felismerve születtek az elmúlt tíz évben nemzetközi és regionális szinten az ajánlások, keretszabályok, modelltörvények, biztosítva az elektronikus bizonyítékok sajátos céljainak jogi háttérét. A terület és a kihívások tehát rendkívül újszerűek, a joganyag pedig egyre csak duzzad.

Mindezt egybevetve feltehetjük a kérdést: beszélhetünk-e a papíralapú okiratok haláláról? A jogalkotó az ehhez vezető úton az első pár lépést már megtette- megszületett az elektronikus aláírásról szóló törvény (2001. évi XXXV. törvény.) ; az új cégeljárásról szóló törvenymódosítások (2003. évi LXXXI. és 2004. évi CXXVII. törvény.) és a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvény (2004. évi CXLV. törvény.) lehetővé teszik az ügyintézés elektronikus úton történő lebonyolítását. Mindezen törekvések természetesen az európai szabályozás jegyében valósultak meg. A modernitással és jogharmonizációval való kötelező lépéstartás mellett számos érvet sorakoztathatunk fel az elektronikus iratok szélesebb elterjedésére: gyors, olcsó a papírtakarékosság révén, s ezzel együtt hatékony, főként az üzleti életben. Mindezek ellenére magyar viszonylatban még nem beszélhetünk az elektronikus ügyintézés elterjedéséről, ehhez sem az anyagi, sem a szakmai háttér nincs kellően megalapozva. A hitelesség és sérthetetlenség pedig kulcsszavak, melyek csak bonyolult eljárások útján biztosíthatók. Emellett meg kell említeni a papíralapú okiratba vetett bizalmat, hiszen a „kézzel foghatóság” mégiscsak biztosabb érzést garantál.

1. A magyar szabályozás előzményei

Az elektronikus okiratokkal kapcsolatos szabályozás egyik alappillére az elektronikus aláírás, mely az okirat szerves részét képezi. Nem véletlen ezért, hogy az egyes fontos dokumentumokban főként az elektronikus aláírás a szabályozás tárgya. Ugyanakkor a virtuális világ révén megkerülhetetlen az elektronikus kereskedelem jogi normába öntése. A következő nemzetközi és európai szabályok e két kérdéskört járják körül.

1.1. Az újszerűségek jogi hátterének kialakításában nemzetközi szervek javaslatai és ajánlásai is segítséget nyújtanak. A legjelentősebb szerveket lehet itt megemlíteni: ICC (Nemzetközi Kereskedelmi Kamara), WTO (Kereskedelmi Világszervezet), UNCITRAL (Egyesült Nemzetek Szervezetének – továbbiakban ENSZ – Kereskedelmi Szervezete). Az európai és magyar szabályozásra is az UNCITRAL két dokumentuma tette a legnagyobb hatást. Mindkettő modelltörvény, időben az elektronikus kereskedelemről szóló az első.²⁹ Ezt az ENSZ plenáris ülése fogadta el 1996-ban, mely mintát kíván adni az államok saját jogalkotásához. A forrás tehát csak iránymutatás, kötelező erővel nem rendelkezik. Erre a munkára építve került megalkotásra az elektronikus aláírásról szóló modelltörvény 2001-ben.³⁰ A követelményt a megbízhatóság adja, melynek kritériumait is részletezi. A modelltörvények megfelelő értelmezése érdekében interpretációt is kibocsátott az UNCITRAL.

1.2. Az Európai Unió (továbbiakban Unió) belül az első lépés az eEurope program, melyet 1999. decemberében hirdettek meg célként kitűzve a tudásalapú gazdaságra való áttérést. „A politikai akarat elég erősnek tűnt ahhoz, hogy az új elektronikus munkát véghez vigye. Sorra születnek és születtek az irányelvek.”³¹ Az elektronikus kereskedelemmel és aláírással kapcsolatos hátteret is irányelvvel teremtették meg, meghagyva a konkrétumok kidolgozását a tagállamoknak.

Az elektronikus aláírásról szóló 1999/93/ EK irányelv célja az új technika általános használatának megerősítése, az ehhez fűződő bizonyítás kialakítása és a négy alapszabadság biztosítása.

A tárgyi hatály a gazdasági és polgári jogügyletek mellett a közigazgatási jogügyletekre is kiterjed. Ennek fontossága abban is látható, hogy a számos akcióprogram és munkaterv között a közigazgatási szervezetek közötti adatcsere (Interchange of Data between Administration), az IDA program is útnak indult 1995- ben, s melynek azóta folytatása is volt 1999 és 2004 között.³² Az irányelv kötelezően követendőnek tarja a funkcionális ekvivalencia elvét: az elektronikus aláírás joghatását, érvényességét, bizonyítékként figyelembe vételét el kell ismerni. [5. cikk (2) bekezdés] Az elektronikus aláírás két fajtáját definiálja, az egyszerű és fokozott biztonságú aláírást. A szabályozásban szerepel a minősített aláírás is, de ezt külön nem határozza meg. „Ugyanakkor az irányelv nem különbözteti meg az elektronikus és a digitális aláírást.”³³

Az elektronikus kereskedelemről szóló 2000/31/EK irányelv az információs társadalommal összefüggésben egy valódi belső határok nélküli övezetet kíván létrehozni a preambulum szerint. A jogi szabályozás alapjainak lerakásában nélkülözhetetlen szerepe van a tudásgazdaságnak. A két irányelv együttesen biztosítja a követendő szabályozást.

1.3. A magyar szabályozás előkészületei 2001 elején kezdődtek meg. Az elektronikus okiratokkal kapcsolatos magyar jog törzsének az Eat. tekinthető, s ez magával hozta a Pp. idevágó rendelkezéseinek módosítását is. A törvényt keretjellegű szabályozásnak szánták, így a részletszabályok kidolgozását egyes területeken alsóbb szintű jogszabályok révén oldotta meg a jogalkotó. Sokan „elkapkodottnak” vélték a törvényt, leginkább a definíciók miatt. Az elektronikus irat- okirat- dokumentum „fogalmi trió” a 2004-es módosítással változott is (2004. évi LV. törvény). Megállapíthatjuk, hogy az új jogszabály megalkotásával a törvényhozó is elismerte, hogy az alapok lerakása elhamarkodott volt. A 2001-es törvény azonban az alapelveket megfelelően rögzítette, melyeket az uniós irányelv is kötelezően ír elő. Megjegyzendő, hogy az alapelveket a nemzetközi és uniós joganyag révén már „készre kaptuk”.³⁴

Legfontosabb kiemelnünk a funkcionális ekvivalencia elvét, melynek lényege, hogy „az elektronikus aláírásnak - amely valójában a klasszikus értelemben nem csak a fenti elvet szem előtt tartva

nevezhető aláírásnak – azonos rendeltetés betöltésével az elektronikus környezetben ugyanazt a joghatást kell kiváltania, mint a tradicionális ellenpárjának.”³⁵ Tehát itt azon módszerekről van szó, melyekkel az elektronikus aláírás létrejön. Az aláírásnak pedig az összes körülményeknek meg kell felelni, amik a kézaláíráshoz fűződnek, kezdve a leglényegesebbekkel: a hitelesség és egyediség, melyek együtt alkalmasak az azonosításra.

Az alapelvek közül az első fő követelmény a joghatály elve: az elektronikus aláírás hatálya nem tagadható meg azért, mert az elektronikus formában létezik [Eat. 3.§ (1) bekezdés]. A technológia-semlegesség előírja, hogy a törvény rendelkezéseit minden aláírásra alkalmazni kell, függetlenül az előállítás technológiájától. A szabad választás elve lehetővé teszi az ügyfél számára, hogy választhasson az elektronikus és papíralapú ügyintézés közt [Eat. 3.§ (5) bekezdés]. Végül a törvényi kontroll elve kimondja, hogy az elektronikus aláírás használatát csak törvény zárhatja ki, és akkor, ha használata a jogbiztonságot sértené [Eat. 3.§ (3) bekezdés]. Ennek megfelelően a jogalkotó a családi és öröklési jellegű jogügyleteknél nem teszi lehetővé a csak kizárólag elektronikus okirat alkalmazását. [Eat. 3.§ (2) bekezdés]

A jogszabályi háttér és a szabályozási jelleg felvázolása után a következő fejezetben néhány részletszabályt ismertetnék a szóban forgó törvényből.

2. Elektronikus okirat vagy elektronikus dokumentum? – Néhány alapgögalom tisztázása az Elektronikus aláírásról szöölő 2001. évi XXXV. törvény szerint

A 2001-ben meghozott törvény három fontos fogalmat tartalmazott, ahogy azt az előző fejezetben említettem. Az elektronikus dokumentum egy elektronikus eszköz útján értelmezhető adat – ami akár zene, kép, szöveg is lehet – és elektronikus aláírással van ellátva. Ezzel szemben az elektronikus irat és okirat minden esetben szöveges dokumentumot foglaltak magukba, melyek mellett lehetnek más adatok is, de azoknak szoros összefüggésben kellett állniuk a szöveggel. Ezen felül az elektronikus okiratnál az a vitatható megkötés állt még fenn, hogy az nyilatkozattételt, annak elfogadását vagy nyilatkozati kötelezettség elismerését jelenti. Az utolsó kritéri-

um sok problémát vetett fel- nem volt összhangban az Eat. ezen része a Pp. általános okirati rendszerével, hiszen az okirat nem feltétlenül foglal magában nyilatkozattételt. Így az ezt mellőző okirat legfeljebb az egyszerű magánokiratok közé volt sorolható.

A 2004-es módosítás próbálta a hibát kiküszöbölni azzal, hogy a három definíció helyett egyetlen egy fogalmat határozott meg – ez pedig az elektronikus dokumentum. Jelenleg az elektronikus dokumentum nem más, mint elektronikus eszköz útján értelmezhető adategyűttes. (Eat. 2.§ 12. pont) Ez láthatóan „elődjének” bővítése, hiszen adat helyett már adategyűttestről van szó. Ezzel kiiktatták az elektronikus okirat fogalmát, így ma helyesen csak elektronikus dokumentumról beszélhetünk, annak ellenére, hogy ez a fogalom a bizonyítás szempontjából szintén okiratnak minősül. (Ellentétben több országgal, melyek az elektronikus okiratokat nem tekintik okiratnak, s a bizonyításban betöltött szerepük szerint tárgyi bizonyítékok – például Németország, Ausztria.)³⁶ A továbbiakban ennek ellenére én az elektronikus okirat fogalmát használom, hiszen a Pp. szerint az elektronikus dokumentumot is okiratnak tekintjük.

Az elektronikus okirathoz szorosan kapcsolódó elem az aláírás, melynek három fajtáját különbözteti meg törvényünk: egyszerű – fokozott biztonságú – minősített. Az aláírás azért is jelentős, mert ez határozza meg az okirat bizonyító erejét, tehát ez alapján tudjuk besorolni a Pp. szerinti három okirati csoportba.

Az irányelvi lehetőségekkel élve az Eat. pontosan körülhatárolva szabályozza az aláíró jogait (például az aláírást létrehozó adat birtoklása, annak használata) és kötelességeit (szükséges személyi adatok közzlése, rendellenességről értesítés), ezzel kapcsolatos felelősségét.³⁷ Ezen szabályozások természetesen hiányoznak a papíralapú okiratok esetében, az elektronikus forma sokkal nagyobb biztonságot igényel, mely bonyolultabb szabályok révén oldható meg.

3. Az elektronikus aláírás létrejövetelének technikája

Az elektronikus dokumentumok szerves részét képező elektronikus aláírás kulcsfontosságú, ez alapozza meg a dokumentumba vetett bizalmat. Az aláírás alkalmazásával lehetséges biztosítani a

hitelességet – vagyis az aláíró egyértelmű azonosíthatóságát – és a sérthetetlenséget, tehát azt, hogy a tartalom az aláírás óta nem változott mindaddig, amíg a fogadó azt átvette. A technikák kidolgozásánál a fő cél, hogy a kézíráshoz hasonló tulajdonságokkal ruházzák fel az elektronikus aláírást is: egyediség, konkrét személyhez köthetőség, nehezen hamisíthatóság, ellenőrizhetőség.³⁸ Ezért különösen fontos szerepe van a biztonságnak, hiszen a meglévő technikai követelmények nélkül a helyzet olyan, mintha postai leveleinket nyílt borítékban, vagy éppen boríték nélkül adnánk fel.³⁹

Az elektronikus aláírásnál a „hagyományos felállás” módosul a feleket tekintve: a küldő (az irat aláírója) és a fogadó (a címzett) közé a hitelesítés-szolgáltató ékelődik be, mint „megbízható harmadik fél” (Trusted Third Party)⁴⁰. A hitelesítés-szolgáltató természetes vagy jogi személy, aki tanúsítja a küldő azonosító adatainak és a kulcsoknak az összetartozását, a kulcsok érvényességét, vagyis a hitelességet. Itt szükséges megjegyezni, hogy az aláírás hitelesítése nem érvényességi kellék, hanem csak az okirat bizonyíthatóságát erősíti.⁴¹

Az elektronikus aláíráshoz két kulcs tartozik, a magán- és nyilvános kulcs. A kulcsok egy-egy digitális jelsorozatok, melyek révén a szakemberek a most létező legbiztonságosabb technológiát dolgozták ki, ez a PKI (Public Key Infrastructure), nyilvános kulcsú eljárás. Emellett azonban számos modern technika létezik, köztük a biometrikus azonosítási eljárások. Ezek adott személy megváltoztatatlan egyedi jellemzőin alapulnak (szemretina, hang), s akár a PKI-technológiával is kombinálhatók, növelve a biztonságot. A szakirodalom mindezeket figyelembe véve megkülönbözteti az elektronikus és digitális aláírást. Az előbbi minden ismert eljárásan alapul, míg a digitális csakis a PKI technológiával létrejövő aláírást jelöli.

A digitális aláírás egy aszimmetrikus rendszert alkot: minden felhasználónak rendelkeznie kell egy magán- és egy nyilvános kulccsal. A magánkulccsal hozzák létre lényegében az elektronikus aláírást, mely titkos, a titokban tartás kötelezettsége a tulajdonost terheli. A nyilvános kulcsot minél szélesebb körben ismerté kell tenni. Így értelemszerűen ahhoz bárki hozzáférhet. Ebből következően „az elektronikus aláírás nem más, mint [...] a magánkulcsnak és nyilvános kulcsnak a címzett által történő egymáshoz rendelése, és ezáltal

tal egy kulcspár létrehozása a hitelesítés-szolgáltató közreműködésével.”⁴² A digitális magánkulcs-jelsorozatot a küldő nyilvános kulcsával lehet dekódolni, visszafejteni (hitelesítés).

Mód van azonban a hitelesítésen túl a titkosításra. Ilyenkor az aláírás után a fogadó nyilvános kulcsát rendeljük a dokumentum mellé, így csakis ő fejtheti meg a küldött információt. Ugyanakkor a nyilvános kulcs ismerete nem segíthet a titkos kulcs megfejtéséhez, vagyis a küldő sem tudja „kinyitni” a dokumentumot a titkosítást követően.

Az aláírás létrehozatalának folyamatában a hitelesítés-szolgáltató azonosítja az igénylő személyt, majd a saját elektronikus aláírással ellátott tanúsítvánnyal hitelesíti az igénylő aláírását. A szolgáltató helyezi el az időbélyegzőt is, ezzel igazolja, hogy a dokumentum ebben az időben változatlan formában létezett. Ez is egy elektronikus aláírásnak minősül, alkalmazására a dokumentum kezelésekor kerül sor. A nagyobb biztonság miatt egyes jogszabályok az elektronikus aláírás és időbélyegző együttes használatát követelik meg. [Pl.: Pp., Ctv.]

4. Az elektronikus okirat bizonyításban betöltött szerepe

Ahogy az alapelvek esetén említést nyert, az egyenlő joghatály elvével az irányelv és az Eat. is biztosítani kívánja az elektronikus aláírással ellátott elektronikus okiratok bizonyítékként felhasználását. Vagyis egyfajta követelményként fogalmazódik meg, hogy az elektronikus aláírástól ne tagadják meg a jogi érvényességet.⁴³ Az Eat. 4.§ (2) bekezdése kimondja: amennyiben a jog írásbeli formát kíván meg, akkor ennek megfelel az elektronikus forma is, azzal a megkötéssel, hogy az legalább fokozott biztonságú legyen. Ezt támasztja alá a Polgári Törvénykönyv hatályba lépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. számú törvényerejű rendelet (továbbiakban: Ptké) 38.§ (2) bekezdése is: írásbeli alakban létrejött szerződésnek ismeri el a fokozott biztonságú aláírással ellátott megállapodásokat.

Az okirathoz kapcsolt aláírás révén a hagyományos okirathoz hasonlóan szintén három csoportot különíthetünk el:

- okiratok, amelyek egyszerű aláírással vannak ellátva (pl.: szkennelt saját kezű aláírás) – ezek a Pp. szerinti 199.§-nak

megfelelő egyszerű okiratnak minősülnek, tehát bizonyító erejük szabad mérlegelés tárgya;

- a minősített elektronikus aláírással ellátott okirat, amit a kiállító írt alá, vagy ügyvéd, jogtanácsos készített, és ezen ellenjegyzésük bizonyítja, hogy a kiállító minősített aláírással ellátott okirat tartalma az általa készítettellel megegyezik [Pp. 196.§ (1) bekezdés e) pont] – ezek teljes bizonyító erejű magánokiratnak számítanak;
- a közokiratnak megfelelő elektronikus okiratok, melyeket bíróság, közjegyző, vagy más hatóság ügykörén belül állított ki megszabott alakban [Pp. 195.§ (1) bekezdés].

Az utolsó kitétel teljesen megegyezik az „eredeti” papíralapú közokirat fogalmával, különbség nyilván csak az adategyüttes bázisa, az elektronikus forma. Megjegyzendő, hogy a Pp. 195.§-ra vonatkozó ezen szabályozás az Eat. miatti törvénymódosítás tervezetében szerepelt, azonban akkor ténylegesen nem adaptálták a Pp.-be. A kiigazítás azóta megtörtént a 2003-as módosítás révén. A magyar szabályozás diszkordanciája egyébként nem volt egyedüli. A német eljárásjogban is sokáig vitatott volt magának az elektronikus dokumentumnak a fogalma is. A problémás kérdést végül a jogalkotó döntötte el szintén egy reform révén.⁴⁴

Az Eat. 4.§ (2) bekezdése egy vélelmet állít fel, mely a bizonyító erő szempontjából igen lényeges. A minősített elektronikus aláírás hozzácsatolásával az okirat azt bizonyítja, hogy az aláírás óta annak tartalma nem változott, kvázi hamisítatlan. Ez a vélelem azonban már nem vonatkozik a kinyomtatott változatra, az szabad mérlegelés tárgya. Tehát ugyanaz az okirat két formátumban nem ugyanazzal a bizonyító erővel rendelkezik. Ennek fordítottja viszont már igaz: ha a papíralapú okiratot megfelelő elektronikus formába „öntik”, ehhez is fűződnek a papír-dokumentum joghatásai, így bizonyító ereje is. A végső következtetés az tehát, hogy az elektronikus adat-tartalom hagyományos papírformátumban is megjeleníthető (kinyomtatható), de ehhez az ugyanolyan joghatások nem kapcsolhatók hozzá, hisz a leglényegesebb elem, a kiállító és tanúsító „saját kezű aláírása” hiányzik.

4.1. Elektronikus közokiratok

A közokiratok „kiszélesítése” 2003-2004 között történt meg, amikor is a Pp. 195.§ (1) bekezdése alapján a papíralapú és elektronikus formátumú közokiratok jogegyenlősége megteremtődött. Ennek megfelelően az elektronikus okirat is közokiratnak minősül, természetesen amennyiben a többi kritériumnak is megfelel. A módosítással a 195.§ egy új bekezdéssel bővült, melyek a közokiratokról készült másolatok bizonyító erejét szabályozzák. Ennek szükségességét többen is felismerték: „A forgalom biztonsága régóta megköveteli azt, hogy a közokiratokról készített másolatok bizonyító ereje pontosan szabályozott legyen.”⁴⁵ Az erre vonatkozó rendelkezéseket a 195.§ (2)-(4) olvashatjuk eljárási kódexünkben.

A (2) bekezdés először a papíralapú okiratok másolatait veszi számba fénykép-, film-, hangfelvétel útján. Ezeknek természetesen a közokirattal azonos bizonyító ereje van. A (3) bekezdés már az elektronikus okiratokat is figyelembe veszi, és a kétfajta formátumú okiratról készült elektronikus okirat bizonyító erejének feltételeit szabályozza. Ez lényegében elektronikus másolat. A feltételek pedig az általános követelményeken túl a minősített elektronikus aláírás és időbélyegző. A harmadik variáns a magánokiratról közokirati formában készült okirat, ez azonban csak a két okirat megegyező tartalmát bizonyítja. Vagyis a közokirat kiállítására jogosult akár papírokiratról, akár elektronikus magánokiratról készít papír-, vagy elektronikus másolatot alakilag közokirat ugyan, de bizonyító erő szempontjából nem emelkedik a közokirat „szintjére”.

A papíralapú okiratokról elektronikus úton történő másolatkészítés szabályait és eljárási menetét a 13/2005. (X. 27.) IHM rendelet szól. A másolatkészítő biztosítja a papírdokumentum és az elektronikus másolat tartalmi megfelelését. A másolatkészítéskor az elektronikus aláírás funkciója kettős: a változás kimutathatóságát és az elkészítőhöz kötését hivatott biztosítani.⁴⁶ A rendelet 4.§ (2) bekezdése előírja, hogy először az elektronikus másolatot kell elkészíteni, ezt követően állapítható meg a tartalmi megfelelés. Mindezt hitelesítési záradékkal kell ellátni, és a legutolsó momentum a nélkülözhetetlen elektronikus aláírás.

A Pp. 195.§ (7) bekezdése (külföldi közokiratok hitelesítése) a rendszertani és logikai értelmezés révén az elektronikus közokiratokra is vonatkozik. A felülhitelesítésre az okiratnak külföldön történő kiállításakor kerül sor. A külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli hitelesítésének mellőzéséről szóló 1961-es Hágai Egyezmény ugyanakkor csak a papíralapú eljárást teszi kizárólagossá. Ebből következik, hogy a külföldi tanúsítvány is csak papíralapú lehet, akkor is, ha a származási ország az elektronikus formát is megengedi.⁴⁷ Ebből is látszik, hogy ezen a téren a szabályok jelentős átgondolására lenne szükség, és ez első sorban a nemzetközi téren feltételez kezdeményezést, amely magával hozhatná a magyar felülhitelesítési kérdések újratárgyalását.

4.2. Elektronikus magánokiratok

Az Eat. és az uniós irányelvek révén a magánokiratok esetében is végbement a változás, és a Pp. 196.§ (1) bekezdése két új elemmel bővült: az e) pont második fordulatával és az f) ponttal. A hivatkozott jogszabályhelyek együtt értelmezhetők. Az e) pont második fordulata az ügyvédi elektronikus okiratokról szól. Ezen okiratot ugyan a kiállító már ellátta minősített elektronikus aláírással, de az ügyvéd által elhelyezett elektronikus aláírással bizonyítható, hogy a két okirat tartalma megegyezik. Kengyel Miklós fejti ki, hogy ez a kettős minősített aláírás azért szükséges, mert az ügyvéd csak minősített aláírás révén tudja beazonosítani a feladót, és ezt követően az ügyvédnek is minősített aláírást kell alkalmazni a megfelelő hitelesség és bizonyító erő céljából.⁴⁸ Egyébként a fél által elhelyezett minősített elektronikus aláírással is már teljes bizonyító erejűvé válik az okirat, amit az f) pont tartalmaz. Az elektronikus magánokirat tehát akkor válik teljes bizonyító erejűvé, ha azt legalább minősített elektronikus aláírással látják el.

Itt vetődik fel a kérdés, hogy akkor a fokozott biztonságú elektronikus aláírással ellátott elektronikus okiratok rendelkeznek-e bizonyító erővel, és ha igen, akkor milyennel? Amint azt már említettem, a Ptké. az ilyen aláírással létrejött dokumentumot is szerződésnek tekinti, azonban a Pp. a magánokiratok sorában nem „szerepelteti”. Ebből következően teljes bizonyító erővel nem rendelkezik a fokozott biztonságú elektronikus okirat, de bizonyító erő ehhez is

fűződik, amit a bíróság szabad mérlegelés tárgyává tehet az egyszerű okiratok analógiája útján. Ennek alapján az ilyen okirat a Ptké. rendelkezése ellenére mondhatni a felek közti jogviszony létrejöttének bizonyításán túl „semmire sem jó”, a bíróság azt el is verheti más (erősebb) bizonyíték(ok) mellett. Ezzel kapcsolatban lényeges a Pp. 197.§ (4) bekezdése. A fokozott biztonságú aláírással ellátott elektronikus okirattal kapcsolatban kétség merülhet fel az aláíró azonossága és az okirat hamisíthatatlansága tekintetében. A minősített elektronikus okirat ezeket a kétségeket oszlathatja el, de ekkor is csak vélelmezni lehet, hogy a szöveg tartalma az aláírás óta nem változott. A két problémás kérdésben a bíróság az aláíráshoz tartozó tanúsítvány kibocsátójához fordulhat, illetve az időbélyegző szolgáltatót keresheti meg. A bíróság aktív szerepe a törvényszövegen nyugszik, egyébként minden esetben az okiratot vitató félnek kell bizonyítani, hogy az nem valódi.

Végül a másolatok bizonyító erejére térek ki. A törvény a gazdálkodó szervezet által kiállított, őrzött okirat másolatát szabályozza – a Pp. 196. § (2) bekezdés első mondata szerint az okiratról készült felvétel esetén. A másolatot a megfelelő szabályok alapján kell kiállítani, ezt a belső szervezeti szabályok szerint lehet bizonyítani. A másolat bizonyító ereje az eredeti okiratéval fog megegyezni, tehát arra alkalmas, hogy a tartalom egyezőségét bizonyítsa. A modern technika a magánokiratok másolataival is megjelenik a törvénybeli rendelkezésekben. A 196.§ (2) bekezdés második mondata tartalmazza a gazdálkodó szervezet által kiállított vagy őrzött okiratról készült elektronikus másolatra vonatkozóan a bizonyító erőt. Ahogy a fénykép-, film-, hangfelvétellel készített másolatnál, úgy itt is az elektronikus másolat csak a tartalom egyezőségét bizonyítja. Azonban két feltétel szükséges ehhez: a már említett minősített elektronikus aláírás és időbélyegző együttes megléte.

5. Az elektronikus bizonyítással kapcsolatos további kérdések

Az elektronikus okirati bizonyítás, mint láthatjuk az aláírás által erősen behatárolt. Ez érthető, hiszen a biztonság igen fontos, amely még nagyobb jelentőségű, ha az irat tartalma a félnek (feleknek) rendkívül lényeges. Valószínű egy barátok között váltott e-mailt nem

fognak ellátni minősített elektronikus aláírással, az üzleti életben azonban kisebb jelentősége van az e-maileknek, a nagyobbnál nagyobb összegeket magába foglaló szerződéseket a felek nem feltétlenül távollevőként kötik meg. Akkor mi is a helyzet az e-mailekkel, az interneten tett különféle nyilatkozatokkal? Rendelkeznek-e bizonyító erővel? Ezek a kérdések egyre fontosabbak, hiszen ma az elektronikus kereskedelem ilyen rohamos fejlődésével a jogalanyok akaratukat sokkal inkább e-mailben vagy különböző web-formában teszik meg.⁴⁹

Mindenek előtt az egyszerű e-mailek esetében is a sérthetetlenséget és hitelességet kell garantálni. Az integritás annál is inkább fontos, mert az elektronikus levelek, elektronikus bázisban elmentett adatok megváltoztathatók, és nem csak a küldő által. Gondoljunk itt a világhálóra, melyen keresztül bárki az ismeretlenségbe burkolózva megtévesztheti a fogadót, módosíthat az adatagyűttesen.⁵⁰ A hitelesség esetében ugyanezen problémák említhetők meg. Hogy is beszélhetnénk „autentikus megjelenésről” az internetes platformokon, ha a résztvevő egy jelszó mögé rejtőzve akár téves adatokat is megadhat, elleplezve ezzel valódi személyazonosságát.⁵¹

Az e-mail biztonsági követelményeit tehát nem lehet pusztán semmitmondó jelszavakkal kialakítani. Rossnagel és Pfitzmann cikükben végeztek egy összehasonlítást az e-mail, a bankkártya illetve az „online-banking” közt. Az utóbbi két esetben nem elegendő csupán a PIN – kód tudomása a művelet elvégzéséhez. A bankkártyához a kód ismerete és a kártya egyidejű birtoklása szükséges, míg az „online-bankingnél” a PIN mellett van egy tranzakciós szám (TAN), amely minden ügyletnél különbözik. Ezek a biztonsági jellemzők hiányoznak az e-mail esetében, és a két szerző összehasonlításában az e-mail „egy ceruzával nyomtatott betűkkel írt, de aláíratlan képeslap”-nak felel meg.⁵²

Mindezek mellett természetesen az e-mailnél is beszélhetünk aláírásról: lehet az egyszerűen a levél végén megjelenő begépelte név, vagy szkennelt saját aláírás. Ezek pedig az egyszerű elektronikus aláírás kritériumainak felelnek meg. Ebből következik, hogy bár az e-mailt hétköznapi értelemben nem tekintjük okiratnak, mégis a Pp. 199.§-ának megfelelően bírói mérlegeléssel figyelembe vehető a

bizonyításban. Vagyis a fokozott biztonságú, minősített elektronikus aláírás nem vezet bizonyítatlansághoz, de a bizonyító erő nagyon gyenge. Főként, ha az okirati privilégiumokra gondolunk! Mindazonáltal az e-mail figyelembe vételét a szabad bizonyítás elve is alátámasztja [Pp. 3.§ (5) bekezdés]

Az elektronikus bizonyítás számos nyitott lehetőséget rejt, melyeket a felek és a bíróság a jogalkotó által meghozott szabályozás révén ragadhatnak meg és alkalmazhatnak. A biztonságot azonban sosem hagyhatjuk figyelmen kívül. Az új jogeseteket nyomon követve várjuk a törvényi és kormányrendeleti szint mellett a bírói gyakorlat kialakulását.

VII. OKIRATOK AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A dolgozat ezen részében az okiratokat érintő uniós vonatkozásokat vázolom fel. Látni lehet majd, hogy az érintett egyezmények és közösségi jogforrások igen szűkszavúak egyes részterületeken, sőt az okiratokkal kapcsolatban a bizonyító erő szempontjából „hallgatnak”. Ebből kifolyólag a most rendelkezésre álló joganyag alapján az általános bevezetést követően csupán a határozatok – így köztük az okiratok – elismerésének és végrehajtásának a szabályait részletezem. Megjegyzendő azonban, hogy az okiratok témakört illetően csupán közokirati uniós szabályozásról beszélhetünk, ezen a téren is csak kevés lényegi rendelkezéssel. A következő fejezetekben tehát a legfontosabb források kerülnek ismertetésre kronológiai sorrendben, amely azonban „csonkának” is nevezhető, éppen a bizonyító erő szabályozásának hiányából fakadóan.

1. Jogharmonizációs törekvések

Az európai integráció a politikai és gazdasági mellett ma már jogi integrációt is jelent. Első alapköve az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés, amely már létrejövetelekor (1958.) megalapozta egy általános jogharmonizáció követelményét. (100. cikk, Amszterdami Szerződés módosítása után 94. cikk.) Ezt követően „Brüsszeli Egyezmény”⁵³ (1968.) direkt joghatósági szabályaival az európai országok megvetették egy európai polgári eljárásjog alapját.”⁵⁴

A konkrétabb szabályok az 1988-as Lugánói Egyezményben⁵⁵ is megjelentek, mely a Brüsszeli Egyezményből kiszorított. Európai Szabadkereskedelmi Társulás és az Európai Közösségek tagállamai közt rendezi a joghatósági és végrehajtási szabályokat.

1993-ban jött létre az Európai Unió a Maastrichti Szerződéssel. Rendezték a jogforrási rendszert, és ennek folyamánként fogalmazták meg az „európai igazságszolgáltatási térség”-et, mely már mindenképp túlmutat a Római Szerződés általános jogharmonizációs kötelezettségén. Nagy szerepe van az igazságügyi együttműködésnek, mindenek előtt a határozatok – így az okiratok – elismerésének és végrehajtásának. Az Európai Igazságügyi Térség meghatározására a Tamperei Programban került sor 1999-ben, melynek megvalósítására a részletesebb „bécsi cselekvési terv” szolgált. Több cél között megfogalmazták az egymás közti kommunikáció fontosságát, a bizonyítás terén történő együttműködést, a határozatok végrehajtásának előmozdítását.⁵⁶

A legújabb eredmények a bizonyítás terén pedig az Európai Unió Tanácsa által elfogadott normákban „érhetők tetten”:

1. 44/2001. tanácsi rendelet a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben (továbbiakban Brüsszel I.);
2. 1347/2000. tanácsi rendelet a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról házassági ügyekben és mindkét házastársnak a gyermekek szülői felügyeletével kapcsolatos ügyekben- felváltotta a 2201/2003. tanácsi rendelet (továbbiakban Brüsszel II.);
3. 1346/2000. tanácsi rendelet a fizetéseképtelenségi eljárásról;
4. 1348/2000. tanácsi rendelet a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről polgári és kereskedelmi ügyekben;
5. 1206/2001. tanácsi rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyítás felvétel terén történő együttműködésről;
6. 470/2001. EK határozat a polgári és kereskedelmi ügyekben eljáró Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról;
7. 8/2002. tanácsi irányelv az igazságszolgáltatáshoz történő hozzájárítás megkönnyítéséről a határon átnyúló jogvitákban.⁵⁷

A felsorolt normákat áttekintve világossá válik, hogy az Unió szervei konkrétan az okiratokra vonatkozóan még nem rendelkeztek. Ennek ellenére megítélésem szerint egyes jogforrások beépíthetők a dolgozat témájába. Így a Brüsszeli és Lugánói Egyezmények szűk körű ismertetése után a két legfontosabb rendelet (Brüsszel I. és Brüsszel II.) kerül bemutatásra, melyekhez az Európai Bíróság által kidolgozott közokirat-fogalommal kapcsolatban egy ítélet is a rendelkezésre áll.

2. A Brüsszeli és Lugánói Egyezmények

Az 1968-as és 1988-as egyezmények európai dokumentumok, melyek több jelentős területen hoztak újítást és viszonylag egységes szabályozást. Mivel a két egyezmény hasonló tartalommal bír (a Lugánói Egyezményt Párhuzamos Egyezménynek is szokták nevezni⁵⁸), a továbbiakban nem választom őket külön.

A megállapodások a tartalom mellett hasonló szerkezettel is rendelkeznek: a preambulum után az alkalmazási terület, joghatósági szabályok következnek, majd a külföldi döntések elismerése és végrehajtása. A két utolsó momentumot kiemelve döntés: a szerződő államok bármelyik határozata, ami ítélet, végzés, végrehajtási utasítás is lehet.⁵⁹ Az elismerés külön eljárásban történik, és megtagadható. Kengyel Miklós szerint itt a nemzeti szuverenitásnak tett egyfajta engedményről van szó.⁶⁰

A döntés végrehajtásánál a végrehajtási záradék kibocsátására kell gondolnunk, amit a végrehajtás helye szerinti bíróság végez el.

Az egyezmények külön fejezetben tárgyalják a közokiratokra irányadó szabályokat – tehát a közokiratok nem tartoznak az elismerhető döntések körébe, de az utalások alapján a határozatok végrehajtási rendelkezéseit alkalmazni lehet rájuk is.⁶¹

Magyarország vonatkozásában a Lugánói Egyezményben való részvétel vált reális lehetőséggé, (Finnország és Ausztria kezdeményezésére)⁶², mivel az egyezménynek bármely állam részesévé válhatott volna. A Magyar Köztársaság a 2392/1997. (XII. 3.) Korm. határozattal jelentette be csatlakozási szándékát.⁶³ A csatlakozás révén Magyarország közvetve a Brüsszeli Egyezmény részesévé is válhatott volna, de a folyamat elakadt. A 2004. május elsejei uniós csatlakozásunkkal azonban már államunkra is

vonatkoznak a Brüsszel I. és II. rendeletek, melyek a Brüsszeli Egyezményt felváltó kötelező normák.

3. Közokirati fogalom a közösségi jogban

Az elsődleges jogforrások alapján a közösségi jog értelmezése egyedül az Európai Bíróság (jelen fejezetben a továbbiakban Bíróság) hatásköre az egységesség biztosítása érdekében. Az okiratokkal kapcsolatban eddig két ítélet született, „amelyből az egyik⁶⁴ a fenti rendelet (Brüsszel I. – a szerző) hatályba lépésével megváltozott jogi helyzet miatt elvesztette aktualitását.⁶⁵

A másik 1999. június 17-én kelt ítélet az UNIBANK A/S c. Flemming G. CHRISTENSEN ügy, amely előzetes döntéshozatali eljárást a német Bundesgerichtshof (Legfelsőbb Bíróság) kezdeményezte.⁶⁶

A probléma a Brüsszeli Egyezmény 50. cikkével kapcsolatban merült fel. A szabályhely szerint a közokirat, amely egy szerződéses államban elismert és végrehajtható, egy másik szerződő állam kérelmére végrehajthatónak nyilvánítható.

A kiinduló tényállás a következő: az adós dán nemzetiségű, aki három kötelezvényt írt alá a hitelező bank felé. A kötelezvények géppel írottak, és azokat a bank egyik munkatársa is aláírta, mint tanú. A kötelezvényekre rávezették, hogy az egyik dán törvény (Retsplejelov) szerint közvetlenül végrehajthatók. Az idők során a kötelezett Németországba költözött, így különböző eljárási utakon a német szövetségi legfelsőbb bíróság elé került az ügy, mely a következő kérdéseket intézte a Bíróság elé:

- közokiratnak minősülnek-e a Brüsszeli Egyezmény 50. cikke értelmében a hatósági személy által alá nem írt kötelezvények, ha abban kifejezetten le van fektetve, hogy az közvetlenül végrehajtható;
- megalapozatlan lesz-e az a döntés illetve közokirat elismerésére és végrehajtására előterjesztett kérelem, ha az eljárás során a kötelezett elköltözött abból az államból, ahol az eljárást megindították?

A hitelező természetesen az első kérdésre az igen választ helyezte a megfelelő kielégítés érdekében. A Bíróság kifejtette, hogy a

közzokiratok elismerése és végrehajtása a 25. cikk értelmében a bírói döntésekkel azonos. Ezzel a megállapítással pedig a Brüsszeli Egyezmény azon céljait „domborította ki”, hogy megvalósuljon az ítéletek szabad áramlása egy egyszerű és gyors eljárás keretében. Ennek értelmében méltán sorolhatjuk az áruk, személyek, szolgáltatások és tőke szabad áramlása mellé ötödik alapszabadságként az ítéletek (döntések) akadálymentes áramlását.⁶⁷

A bíróság álláspontja, hogy az 50. cikk szerinti okiratok bizonyító ereje vitathatatlan kell legyen, azért, hogy abban a bíróságok a végrehajtási eljárás során megfelelően bízzanak. A magánokiratok ilyen szintű erővel nem rendelkeznek, így csakis a közzokiratok minősülnek ilyennek, melyek kiállításában egy hatóság is közreműködött. Ezt a nézetet erősíti a Lugánói Egyezményhez fűzött Jenard-Möller jelentés is, melyet a bíróság az ítélet meghozatalában felhasznált. A jelentés három kritériumot határoz meg, ahhoz, hogy egy iratot közzokiratnak tekintsünk. Az okiratba foglalást egy hatóságnak kell végezni; az okiratba foglalási tevékenységnek az okirat tartalmára kell vonatkoznia; abban az országban, ahol kiállították, végrehajthatónak kell lennie.

A bíróság így levonta a következtetést, hogy a hatóság közreműködése elengedhetetlen feltétel. Válaszában kifejtette, hogy a konkrét ügyben a kötelezvények nem minősülnek közzokiratnak: esetükben az 50. cikk nem alkalmazható. Véleménye szerint ezért a második kérdés megválaszolása felesleges.

A három kritérium kapcsán meg kell jegyezni, hogy a kiállító hatalommal bíró személy kell, hogy legyen, csakis a közhatalom hordozói által kibocsátott okirat lesz „európai értelemben” közzokirat. A második kritériumnál nem elegendő az, hogy az okiratba foglalási tevékenység például csak az aláírásra irányul. A harmadik követelmény pedig a származási ország szerinti végrehajthatóságot jelenti. Ez kétség kívül egy határon átnyúló elemet feltételez, mely adódhat a „külföldön fekvés és/vagy a külföldi határozat általi kiállítás körülményeiből.”⁶⁸

Az ítélet számából és keltéből látható, hogy az még a Brüsszel I. rendelet előtt született, de lényegét tekintve a feltételek rendszere és a közzokiratként minősülés kérdése 2001 óta sem változtak.

4. A Brüsszel I. és II rendeletek

4.1. Az Amszterdami Szerződés kapcsán felvetődött a Brüsszeli Egyezmény átgondolása. A felülvizsgálat annál is inkább fontosabbá vált, hiszen a polgári ügyekben történő együttműködés átkerült a harmadik pillérből az elsőbe. A folyamat végeredményeként a Brüsszeli Egyezmény közösségi joggá vált, és az új norma „a Brüsszeli Egyezménnyel való szoros kapcsolatra tekintettel a Brüsszel I. rendelet elnevezést kapta.”⁶⁹ A rendelet felépítése az egyezményt követi, az alkalmazási területe (kizárólag polgári és kereskedelmi ügyek) miatt a határozatok elismerése és végrehajtása is csak ezen a téren lehetséges.

4.1.1. Az elismerés lényegében a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat fejezi ki a rendelet 33. cikke szerint. A határozat fogalma szintén a Brüsszeli Egyezményt követi. Fogalmát tekintve az elismerés azt a következményt foglalja magába, hogy a határozat bármely tagállamban az adott állam joga szerinti joghatásokkal rendelkezik. Lényeges szabály, hogy az elismerés automatikus, azaz az ipso iure elismerés mindenféle külön eljárás nélkül fennáll, nincs szükség semmilyen további bírói döntésre. Emellett viszont lehetőség van eljárás lefolytatására, amennyiben a döntések tartalmuk miatt nem végrehajthatók.

Az elismerés megtagadható a 34. cikk értelmében, az ott felsorolt okok alapján. (Közismert ok például, hogy az elismerés az adott állam közrendjébe ütközik.)

A 36. cikkben megfogalmazott bizalmi rendkívül nagy előrelépés, hiszen az elismerésre kerülő döntés semmilyen körülmények között nem vizsgálható felül, vagyis a tartalmi kontroll tilos.

4.1.2. A végrehajtás rendelkezéseit a 38-52. cikkek tartalmazzák. A közokirat a rendelet tárgyi hatálya alá tartozik.

Fontos elhatárolást kell tennünk a végrehajtás és a végrehajthatóvá nyilvánítás közt. A végrehajtási eljárás egy jogcímet keletkeztet, melynek következtében lehetőség nyílik egy másik tagállamban történő végrehajtásra. Kengyel Miklós ezért kifogásolja mind az egyezmény és mind a rendelet esetében a félrevezető címadást.⁷⁰

Ebből az is látható, hogy az elismerésnek nem folyománya a végrehajtás, de a végrehajtási eljárás sem.⁷¹ Tehát a végrehajtás nem automatikus, ellenben az elismeréssel.

A végrehajtási eljárásnak feltételei is vannak: a jogosult kérelmére lehet elindítani, és a külföldi határozatnak ott, ahol meghozták, végrehajthatónak kell lenni. A végrehajthatóvá nyilvánítás végrehajtási záradék kiállítását jelenti. Általános feltételként fogalmazódik meg a bizonyítékok csatolása is. (53. és 54. cikk) Természetesen a közokiratnak valamely tagállamból származónak kell lennie. Az okirat esetében is szükséges magának az okiratnak az előterjesztése, vagy ennek kiadmánya – így szolgál teljes bizonyítékul a tartalom és valóság tekintetében.

4.2. Az eredeti 1347/2000. Brüsszel I. rendeletet 2005. március elsején a 2201/2005. tanácsi rendelet váltotta fel. A közokiratokat érintő szabályozások szinte változatlanul maradtak a házassági ügyeket és szülői felügyeleti jogot érintő határozatok elismerése és végrehajtása tekintetében. Ez a rendelet már bevonja az elismerési körbe a közokiratokat, így mindenképpen előrelépést mutat a Brüsszeli Egyezményhez és Brüsszel I. rendelethez képest. A közokiratok mellett a felek – nem közokiratba foglalt – más jellegű megállapodásai is végrehajtható körbe tartoznak a módosítás hatályba lépésével.⁷² A gyermekekkel való kapcsolattartásra és gyermekátadásra vonatkozóan speciális végrehajtási rendelkezéseket is tartalmaz, melyek az általános szabályozások mellett alternatívaként vehetők igénybe. Az általános végrehajtási szabályok pedig a Brüsszel I. rendelet kapcsán már kifejtésre kerültek.

5. Határokon átlépő bizonyítás-felvétel

A címben megjelölt területet az 1206/2001/EK tanácsi rendelet foglalja össze. A rendelet lényegében a bizonyítás külföldön történő felvételéről polgári és kereskedelmi ügyekben szóló 1954-es és 1970-es Hágai Egyezmények helyébe lépett, s ily módon jogsegélyt felváltó rendelkezésekről van szó. A cél egyértelműen az eljárások gyorsítása, hiszen a bizonyítási eszközök nem belföldön találhatók. Ebben a relációban akár a bizonyítékok importjáról is beszélhetünk.⁷³ A közösségi szabályozás elengedhetetlen, amely

gördülékenyebb utat teremt az Európai Igazságügyi Térseg kialakításához.

A lehetséges bizonyítékokat a 4. cikk nevesíti: okiratok, írásbeli tanúvallomás, sőt, az eskü is ennek minősül, ami a magyar eljárásjogi kódex szerint nem tekinthető bizonyítéknak.

Az okiratok esetében bizonyítás-felvétel szempontjából akkor beszélhetünk külföldi vonatkozásról, ha maga az okirat külföldön fekszik, vagy ha az okiratot külföldön állították ki. A második esetben azonban lehetőség van arra, hogy a fél az okiratot más tagállami bíróság előtt felhasználja, vagyis ekkor az nem külföldön fekvő. A Pp. 194.§ (1) bekezdése ide kapcsolható, amely a helyszíni szemle megtartásának szabályait tartalmazza arra az esetre, ha az okiratot nem lehet bíróság elé vinni, vagy az aránytalanul nehéz, költséges lenne.

Külföldön lévő okirat esetén bizonyítás-felvételnek minősül:

- megkeresés és a külföldi bíróság folytatja le a bizonyítást;
- konzul által közvetlenül történő bizonyítás-felvétel;
- perbíróság által közvetlenül lefolytatott bizonyítás;
- a fél a külföldi bizonyítási eszközt belföldön használja fel.⁷⁴

A rendeletben mivel a kettes pont hiányzik, azt a hármas megoldás helyettesíti. A bizonyítás-felvétel tárgyi hatálya polgári és kereskedelmi ügyek, melyek bírói eljárás előtt folynak.

Ad 1. Ez a lehetőség a „klasszikus dualisztikus bizonyítás-felvétel”⁷⁵ – a perbíróság és a megkeresett bíróság elkülönül egymástól. Okiratok tekintetében meg kell nevezni a megvizsgálni kívánt okiratokat, amely során a körülhatárolás nem elegendő. Meg kell jelölni, hogy mi az, amit a bíróságnak meg kell vizsgálnia az okiratban. A megkeresett bíróság a *lex fori* (= saját jogán) alapján jár el. A bizonyítás-felvétel iránti kérelmet a bíróság elutasítja, ha az nem tartozik a rendelet hatálya alá, nem tartozik igazságszolgáltatási feladat körébe, a hiánypótlásnak nem tesznek eleget, előlegfizetési kötelezettséget elmulasztják. (14. cikk)

Ad 3. Célszerűségi szempontok alapján dönthet amellet a bíróság, hogy közvetlenül folytatja le a bizonyítást. Ez lényegében az állami szuverenitás részleges feladását is jelenti. A probléma, hogy

az okiratot birtokló személy önkéntes közreműködése szükséges hozzá, kényszerintézkedést a perbíróóság nem alkalmazhat.

6. Európai polgári eljárásjog vagy a nemzeti eljárásjogok harmonizálása?

Egy egységes európai polgári eljárásjog „vízióját” a Marcel Storme nevével fémjelzett munkacsoport próbálta megvalósítani. 1987-től dolgoztak a résztvevők a cél elérésén, egy Európai Eljárásjogi Törvénykönyv létrehozásán. A munka eredménye végül egy irányelv-tervezet lett, mely nem tudta magát „átverekedni” az Unió „védőbástyáin”. Mindamellettt természetesen értékes munkának számít, hiszen a polgári eljárásjog számos területét foglalta össze, a negyedik rész az „Okiratok feltárása” címet kapta.⁷⁶ A kudarc akként is értékelhető, hogy a nemzeti eljárásjogok harmonizációja megindult, de az még nem érte el az egységes európai eljárásjog szintjét. Véleményem szerint egyes területeken – ahogy azt a szép számú sokszor rendeleti jogalkotás mutatja – a harmonizáción túl egységes eljárásjogról is beszélhetünk, ugyanakkor az európai kódex még várat magára.

A közösségi érvényű szabályozás tehát csak részterületeken jött létre, erre és a nemzeti eljárásjogok sajátosságaira figyelemmel a jogegységesítés még távoli fikciónak is mondható, a harmonizáció viszont nem csak elképzelhető, de szükséges. Ezt követeli meg a jogbiztonság, jogvédelem, az egységes belső piac biztosítása, az anyagi jog harmonizációjának követése.⁷⁷ Magyarország egyébként hozzáigazította megfelelő jogszabályait a közösségi normákhoz – így a Nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendeletet, a végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény idevágó szakaszait.⁷⁸

A gondolatokat lezárva az egységes európai polgári eljárás megteremtésének sürgető igénye fogalmazható meg, a tagállami különbségek ugyanis a „forum shopping” elterjedéséhez vezettek. Ez érthető, hiszen ki akar ott perelni, ahol a költségek magasra rúgnak? A szabályozás egységesítésével az eltérések kiküszöbölhetők, ezáltal mindenhol kedvező feltételek mellett lehet „belevágni” akár egy hosszadalmas perbe is.

ÖSSZEGZÉS

A polgári peres eljárás egyik kiemelkedő fontosságú szakasza a bizonyítás. Szakdolgozatomban az okirati bizonyítást mutattam be, elsősorban a magyar szabályozást alapul véve. Az okirati fogalom meghatározása után összevettem más bizonyítékokkal való viszonyát az okiratnak. Következtetésként levonható az okirat Pp. 193.§ szakasza által is alátámasztott privilegizált helyzete, amely az okirati fajtákon belül is fennáll a köz- és teljes bizonyító erejű magánokirat és az egyszerű magánokirat bizonyító erejére tekintettel. Részletesen foglalkoztam a bizonyítási eljárással, annak egyes részeivel, ahol leginkább a külföldi okirati bizonyítás kíván meg modernbb rendelkezéseket.

Új dimenzióként helyeztem el a bizonyításban az elektronikus okiratokat. Nincs kétség a technikai újszerűségek dinamikus térhódítása felől – mindennapi életünkben elkerülhetetlenek. Csak két példát említenék. Új kezdeményezés kormányunk részéről a gazdasági perek esetében bevezetendő speciális szabályozás, mely ezen a téren az elektronikus eljárást irányozza elő, célként kitűzve a gyorsabb, hatékonyabb pervezetést, időmegtakarítást.⁷⁹ Ugyancsak a modern technika elterjedését mutatja, hogy jelenleg az Egyesült Államokban már csak elektronikus úton lehet vízumot kérvényezni.⁸⁰

Véleményem szerint a papíralapú okiratok „halálát” ennek ellenére sem mondhatjuk ki még. Megjósolni sem lehet még egyelőre, hogy mikor térhetünk át teljesen az elektronikus útra. Egyáltalán át kell-e térni, vagy át akarunk-e térni a modern technika vívmányaira?...

A dolgozat harmadik nagy törzsét képezi az Unió okirati szabályozásának ismertetése. Megállapítható, hogy a harmonizáción túl a tagállamoknak és az Unió szerveinek olyan szabályozást még nem sikerült kialakítaniuk, amely egy egységes európai eljárásjog létezését bizonyítaná. Leginkább a bizonyító erő tekintetében hiányolhatók a megfelelő rendelkezések. Az egységesítés rögs útján azonban elindultunk, és az eredményeket szemlélve a bizakodásra is meg van az okunk!

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Polgári Perrendtartás Magyarázata (szerk. Németh János)
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1999.

Jens Adolphsen: Zivilprozessrecht, Lehrbuch für
Zivilprozessrechts. Nomos Verlag, Baden- Baden, 2006.

Christian Berger: Beweisführung mit elektronischen
Dokumenten. Neue Juristische Wochenschrift 15/2005.

Farkas József: A műszaki fejlődés néhány hatása a polgári perbe-
li bizonyítási jogra. Jogtudományi Közlöny 1972/9.

Farkas József – Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK
– Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2005.

Harsági Viktória: Elektronikus okiratok, elektronikus aláírás.
Magyar Jog 2001/11.

Harsági Viktória: Okirati bizonyítás a modern polgári perben.
HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2005.

Kecskeméti Klára – Torma András: Gondolatok az elektronikus
aláírás mibenlétéről és szabályozásának egyes külföldi modelljeiről.
Jogtudományi Közlöny 2002/1.

Kengyel Miklós: Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfe-
jlődés. Jogtudományi Közlöny 1992/4.

Kengyel Miklós: A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati
kézikönyve. KJK – Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2006.

Kengyel Miklós: Magyarország a Lugánói Egyezmény kapujában.
Magyar Jog 1999/6.

Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris, Budapest
2005.

Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai polgári eljárásjog.
Osiris, Budapest 2006.

Alexander Pfitzmann – Andreas Rossnagel: Der Beweiswert von
E- mail. Neue Juristische Wochenschrift 17/2003.

Sárffy Andor: Magyar polgári perjog. Grill, Budapest 1946.

Sylvester Nóra – Verebics János: Az elektronikus aláírásra, elek-
tronikus kereskedelemre vonatkozó törvények magyarázata. HVG –
ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006.

Székely László: A titkos hangfelvételek perbeli felhasználhatóságáról. Jogtudományi Közlöny 1988/11.

Verebics János: Elektronikus gazdasági kapcsolatok és európai jogharmonizáció. Gazdaság és Jog 2002/7- 8.

Wopera Zsuzsa: Megjegyzések a polgári eljárásjogi harmonizáció szükségességéről és realitásáról. Európai Jog 2003/1.

Wopera Zsuzsa (szerk.): Polgári perjog. Általános rész. KJK – Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2003.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

A Magyar Köztársaság Alkotmánya – 1949. évi XX. törvény

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

1959. évi IV. törvény a polgári törvénykönyvről

1960. évi 11. számú törvényerejű rendelet a Polgári törvénykönyv hatályba lépéséről és végrehajtásáról

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2001. évi XXXV. törvény az elektronikus aláírásról

2004. évi LV. törvény az elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvény módosításáról

2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról

2006. évi V. törvény a cégnyilvántartásról, cégnyilvánosságról és a cégeljárásról

2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

13/2005. (X. 27.) IHM rendelet a papíralapú dokumentumokról elektronikus úton történő másolat-készítésének szabályairól

1961- es Hágai Egyezmény a külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli felülhitelesítéséről

Uncitral Modell Law on Electronic Commerce, 1996.

Uncitral Modell Law on Electronic Signatures, 2001.

1957. március 25- én kelt, az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés (hatályba lépett 1958. jan. 1.)

1992. február 7- én kelt, az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződés (hatályba lépett 1993. nov. 1.)

1997. október 2- án kelt Amszterdami Szerződés (hatályba lépett 1999. május 1.)

1999/93/EK irányelv az elektronikus aláírásról

2000/31/EK irányelv az elektronikus kereskedelemről

1968- as Brüsszeli Egyezmény a bírósági joghatóságról és a bírói határozatok végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben

1988- as Lugánói Egyezmény a bírósági joghatóságról és a bírói határozatok végrehajtásáról

44/2001. EK tanácsi rendelet a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben

2201/2003. EK tanácsi rendelet a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról házassági ügyekben és mindkét házastársnak a gyermekek szülői felügyeletével kapcsolatos ügyekben

1206/2001. EK tanácsi rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyítás-felvétel terén történő bírósági együttműködésről

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

www.irm.hu

www.dvc.hu

<http://curia.europa.int>

<http://www.iif.hu>

JOGSETEK JEGYZÉKE

BH 1982. 48.

BH 1984. 48.

BH 1992. 458.

BH 1993. 365.

BH 1997. 53.

BH 1997. 493.

BH 2000. 299.

BH 2000. 458.

BH 2005. 113.

BH 2006. 404.

C- 206/97.

JEGYZETEK

- 1 Jens Adolpshen: Zivilprozessrecht, Lehrbuch für Zivilprozessrechts. Nomos Verlag, Baden- Baden, 2006. §23.- Grundbegriffe des Beweisrechts, 17. (továbbiakban: Adolpshen)
- 2 A Polgári Perrendtartás Magyarázata, Első kötet (szerk. Németh János) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1999. 760. p. (továbbiakban Kommentár)
- 3 Kengyel Miklós: A teljes bizonyosságtól a valószínűség magas fokáig, avagy változatok a bizonyítás céljára a polgári perben. Magyar Jog. 200/11. 674. p.
- 4 Farkas József – Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben. Bp. KJK Kerszöv, 2005. 68. p. (továbbiakban Farkas- Kengyel)
- 5 Magyary Géza: Magyar polgári perjog. Franklin, Bp., 1924. 396. p. Idézi: Farkas – Kengyel: 51. p.
- 6 Kengyel Miklós: A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2006. 56. p. (továbbiakban Kengyel, 2006.)
- 7 Székely László: A titkos hangfelvételek perbeli felhasználhatóságáról. Jogtudományi Közlöny 1988/11. 603. p
- 8 Farkas József: A műszaki fejlődés néhány hatása a polgári perbeli bizonyítási jogra. Jogtudományi Közlöny 1972/9. 435. p.
- 9 Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris, Bp., 2005. 290. p.
- 10 Harsági Viktória: Okirati bizonyítás a modern polgári perben. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp. 2005. 45. p. (továbbiakban Harsági, 2005.)
- 11 Kommentár 760. p.
- 12 Kengyel 2006, 345. p.
- 13 Harsági 2005, 48- 54. p.
- 14 Harsági 2005, 54. p.
- 15 Kommentár 760. p.
- 16 Sárffy Andor: Magyar polgári perjog. Grill, Bp., 1946. 279. p.
- 17 Harsági, 2005. 60. p.
- 18 Kommentár 761. p.
- 19 Bemutatásuk a Kommentár szerint történik. Kommentár: 761. p.
- 20 Kommentár 773. p.
- 21 Kommentár 776. p.
- 22 Kengyel 2006, 356. p.
- 23 Kommentár: 779. p.
- 24 Kengyel 2006, 361. p.
- 25 Kommentár: 764. p.
- 26 Harsági 2005, 40. p.
- 27 Kommentár: 765. p.
- 28 Kommentár 1999, 768. p.
- 29 UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, 1996.
- 30 UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures, 2001.
- 31 Verebics János: Elektronikus gazdasági kapcsolatok és európai jogharmonizáció. Gazdaság és Jog, 2002/7-8. 12. p.

- 32 Sylvester Nóra- Verebics János: Az elektronikus aláírásra, elektronikus kereskedelemre vonatkozó törvények magyarázata. Hvg- orac, Bp. 2006. 22-23. pp. (továbbiakban Sylvester- Verebics)
- 33 Kecskeméti Klára – Torma András: Gondolatok az elektronikus aláírás mibenlétéről és szabályozásának egyes külföldi modelljeiről. Jogtudományi Közlöny, 2002. január, 47. p. (továbbiakban: Kecskeméti – Torma)
- 34 Kecskeméti – Torma, 39. p.
- 35 Harsági 2005, 171. p.
- 36 Adolphsen, §23. 18.; Christian Berger: Beweisführung mit elektronischen Dokumenten. Neue Juristische Wochenschrift, 25/2005. 1016. p. (továbbiakban Berger NJW)
- 37 Sylvester- Verebics, 265. p., Eat. 13.§ (1), (2)
- 38 Kenygel, 2006, 375. p.
- 39 Titkosítás és digitális aláírás az Interneten- <http://www.iif.hu/~pazstor/titk/alair-bev.html>
- 40 Sylvester – Verebics, 13. p.
- 41 Kecskeméti – Torma, 48. p.
- 42 Kecskeméti- Torma, 40. p.
- 43 Harsági Viktória: Elektronikus okiratok, elektronikus aláírás. Magyar jog, 2001/11. 649. p.
- 44 Berge, NJW 1017. p.
- 45 Farkas- Kengyel, 174. p.
- 46 Sylvester – Verebics, 340. p.
- 47 Sylvester- Verebics, 344. p.
- 48 Kengyel, 2006. 362- 363. pp.
- 49 Alexander Rossnagel- Andreas Pfitzmann: Der Beweiswert von E- mail. Neue Juristische Wochenschrift, 2003/17.1209. p. (továbbiakban: Rossnagel- Pfitzmann NJW)
- 50 Rossnagel- Pfitzmann NJW, 1210. p.
- 51 Rossnagel- Pfitzmann NJW, 1211. p.
- 52 Rossnagel- Pfitzmann NJW, 1212. p.
- 53 1968- as Brüsszeli Egyezmény a bírósági joghatóságról és a bírói határozatok végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben
- 54 Wopera Zsuzsa: Új tendenciák és területek a polgári eljárásjog uniós egységesítése terén. In Wopera Zsuzsa (szerk.): Polgári perjog- Általános rész. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Kft., Bp. 2003. 39. p. (továbbiakban Wopera, 2003.)
- 55 1988. szeptember 16- án kelt egyezmény a polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról
- 56 Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai polgári eljárásjog. Osiris, Bp., 2006. 36. p. (továbbiakban: Kengyel – Harsági)
- 57 Wopera, 2003. 41- 42. pp.
- 58 Kengyel Miklós: Magyarország a Lugánói Egyezmény kapujában. Magyar Jog, 1999/6. 330. p. (továbbiakban: Kengyel, 1999.)

- 59 Kengyel Miklós: Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfejlődés. Jogtudományi Közlöny, 1992/április, 167. p. (továbbiakban: Kengyel, 1992.)
- 60 Kengyel, 1992. 167. p.
- 61 Harsági, 2005. 108. p.
- 62 Harsági, 2005. 107. p.
- 63 Kengyel, 1999. 329. p.
- 64 Roger van de Linden c. Berufsgenossenschaft der Feinmechanik und Elektrotechnik – C-275/94.
- 65 Harsági, 2005. 116. p.
- 66 C- 206/97
<http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/gemdoc99/html/c26097/26097-u-d...>
- 67 Kengyel, 1999. 329. p.
- 68 Kengyel – Harsági, 477. p.
- 69 Kengyel – Harsági, 58. p.
- 70 Kengyel – Harsági, 429. p.
- 71 Harsági, 2005. 110. p.
- 72 Harsági, 2005. 114. p.
- 73 Adolphsen, §23. 31.
- 74 Harsági, 2005. 137. p.
- 75 Harsági, 2005. 140. p.
- 76 Harsági, 2005. 145. p.
- 77 Wopera Zsuzsa: Megjegyzések a polgári eljárásjogi harmonizáció szükségességéről és realitásáról. Európai Jog, 2003/1. 18. p.
- 78 Wopera, 2003. 43- 44. pp.
- 79 www.irm.hu
- 80 www.dvc.hu

A TÁVOLLEVŐK KÖZÖTT KÖTÖTT SZERZŐDÉSEK SPECIÁLIS MEGJELENÉSI FORMÁJA – A CSOMAG- KÜLDŐ KERESKEDELEM

BEVEZETÉS

A technika fejlődésével, a piacgazdaság átalakulásával olyan új igények keletkeztek, melyek új típusú szerződések létrejöttét eredményezték, ezek pedig a hagyományos kontraktusokhoz képest eltéréseket mutatnak.

A csomagküldő kereskedelem elterjedése elsősorban annak köszönhető, hogy a távolságok és a határok gyakorlatilag megszűntek létezni, és felgyorsult világunkban mindenki igyekszik a lehető leggyorsabban, legkényelmesebben, a legjobb minőségű és számára legmegfelelőbb termékeket megszerezni. Ehhez kiváló lehetőséget nyújt a csomagküldő kereskedelem, hiszen otthonunk kényelmében választhatunk a színes, egyre többféle katalógus kínálataiból, ráadásul a termékeket is otthonunkban kaphatjuk meg.

Hazánkban a kereskedelemnek ezen típusa a távközlő eszközök igénybevételével kötött szerződések első megjelenési formája volt, már az 1980-as évek végén megjelentek az első katalógusok, majd a teleshopok révén terjedt el igazán, mára pedig elektronikus eszközök útján is rendelhetünk a legkülönbözőbb termékek közül. Mára a csomagküldő kereskedelmi cégek számtalan típusa jött létre, melyek a virágküldéstől az ajándékok, könyvek, lakberendezési tárgyak és sporteszközökön át, foglalkoznak ruházati termékek, babaruhák és bútorok, multimédiás eszközök értékesítésével is, ráadásul nemcsak hazai, de külföldi, elsősorban az EU tagállamainak kereskedői és ajánlatai közül is bátran válogathatunk.

Választásom elsősorban azért esett a szerződések ezen új típusára, mert ugyan a csomagküldő kereskedelem meglehetősen elterjedté vált hazánkban is – mellyel számtalan probléma is felvetődik –, a jogirodalom nem foglalkozik részletesen ezekkel a szerződésekkel, önálló monográfia nem jelent meg ez idáig a témával kapcsolatban. Dolgozatomban részletesen kifejtem a csomagküldő kereskedelmi szerződésre vonatkozó jogszabályokat, a szerződés megkötésének teljes folyamatát és a felmerülő problémákat is, valamint a lehetséges megoldási javaslatokat, mellyel reményeim szerint átfogó képet adok a csomagküldő kereskedelemről.

ELSŐ RÉSZ

A CSOMAGKÜLDŐ KERESKEDELEM JOGSZABÁLYI KÖRNYEZETE

A szabályozás szükségessé válása

A polgári jog diszpozitivitásából eredően a felek olyan tartalommal hozhatnak létre szerződéseket, amilyennel akarnak, ennek pusztán néhány korlátját állítja fel a jogalkotó. A szerződési szabadság, a piacgazdaság kialakulása, és annak jelenségei olyan új szerződési típusokat hoztak létre, melyek a hagyományos, nevesített szerződésektől eltérnek: ezek az úgynevezett atipikus kontraktusok, melyek sajátos jellemzőik alapján önálló, *sui generis* szerződési kört jelentenek.¹

A piacgazdaság azonban nemcsak új szerződési típusokat, de új erőviszonyokat is teremtett a szerződő felek között, a gyengébb fél, vagyis a fogyasztó védelme pedig új, a szerződéses viszonyba is beavatkozó jogszabályi rendelkezések megalkotását tette szükségessé.² A fogyasztók védelmére elsősorban az Európai Unió dolgozott és dolgoz ki folyamatosan előírásokat, melyekkel Magyarország köteles összhangba hozni, azokhoz közelíteni jelenlegi, és jövőbeni jogszabályi rendelkezéseit.³ Ezek a rendelkezések elsősorban irányelvekként jelennek meg, melyek kógens szabályokat tartalmazó minimumkövetelményeket rögzítenek. Ennek indoka, hogy az Európai Unió polgárai a határok nélküli piacon fogyasztóként jelentős szerepet játszanak, ezért a tagállamokban egységes védelmükre van szükség, biztosítani kell számukra, hogy bármely tagállamban hozzájussanak a legbiztonságosabb árukhoz és szolgáltatásokhoz, valamint a legtisztességesebb tájékoztatáshoz.⁴

Ezen irányelvek jellemzője a már említettek mellett, hogy egyes szerződéstípusokat szabályoznak, mint például az ingatlanok időben megosztott használatára vonatkozó szerződéseket, a hálózati kereskedést, vagy éppen a távollevők közötti szerződéseket.⁵

A csomagküldő kereskedelemre vonatkozó jogszabályok

A csomagküldő kereskedelmet több jogszabály definiálja, körülbelül ugyanazon tartalommal az 1989. évi kereskedelmi minisztériumi rendelet óta a legújabb, 2005. évi törvényi szabályozásig,

nevezetesen, hogy az „az a kereskedelmi tevékenység, amelynek során a kereskedő kizárólag a termék ismertetőjét juttatja el bármely formában a vásárlóhoz, vagy reklámban hívja fel a figyelmet az árura, és az ismertető vagy reklám alapján kiválasztott és megrendelt árut szállítja (szállíttatja) a megjelölt címre”.⁶

Tekintettel arra, hogy a termék ismertetőjének elküldése, illetve a felek által tett szerződési nyilatkozatok megtétele távközlő eszközön keresztül történik, a csomagküldő kereskedelmi kontraktusokra a **távollevők közötti szerződésekre vonatkozó Kormányrendelet**⁷ is alkalmazható, amennyiben a vásárló fogyasztónak minősül. A Kormányrendelet a 7/97/EK irányelv⁸ átültetése a magyar jogba, annak minimumrendelkezéseit figyelembe veszi, és a fogyasztó védelmében néhol szigorúbb szabályozást is tartalmaz. Az irányelvvel ellentétben nem rendelkezik a hitelkártyával való fizetésből eredő visszaélésekről, a nem kért értékesítés részletes szabályairól és következményeiről (csak annyit tartalmaz, hogy ilyen termékért ellenérték nem követelhető), a bírósági, vagy közigazgatási jogorvoslatokról, és az alkalmazandó joggal kapcsolatos imperatív szabályokról.⁹ Ezeket a kérdéseket jórészt rendezik **más jogszabályok**, melyek részletezésére a későbbi fejezetekben térek ki. Ezek a szabályok kógenssek, vagy klauzikálisan kógenssek, mert azoktól csak a fogyasztó javára lehet eltérni¹⁰, a fogyasztó érvényesen nem is mondhat le a rendeletben meghatározott jogairól,¹¹ ám ha ilyen tartalmú nyilatkozatot tesz, azt nem lehet kiterjesztően értelmezni a Ptk. szerint,¹² így az nem értelmezhető akként, hogy a rendeletben foglalt jogaiból enged.

Ahol a fenti jogszabályok nem tartalmazznak előírást, ott a **Ptk. rendelkezéseit** kell alkalmazni háttérnormaként a szubszidiaritás elve alapján, melyet a távollevők közötti szerződéseket szabályozó rendelet kifejezetten tartalmaz is.¹³

A külföldi érdekképviseleti szervezetekhez hasonlóan¹⁴ 1993. decemberében Magyarországon is megalakult a **Magyar Áruküldők Egyesülete**, melynek akkor még csak néhány tagja volt, mára viszont a csomagküldő kereskedelmi forgalom 80%-át lebonyolító kereskedők tagjai (köztük például a Starkl Kert, Quelle, Schafer Shop) a szervezetnek. Az egyesület elkészítette „*Etikai Szabályzat – Szakmai Előírások*” elnevezéssel azon alapelveit, melyeknek

betartásával a tagjai elhatárolják magukat az „inkorrekt kínálati hordozókkal, valamint a vásárlókat megtévesztő 'eladásösztönző' nyereményakciókkal kereskedő és a vevők által utolérhetetlen csomagküldőktől”¹⁵, és amelyek kötelező erejűek a tagvállalatok számára. A Szabályzat tartalmaz előírásokat a kötelező tájékoztatás tartalmi elemeire, a szállítás feltételeire, az áru leírására, szavatossági kötelezettségekre, valamint a kötelező szerződéses feltételekre (katalógus érvényességi ideje, reklamáció, elállási jog, MÁE logó...) vonatkozóan is. Ezen előírások megszegése esetén az egyesület minden tagja az Egyesület Etikai Bizottsága előtt felel, mely figyelmeztetésben részesítheti a kereskedőt, ismétlődő megsértés esetén pedig az érintett tagvállalat közgyűlési határozattal ki is zárható az Egyesületből. A MÁE 1995 tavasza óta az Európai Áruküldők Egyesületének¹⁶ is tagja, mely „támogatást jelent az áruküldő és az ehhez szorosan kapcsolódó direkt marketing szakma, valamint a hozzá szükséges infrastruktúra megteremtésében és továbbfejlesztésében.”¹⁷

MÁSODIK RÉSZ

A CSOMAGKÜLDŐ KERESKEDELEM ÉS KAPCSOLATA MÁS SZERZŐDÉSEKKEL

A csomagküldő kereskedelem fogalma

A csomagküldő kereskedelem hazánkban a távközlő eszközök igénybevételevel kötött szerződések első megjelenési formája volt¹⁸, már az 1980-as évek végén megjelent a különböző katalógusok (például Otto, Starkl Kert), majd a teleshopok révén.¹⁹ A csomagküldő kereskedelem és annak keretében kötött szerződés a távollevők között kötött szerződés egy speciális formája, mivel a szerződési nyilatkozatokat a szerződés alanyai valamely távközlő eszköz útján teszik meg, és mint ilyen, atipikus, vagyis a Ptk-ban nem nevesített szerződés, azon belül is önállótlán, más szerződések által közvetített, járulékos jellegű kontraktus. A más szerződések általi közvetítettség azt jelenti, hogy az a kereskedő által üzletszerűen végzett tevékenységhez kötődik, a szerződés pedig ennek a tevékenységnek a terméke. A járulékos jelleg pedig azt tükrözi, hogy a Ptk-ban nevesített szerződéshez képest nem mutat lényegi eltérést.²⁰

A csomagküldő kereskedelmi szerződés elsősorban a szerződés megkötésének módjában tér el a nevesített szerződésektől, mivel a távközlő eszköz igénybevételevel történik,²¹ ebből adódóan speciális szállítási szerződésnek is tekinthető (más néven halasztott adásvételnek). Összességében tehát több és más a Ptk-ban nevesített valamennyi szerződésnél, ezért minősül atipikusnak.²² A csomagküldő kereskedelmi szerződés adásvételi része a vásárló által kiválasztott és a kereskedő által értékesített áru tulajdonjogának a vásárlóra történő átruházása, továbbá annak birtokba bocsátása, vagyis átadása.²³ Az átadás ebben az esetben az árunak a vásárló által megadott címre történő szállítását is jelenti, és nem a kötelezett, vagyis a kereskedő székhelyén kell teljesíteni a szerződést. Ezt saját eszközével, vagy fuvarozó közbejöttével is megteheti, ilyenkor pedig a szállítási szerződés jellemzői hangsúlyosabbak.²⁴

A csomagküldő kereskedelem atipikus szerződésként a hatályos Ptk-ban nem szerepel, de egyetértek Papp Teklával abban, hogy a készülő törvénykönyvbe beilleszthető lenne, mégpedig a speciális szerződéskötések közé, amennyiben annak rendelkezései rugalmasabbak lennének a jelenleginél,²⁵ tekintettel arra, hogy a csomagküldő kereskedelmi szerződésnek a szerződéskötés módja jelenti a tipikustól eltérő jellegzetességét.

Nevesített szerződésekhez való viszonya

Szállítási szerződés

A szállítási szerződésnek is **célja** a tulajdonjog átruházása és a dolog átadása, meghatározott időben, meghatározott helyre való eljuttatása, ahogyan a csomagküldő kereskedelmi szerződésnek is.

Ugyan a szállítási szerződést is köthetik a felek távközlő eszköz útján, de a **szerződési nyilatkozatok** megtételének ezen kívül más módja is van, míg ugyanez a csomagküldő kereskedelmi szerződésről nem mondható el, hiszen annak sajátossága, hogy kizárólag távközlő eszközt vesznek igénybe a felek nyilatkozataik megtételének közvetítő eszközeül.

A szállítási szerződés (megrendelő és szállító, szintén kétalanyú kötelelem) **alanyaival** szemben a jogszabály nem tartalmaz a jogképességen kívül egyéb követelményt, ezzel szemben a csomagküldő kereskedelmi szerződésben (vásárló és kereskedő, ugyancsak kétalanyú kötelelem) a kereskedővel szemben számos előírást támaszt a jog tevékenysége folytatásának feltételéül.²⁶

A **szerződések közvetlen tárgya** között nincs eltérés (tulajdonjog átruházása és meghatározott helyre való eljuttatása, átadása), ám a **közvetett tárgyak** közötti különbség, hogy a csomagküldő kereskedelemben egyes jogszabályi előírások tartalmazznak megszorításokat.²⁷

Egyik szerződést sem köti jogszabály **alakszerűséghez**, és az ellenszolgáltatás típusa között sincs eltérés.

Mindkét szerződés esetén főszabály szerint a Ptk. általános **kel-lékszavatossági** szabályai alkalmazandóak, szállítási szerződés esetén viszont a Ptk. kifejezetten kiemeli, hogy a felek meghatározhatják a dolog minőségét, illetve annak megvizsgálási

módját, kifogásolás rendjét akár szabványra, vagy más előírásra tekintettel is.²⁸ Erre csomagküldő kereskedelmi szerződés esetén szintén van lehetőség – az írásbeli tájékoztatónak a szavatosság feltételeit is tartalmaznia kell –, attól eltekintve, hogy a távollevők közötti szerződéseket szabályozó rendelet kógens rendelkezéseket tartalmaz a kifogásolás rendjén belül a fogyasztó elállási jogára és annak gyakorlására vonatkozóan.

A szerződés **megszűnési okai** közül a megrendelő, illetve vásárló elállási jognak gyakorlását kell kiemelni. Szállítási szerződés esetén a megrendelő bármikor elállhat a szerződéstől, azonban a szállító ebből eredő kárát minden esetben köteles megtéríteni, a bíróság pedig bizonyos esetekben a jövőre nézve is megszüntetheti a szerződést, mely esetben a megrendelő szintén köteles megtéríteni a szállító kárát.²⁹ Csomagküldő kereskedelmi szerződés esetén is van lehetősége a vásárlónak elállni a szerződéstől (néhány korlát kivételével), de ezen elállási jog nem jár minden esetben kártérítési kötelezettséggel, és a szerződés csak ex tunc hatállyal szüntethető meg, tekintettel az elállási jog fogyasztóvédelmi jellegére.³⁰

Fuvarozási szerződés

A fuvarozási szerződést érdemes összehasonlítani a csomagküldő kereskedelemmel, mivel mindkettőnek célja a dolog meghatározott címre való eljuttatása, de a csomagküldő kereskedelmi szerződésnek ezen kívül a fent említettek szerint a tulajdonjog átruházása is. A mindennapi nyelvhasználatban a csomagküldő kereskedelem, vagy szolgáltatás helyett gyakran használják a csomagküldő szolgálat elnevezést, mely utóbbi álláspontom szerint a fuvarozási szerződésnek és nem a csomagküldő kereskedelemnek felel meg.

A fuvarozási szerződés **háromalanyú** kontraktus (fuvarozó – fuvaroztató – címzett), alanyaival szemben a jogképességen kívül nem támaszt további követelményeket a jog.

A szerződés **közvetlen tárgya** a dolog eljuttatása, ami a csomagküldő kereskedelmi szerződésben is megtalálható, de a fuvarozási kontraktusnak a tulajdonjog átruházása nem tárgya. A **közvetett tárgyak** között különösebb eltérés nincsen, eltekintve a

csomagküldő kereskedelemre irányadó, néhány termékkörre vonatkozó szigorúbb előírásoktól.

Az adásvétel különös nemei

Az adásvétel különös nemei közül a mintavételt, illetve a részletvételt célszerű összevetni a csomagküldő kereskedelmi szerződéssel.

A minta szerinti vétel és a csomagküldő kereskedelmi szerződés elsősorban abban tér el egymástól, hogy utóbbinak a dolog átadásán túl annak a meghatározott címre történő eljuttatás is közvetlen tárgya. A másik eltérés, hogy mintavétel közvetett tárgya kizárólag a vevő által szolgáltatott mintának megfelelő dolog lehet³¹, csomagküldő kereskedelmi szerződés esetén pedig a szolgáltatatható dolgok köre ennél jóval szélesebb (bár ilyen jelegű dolog is lehet).

Részletvétel is előfordulhat csomagküldő kereskedelmi szerződéssel kombinálva, ha a felek abban állapodnak meg, hogy a vásárló nem a dolog átvételekor fizeti meg a teljes vételárat, hanem később, több részletben.³² Ilyen esetben mindkét félnek fennáll elállási joga, ha azt az eladó is kiköti (írásban).

Mezőgazdasági termékértékesítési szerződés

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés legjellemzőbb vonása tárgya: **közvetlen tárgya** a dolog tulajdonjogának átruházása, melyre csak egy meghatározott, későbbi időpontban kerülhet sor (a szerződés azon esete, melyben a tárgy maga a termelés, nem hasonlítható össze a csomagküldő kereskedelemmel). A csomagküldő kereskedelmi szerződésnek ezen túl – mint azt már többször említettem – **közvetlen tárgya** a dolog eljuttatása is, mely gyakorlatilag szintén csak egy meghatározott későbbi időpontban történhet, hiszen a szerződés távollevők között jön létre. A szerződések **közvetett tárgya** leginkább akkor egyezhet meg, ha kerteszeti csomagküldő kereskedőről van szó, aki maga termelte terményt, terméket, illetve állatot értékesít.

A **szerződés alanyai** között eltérés, hogy mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetén főszabály szerint csak termelő lehet az egyik fél, aki maga termeli a szerződés tárgyát,³³ míg csomagküldő kereskedelemben ilyen megkorlátás nincs. A teljesítés

helyében is van eltérés: mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetén a termelő telephelye, míg csomagküldő kereskedelmi szerződés esetén éppen a vásárló lakóhelye a **teljesítés helye**.

Lényeges különbség az is, hogy mezőgazdasági termékértékesítési szerződés **írásbeli alakhhoz** kötött, a csomagküldő kereskedelmivel ellentétben.

A szerződések közötti **kellékszavatossági** kérdésekkel kapcsolatban a szállítási szerződésnél elmondottak itt is irányadóak.³⁴ A szerződés speciális tárgya követeli meg azon szerződésszegési szankció előírását, mely szerint **késedelem** esetén a bekövetkezett értékcsökkenésért a késedelmes fél felel – ellenkező bizonyítás hiányában.³⁵ Szintén a speciális tárgy indokolja, hogy mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetén van lehetőség **határidő előtti teljesítésre** is (előzetes, kellő időben történő értesítés mellett), illetve tíz százalékkal kevesebb mennyiség teljesítésére,³⁶ melyet a csomagküldő kereskedelem nem tesz lehetővé, csak a felek újbóli közös megegyezése esetén.

Kapcsolata más atipikus szerződésekkel

Elektronikus szerződés

Az elektronikus szerződés, ahogy a csomagküldő kereskedelem is távollevők közötti szerződésnek minősül, de míg a csomagküldő kereskedelemben bármely **távközlő eszköz igénybe vehető**, addig az elektronikus kereskedelemben csak elektronikus eszközök használhatóak a szerződési nyilatkozatok közvetítésére. Az elektronikus kereskedelem irányulhat áruk, illetve szolgáltatások értékesítésére, beszerzésére, vagy cseréjére is,³⁷ de a csomagküldő kereskedelem csak az értékesítésre és szállításra. A csomagküldő kereskedelem minden esetben visszterhes kontraktus, de az elektronikus szerződés nem feltétlenül, előfordulnak ingyenes szerződések is, elsősorban számítógépes szoftverek letöltése esetén.³⁸

Az elektronikus kereskedelem **alanyai** lehetnek gazdálkodó szervezetek és fogyasztók – ahogy a csomagküldő kereskedelemnek is –, ez alapján csoportosíthatóak a szerződés típusai: B2B³⁹, vagyis

gazdálkodó szervezetek, és B2C⁴⁰, azaz gazdálkodó szervezetek és fogyasztók közötti szerződések a legjellemzőbbek.⁴¹

A két szerződéstípusnak közös pontja, hogy a csomagküldő kereskedelem szerződési nyilatkozatait elektronikus úton is megtehetik a felek (például elektronikus katalógus, webshopok), de míg elektronikus szerződés esetén a termék szállítása nem tartozik a szerződéshez, addig csomagküldő kereskedelemben ez is kötelező. Magyarországon az elektronikus kereskedelem első megjelenési formái a B2C típusú szerződések voltak, mégpedig csomagküldő kereskedelem formájában,⁴² de még ma sem annyira elterjedt ez a szerződéskötési forma – és általában az internet használata –, mint Európa nyugati országaiban, vagy más fejlett államokban (például USA, vagy Japán),⁴³ bár számos webshop működik hazánkban is,⁴⁴ a bizalom még mindig hiányzik a vásárlók nagy részéből.

Közös jellemzőjük továbbá, hogy a **fogyasztóvédelem** fokozott érvényesülését, mindennek előtt a megfelelő tájékoztatást és adatvédelmet szükséges biztosítani a szerződéskötés és teljesítés során, azon jellegzetességükből adódóan, hogy a felek nem találkoznak, nem ismerik egymást, és a terméket sem látják a megvásárlás előtt.⁴⁵

Franchise-szerződés

A franchise „know-how-hoz és védjegyhez, vagy kereskedelmi névhez kapcsolódó, valamint más iparjogvédelmi vagy szerzői jogok együttese, amelyet áru forgalmazása, vagy szolgáltatás teljesítése céljából használnak fel”.⁴⁶

A csomagküldő kereskedelemben számos olyan nemzetközi kereskedelmi cég működik, mely évek óta, jól bevált módszerekkel értékesíti termékeit ilyen úton, ezért egyre több országban kíván megjelenni. Erre két lehetősége van: vagy fióktelepet hoz létre, vagy feljogosít egy másik céget arra, hogy az általa kidolgozott üzletrendszert működtesse. Ez utóbbi esetben a cégek (franchise-átadók) ellenszolgáltatás fejében feljogosítják a franchise-átvevőjét az adott áru forgalmazására, szolgáltatás teljesítésére, úgy, hogy a két cég neve, üzleti megjelenése közös.

Előfordulhat, és gyakran elő is fordul, hogy a **franchise-szerződés csomagküldő kereskedők között** jön létre, ami

értékesítési (áru eladása) és szolgáltatási (termék megadott címre szállítása) franchise-nak minősül, és jellemzően nemzetközi szintre lépő cégek esetén alkalmazott, mivel országos keretek között a csomagküldés megoldható egyetlen cég révén is. Ilyen esetben jellemzően a katalógusok, online áruházak profilja, a termékek és a szerződési feltételek egyeznek meg a franchise átadóéval.

Franchise-rendszerben működő csomagküldő kereskedőkre **jó példa** lehet az évek óta ruházati termékeket forgalmazó, minden országban egységes megjelenésű, hasonló, vagy azonos termékeket hasonló feltételekkel értékesítő OTTO, vagy a Quelle, mely többek között Németországban, Ausztriában, Hollandiában, illetve Magyarországon „hagyományos”, katalógusos és online⁴⁷ csomagküldő szolgáltatással is foglalkozik. A Libri könyváruház is jó példa, hiszen ez Németországban, Olaszországban, Csehországban, illetve Magyarországon is értékesíti könyveit hasonló profilú üzletekben és webáruházakban⁴⁸, csomagküldő kereskedelem útján egyaránt.

HARMADIK RÉSZ

SZERZŐDÉS LÉTREJÖTTE

Szerződéskötés folyamata

A felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kijelentése

Mint minden szerződés, a csomagküldő szolgáltatás révén létrejött kontraktus is a felek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilvánításán alapul, azáltal jön létre, hogy az egyik fél által tett ajánlatot a másik fél elfogadja.⁴⁹

Tekintettel arra, hogy a csomagküldő kereskedelem a távollevők között kötött szerződések egyik speciális megjelenési formája⁵⁰, a szerződéstípus egyik legfőbb jellegzetessége, hogy a szerződő felek nem egymás jelenlétében teszik meg közléseiket⁵¹, így az ajánlattételre felhívó, ajánlattételi, illetve elfogadó nyilatkozataikat. További specialitást jelent, hogy a szerződés megkötése során valamely mozzanat (felhívás ajánlatra, ajánlat, vagy az ajánlat elfogadása) távközlő eszköz útján történik.⁵²

A csomagküldő kereskedelem fogalmából⁵³ kiindulva kétféle szerződéskötési folyamat valósulhat meg, attól függően, hogy mi az első jognyilatkozat: az ajánlattételre felhívás, avagy maga az ajánlat, ez pedig függ attól is, hogy milyen távközlő eszközt alkalmaz a kereskedő.⁵⁴

A nyilatkozatok közvetítő eszköze

A csomagküldő kereskedelem azon jellegzetessége, hogy a felek egymás távollétében kötik meg a szerződést, teszik meg nyilatkozataikat, azt jelenti, hogy minden nyilatkozatot távközlő eszköz útján kell megtenniük, de az már nem követelmény, hogy ugyanazon típusú, vagy egyetlen eszközt használjanak a felek.⁵⁵

Minden olyan **eszköz távközlőnek minősül**, mely alkalmas a felek távollétében, vagyis egyidejű fizikai jelenlétük nélküli⁵⁶ szerződési nyilatkozatok megtételére.⁵⁷ A rendelet támpontot ad, és példálózóan felsorol néhány ilyen eszközt, de figyelembe veszi a technika gyors fejlődésének lehetőségét, és nem tartalmaz taxatív jegyzéket.⁵⁸

A csomagküldő kereskedő ajánlata szempontjából maga a **katalógus** a közvetítő eszköz⁵⁹, ez pedig valamelyest korlátozza az igénybe vehető távközlő eszközök körét, ellentétben a reklámmal, illetve az egyéb – akár a vásárló, akár a kereskedő által tett – szerződési nyilatkozatokkal, melyek esetén nincs ilyen jellegű akadály. Álláspontom szerint katalógus elsősorban nyomtatvány formájában, sajtótermékben (megrendelőlappal együtt), illetve elektronikus formában jelenhet meg, de továbbítható faxon, vagy akár a televízióban is közvetíthető, ám ugyanez rádióban, vagy telefonon szinte elképzelhetetlen.

A távmásoló kereskedő általi igénybevételehez a rendelet megköveteli a vásárló kifejezett hozzájárulását⁶⁰, más közvetlen kapcsolatot teremtő eszközt pedig főszabály szerint igénybe vehet, hacsak az ellen kifejezetten nem tiltakozik a vásárló.⁶¹

Felhívás ajánlattételre

Abban az esetben, ha a kereskedő csupán felhívja a vásárló figyelmét az árura, ezzel ajánlattételre hívja fel,⁶² és az első ajánlatot a vásárló teszi, teheti meg.

Az ajánlattételre felhívás abban különbözik magától az ajánlattól, hogy nem tartalmaz minden, a szerződés megkötéséhez szükséges feltételt és információt, mely elfogadása esetén létrejönne a jogügylet,⁶³ csupán a tárgyalásokba bocsátkozás szándékát fejezi ki⁶⁴. Az ilyen tartalmú reklám tehát minden esetben felhívás ajánlatra, melyet követhet a vásárló ajánlata, illetve a kereskedő elfogadó nyilatkozata, és azzal létrejön közöttük a szerződés.

Az „egyszerű” ajánlati felhívásra is szigorú szabályok vonatkoznak csomagküldő kereskedelem esetén, amit a reklámban rejlő versenykorlátozó és fogyasztókat megtévesztő közlések lehetősége indokol, melyeket a későbbiekben részletesen kifejtetek⁶⁵.

A reklámtörvény előírja a reklámnak mindazon **tartalmi elemeit**, melyeknek az meg kell feleljen, ha az árut belföldi csomagküldés útján, fogyasztó részére kívánják értékesíteni.⁶⁶ Azonosítható módon kell feltüntetni a „reklámozó megnevezését, székhelyének vagy az állandó belföldi telephelyének (üzlethelyiségének) megjelölését, valamint a külön jogszabályban meghatározott nyilvántartásba vételi számát”⁶⁷.

Bár a reklámtörvény a távollevők között kötött szerződéseket szabályozó rendelet⁶⁸ előtt, ám az EK irányelv hatálybalépését⁶⁹ követően született⁷⁰, rendelkezik a kereskedő azonosíthatóságának követelményéről, mely alapvető kötelezettségét jelenti a megfelelő tájékoztatásnak, amit a fent említett két jogszabály szintén tartalmaz⁷¹. Mindkét jogszabály a szerződés megkötése előtt, kellő időben rendeli el a **kereskedőre vonatkozó adatok** fogyasztó rendelkezésére bocsátását⁷², amely követelménynek véleményem szerint jól megfelel, ha azokat már a reklámban, tehát az ajánlat-tételre felhívásban feltünteti a kereskedő.

A fenti rendelkezések törvénybe iktatását indokolta jogharmonizációs kötelezettségünk⁷³, de azon visszaélésszerű reklámok is, melyek csupán egy postafiókszámot árultak el az eladóról⁷⁴, mely nem jelent elegendő információt a kereskedő fellelhetőségéhez.

Az online, vagy más néven internetes reklám elsősorban abban **különbözik** a hagyományos, más hordozókon megjelenő reklámtól, hogy magában hordozza az elektronikus információcserét is, vagyis nem csak információ nyújtására, hanem információ vissza-csatolására is alkalmas.⁷⁵ Ebből adódik, hogy ez gyakran nem csupán ajánlattételre felhívást jelent, de bizonyos esetben megteremti a vásárlás lehetőségét is, amellyel már ajánlatnak minősül.

Ajánlat

Amennyiben az eladó a szerződés megkötéséhez szükséges valamennyi feltételt és információt tartalmazó nyilatkozatot tesz, annak elfogadásával létrejön a szerződés. Így a megrendelőlappal ellátott hirdetések, illetve katalógusok nem pusztán reklámnak, felhívásnak minősülnek, hanem egyértelműen ajánlatnak.⁷⁶ A KeM rendelet, valamint az üzletek működéséről szóló rendelet az áru ismertetőjének a katalógust tekinti, de a 2005. évi kereskedelmi törvény nem használja ezt a kifejezést.⁷⁷ Az ismertető nyelvtani értelméből véleményem szerint következtethetünk arra is, hogy az alatt katalógust kell érteni⁷⁸, de az a termék más jellegű bemutatását is jelentheti, így az ismertető tágabb jelentésű, mint a katalógus. Az ismertetésnek mindenesetre tartalmaznia kell a szerződés megkötéséhez szükséges minden információt, vagyis a megkötendő szerződés lényeges elemeit, illetve a távollevők között kötött

szerződések szabályozó rendeletben foglalt – később részletezendő – tájékoztatást.

A katalógusok hagyományos, papír alapú megjelenési formáját lassan kiszorítja az elektronikus változat, az *e-CAT*.⁷⁹ Ez multimédiás formában, praktikus CD lemezen tartalmazza mindazokat az információkat, melyeket a klasszikus nyomtatott példányok is megmutatnak, ám számos előnye van azokkal szemben. Az egyik legfontosabb, hogy tartalmi terjedelme nem annyira korlátozott, mint papír esetén, így bőven jut hely a terméket bemutató képeknek. A lemez elkészítése jóval olcsóbb is, hiszen könnyebben másolható, utánrendelhető, ráadásul ma már számos olyan cég működik, mely kifejezetten elektronikus katalógusok előállítására szakosodott,⁸⁰ Az *e-CAT* tartalmaz megrendelőlapot is, ez lehetőséget biztosít a rendelés-összeállításra, amely rendelés, vagyis az elfogadó nyilatkozat ezután e-mailben elküldhető.

„Átmenetnek” tekinthetjük a csaknem minden típusú terméket kínáló, szinte minden kereskedelmi csatornán jelen levő televíziós, azaz *teleshop* ajánlatokat.⁸¹ Ezek álláspontom szerint nem pusztán reklámnak minősülnek, hiszen a szerződés megkötéséhez általában minden információt tartalmaznak, beleértve a rendeletben foglalt tájékoztatást is. A vásárlónak általában elég telefonon, ritkábban faxon elküldeni rendelését, ahogyan egy „hagyományos” katalógus esetén, de legalább annyi adatot közöl, mint egy webáruház.

A már sokat emlegetett webshopokat, vagy más néven webáruházakat mindenek előtt **el kell határolni a bemutatótermektől**. Ez utóbbi inkább hasonlít az e-katalógusra, mivel a termékek mellett nem jelenik meg a kosár, így nincs lehetőség az online, azonnali rendelésre, a vevő e-mailen, vagy telefonon veheti fel a kapcsolatot a kereskedővel.⁸² Ez – ellentétben az azonnali megrendelést biztosító webshopokkal – csak akkor minősül ajánlatnak, és nem egyszerű ajánlattételre felhívásnak, ha a bemutatáson kívül tartalmazza a szerződés megkötésének feltételeit is.

Ajánlati kötöttség

Az ajánlat megtételével, bármely fél tette is meg először, **függő jogi helyzet** alakul ki, az ajánlat pedig köti az ajánlattevőt.⁸³ Ez azt jelenti, hogy egy bizonyos ideig nem változtathatja meg kijelentését,

melyet a szerződési nyilatkozatok komolyságának jogos elvárása indokol. A Ptk. csak abban az esetben engedi meg az ajánlati kötöttség hiányát, ha azt már az ajánlattételkor kizárta az ajánlattevő.⁸⁴ Amennyiben a vásárló az ajánlattevő, kizárhatja ajánlati kötöttségét, de álláspontom szerint a kereskedő ugyanezt nem teheti meg, mivel a Ptk.-hoz képest speciális szabályt jelentő távollevők közötti szerződéseket szabályozó rendelet kötelezően írja elő a kötöttség meglétét, ugyanis annak időtartamáról a szerződés megkötése előtt köteles tájékoztatni a vásárlót.⁸⁵

Távollevők között tett nyilatkozatokról lévén szó, az **ajánlati kötöttségnek** a kezdő és végső **időpontja** egyaránt lényeges. A Ptk. azt az időpontot tekinti a kötöttség kezdetének, amikor az ajánlat a címmel szemben hatályossá válik⁸⁶, vagyis ha múló eszközzel teszük (ilyenkor nem reprodukálható a nyilatkozat⁸⁷), a tudomásra jutás, ha pedig maradandó eszközzel, a megérkezés pillanatától áll be a kötöttség.⁸⁸ Csomagküldő kereskedelem esetén a telefon – illetve az azzal egy tekintet alá eső távközlő eszközök –, a televízió és a rádió minősül múló eszköznek, minden más maradandónak tekinthető, így azok vonatkozásában a megérkezés időpontja releváns.

A Ptk. szerint az ajánlatot **viszra is lehet vonni**, amíg az nem hatályosult, tehát a „visszavonó nyilatkozatnak legkésőbb a visszavont nyilatkozattal egy időben kell a másik félhez érkeznie, illetőleg tudomására jutnia”⁸⁹, mely számos távközlő eszköz esetén szinte lehetetlen, mivel ahhoz az egyidejű kézbesítés szükséges, így szinte elképzelhetetlen például, hogy két fax küldemény⁹⁰, vagy két e-mail egy időben érkezzen meg⁹¹.

Az ajánlati kötöttség végső időpontját, vagyis maximális időtartamát természetesen meghatározhatják a felek, ám ha arról nem rendelkeznek, a Ptk. alapján „annak az időnek elteltével **szűnik meg**, amelyen belül az ajánlattevő – tekintettel az ajánlatban megjelölt szolgáltatás jellegére és az ajánlat elküldésének módjára – a válasz megérkezését rendes körülmények között várhatta.”⁹² A válaszadás időbeli megfelelése az alkalmazott eszköztől függően ténykérdés, objektív alapon nyugszik, bár problematikus lehet bizonyos távközlő eszközök esetén, hiszen az csupán perceket, vagy órákat jelenthet.⁹³ Az előbbi rendelkezés a távollevők közötti nyilatkozatokra vonatkozik, de mivel a Ptk. a telefonon tett nyilatkozatot úgy kezeli,

mint a jelenlevők között tett közléseket, ezen (és az ezzel egy tekintet alá eső) eszközök alkalmazása esetén, ha nem állapodnak meg a felek a kötöttség végső időpontjában, az megszűnik, ha az ajánlat címezte az ajánlatot „nyomban el nem fogadja”.⁹⁴

Ajánlat elfogadása – a szerződés létrejöttének időpontja

Az **akarategység**, vagyis a kölcsönös, egybehangzó akaratnyilvánítás nem más, mint az ajánlat (teljesen) azonos tartalommal történő elfogadása, ugyanis eltérő tartalmú nyilatkozat már új ajánlatnak minősül.⁹⁵ Tehát az elfogadó nyilatkozat megtételével minden egyéb jogcselekmény nélkül létrejön a szerződés.

A válasznak az **ajánlati kötöttség idején belül** kell megérkeznie, ha pedig késve érkezne az idejében megtett válasz – ami távközlő eszközök esetén az üzemeltetőnél történt meghibásodásból adódhat –, az ajánlattevő köteles az elfogadót haladéktalanul értesíteni arról, hogy a szerződés nem jött létre, ellenkező esetben a szerződés az ajánlatnak megfelelő tartalommal létrejön.⁹⁶ A **hallgatás beleegyezés** elve nem érvényesülhet a csomagküldő kereskedelemben, vagyis, ha a vásárló nem ad ezen időn belül választ, azt a kereskedő nem vélelmezheti elfogadásnak.⁹⁷

A válaszra (elfogadó nyilatkozat) a Ptk. szerint távollevők esetén a megérkezés elve érvényesül, vagyis akkor **hatályosul** az elfogadó nyilatkozat (abban az időpontban jön létre a szerződés), amikor az megérkezik az ajánlattevőhöz, jelenlevők között (vagyis telefonon, illetve videotelefonon, videotexen tett nyilatkozatok esetén) pedig az elfogadás, vagyis a tudomásulvétel időpontjában.⁹⁸

Elektronikus eszközök igénybevétele esetén kérdésként merülhet fel, hogy mikor tekinthető megérkezettnek a nyilatkozat. E probléma feloldására négy elmélet született a jogirodalomban: a megfogalmazási⁹⁹, elküldési¹⁰⁰, megérkezési¹⁰¹, valamint a tudomásszerzési¹⁰² elmélet. Az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokat szabályozó hazai törvény¹⁰³, illetve az európai uniós irányelv¹⁰⁴ is a megérkezési elmülethez áll közel, mivel úgy fogalmaz, hogy az elektronikus úton tett nyilatkozat akkor tekinendő megérkezettnek, ha a címzett ahhoz hozzáférhet.

Általában a jogirodalomban¹⁰⁵ a **tudomásszerzési elmélet** dominál, de álláspontom szerint – a Ptk. fent említett rendelkezéseiből

kiindulva – ez csak akkor fogadható el, ha az elektronikus eszközöket múltó eszköznek, vagyis az ezek révén tett nyilatkozatokat jelenlevők között tett nyilatkozatnak tekintjük. Véleményem szerint azonban nem beszélhetünk minden elektronikus eszköz esetén múltó eszközről, hiszen például az elektronikus levelek írásbelinek, tehát maradandónak tekinthetők, ráadásul a címzett nem feltétlenül tudja azokat azonnal, megérkezésükkor elolvasni (bár ennek lehetősége elvben fennáll, de technikai akadályai lehetnek), míg a webáruházakban a megrendelés azonnal megérkezik a kereskedőhöz (de ez esetben sem garantált, hogy azt azonnal el tudja olvasni). Az elméletek közül tehát a múltó eszközök esetén a tudomásszerzést, míg maradandók esetén a megérkezést kell alapul vennünk.

A szerződés létrejöttének helye

A szerződés megkötésének helye kérdéses lehet csomagküldő kereskedelem esetén, hiszen a nyilatkozatokat a felek nem ugyanazon helyen teszik meg. A Ptk. alapján távollevők közötti szerződéseknél – és véleményem szerint ebből a szempontból a telefonon, illetve az azzal egy tekintet alá eső távközlési eszköz révén tett nyilatkozatok esetén is ez a rendelkezés alkalmazandó –, a szerződés létrejöttének helye az ajánlattevő lakóhelye, székhelye (telephelye),¹⁰⁶ mely tehát attól is függ, hogy melyik fél tekinthető ajánlattevőnek. Így ha a kereskedő csak reklámoz, ajánlattételre hív fel, a szerződés megkötésének helye a vásárló lakóhelye lesz, míg ha ajánlatot is tesz, a kereskedő székhelyén jön létre a kontraktus.

A nyilatkozatok alakszerűsége

A szerződési nyilatkozatok főszabály szerint nincsenek alakszerűséghez kötve, tehát azt bármilyen formában megtehetik a felek, így akár szóban, írásban, de ráutaló magatartással is.¹⁰⁷ Szóbeli nyilatkozatok telefonon, vagy valamilyen hanghordozón (például hangkazetta, CD) tehetők. Ráutaló magatartásról akkor beszélünk, ha „valamely magatartásból az általános élettapasztalat szerint a másik félnek egyértelműen fel kellett ismernie a szerződési akaratot.”¹⁰⁸ Álláspontom szerint a távközlő eszközök közül az internet alkalmazása (elsősorban webshopok) esetén merülhet fel a ráu-

taló magatartással tett nyilatkozat kérdése. A webshopokban a kosár-ra, vagyis a termékre kattintva lehet megtenni a szerződési nyilatkozatokat. Egyes álláspontok szerint ezt ráutaló magatartásnak tekinthetjük,¹⁰⁹ ám én azzal a véleményemmel értek egyet, hogy ez nem más, mint egy igen tartalmú elfogadó írásbeli nyilatkozat (hiszen maradandó eszközzel teszik), melyet így juttat el a címzett az ajánlattevőhöz.¹¹⁰

A csomagküldő kereskedelem esetén nincs erre nézve külön szabályozás, csak annyit mond a távollevők között kötött szerződéseket rendező rendelet, hogy a **vásárló hallgatását** a kereskedő nem tekintheti elfogadásnak,¹¹¹ illetve a kereskedő még a szerződés megkötése előtt, de legkésőbb annak megkötésekor írásbeli tájékoztatóval köteles ellátni a vásárlót.¹¹²

A Ptk. és más jogszabályi előírások alapján bizonyos szerződések érvényességéhez szükséges, hogy azt alakszerűen, **írásba foglalással** hozzák létre, a polgári jog diszpozitivitásából adódóan pedig a felek is megállapodhatnak abban, hogy nyilatkozataikat alakszerűséghez kötik.¹¹³ Az írásbeli forma azért előnyös, mert csökkenti a félreértések lehetőségét, egyszerűsíti a bizonyítást. A Ptk. azon szerződések közül, melyek a csomagküldő kereskedelemben is előfordulhatnak, az adásvétel egyes speciális eseteit¹¹⁴, illetve a mezőgazdasági termékértékesítési szerződést köti írásbeli alakhoz.

Általános szerződési feltételek (ÁSZF)

Az általános szerződési feltételek, vagy más néven szabvány-, illetve blankettaszerződések viszonylag új szerződési formának tekinthetőek, hiszen azt azok a nagyvállalatok dolgozták ki, amelyek a sorozatgyártásra és tömeges forgalmazásra rendezkedtek be.¹¹⁵ Ezek **speciális szerződéskeletkezési módot** testesítenek meg¹¹⁶, hiszen nem a hagyományos értelemben vett ajánlat-elfogadási nyilatkozatokat teszik meg a felek, hanem a vásárló elfogadja az általános szerződési feltételeket, melyet a kereskedő előre, egyoldalúan határozott meg több szerződés megkötése céljából, és amelynek kialakításában a másik fél, a vásárló nem vesz részt, nem tárgyalják meg azt egyedileg.¹¹⁷ Az ÁSZF-kénti minősítés szempontjából irreleváns, hogy milyen terjedelmű, formájú, vagy milyen

módon rögzítették, ahogy az is közömbös, hogy valamely okiratba szerkesztették, vagy attól elválasztva jelenik meg.¹¹⁸

A csomagküldő kereskedelemben is igen gyakori a sablon-szerződések alkalmazása, mellyel kapcsolatban számos probléma merülhet fel, és sokszor elő is fordul. Bár az ÁSZF csak **akkor válik a szerződés részévé**, ha a kereskedő lehetővé teszi, hogy a vásárló annak tartalmát megismerhesse, és a vásárló azt akár kifejezetten, akár hallgatólágon el is fogadja,¹¹⁹ a terjedelmes feltételeket a vásárló gyakran nem olvassa el, ráadásul általában elkülönítve jelenik meg az ajánlat többi részétől¹²⁰, és a kereskedő nem is hívja fel rá kellőképpen a figyelmet.¹²¹

Szerződés érvényessége

A szerződés érvényessége a szerződés megkötésének időpont-jához fűződik. Amennyiben akkor a törvényben meghatározott ok alapján nem alkalmas a kívánt joghatás elérésére, a szerződés érvénytelen.¹²² A csomagküldő kereskedelem esetén elsősorban a fogyasztói szerződésekkel kapcsolatban felmerülő érvénytelenségi okok okoznak problémát a gyakorlatban. A megtámadhatósági okok közül a **feltűnően nagy értékaránytalanság** esetkörét érdemes kiemelni, tekintettel arra, hogy ennek vannak speciális vonatkozásai a csomagküldő kereskedelemben.

A csomagküldő kereskedelemben a **szerződések visszterhesek**, szolgáltatás fejében ellenszolgáltatás jár, nem következik, nem következhet ugyanis a szerződésből, vagy a körülményekből, hogy ingyenes szerződést kívánna kötni a kereskedő a vásárlóval. Legfeljebb a megvásárolt termék mellé csatolt, vásárlást ösztönző ajándékok tekintetében lehet a szerződés ingyenes, de ilyenkor sem a teljes szerződés térítésmentességéről van szó.

Ha a kereskedő a termék fejében **túlzott ellenértéket** követel a vásárlótól, vagyis a szerződéskötés időpontjában feltűnő az értékkülönbség a termék valódi értéke, és a vásárlótól követelt ellenérték között, a vásárló megtámadhatja a szerződést.¹²³ A kereskedő gyakran ÁSZF-ben határozza meg az ilyen ellenértéket, de ez esetben nem a tisztességtelen általános szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezéseket, hanem a feltűnő értékaránytalanságra irányadó szabályokat kell alkalmazni.¹²⁴

A kirívóan nagy értékaránytalanság megállapítása azonban igen problematikus lehet a **gyakorlatban**, hiszen a forgalomban és azon belül a csomagküldő kereskedelemben is egyre több olyan ügylet van, melyben az áruk ára szélsőségek között ingadozik. Minden esetben figyelemmel kell lenni a „kereslet és kínálat alakulására, az értékek ettől függő változásaira, a szerződő felek bármelyikének esetleges külön igényére, fokozott érdekeltségére a szerződés létrejöttében”¹²⁵, de nem tekinthetünk el a szolgáltatás minőségétől, korszerűségétől, divatosságától, vagy az értékesítés feltételeitől.¹²⁶

Az azonban már **joggal való visszaélésnek**¹²⁷ minősül, ha a megtámadási jogot a vásárló a megbánt szerződésből való szabadulásra kívánja felhasználni, a forgalom biztonsága ugyanis megköveteli a körültekintő, megfontolt nyilatkozattételeket is.¹²⁸

Amennyiben a feltűnő értékaránytalansághoz a szerződő fél helyzetének kihasználása is hozzájárul, e két feltétel együttes megvalósulásával a kontraktus **uzsorás szerződésnek** minősül, így az semmis.¹²⁹ A csomagküldő kereskedelemben álláspontom szerint gyakran előfordul, de legalábbis előfordulhat a vásárló helyzetének kihasználása, hiszen sokan azért veszik igénybe az áruhoz jutás ezen módját, mert helyzetük nem teszi lehetővé a „hagyományos” vásárlást. Számos termékhez nem (például a teleshopok kínálatához), vagy csak jelentős nehézségek árán (például a kizárólag külföldön értékesített áruk esetén) lehet hozzájutni más úton, illetve a vásárlók meghatározott köre (például idős emberek) nem tud más kereskedelmi formát igénybe venni. A csomagküldő kereskedő ebből a helyzetből eredő előnyét, illetve a vásárló hátrányát kihasználhatja, és kiköthet feltűnően aránytalan ellenszolgáltatást.

Szerződési szabadság

A csomagküldő kereskedelem egyik sajátossága és előnye a kényelem. Ez a kényelem elsősorban abban testesül meg, hogy otthonunk elhagyása nélkül is vásárolhatunk. A szerződéskötés szabadságának elve így látszólag nemcsak korlátoktól mentes, de a szerződés megkötése, a kívánt dologhoz való hozzáférés lehetősége számtalan formában elérhetővé válik.

A fogyasztó szempontjából érvényesül a **szabad partnerválasztás**, hiszen megvásárolhatja a kiválasztott terméket bármely

üzlethelyiségében, de akár csomagküldő szolgáltató útján is, nincs ugyanis olyan jogszabály, mely kötelezővé tenné valamely termék csomagküldő szolgáltatás útján történő megvásárlását.

A szerződés **tartalmának szabad** kialakítása kérdésében osztom a jogirodalomban kialakult azon álláspontot¹³⁰, mely szerint az általános szerződési feltételek akadályozó tényezőnek tekinthetők, mivel ezek alkalmazása esetén a vásárló nem működik közre a tartalom kialakításában, és vagy elfogadja a kereskedő által kidolgozott feltételrendszert, vagy nem köt szerződést – módosításra nincs lehetősége, angol terminológiát használva a „szerződéskötés lehetősége *take-it-or-leave-it* lehetőségére korlátozódik”.¹³¹

Korlátozott továbbá álláspontom szerint a **szerződés tárgya** megválasztásának lehetősége is, mivel csomagküldő kereskedelem útján nem vásárolható akármilyen termék.¹³²

A szerződés alanyai

A csomagküldő kereskedelem háttérjogszabályát jelentő távollevők közötti szerződéseket szabályozó rendelet alapján a szerződés alanyai egyik oldalon a gazdálkodó szervezet (illetve külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe), a másik oldalon pedig a fogyasztó. A csomagküldő kereskedelmet meghatározó jogszabályok mindegyike kereskedőként és vásárlóként nevezi meg a szerződéses feleket.¹³³

Csomagküldő kereskedő, aki kizárólag a termék ismertetőjét juttatja el a vásárlóhoz, vagy reklámban hívja fel a figyelmet az áruira, és maga szállítja az ez alapján kiválasztott árut a megjelölt címre, vagy mással szállíttatja.¹³⁴ Ezt a meghatározást tartalmazza mindhárom, csomagküldő kereskedelmet meghatározó jogszabály, azonban ez nem tekinthető megfelelően körülhatárolt fogalomnak.

Valamelyest közelebb visz az üzletek működését szabályozó rendelet, illetve a kereskedelmi törvény, amikor azt mondja, „kizárólag üzlettel és az üzlet profiljának megfelelő üzletkört tartalmazó működési engedéllyel rendelkező vállalkozás folytathat”¹³⁵ csomagküldő kereskedelmi tevékenységet.

A távollevők közötti szerződéseket szabályozó európai uniós irányelv nem határoz meg ilyen többlet követelményeket a csomagküldő kereskedők számára,¹³⁶ ezért sokan úgy értelmezik ezeket

az előfeltételeket, hogy azok fölöslegesek¹³⁷, illetve az irányelvvel ellentétesek,¹³⁸ pedig annak minimumzáradékában világosan szerepel, hogy a tagállamok az irányelvvel összhangban szigorúbb kritériumokat is meghatározhatnak a fogyasztók magasabb szintű védelme érdekében.¹³⁹ Márpedig ezek a többletfeltételek véleményem szerint is egyértelműen azt a célt szolgálják, hogy a fogyasztók számára garanciát biztosítsanak a kereskedelmi tevékenység egyértelmű azonosíthatósága és a vállalkozások „utolérhetősége” érdekében.¹⁴⁰

A kereskedelmi törvény szerint kereskedő, aki **kereskedelmi tevékenységet folytat**¹⁴¹, vagyis többek között kis-, illetve nagykereskedelmi tevékenységet, illetve kereskedelmi szolgáltatást nyújt, amelyekbe beletartozik a termékek és szolgáltatások gazdasági tevékenység körében történő értékesítése és házhoz szállítása is.¹⁴² Álláspontom szerint a csomagküldő kereskedelem **kizárólag kiskereskedelmi tevékenység** lehet, mivel a termékek és kereskedelmi szolgáltatások értékesítése közvetlenül a vásárló részére történik.¹⁴³

A csomagküldő kereskedelem fogalmát meghatározó jogszabályok vásárlóként határozzák meg a kereskedő melletti másik felet a szerződésben. Vásárló bárki lehet, aki **jogképességgel** rendelkezik (a fent részletezett cselekvőképességre vonatkozó szabályok figyelembevételével), ennek külön feltételét nem írja elő egy jogszabály sem. Mindössze a 18. életév alatti kor lehet bizonyos termékek, így alkohol tartalmú italok, vagy dohánytermékek esetén akadálya a vásárlásnak. A vásárló tehát lehet magánszemély, vagy egy másik gazdálkodó, vagy akár nonprofit szervezet is, a jogszabályok pedig elsősorban a fogyasztók esetén tartalmaznak olyan rendelkezéseket, melyek speciális védelmet jelentenek számukra.

A **fogyasztó meghatározására** nincs egységesen elfogadott definíció, holott az kifejezetten a fogyasztók és gazdálkodó szervezetek közötti szerződéseket rendezi, így a rendelet indoklása szerint a fogyasztó fogalmát a meglevő jogszabályokkal összhangban kell értelmezni. Egyetértek Fazekas Judittal abban, hogy célszerű lett volna legalább arra utalni a rendeletben, hogy mögöttes jogszabályként melyik törvény rendelkezései alkalmazandóak.¹⁴⁴

A jogterületre kiterjedő különös norma a **fogyasztóvédelmi törvény**, így annak meghatározását kell véleményem szerint alkal-

mazni¹⁴⁵ a csomagküldő kereskedelem során. Eszerint „fogyasztó az a személy, aki – gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül – árut vesz, rendel, kap, használ, illetve, akinek a részére a szolgáltatást végzik, továbbá, aki az áruval vagy szolgáltatással kapcsolatos tájékoztatás vagy ajánlat címzettje”¹⁴⁶, mely fogalmat az Európai Bizottság fogyasztóvédelmi jellegű jogszabályaival összhangban határozta meg a törvény.¹⁴⁷

Ugyan hagyományos megközelítésben a fogyasztó fogalma kizárólag a **természetes személyeket** foglalja magában¹⁴⁸, ahogy a 97/7/EK irányelv is a természetes személyeket tekinti fogyasztónak távollevők közötti szerződések esetén,¹⁴⁹ a törvényi fogalomból nem következik, hogy a fogyasztó kritériuma az is, hogy természetes személy legyen, lehet az gazdálkodó, vagy nonprofit szervezet is, amennyiben gazdasági tevékenységi körén kívül jár el.¹⁵⁰ A jogalkotó azon döntését, hogy a fogyasztók körét nem szorította természetes személyekre, az is indokolhatta, hogy a szervezetek esetében is „felmerül az egyensúlytalanságból eredően szükséges védelem kiterjesztésének indoka, különösen a piaci monopolhelyzetek kapcsán.”¹⁵¹

Az **Európai Bíróság** elé ugyan viszonylag kevés fogyasztóvédelemmel kapcsolatos ügy kerül, de eddigi ítélezési gyakorlata alapján kialakított egy olyan fogyasztói mintatípust, az *ésszerűen gondolkodó*, vagy más kifejezéssel az *értelmes fogyasztó*¹⁵² típusát, mellyel az egyes esetekben vizsgálható, hogy megvalósul-e a fogyasztói érdeksérelem.¹⁵³ Ezzel elkerülhető az indokolatlan védelem, vagyis a fogyasztó figyelmetlensége, hanyagsága esetén már nem védhető, ugyanakkor csak a megfelelően informált fogyasztó tud ésszerű döntéseket hozni, tehát megfelelő tájékoztatási kötelezettség terheli a gazdálkodó szervezeteket.¹⁵⁴

A fogyasztói minőséget tehát nem lehet általánosan, minden jogügyletre kiterjesztően alkalmazni, minden esetben a szerződés tárgyát, tartalmát is vizsgálni kell.¹⁵⁵

A szerződés tárgya

A csomagküldő kereskedelmi szerződés közvetlen tárgya az áru értékesítése, mely *dare*, és annak szállítása, mely *facere* típusú szolgáltatás,¹⁵⁶ mégpedig úgy, hogy a kereskedővel szemben egyidejű

kötelezettségként áll fenn mindkét típusú szolgáltatás teljesítése. Álláspontom szerint az áru megadott címre történő szállítása nem mellék-, vagy járulékos szolgáltatásnak minősül, ugyanis a csomagküldő kereskedelem fogalmából következően ez ugyanúgy főszolgáltatása a szerződésnek, mint az áru értékesítése. A vásárló által teljesítendő ellenszolgáltatás pedig kizárólag pénzzolgáltatás (*dare* típusú).

A szerződés közvetett tárgya az áru, melyet a vásárló a kereskedő reklámja, vagy ismertetője alapján választott ki, illetve annak a vásárló által megadott címre történő szállítása.

Az egyes jogszabályi rendelkezések alapján azonban **nem minden termék értékesíthető** csomagküldő kereskedelem útján, mely korlátozások elsősorban az egészség és biztonság védelmét szolgálják. A növényvédő szereket,¹⁵⁷ pirotechnikai terméket¹⁵⁸ és a közbiztonságra különösen veszélyes eszközöket¹⁵⁹ – szűk körű kivételtől eltekintve – például tilos csomagküldő kereskedelem útján értékesíteni.

Egyes termékeket csak megszorításokkal, **szigorúbb feltételek mellett** árusíthatja és szállíthatja a csomagküldő kereskedő. Így például kizárólag olyan közfogyasztásra szánt élelmiszereket értékesíthet, amelyet engedélyezett élelmiszer-előállító helyen készítettek és csomagoltak, valamint amely hűtés nélkül is tartósan tárolható,¹⁶⁰ gyógynövényeket pedig¹⁶¹ csak előre szigorú követelményeknek megfelelő csomagolásban árusíthat.¹⁶²

Más termékekre jogszabályi korlátozás, vagy rendelkezés nincsen jelenleg, így azok csomagküldő kereskedelem útján is értékesíthetők, mint például akár nemesfém ékszer, vagy díszműáru.¹⁶³

A szerződés tartalma

A szerződési szabadság elvéből következően a felek széleskörű akaratautonómiája érvényesül, így olyan tartalommal kötnek szerződést, amilyennel akarnak. Ennek két korlátja van csupán: az érvénytelenségi okok köre, valamint a jogszabályok azon imperatív rendelkezései, melyek a szerződés kötelező tartalmi elemeit jelentik akkor is, ha a felek másként állapodnak meg. A polgári jog rendszerétől ugyan idegen a szerződésekbe történő jogszabályi beavatkozás, de az ilyen jellegű intézmények a felek között ténylege-

sen fennálló gazdasági különbségek kiküszöbölését szolgálják, és a gyengébb fél érdekében avatkoznak be a felek közötti jogviszonyba.¹⁶⁴ A csomagküldő kereskedelemben akkor beszélhetünk ilyen imperatív rendelkezésekről, ha a vásárló fogyasztónak minősül, ekkor garanciális szabályokat a távollevők közötti szerződéseket szabályozó kormányrendelet tartalmaz a fogyasztó védelmében.

A kereskedő még a szerződés megkötése előtt kellő időben, egyértelműen, közérthetően és pontosan, az alkalmazott távközlési eszköznek megfelelő módon köteles **tájékoztatni a fogyasztót**. Az irányelv szerint az is követelmény, hogy annak során a jóhiszeműség követelményével összhangban kell eljárni, illetve figyelembe kell venni az egyértelműségeen túl azon személyek megfelelő védelmét is, akik nem rendelkeznek teljes cselekvőképességgel.¹⁶⁵ A kormányrendelet nem tartalmazza ugyan ezeket a kikötéseket, de álláspontom szerint, mivel a polgári jog, elsősorban a Ptk. szabályai – melyek háttérnormái a csomagküldő kereskedelemnek – magukban foglalják ezen elveket, azt nem is szükséges külön jogszabályba foglalni, érvényesülésük biztosított.

A tájékoztatónak mindenképpen **tartalmaznia kell** olyan kereskedelmi célú információkat, mint a kereskedő adatai, elérhetősége¹⁶⁶, a szerződéskötés jelentős körülményei¹⁶⁷, a szerződés tárgyával kapcsolatos feltételek¹⁶⁸, illetve a vásárló elállási joga.¹⁶⁹ A távközlő eszköznek megfelelő tájékoztatási mód egy speciális esetét, a **telefonon** tett ajánlatokat emeli ki külön a rendelet, annak – fentebb részletezett – speciális volta, a meglepetésszerűség és az azonnali reagálási lehetőség miatt. Ilyen esetben már a beszélgetés kezdetén a kereskedő köteles közölni azonosító adatait (cégnévét, székhelyét és telefonszámát), valamint kifejezetten fel kell hívnia a fogyasztó figyelmét szerződéskötésre irányuló szándékára.¹⁷⁰ A **tájékoztató alakiságát** egyébként a rendelet nem szabályozza, ahogy annak **nyelvét** sem. Egyetértek Fazekas Judit azon álláspontjával, miszerint a fogyasztó hatékony védelmében a rendeletnek elő kellene írnia, hogy a tájékoztatási kötelezettségnek magyar (illetve a vásárló anyanyelvén), vagy a felek által meghatározott más nyelven kell eleget tenni a kereskedő.¹⁷¹

Szintén a szerződés megkötése előtt, kellő időben, de legkésőbb a megállapodás megkötésekor köteles **írásbeli tájékoztatóval**, egy

a korábbi (szóbeli) tájékoztatást megerősítő dokumentummal ellátni a fogyasztót. Ennek funkciója, hogy egyrészt megerősíti, másrészt ki is egészíti az előzetes tájékoztatást, így a fogyasztó tisztában lehet a szerződéskötés körülményeivel és az őt megillető jogokkal. A dokumentum tartalmazza a megelőző tájékoztatásban foglalt információk nagy részét¹⁷², azon felül pedig a fogyasztót megillető elállási jog részletes szabályait (a gyakorlási feltételeit, módját, valamint következményeit), a kereskedő azon címét, ahol a fogyasztó érvényesítheti kifogásait, valamint a szavatosság, jótállás és a teljesítést követően igénybe vehető kiegészítő szolgáltatás feltételeit, továbbá – határozatlan időre szóló, vagy egy évet meghaladó szerződés esetén – a szerződés megszüntetési lehetőségeit.¹⁷³

Vita esetén a **bizonyítási teher** a kereskedőt terheli, vagyis ő köteles bizonyítani, hogy a tájékoztatási kötelezettségének eleget tett, ahogy azt is, hogy az automata hívókészülék, telefax alkalmazásához a vásárló kifejezett hozzájárulását beszerezte, a meghatározott határidőket pedig betartotta.¹⁷⁴

A kereskedő a vásárló által kiválasztott árut köteles az általa megadott címre szállítani, a megállapodás szerinti időben, illetve ha nem határoztak meg teljesítési határidőt, a fogyasztótól kapott felhívítás kézhezvételétől, vagyis a megrendelés eljuttatásától számított 30 napon belül.¹⁷⁵

A csomagküldő kereskedelem esetén fokozottan terheli együttműködési kötelezettség a feleket – különösen a kereskedőt, mely elsősorban a **vásárló informálásában** nyilvánul meg. Az együttműködést megfelelő körültekintéssel, gondossággal és az adott helyzetben általában elvárható magatartással kell tanúsítani.¹⁷⁶

Az árurol írásbeli, magyar nyelvű **használati-kezelési útmutatót és minőségtanúsítást** köteles teljesítéskor (de e nélkül forgalomba sem hozható a termék) a vásárló rendelkezésére bocsátani – előbbi a termék rendeltetésszerű használatához, kezeléséhez szükséges ismereteket tartalmazza, utóbbi pedig a lényeges tulajdonságairól, főbb jellemzőiről, és a gyártóról (importálóról) tartalmaz információkat.¹⁷⁷

A teljesítéssel kapcsolatban a kereskedő például köteles a szállítás időpontját, illetve a címzett címét **egyeztetni** a vásárlóval.¹⁷⁸ Amennyiben a szerződésben meghatározott áru nem áll ren-

delkezésére, így nem tud teljesíteni, erről a körülményről haladéktalanul,¹⁷⁹ ha pedig a szerződésben meghatározott helyettesítő áruval teljesít, egyértelműen és pontosan köteles tájékoztatni a fogyasztót (ekkor elállási jogáról is).¹⁸⁰

A kereskedő **két esetben** köteles haladéktalanul – legfeljebb 30 nap alatt – visszafizetni a fogyasztó által kifizetett összeget. Az egyik ok, ha a vásárló él elállási jogával¹⁸¹, a másik pedig, ha a kereskedő nem tud teljesíteni, ám ez utóbbi esetben sem a fent említett tájékoztatási, sem a visszatérítési kötelezettség nem mentesíti a kereskedőt a szerződésszegés egyéb következményei alól.¹⁸²

Amennyiben a kereskedő **helyettesítő áruval** teljesít, a vásárló élhet elállási jogával, ekkor a kiszállított árut vissza kell szolgáltatnia a kereskedőnek. A visszajuttatás költségeit ilyen esetben azonban nem a fogyasztó, hanem a kereskedő köteles viselni.¹⁸³

A visszterhesség elvéből következően, amennyiben a kereskedő szerződésszerűen teljesít, igényt tarthat az **áru ellenértékére**, valamint az egyéb, előre meghatározott költségekre, mint például a távközlő eszköz igénybevételével kapcsolatos, vagy a szállítással, esetleg csomagolással felmerülő kiadásokra. Itt szükséges megjegyezni, hogy a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség álláspontja szerint (és szerintem) sem jogszerű, ha a kereskedő **csomagolási költséget** számít fel, hiszen az üzletek működéséről szóló rendelet szerint a kereskedő külön költség felszámítása nélkül köteles a megvásárolt árut jellegének megfelelő módon becsomagolni.¹⁸⁴ A csomagolási költség felszámítása csak három, konjunktív feltétel fennállása esetén lehet jogszerű: ha azt a kereskedő beépíti a szállítási költségbe, melyet úgy alakít ki, hogy legalább azonos jellegű csomagolást igénylő termékcsoportok esetén egységes legyen, és erről a vásárlónak megfelelő tájékoztatást nyújt a katalógusban, illetve felhívásban.

A kereskedő **nem követelhet** azonban azon áruért ellenszolgáltatást, melyet a vásárló meg sem rendelt, és ahogy azt már fentebb kifejtettem, a csomagküldő kereskedelem esetén a hallgatás beleegyezés elv sem alkalmazható.¹⁸⁵

Amennyiben a fogyasztó él elállási jogával, a kereskedő jogosult az árut **visszakapni**, melynek költségei a vásárlót terhelik, egy kivétellel, nevezetesen, ha a kereskedő helyettesítő áruval teljesít.¹⁸⁶

A vásárlót a kereskedő kötelezettségeinek „fordítottjaként” megilleti a tájékoztatáshoz, teljesítéshez, illetve a helyettesítő áru visszaszolgáltatási költségeinek megtérítéséhez való jog.¹⁸⁷ A fogyasztó legjelentősebb jogosultsága az elállási jog, mely lehet objektív, vagy más elnevezéssel feltétlen („cooling-off-period”), illetve szubjektív, azaz a kereskedő szerződésszegéséhez kapcsolódó jogosultság.¹⁸⁸

A **feltétlen elállási jog** a csomagküldő kereskedelmi szerződés legfontosabb kötelmi biztosítéka, mely arra ösztönzi a kereskedőt, hogy a fogyasztót mindenre kiterjedő tájékoztatással lássa el, és a vásárló személyes jelenlétének hiányát ne annak megtévesztésére használja ki.¹⁸⁹ A vásárló az áru átvételétől, tehát a teljesítéstől számított 8 munkanapon belül elállhat a szerződéstől,¹⁹⁰ mely lehet pusztán abból az okból is, hogy a vásárlónak nem tetszik a termék, de nem kell ezt megindokolnia. A **szubjektív elállás** a kereskedő szerződésszegéséhez kapcsolódó, úgynevezett szankciós elállást jelent¹⁹¹, ugyanis amennyiben a kereskedő nem teljesíti tájékoztatási kötelezettségét, a vásárló az áru átvételének napjától számított jóval hosszabb időn, 3 hónapon belül gyakorolhatja e jogát. Ha azonban a kereskedő ezen 3 hónapon belül pótlólag eleget tesz tájékoztatási kötelezettségének, a teljesítés szerződésszerűvé válik, és a fogyasztót már csak az objektív elállási jog illeti meg, e tájékoztató kézhezvételétől számított 8 munkanapon belül.¹⁹²

Az elállás egyoldalú, *ex tunc*, vagyis visszaható hatályú **megszüntése** a szerződésnek, melynek következménye a szerződés megkötése előtti állapot helyreállítása,¹⁹³ tehát a vásárló köteles az árut visszaszolgáltatni, és viselni az ezzel kapcsolatban felmerült költségeket (ez alól egy kivétel van, a fent említett helyettesítő áru visszaküldésével kapcsolatos költségviselés, mely a kereskedőt terheli). A fogyasztót egyéb költség nem terheli, de a kereskedő követelheti az áru nem rendeltetésszerű használata miatt keletkezett károk megtérítését.¹⁹⁴

A felek ugyan megállapodhatnak az ellenkezőjében, de ennek hiányában a fogyasztó **nem élhet elállási jogával** a rendeletben meghatározott esetekben. Így akkor, ha a termék ára a pénzügyi ingadozásaitól függ és azt a kereskedő nem befolyásolhatja, vagy azt kifejezetten a vásárló kérésére, utasításai alapján állították elő,

személyéhez kötődő (például egy rászabott ruhadarab), esetleg gyorsan romló (például élelmiszer), vagy egyébként természeténél fogva nem szolgáltatható vissza. Szerzői jogvédelmi indokok alapján a hang-, illetve képfelvételt, valamint számítógépes szoftvert sem lehet visszaküldeni, ha annak csomagolását a fogyasztó már felbontotta, hiszen ezzel azok átmásolása is lehetővé válik. A hírlap, folyóirat, időszaki lap kiszállítása esetén sem lehet a szerződéstől elállni, ahogy a szerencsejáték-szerződéstől sem (például sorsjegyek árusítása csomagküldő kereskedelemben), hiszen a lapok tartalma, illetve a nyerési esély megismerhetővé válik már a kézhezvétel után.

Az elállási jog nem csak a fogyasztó számára jelent **kiemelkedő biztosítékot**, de a tisztességes kereskedelmi gyakorlat kialakulásának is fontos alapköve, hiszen a kereskedőnek sem érdeke, hogy üzletmenetét bizonytalanná tegyék a sorozatos elállások, ezért mindent megtesz ennek elkerülése érdekében. Arra is akad azonban példa, hogy a ravaszabb vásárlók rosszhiszeműen gyakorolják elállási jogukat, így gyengítve a forgalom biztonságát. Ilyen esetben azonban joggal való visszaélésről beszélhetünk, hiszen az illetékelen előny szerzését eredményezi, mely a polgári jog alapelveivel ellentétes¹⁹⁵, a kereskedő ilyenkor kérheti ennek megállapítását.¹⁹⁶

A rendelet nem tartalmazza ugyan, de az irányelv rendelkezik arról, hogy elállás esetén a kereskedő legkésőbb 30 napon belül köteles **visszatéríteni** a fogyasztó által kifizetett vételárat és egyéb költségeket.¹⁹⁷ Egyetértek Fazekas Judit azon álláspontjával, mely szerint az elállást könnyítené és a költségeket is csökkentené, ha a kereskedő nem követelhetné a vásárlótól az elállási jog gyakorlására nyitva álló határidőn belül az ellenszolgáltatást¹⁹⁸, ennek rendeletbe ültetésével a visszafizetésre nyitva álló határidőt nem lenne szükséges szabályozni.

Nem értek egyet viszont azzal, hogy a fogyasztó **elállási jogának gyakorlási módját** is szabályozni kellene,¹⁹⁹ az ugyanis már jelentős korlátozást jelentene a vásárló számára, ezért véleményem szerint az elállási nyilatkozat ugyanazon módon tehető meg, ahogyan a szerződési nyilatkozat: írásban (ez természetesen biztonságosabb a vásárló számára, elsősorban a bizonyíthatóság miatt), szóban, vagy ráutaló magatartással, vagyis a termék visszaküldésével.

Szükségesnek tartanám ellenben a termék visszaküldésére a vásárló számára **nyitva álló határidő** rendeletben történő rögzítését – a forgalom biztonsága érdekében –, mely álláspontom szerint 30 napban állapítandó meg, hiszen a kereskedő számára is ilyen tartamú határidő áll rendelkezésre a teljesítésre, és ez elegendő, ugyanakkor nem túlságosan hosszú időtartam a visszaküldésre is.

A vásárlót is terheli természetesen a **teljesítés** kötelezettsége, vagyis a szerződésben megállapított ellenszolgáltatás, ellenérték megfizetése, amennyiben a kereskedő szerződésszerűen teljesít, és természetesen azon áru tekintetében, melyet a vásárló valóban megrendelt.

Együttműködési kötelezettség a szerződés megkötésének egésze, illerve a teljesítéssel kapcsolatban is felmerül, ilyen lehet például a kereskedőnek adott tájékoztatás a fizetés módjáról, vagy a címről, illetve a teljesítési időpont egyeztetése.

Költségtérítési és visszaküldési kötelezettsége van, amennyiben él a jogszabály által biztosított elállási jogával, illetve **kártérítés** megfizetése is terheli a vásárlót a termék nem rendeltetésszerű használatából eredő károkért, szintén elállási jogának gyakorlása, és a termék visszaküldése esetén.²⁰⁰

A szerződés teljesítése

A szerződésszerű teljesítés joghatása a szerződés megszűnése, a szerződés ezzel tölti be rendeltetését. Hatályos polgári jogunk a reális teljesítés elvét tartalmazza, vagyis azt, hogy a szerződéses érdek tényleges kielégítésre kerüljön,²⁰¹ eszerint „a szerződéseket tartalmuknak megfelelően, a megszabott helyen és időben, a megállapított mennyiség, minőség és választék szerint kell teljesíteni.”²⁰²

A teljesítés helye, ideje

Csomagküldő kereskedelem esetén a szerződés **teljesítésének helye** a jogosult által megadott cím, többnyire saját lakóhelye, ahova a kereskedő köteles elszállítani a megrendelt árut. A vásárló által fizetendő ellenszolgáltatás teljesítési helyéről nincs külön rendelkezés, így azt a Ptk-ban meghatározottak szerint a kötelezett, vagyis a vásárló lakóhelyén kell teljesíteni²⁰³, vagy a felek általi

megállapodás szerint alakul, de elsősorban a felek által meghatározott fizetés módjához kapcsolódik.

A **teljesítés idejéről** rendelkezik a távollevők közötti szerződéseket szabályozó rendelet, miszerint a kereskedő a vásárló megrendelésének kézhezvételétől számított 30 napon belül köteles a megrendelt árut szállítani.²⁰⁴

A teljesítés módja

A csomagküldő kereskedelmet meghatározó jogszabályok mindegyike előírja, hogy a kereskedő köteles a vásárló által megrendelt árut a vásárló által megadott címre szállítani, vagy szállíttatni. Nem köteles tehát saját maga, saját eszközével eljuttatni a terméket a vásárlóhoz, de mindenképpen a kereskedő köteles gondoskodni a szállításról. Ennek érdekében állhat harmadik személlyel tartós, vagy akár egyszeri szerződéses viszonyban, és fuvarozóval, vagy megbízottjával, esetleg vállalkozóval szállíttathatja el a terméket.

A vásárló által teljesítendő ellenszolgáltatás minden esetben pénzszolgáltatás, melynek megfizetésére több lehetőség létezik, ezek közül a felek választják ki a számukra legmegfelelőbbet. A legelterjedtebb fizetési forma az utánvétel, ezt követi a csekkes, a bankkártyás és az átutalásos.²⁰⁵

Az **utánvétel** népszerűségének titka, hogy ez a legrégebbi és talán a legegyszerűbb módja a fizetésnek, a **csekkel** történő fizetés pedig álláspontom szerint a fogyasztó számára a legbiztonságosabb, mivel általában a szállított termékkel együtt kapja meg a csekket, így az áru megvizsgálását követően kell csak megfizesse az ellenértéket.

A **bankkártyával**, illetve **átutalással** történő fizetés legegyszerűbb módja a teljesítésnek, de a kereskedők talán még mindig jobban félnek ettől a formától, mint a vásárlók. Ennek oka, hogy a hazai szabályozás szerint amennyiben a tranzakció közben károsul a vásárló, azt a kereskedő köteles megtéríteni, amit nem szívesen kockáztat, ezért általában összehatárt szab, ha egyáltalán lehetővé teszi a fizetés e módját.²⁰⁶

Összességében elmondható, hogy minden esetben célszerű a teljesítés utáni fizetés választása – amennyiben erre mód van –, hiszen ilyenkor a termék ellenőrzését követően kell csak teljesítenie a vásárlónak.

Az áru ellenértékét, illetve a szolgáltatás díját (ilyen lehet a távközlő eszköz használatának díja, szállítási, vagy csomagolási költség) a vevő fedezheti részben, vagy egészben fogyasztási kölcsönből is. **Kérdéses** lehet ilyenkor, hogy amennyiben a fogyasztó gyakorolja elállási jogát, a kölcsönszerződés, mely így feleslegessé válik, továbbra is kötelezi e. Az elállási jog gyakorlása elől elgördíti ezt az akadályt is a távollevők közötti szerződéseket rendező rendelet, amennyiben a vásárló fogyasztónak minősül, ugyanis az elállási jog gyakorlása a fogyasztási kölcsönszerződést is megszünteti.²⁰⁷

A fogyasztási kölcsönt **nyújthatja** a kereskedő, vagy pénzügyi intézmény, utóbbi abban az esetben, ha a kölcsönszerződés az intézmény és a kereskedő előzetes megállapodásán alapul.²⁰⁸ **Elállás esetén** a fogyasztótól nem követelhető sem kamat, vagy költség, sem pedig a felbontásból eredő kár megtérítése. Abban az egy esetben követelheti a kereskedő, illetve a pénzügyi intézmény a kölcsönszerződés megkötéséből eredő kárának megtérítését, ha ezt abban a kár elemeinek és összecszerúségének meghatározásával kifejezetten kikötötték, és a kereskedő eleget tett tájékoztatási kötelezettségének. Amennyiben a kölcsönt pénzügyi intézmény nyújtja, a kereskedő köteles azt értesíteni az elállásról, hiszen a kereskedő áll közvetlen szerződéses kapcsolatban a fogyasztóval.²⁰⁹

Amennyiben a kölcsönszerződést **nem fogyasztónak** minősülő vásárló köti, ilyen probléma jórészt fel sem merül, mivel csak a fogyasztót illeti meg a feltétlen elállási jog, ám amennyiben nem objektív elállási jogról beszélünk, álláspontom szerint a vásárló köteles a kölcsönszerződést teljesíteni.

Szerződésszegés és a szerződés megszűnése

Az általános, Ptk-ban szereplő szerződésszegési okokból kiemelkedik csomagküldő kereskedelem esetén a **vásárló részéről** az ellenszolgáltatás teljesítésének elmulasztása, illetve az áru rendeltetésellenes használata. A szerződésszegés következménye, hogy a vásárló a kereskedő felé kártérítési kötelezettséggel tartozik, továbbá felelősséggel tartozik abban az esetben is, ha elállási jogával visszaél.

A **kereskedő részéről** az együttműködési, főként a tájékoztatási kötelezettség megszegése merül fel, melynek következménye a fent

részletezett elállási jog gyakorlása lehet, továbbá a késedelmes teljesítés, hiszen a távollevők közötti szerződéseket szabályozó rendelet kifejezetten előírja a 30 napon belüli teljesítés kötelezettségét, valamint az ellenszolgáltatás visszatérítési kötelezettségének megszégése, elállási jog gyakorlása esetén.

Csomagküldő kereskedelem esetén **speciális** szerződés-megszüntetési mód a fogyasztó egyoldalú nyilatkozata, az elállás, mely ex tunc hatállyal szünteti meg a szerződést (ennek részleteit a fentiekben fejtettem ki²¹⁰).

NEGYEDIK RÉSZ

A CSOMAGKÜLDŐ KERESKEDELEMSEL KAPCSOLATBAN FELMERÜLŐ PROBLÉMÁK

Fogyasztóvédelemmel kapcsolatban felmerülő problémák

A piacgazdaság megerősítése során különös jelentőséggel bír a fogyasztók védelme, mely a közép-kelet-európai országokban többfeladatokat jár,²¹¹ ezek pedig elsősorban az államra hárulnak: hatékony fogyasztóvédelmi jogszabályok megalkotása, fogyasztói öntudat és intézményrendszer kialakítása, működtetése. Magam is úgy látom, és egyetértek Fazekas Judittal abban, hogy jelenleg a **polgári jogi kodifikáció** feladata a fogyasztóvédelem és a polgári jog kapcsolódási pontjai összhangjának megteremtése, a fogyasztóvédelem modernizálása,²¹² akkor is, ha annak diszpozitív rendelkezéseitől némileg idegen a kógens és részletező szabályozás. Megoldás lehet²¹³, hogy a jogalkotó azokat a fogyasztóvédelmi rendelkezéseket építi be a készülő Ptk-ba, melyek valóban illeszkednek a magánjog rendszeréhez, mellőzve a túlzottan részletező szabályozást.

A Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség 2004-2006-ig minden évben elkészítette a megelőző évről készült, csomagküldő kereskedőkről szóló **vizsgálati jelentését**, melynek során elsősorban a weboldalak jogszabálynak megfelelő működését ellenőrizte.

A 2004-es vizsgálat szerint a legkirívóbb problémák az **engedély nélküli működés** és a megfelelő tájékoztatás hiánya voltak.²¹⁴ A 2005-ös és 2006-os jelentések szerint pedig – bár 2006-ra javulás volt megfigyelhető – a kereskedők nem megfelelően,²¹⁵ vagy éppen egyáltalán **nem**²¹⁶ **tájékoztatják** a vásárlókat.

Amint azt már fentebb említettem, a fogyasztóvédelem és a csomagküldő kereskedelem szempontjából az egyik legnagyobb problémát a szerződések tisztességtelen kikötései jelentik. Az irányelv és az azt átültető Ptk. rendelkezései szerint **akkor tekinthető tisztességtelennnek** valamely szerződési kikötés, ha az nem a felek közötti alku eredménye, ellentétben áll a jóhiszeműség és tisztesség követelményével, és a szerződés alapján a feleket megillető jogok és

kötelezettségek a fogyasztó hátrányára jelentenek jelentős aránytalanságot,²¹⁷ melynek megállapításához természetesen vizsgálni kell a szerződés megkötésének körülményeit és a szolgáltatás természetét.

Az Európai Bíróság az **Oceano Grupo-ügyben**, korábbi gyakorlatából arra a megállapításra jutott, hogy a nemzeti bíróság saját hatáskörében vizsgálhatja, hogy az adott szerződés rendelkezései az „irányelv”²¹⁸ szellemében tisztességtelennek vagy megengedhetőnek tekinthetők-e, ...valamint, hogy a nemzeti bíróság köteles figyelemmel lenni az irányelvre, méghozzá annak céljaira és nyelvtani értelmezésből fakadó értelmezésére is,²¹⁹ ráadásul hivatalból is jogosult vizsgálni a feltétel jogellenes, vagyis tisztességtelen voltát.²²⁰

Az irányelv melléklete tartalmaz egy úgynevezett „**feketelistát**”²²¹, mely példálózva felsorol néhány olyan tipikus kikötést, mely tisztességtelennek minősül: ilyen többek között a felelősséget kizáró, vagy korlátozó rendelkezés, a fogyasztói jogokról való lemondás, vagy a fogyasztó igényérvényesítési lehetőségét kizáró klauzula.²²²

A Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség szintén a 2006. évi jelentésében hívja fel a figyelmet arra az **újjonnan felmerülő problémára**, mely szerint a csomagküldő kereskedelmi tevékenységet folytató külföldi székhelyű cégek nem nyújtanak megfelelő, mindenre kiterjedő tájékoztatást a vásárlóknak. Ilyen esetben pedig kiemelten szükséges lenne a széleskörű tájékozottságra, hiszen „amennyiben a teljesítés során, vagy az áruval kapcsolatban probléma merül fel, a szolgáltatás jellegéből adódóan, a fogyasztói jogok érvényesítésére valószínűleg nehezebben, hosszabb időt igénylően kerülhet csak sor.”²²³ A külföldön bejegyzett cégek két csoportra oszthatóak: az EU tagállamában alapított, illetve a más honosságú társaságok. Előbbiek esetén az unió rendelkezéseit kell alkalmazni, míg utóbbi esetben a nemzetközi magánjog szabályait.

A **Miriale International**, svájci székhelyű csomagküldő kereskedelmi cég esetében például egy olyan magyarországi székhelyű gazdasági társaság adatai voltak feltüntetve az írásbeli tájékoztatóban, amely kizárólag postázási feladatokat látott el, és kizárólag a svájci céggel álltak szerződéses viszonyban, a vásárlókkal nem – ám erről a konstrukcióról a fogyasztókat nem tájékoztatták. Ilyen esetben a megoldás, hogy a szerződésre a magánjogi tvr.²²⁴ szerint a

felek jogválasztásának hiányában annak az államnak a joga irányadó, amelyben a fogyasztó lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye van.

Szintén kirívó volt 2005-ben a **V. Orion Szolgáltató Kft.** esete, ahol egy magyar társaságnak kellett a megrendeléseket elküldeni, mely azonban nem rendelkezett az MKEH nyilvántartási számával, így a csomagküldő tevékenységet egy Csehországban nyilvántartásba vett cég folytatta. A reklamációkat a magyar cég intézte ugyan, de a cseh cég volt a jótállásra kötelezett, a vásárlók azonban ebben az esetben sem rendelkeztek erről megfelelő információkkal. Tekintettel arra, hogy Csehország szintén az EU tagállama, átültetésre került a távollévők között kötött szerződésekre vonatkozó irányelv, és mivel jogválasztás sem ronthatja le a fogyasztó szokásos tartózkodási helye szerinti jogot²²⁵, a megfelelő fogyasztóvédelmi szabályok érvényre jutása nem kerülhető ki.²²⁶

Versenyjogi problémák

A **versenyjog feladata** többek között, hogy elősegítse a fogyasztó tudatos, megalapozott és a számára lehető legnagyobb előnyt, jólétet eredményező döntéseinek meghozatalát, hiszen a gazdasági verseny biztosítja a több választási lehetőséget, és azt, hogy ezek közül a legmegfelelőbbet választhassa a fogyasztó. A verseny korlátozása nemcsak közvetlenül, de közvetett módon is veszteséget okozhat a fogyasztó számára. A versenyjog funkciója ezen hátrányos következmények kiküszöbölése, és a kereskedők tisztességes, verseny tisztaságát, szabadságát biztosító tevékenység folytatására való ösztönzése és kényszerítése.²²⁷

A **megtévesztés** célzatos tevékenységet feltételez, tudatos magatartást a másik fél részéről,²²⁸ ennek révén a vásárlóban kialakult téves feltevés indítja őt a szerződés megkötésére.

A Tptv.²²⁹ minden fogyasztói megtévesztést tilt, és nevesíti annak néhány esetét is, melyek elsősorban a szerződés tartalmára, vagyis az áru minőségére, illetve a szerződéskötés körülményeire vonatkoznak (így elsősorban az áruval, értékesítéssel, jogszabályi előírásokkal kapcsolatosan megtévesztő, félrevezető tájékoztatás nyújtása, illetve a különösen előnyös vásárlás látszatának keltése),²³⁰ ezek ugyanis a

tipikus vásárlói megtévesztés formái. Ilyen esetben a szerződés nem csak megtámadható lesz, de a versenyjog szabályaiba is ütközik.²³¹

A fogyasztó döntését elsősorban a kereskedők által nyújtott ismertető, katalógusok, reklámok és tájékoztatók befolyásolják, ezért **elsődleges követelmény** ezekkel szemben, hogy a valóságnak megfeleljenek, és pontosak legyenek. Ez úgy valósulhat meg, ha tartalmazza az áruval kapcsolatos minden lényeges információt²³², ugyanakkor nem tartalmazhat olyan jellemzőket, melyek olyan hatást, vagy sajátosságot sugallnak, amellyel az áru nem rendelkezik, és nem kelthet olyan látszatot, hogy annak különleges tulajdonságai vannak.²³³

A tájékoztatás, reklám szavait természetesen nem lehet önállóan értelmezni, a teljes **szöveg összefüggését** kell figyelembe venni, és álláspontom szerint az értelmes, körültekintő fogyasztó szempontjából²³⁴ lehet a megtévesztésre alkalmas értelmet megállapítani. A fogyasztó megtévesztésének jellemző megvalósítási módja a **felső-fokú jelzők** alkalmazása,²³⁵ és ezzel különösen előnyös vásárlás látszatának keltése, mely gyakran előfordul a teleshop műsorokban, ajánlatokban, „*bíbetetlen ajánlat, csak a teleshopban*”, vagy a „*sztárok által használt*” kifejezések alkalmazásával, hiszen ez az egyik legjobb „*vevőcsalogató*”²³⁶ módszer.²³⁷

Szintén használatos, és sokszor megtévesztésre alkalmas módszer az **akciók, kedvezmények és ajándékok nyújtása** vásárlás esetén. A gyakorlatban a legtöbb probléma abból ered, hogy az akcióként feltüntetett terméknek a valóságban nincs eredeti ára, tehát fiktív árhoz képest nyújt kedvezményt a kereskedő²³⁸, illetve a kedvezményt nem a meghirdetett feltételekkel²³⁹, vagy nem a meghirdetett időtartamig²⁴⁰ biztosítja. A vásárláshoz kapcsolódó nyereményakciók lényeges tulajdonságainak a nyeremény tárgya, az akció időtartama és a nyerési esély tekinthető²⁴¹, melyekről szintén gyakran nem kap megfelelő tájékoztatást a vásárló.²⁴²

A reklám minden esetben vásárlásra ösztönöz, tehát az önmagában alkalmas a termék iránti figyelem felkeltésére, a vásárlók tájékoztatására.²⁴⁴ A reklámtörvény előírása, hogy **csak úgy szabad**

reklámot közzétenni, hogy annak reklámjellege felismerhető legyen, környezetétől pedig el lehessen különíteni.²⁴⁵ Alapvető fogyasztóvédelmi követelmény az is, hogy a címzettnek lehetősége legyen a meg nem rendelt közleményt még a megnyitás (annak elolvasása) előtt eltávolítani.²⁴⁶

BEFEJEZÉS

Dolgozatomban arra törekedtem, hogy átfogó képet adjak a csomagküldő kereskedelemről, a keretében megkötött szerződésekről, illetve annak alanyairól, ennek során pedig igyekeztem gyakorlati példákkal is megvilágítani a szerződéskötés körülményeit és a felmerülő problémákat. Azért is választottam ezt a témát, mert álláspontom szerint a jogirodalom indokolatlanul elhanyagolja tárgyalását, bár fontos lenne pontos ismerete, mivel igen elterjedt szerződéstípusról van szó.

Úgy vélem, a csomagküldő kereskedelmi szerződés beilleszthető a készülő Polgári Törvénykönyv kötelmei közé, hiszen elsősorban a szerződés megkötésének körülményei, a nyilatkozatok közvetítő eszköze jelenti az eltérést a már ismert, nevesített szerződésekhez képest. Ahhoz azonban, hogy valóban szerves részét képezhesse kötelmi jogunknak, és bizalommal alkalmazza minden vásárló és kereskedő, szükséges, hogy tisztában legyünk a szerződés minden elemével: alanyaival, tárgyával, tartalmával, azok pontos jelentésével, és a csomagküldő kereskedelmi szerződések alkalmazási körével, azzal kapcsolatos más jogterületek szabályozásával, és az igények érvényesítésének lehetőségeivel, melyekről remélem, széles körű, átfogó leírást és értékelést adtam dolgozatomban.

IRODALOMJEGYZÉK

Belovics-Molnár-Sinku: Büntetőjog különös rész. HVG-Orac, Budapest, 2005.

Giannantonio Benacchio: Az Európai Közösség magánjoga. Polgári jog, Kereskedelmi jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Bíró György: Kötelmi jog. Novotni Kiadó, Miskolc, 2004.

Kajdiné Suhajda Zsuzsa: Az Európai Közösségek fogyasztóvédelmi politikája, valamint az azzal összeegyeztethető magyar szabályozás és intézményrendszer. A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest, 2000.

Lukács Mónika, Sándor István, Szűcs Brigitta: Új típusú szerződések és azok gyakorlata a gazdasági életben. HVG-Orac, Budapest, 2003.

McKendrick, Ewan: Contract Law. Macmillan, London, 1997.

Papp Tekla: Atipikus szerződések. Egyetemi jegyzet, Szeged, 2006.

Zsuffa Ákos: E-kereskedelem. Századvég Kiadó, Budapest, 2002.

A magyar büntetőjog különös része. Szerkesztette: Nagy Ferenc. Korona Kiadó, Budapest, 2005.

Boytha Györgyné: A fogyasztói döntések szabadsága a versenyjog tükrében. In.: Placet experiri – ünnepi tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára. Budapest, 2004.

Fazekas Judit: A fogyasztóvédelmi aquis átvételének jogi és szervezeti kérdései. In: Csatlakozás-jogközelítés: az Acquis Communautaire adaptálása a magyar jog- és intézményrendszerbe, Szerkesztette: Fazekas Judit, Asztalos Zsófia, Sós Gabriella. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003.

Szerződési jog – fogyasztóvédelem. Szerkesztette: Sáriné Simkó Ágnes. HVG-Orac, Budapest, 2000.

Előadásjegyzet Besenyei Lajos, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék *Polgári jog* című előadásáról

Előadásjegyzet Papp Tekla, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék *Atipikus szerződések* című előadásáról

Előadásjegyzet Papp Tekla, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Polgári Eljárásjogi Tanszék *Társasági jog* című előadásáról

Fazekas Judit: A fogyasztói szerződések tisztességtelen szerződési feltételeit szabályozó új európai uniós irányelv és a magyar jog. In: Magyar Jog, 1995/11.

Király Miklós: Az Európai Közösségek irányelveinek hatása a szerződési jogra a fogyasztóvédelem területén. In.: Magyar Jog, 2000/6.

Manfred A. Dausen, Nikolicza Péter: Egy egységes európai magánjog felé? In.: Jogtudományi Közlöny, 2002/10.

Zavodnyik József: A fogyasztók megtévesztésére alkalmas reklámok versenyjogi megítélése a bírói gyakorlat tükrében. In.: Gazdaság és Jog. 2005/4.

Felhasznált internet oldalak

Áttekintés az elektronikus kereskedelem jogáról, Készítette: Gárdos, Benke, Mosonyi, Tomori Ügyvédi Iroda, 2000., Letölthető: <http://gfmt.hu/hu/index.html>

A Kossuth rádióban 2005. február 15-én elhangzott műsorban, A csomagküldő csalhat, az internetes áruház nem címmel, melyben Mayer Erika nyilatkozott, Letölthető: http://www.radio.hu/-index.php?cikk_id=125731

Az elektronikus katalógus. Letölthető: <http://www.netlabor.hu/e-cat/>

Boris Péter: Internetes csomagküldők figyelmébe, Letölthető: <http://www.ujkonyvpiac.hu/hirek.asp?id=1167>

Elektronikus kereskedelem. Letölthető: <http://www.logsped.hu/ekereskedelem.htm>

Ercsényi András: E-commerce fogalmak. 2002. 06. 06., Letölthető: <http://www.infopen.hu/index.php3?id=3873&type=1>

Faludi Gábor: Az elektronikus kereskedelem aktuális kérdései. Az ELTE Polgári Jogi Tudományos Diákkör 1999.10.7-én elhangzott előadás szerkesztett változata (Az összefoglalót Bodzási Balázs és Burger László készítette). Letölthető:

<http://www.ajk.elte.hu/index.asp?URL=http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/HallgatokTevekenysege.html>

Fazekas Judit– Sós Gabriella: Fogyasztóvédelem az Európai Bíróság gyakorlatában. In.: Fogyasztóvédelmi Szemle, 2005/1. 37-48.o. Letölthető:

www.fvf.gov.hu/letoltes.php?filename=Szemle_05_1.pdf&file_path=7&local=23.pdf&PHPSESSID=0b396

Fogyasztóvédelem. Letölthető:

http://www.eu2004.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&ha=&id=5

Hogyan történik jövedéki termékek csomagküldő szolgáltatón keresztül történő értékesítése? Letölthető:

http://www.eu2004.hu/index.php?op=kerdesvalasz_reszletes&kerdes_valasz_id=829

Jogszabályi környezet, 2005.07.10., Letölthető:

www.addel.hu/jogszabalyi-kornyezet.php

Jövedéki adó. Letölthető:

<http://www.eu2004.hu/index.php?op=gazdasag&id=66>

Magánszemélyek magáncélú jövedéki termék behozatala az Európai Unió tagállamaiból. Letölthető:

<http://vam.gov.hu/displayDoc.do?docId=2474>

Mezei András: Az e-business helyzete és szerepe Magyarország és a fejlett országok agrárgazdaságában., 2004. Letölthető:

miao.gau.hu/magisz/2004/pdf/mezei.pdf

Mi az elektronikus kereskedelem? Letölthető:

http://www.ofe.hu/jo_tudni/eker2.htm

Németh Anita: A jogharmonizáció hatása a polgári jogra, különös tekintettel a fogyasztóvédelem témakörére. Az ELTE Polgári Jogi Tudományos Diákkör 2000. május 4.-i ülésén elhangzott előadás szerkesztett változata. A szöveget a szerző rendezte kiadás alá.

Letölthető:

[http://www.ajk.elte.hu/index.asp?URL=http://www.ajk.elte.hu/Tudo
manyosProfil/HallgatokTevekenysege.html](http://www.ajk.elte.hu/index.asp?URL=http://www.ajk.elte.hu/Tudo
manyosProfil/HallgatokTevekenysege.html)

Pálinkás Jenő: Az internet egyes marketing alkalmazási lehetőségei.

Letölthető:

[http://www.mkimarketing.hu/sajtoszoba/onlinehelyzet_termi-
nal_031020.htm](http://www.mkimarketing.hu/sajtoszoba/onlinehelyzet_termi-
nal_031020.htm)

Rátonyi Gábor Tamás: Igazi boltot kell nyitni az e-áruház mellett.

Letölthető:

[http://www.origo.hu/techbazis/internet/20050303eboltkenyszer.ht
ml](http://www.origo.hu/techbazis/internet/20050303eboltkenyszer.ht
ml)

S.O.: Vásárlás gombnyomásra. Az internetes áruházak népszerűségének titkai., 2000/09.

Letölthető: www.piacessprofit.hu/?s=32&n=3&mr=83

Súlyos hiányosságokat találtak a webáruházaknál. 2005. január 26. Letölthető: [http://hvg.hu/gazdasag/20050126fogyasz-
tovedelmi.aspx](http://hvg.hu/gazdasag/20050126fogyasz-
tovedelmi.aspx)

Távértékesítés. Letölthető:

[http://www.eu2004.hu/index.php?op=mindennapok_vallalkozas&i
d=116](http://www.eu2004.hu/index.php?op=mindennapok_vallalkozas&i
d=116)

Üzletnyitás és -működtetés, üzleten kívüli kereskedés.

Letölthető: <http://www.mhk.hu/hj/200103/1.htm>

Vásárlási tanácsok. 2004. június 24. Letölthető:

<http://www.jogiforum.hu/hirek/10886>

Vékás Lajos: Európai fogyasztóvédelmi magánjog. Letölthető:

[http://www.ajk.elte.hu/index.asp?URL=http://www.ajk.elte.hu/Tudo
manyosProfil/HallgatokTevekenysege.html](http://www.ajk.elte.hu/index.asp?URL=http://www.ajk.elte.hu/Tudo
manyosProfil/HallgatokTevekenysege.html)

2006. évi vizsgálati jelentés a csomagküldőkről. Letölthető: http://www.fvf.hu/index.php?akt_menu=86&details=58

Reinhard Steennot: Consumer protection relating to contracts conclude online.

Letölthető: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/ivb/l24204.htm>

Spam Laws: European Union/EEA.

Letölthető: <http://www.spamlaws.com/eu.shtml>

The European Coalition Against Unsolicited Commercial Email, Letölthető: <http://www.euro.cauce.org>

Magyar Áruküldők Egyesülete, www.arukuldok.hu

TEÁOR 5261. nyomtatvány, csomagküldő kiskereskedelem,
Letölthető: www.mkeh.gov.hu

Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal,
www.mkeh.gov.hu

Belgium Direct Marketing Association, www.bdma.be

Asociace Direkt Marketingu à Záselkového, www.admaz.cz

Asociacion Española de Venta a Distancia, www.fecemd.org

Trade Line Elektronikus Katalógusa www.unixtrade.hu

Körvonal Multimédia Műhely www.korvonal.hu

Art Visual Multimédiás CD-rom www.artvisual.hu

Netlight, www.netlight.hu

Designstudio, www.designstudio.hu

Software and Art Kft., www.software-and-art.hu

Usernet Internet www.usernet.hu

WebdesigNet, www.webdesignet.hu

www.topshop.hu

www.starkl.hu

www.otto.de, www.ottoversand.at, www.otto.nl, www.otto.hu

www.quelle.hu, www.quelle.at, www.quelle.cz, www.quelle.ch,

www.libri.hu, www.libri.de, www.libri.cz,

www.mondadori.it/libri/index.html

Felhasznált jogszabályok

1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1990. évi XCIII. törvény az illetékekről

1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről.

1995. évi CXIX. törvény a kutatás és a közvetlen üzletszerzés célját szolgáló név- és lajcsímadatok kezeléséről

1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról

1996. évi LXXXV. törvény az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény módosításáról, valamint a hiteles tulajdonilap-másolat igazgatási szolgáltatási díjáról

1997. LVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenységről

1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről

1997. évi CLV. törvény indokolása a fogyasztóvédelemről

2000. évi XXXV. törvény a növényvédelemről

2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről

2003. évi CXXVII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól

2004. évi IX. törvény indokolása az általános forgalmi adóról szóló 1992. évi LXXIV. törvény módosításáról

2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről

2006. évi III. törvény indokolása a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény, valamint egyes törvények fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról

2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról

2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági eljárásról és a végelszámolásról

1960. 11. törvényerejű rendelet a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról

1978. 2. törvényerejű rendelet a Polgári Törvénykönyv módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977: IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról

1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról

2/1984. (III. 10.) BkM-IpM együttes rendelet a használati-kezelési útmutatóról és a minőség tanúsításáról

15/1989. (IX. 7.) KeM rendelet az egyes kereskedelmi tevékenységek gyakorlásáról

4/1997. (I.22.) Kormányrendelet az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről

1/1998. (I. 12.) IKIM rendelet a háztartási hűtőszekrények, fagyasztók és ezek kombinációja villamos energia hatékonyságának jelöléséről

17/1999. (II.5.) Korm. rendelet a távollevők között kötött szerződésekről

90/2003. (VII. 30.) FVM-ESCSM együttes rendelet az élelmiszer előállításának és forgalmazásának higiéniai feltételeiről

155/2003. (X. 1.) Korm. rend. a polgári célú pirotechnikai tevékenységek felügyeletéről

175/2003. (X. 28) Korm. rend. a közbiztonságra különösen veszélyes eszközökről

8/2004. (III. 10.) PM rendelet a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 2003. évi CXXVII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról

297/2005. (XII. 23.) Korm. rendelet a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalról

2004. MK 66. szám OM közlemény a szabályozott szakmák jegyzékéről

Jogalkalmazói döntések

PK 267. számú kollégiumi állásfoglalás

BH 2000/554.

EBH 2003.915.

Vj-191/1993.

Vj-79/1997.

Vj-3/1998.

Vj-12/1998.

Vj-22/1998.

Vj-30/1998.

Vj-55/1998.

Vj-128/1998.

Vj-74/1999.

Vj-1/2000.

Vj-3/2000.
Vj-49/2001.
Vj-77/2001.
Vj-174/2001.
Vj-32/2002/22.
Vj-129/2003.

Felhasznált Európai Uniói jogszabályok, bírósági ítéletek

Az Európai Közösséget Létrehozó Szerződés, Róma, 1957. március 25.

Szerződés az Európai Unióról, Maastricht, 1992. február 7., XI. fejezet

Amszterdami Szerződés az Európai Unióról, 1997. október 2.

A szerződésekre alkalmazandó jogról szóló 1980-as Római Egyezmény

92/12/EGK irányelv

93/13/ EGK tanácsi irányelv a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről

Az Európai Parlament és Tanács 1997. május 20-i 97/7/EK irányelve, a távollevők között kötött szerződések esetén a fogyasztók védelméről

2000/31/EK irányelv az elektronikus kereskedelemről

Fehér Könyv, Cannes-ban, 1995. júniusában az Európai Tanács fogadta el

407/85: Centro Sud ügy

C-315/92: Clinique ügy

T-436/93: Mars ügy

C-473/00: Cofidis ügy

JEGYZETEK

- 1 Papp Tekla: Atipikus szerződések. Egyetemi jegyzet, Szeged, 2006., 6-13.o. (A továbbiakban: Papp T.)
- 2 Giannantonio Benacchio: Az Európai Közösség magánjoga. Polgári jog, Kereskedelmi jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 213.o. (A továbbiakban: Benacchio)
- 3 1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről.
- 4 Fogyasztóvédelem. Letölthető:
http://www.eu2004.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&ha=&id=5 (A továbbiakban: Fogyasztóvédelem)
- 5 Manfred A. Dausés, Nikolicza Péter: Egy egységes európai magánjog felé? In.: Jogtudományi Közlöny, 2002/10., 438-443.o.
- 6 2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről, 2.§ c) pont (A továbbiakban: Kertv.); 15/1989. (IX. 7.) KéM rendelet az egyes kereskedelmi tevékenységek gyakorlásáról, 10.§ j) (A továbbiakban: KéM rend.); 4/1997. (I. 22.) Kormányrendelet az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről, 27.§ p) pont (A továbbiakban: R. Üzletek működéséről)
- 7 17/1999. (II. 5.) Korm. rendelet a távollevők között kötött szerződésekről (A továbbiakban: TRendelet)
- 8 Az Európai Parlament és Tanács 1997. május 20-i 97/7/EK irányelve, a távollevők között kötött szerződések esetén a fogyasztók védelméről (Továbbiakban: 97/7/EK irányelv)
- 9 Papp T., 34. o.
- 10 TRendelet, 11.§ (2) bek.
- 11 TRendelet, 11.§ (1) bek.
- 12 1959. évi IV. tv. a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről, 207.§ (4) bek. (A továbbiakban: Ptk.)
- 13 TRendelet, 1.§ (2) bek.
- 14 Létezik áruküldő egyesület például Belgiumban (Belgium Direct Marketing Association) Csehországban (Asociace Direkt Marketingu à Záselkového), Dániában, Németországban, Ausztriában, Spanyolországban (Asociacion Española de Venta a Distancia), és csaknem valamennyi európai államban.
- 15 Magyar Áruküldők Egyesülete, www.arukuldok.hu (A továbbiakban: MÁE)
- 16 European Mail Order Trade Association
- 17 MÁE
- 18 Pálkás Jenő: Az internet egyes marketing alkalmazási lehetőségei. Letölthető:
http://www.mkimarketing.hu/sajtoszoba/onlinehelzyet_terminal_031020.htm (A továbbiakban: Pálkás)
- 19 Lukács Mónika, Sándor István, Szűcs Brigitta: Új típusú szerződések és azok gyakorlata a gazdasági életben. HVG-Orac, Budapest, 2003., 309. o. (A továbbiakban: Új típusú szerződések)
- 20 Papp T., 11-12.o.

21 Papp T., 12. o.;

Fazekas Judit: A fogyasztóvédelmi aquis átvételének jogi és szervezeti kérdései. In: Csatlakozás-jogközelítés: az Acquis Communautaire adaptálása a magyar jog- és intézményrendszerbe, Szerkesztette: Fazekas Judit, Asztalos Zsófia, Sós Gabriella. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003., 177. o. (A továbbiakban: Fogyasztóvédelmi aquis)

22 Papp T., 8. o.

23 Ptk. 365.§ (1) bek.

24 Ptk. 379.§ (1) bek.

25 Papp T., 11. o.

26 A feltételekről lásd részletesen: A kereskedő, Harmadik rész, II. fejezet, 1. pont

27 Erről részletesen lásd: A szerződés tárgya, Harmadik Rész, III. fejezet

28 Ptk. 380.§

29 Ptk. 381.§

30 Az elállási jog részletes kifejtéséről a későbbi fejezetekben lesz szó.

31 Ptk. 372.§

32 Ptk. 376.§

33 Ptk. 417.§

34 Ptk. 418.§

35 Ptk. 419.§

36 Ptk. 421.§

37 Papp T., 33. o.

Legegyszerűbb módja az elektronikus szerződésnek, ha letölthető szoftvereket, dokumentumokat, vagy hang-, kép-, illetve video – felvételeket értékesítenek, mivel így a megvásárolt termék házhoz szállításáról nem kell külön gondoskodni. - Áttekintés az elektronikus kereskedelem jogáról, Készítette: Gárdos, Benke, Mosonyi, Tomori Ügyvédi Iroda, 2000., Letölthető: <http://gfmt.hu/hu/index.html> (A továbbiakban: GBMT)

38 Így például számos Microsoft alkalmazást, vagy nyomtatókhoz, egyéb hardverekhez tartozó szoftverek letöltését a gyártó cég ingyenesen biztosítja.

39 Business to business

40 Business to consumer

41 Zsuffa Ákos: E-kereskedelem. Századvég Kiadó, Budapest, 2002., 18-20. o. (A továbbiakban: E-kereskedelem)

Ezeket kívül azonban még számos változata lehet a szerződések e típusának, például, ha a fogyasztók egymás között (C2C) kötnek szerződéseket, vagy ha a közigazgatás is bekapcsolódik alanyként a szerződésbe (B2A, vagy B2C – business/consumer to administration) – Ercsényi András: E-commerce fogalmak. 2002. 06. 06., Letölthető: <http://www.infopen.hu/index.php?id=3873&type=1>

42 Pálincás

43 Ma az internet használók aránya Svédországban, Finnországban és Kanadában a legnagyobb. – Mezei András: Az e-business helyzete és szerepe Magyarország és a fejlett országok agrárgazdaságában., 2004. Letölthető: miao.gau.hu/magisz/2004/pdf/mezei.pdf

44 Például a Libri, Alexandra, Otto, Quelle, Szirom, Állati– Fincsi Eledelek, Luxus Ékszer Áruház és még hosszan sorolhatnánk azokat az internetes áruházakat, ahol

- a termékeket meg lehet rendelni és azt házhoz is szállítják, vagyis csomagküldő kereskedelmi szerződések jönnek létre.
- 45 GBMT
- 46 Papp T., 118. o.
- 47 www.otto.de, www.ottoversand.at, www.otto.nl, www.otto.hu
- 48 www.libri.hu, www.libri.de, www.libri.cz, www.mondadori.it/libri/index.html
- 49 Bíró György: Kötelmi jog. Novotni Kiadó, Miskolc, 2004. 286. o. (A továbbiakban: Bíró Gy.)
- 50 Papp T., 33. o.
- 51 97/7/EK irányelv, (9) bek.
- 52 Előadásjegyzet Papp Tekla, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék docensének *Atipikus szerződések* című előadásáról (A továbbiakban: Papp T., előadás)
- 53 Kertv., 2.§ c) pont
- KeM rend., 10.§ j) pont
- R.Üzletek működéséről, 27.§ p) pont
- 54 Papp T., 25. o.
- 55 Papp T., 25. o., TRendelet, 1.§ (1) bek.
- 56 97/7/EK irányelv 2. cikk, (4) bek.
- 57 TRendelet, 1.§ (5) bek.
- 58 TRendelet, 1.§ (5) bekezdésének, második fordulata értelmében távközlő eszköznek minősül különösen: címzett vagy a címzés nélküli nyomtatvány, a szabványlevél, a sajtótermékben közzétett hirdetés megrendelőlappal, a katalógus, a telefon, az automata hívókészülék, a rádió, a videotelefon, videotex (mikroszámítógép képernyővel) billentyűzettel vagy érintőképernyővel, az elektronikus levél (e-mail), a távmásoló (telefax) és a televízió.
- 59 Papp T., előadás
- 60 TRendelet 9.§ (1) bek.
- 61 TRendelet 9.§ (2) bek.
- 62 Előadásjegyzet Besenyei Lajos, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék *Polgári jog* című előadásáról (A továbbiakban: Besenyei L. előadás)
- 63 Bíró Gy., 286. o.
- 64 GBMT
- McKendrick, Ewan: Contract Law. Macmillan, 1997., 27. o.
- 65 Lásd: A fogyasztó félrevezető tájékoztatása, Negyedik Rész, II. fejezet, 2. cím, a) alcím
- 66 1997. LVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenységről, 3.§ (3) (A továbbiakban: Reklámtv.)
- 67 Reklámtv. 3.§ (3) bek.
- 68 TRendelet, 1999. 03. 01-jén lépett hatályba
- 69 97/7/EK irányelv 1997.05.20-án lépett hatályba
- 70 A Reklámtv. 1997.09.01-jén lépett hatályba
- 71 97/7/EK irányelv 4. cikk (1) bek. a) pont, TRendelet, 2.§ (1) bek. a) pont
- 72 97/7/EK irányelv 4. cikk (1) bek., TRendelet, 2.§ (1) bek.

- 73 A Reklámtv. indokolásában szerepel, hogy a Magyar Köztársaság és az Európai Községek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt és az 1994. évi I. törvénnyel kihirdetett Európai Megállapodás, vagyis a jogharmonizációs kötelezettségünknek való megfelelés figyelembe vételével született a jogszabály.
- 74 Üzletnyitás és – működtetés, üzleten kívüli kereskedelem. Letölthető: <http://www.mhk.hu/hj/200103/1.htm>
- 75 Pálincás
- 76 Papp T., 25. o.
- 77 KeM rend. 10.§ j) pont, R.Üzletek működéséről 27.§ p), Kertv. 2.§ c) pont
- 78 A szavakat szinonimaként jelölik meg a szótárak
- 79 Az elektronikus katalógus, Letölthető: <http://www.netlabor.hu/e-cat/> (A továbbiakban: E-Cat)
- 80 Ilyen például a Trade Line Elektronikus Katalógusa (www.unixtrade.hu), Körvonal Multimédia Műhely (www.korvonal.hu), Art Visual Multimédiás CD-ROM (www.artvisual.hu)
- 81 Ezeknek jól ismert, tipikus forgatókönyve a termék bemutatásával kezdődik, majd az elégedett felhasználók nyilatkoznak, ezt követi maga az ajánlat és a rendelkezés lehetőségének bemutatása
- 82 Jogszabályi környezet, 2005.07.10., Letölthető: www.addel.hu/jogszabalyi-kornyezet.php
- 83 Bíró Gy., 287.o.
- 84 Ptk. 211.§ (1) bek.
- 85 TRendelet 2.§ (1) h), és a 97/7/EK irányelv 4. cikk (1) bek. h) pont is ugyanezt tartalmazza
- 86 Ptk. 214. § (1) bek., Bíró Gy. 288. o.
- 87 Besenyei L. előadás
- 88 Bíró Gy., 288-289. o.
- 89 Ptk. 214. § (2) bek.
- 90 Bíró Gy., 289. o.
- 91 Papp T., 25. o.
- 92 Ptk. 211.§ (2) bek., a távollevőknek tett ajánlatra vonatkozó fordulat
- 93 Bíró Gy. 290. o.
- 94 Ptk. 211.§ (2) bek.
- 95 Ptk. 213.§ (2) bek.
- 96 Ptk. 214.§ (4) bek.
- 97 TRendelet, 8.§ (2) bek.
- 98 Ptk. 213.§ (1) bek.
- 99 Eszerint a szerződés akkor jön létre, amikor az ajánlat címzettje megfogalmazta elfogadó nyilatkozatát.
- 100 Szerződés létrejöttének időpontja, amikor az ajánlat címzettje a beleegyező nyilatkozatot elküldte.
- 101 A szerződés akkor jön létre, amikor az elfogadó nyilatkozat megérkezik az ajánlattevőhöz.

- 102 A szerződés létrejöttéhez nem elegendő, hogy az ajánlattevő megkapja az elfogadó nyilatkozatot, ténylegesen tudomást is kell szerezzen róla, meg kell ismerje tartalmát.
- 103 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről, 6.§ (3) bek.
- 104 2000/31/EK irányelv
- 105 Lásd például: Papp T., 27-28. o.; GBMT; E-kereskedelem, 168-169. o.
- 106 Ptk. 213.§ (3) bek.
- 107 Ptk. 216.§ (1) bek.
- 108 GBMT
- 109 GBMT
- 110 Faludi Gábor: Az elektronikus kereskedelem aktuális kérdései. Az ELTE Polgári Jogi Tudományos Diákkör 1999.10.7-én elhangzott előadás szerkesztett változata, (Az összefoglalót Bodzasi Balázs és Burger László készítette). Letölthető: <http://www.ajk.elte.hu/index.asp?URL=http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/HallgatokTevekenysege.html>
- 111 TRendelet, 8.§ (2) bek.
- 112 TRendelet, 3.§ (1) bek.
- 113 Ptk. 217. § (1) bek., (2) bek.
- 114 Így a tulajdonjog fenntartásos vételt [Ptk. 368. § (1) bek.], visszavásárlási joggal egybekötött adásvétel [Ptk. 374.§ (1) bek.], vételi joggal, opcióval egybekötött adásvétel [Ptk. 375.§ (1) bek.], részletvétel esetén az eladó elállási jogának, illetve a részletfizetési kedvezmény megvonásának kikötését [Ptk. 376.§ (2) bek.]
- 115 Fazekas Judit: A fogyasztói szerződések tisztességtelen szerződési feltételeit szabályozó új Európai Uniósi irányelv és a magyar jog. In: Magyar Jog, 1995/11., 660. o. (A továbbiakban: Fazekas J.)
- 116 Bíró Gy., 298. o.
- 117 Ptk. 205/A. § (1) bek.
- 118 Ptk. 205/A.§ (3) bek.
- 119 Ptk. 205/B. § (1) bek.
- 120 Például a legtöbb webshopban külön menüpontban lehet megtekinteni (ilyen például a www.topshop.hu, www.libri.hu, Luxus Ékszer Áruház,), de vannak kivételek is, ahol a termék kiválasztását követően jelenik meg az ÁSZF, és annak végén található *elfogadom* gombra kattintva folytathatjuk csak a megrendelést.
- 121 Fazekas J., 660. o.
- 122 Bíró Gy., 325. o.; Besenyei L. előadás
- 123 Ptk. 201. §
- 124 Ptk. 209/A. § (4) bek.
- 125 PK 267. számú kollégiumi állásfoglalás
- 126 PK 267. számú kollégiumi állásfoglalás
- 127 Ptk. 5.§
- 128 PK 267. számú kollégiumi állásfoglalás
- 129 Ptk. 202.§
- 130 Lásd például Fazekas J. 660. o.
- 131 Fazekas J. 660. o.

- 132 A szerződés tárgyról lásd Harmadik Rész, III. fejezet
- 133 R.Üzletek működéséről, 27. § p) pont; KeM rend. 10.§ j) pont; Kertv., 2.§ c) pont
- 134 R.Üzletek működéséről, 27. § p) pont; KeM rend. 10.§ j) pont; Kertv., 2.§ c) pont
- 135 R.Üzletek működéséről, 19. § (1) bek., Kertv., 3.§, (1) bek.
- 136 97/7/EK irányelv
- 137 Rátónyi Gábor Tamás: Igazi boltot kell nyitni az e-áruház mellett. Letölthető: <http://www.origo.hu/techbazis/internet/20050303eboltkenyszer.html>
- 138 Így például a Kossuth rádióban 2005. február 15-én elhangzott műsorban, A csomagküldő csalhat, az internetes áruház nem címmel, melyben Mayer Erika nyilatkozott, Letölthető: http://www.radio.hu/index.php?cikk_id=125731
- Boris Péter: Internetes csomagküldők figyelmébe, Letölthető: <http://www.ujkonvvpia.hu/hirek.asp?id=1167> (A továbbiakban: Boris P.)
- 139 97/7/EK irányelv 14. cikk
- Reinhard Steennot: Consumer protection relating to contracts conclude online. Letölthető: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l24204.htm>
- Németh Anita: A jogharmonizáció hatása a polgári jogra, különös tekintettel a fogyasztóvédelem témakörére. Az ELTE Polgári Jogi Tudományos Diákkör 2000. május 4.-i ülésén elhangzott előadás szerkesztett változata. A szöveget a szerző rendezte kiadás alá. Letölthető: <http://www.ajk.elte.hu/index.asp?URL=http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/HallgatoKTevekenysege.html> (A továbbiakban: Németh A.)
- 140 Boris P.
- 141 Kertv., 2.§ i)
- 142 Kertv., 2.§ g)
- 143 Kiskereskedelem meghatározása: Kertv., 2.§ j) pont; ezt támasztja alá a 24/1995. (XI. 22.) PM rendelet a számla, egyszerűsített számla és nyugta adóigazgatási azonosításáról, valamint a nyugta adását biztosító pénztárgép és taxaméter alkalmazásáról, 7/A. § 2., a) pontja, mely a kiskereskedelem körébe sorolja a csomagküldő kereskedelmet is
- 144 Fogyasztóvédelmi aquis, 173. o.
- 145 Fogyasztóvédelmi aquis, 173. o.
- 146 Fvtv. 2.§ e) pont
- 147 1997. évi CLV. Törvény indokolása a fogyasztóvédelemről, 4.2. pont, a fogyasztó fogalma
- 148 Németh A.
- 149 97/7/EK irányelv 2. cikk (2) pont
- 150 Új típusú szerződések, 313. o.
- 151 Németh A.
- 152 Reasonable consumer
- 153 Fazekas Judit– Sós Gabriella: Fogyasztóvédelem az Európai Bíróság gyakorlatában. In.: Fogyasztóvédelmi Szemle, 2005/1. 37-48.o. Letölthető: www.fvf.gov.hu/letoltes.php?filename=Szemle_05_1.pdf&file_path=7&local=23.pdf&PHPSESSID=0b396 (A továbbiakban: Fogyasztóvédelmi Szemle)
- 154 T-436/93: Mars-ügy; C-315/92: Clinique-ügy; 407/85: Centro Sud ügy

- 155 Új típusú szerződések, 313-314. o.
- 156 Papp T., 25. o.
- 157 Ilyen például Starkl Kert katalógusok növényvédő- és ápolószereinek kínálata (www.starkl.hu)
- 158 155/2003. (X. 1.) Korm. rend. a polgári célú pirotechnikai tevékenységek felügyeletéről, 18.§ (3) bek.
- 159 175/2003. (X. 28) Korm. rend. a közbiztonságra különösen veszélyes eszközökről, 4. § (3) bek.
- 160 90/2003. (VII. 30.) FVM-ESCSM együttes rendelet az élelmiszerek előállításának és forgalmazásának higiéniai feltételeiről, 1.§, 1. számú melléklet 4.8. pont;
- R.Üzletek működéséről, 19.§ (2) bek.
- 161 R. Üzletek működéséről, 6. számú melléklet tartalmazza a forgalomba hozható gyógynövények magyar és latin nyelvű jegyzékét
- 162 R. Üzletek működéséről, 12.§, 19.§ (2) bek.
- 163 KeM Rendelet, 2/A.§
- 164 Besenyei L. előadás
- 165 97/7/EK irányelv, 4. cikk (2) bek.
- 166 Cégneve, illetve egyéni vállalkozó neve, nyilvántartásba vételi száma, adószáma, székhelye (lakóhelye), telefonszáma.
- 167 Ajánlati kötöttség ideje, valamint az alapidíjtól eltérően megállapított a távközlő eszköz használati díja.
- 168 Az áru lényeges tulajdonsága, az ellenszolgáltatás és az ahhoz kapcsolódó egyéb fizetési kötelezettség, szállítási költség, illetve a fizetés, szállítás, teljesítés egyéb feltételei, valamint ismétlődő teljesítés esetén a szerződés legrövidebb időtartama.
- 169 Papp T., 26. o.; TRendelet, 2.§ (1)-(2) bekezdések
- 170 TRendelet, 2.§ (3) bek.
- 171 Fogyasztóvédelmi aquis, 174. o.
- 172 A távközlő eszköz használati díját, az ajánlati kötöttség idejét és a szerződés legrövidebb tartamát nem kell befoglalni.
- 173 TRendelet, 3.§
- 174 TRendelet, 10.§
- 175 TRendelet, 7.§ (1) bek.
- 176 Bíró Gy., 411-412. o.
- 177 2/1984. (III. 10.) BkM-IpM együttes rendelet a használati-kezelési útmutatóról és a minőség tanúsításáról, 2.§
- 178 Papp T., 28. o.
- 179 TRendelet, 7.§ (2) bek.
- 180 TRendelet, 7.§ (3) bek.
- 181 TRendelet, 4.§ (5) bek.
- 182 TRendelet, 7.§ (2) bek.
- 183 TRendelet, 7.§ (3) bek.
- 184 R.Üzletek működéséről, 22.§ (1) bek.
- 185 TRendelet, 8.§ (1)-(2) bekezdések; KeM rendelet, 10.§ j) pont
- 186 TRendelet, 4.§ (5) bek.
- 187 Papp T., 29. o.

- 188 Papp T., 29. o.
 189 Fogyasztóvédelmi aqvis, 174. o.
 190 TRendelet, 4.§ (1)-(2) bekezdések
 191 Bíró Gy., 399.o.
 192 TRendelet, 4.§ (3)-(4) bekezdések
 193 Bíró Gy., 398. o.
 194 TRendelet, 4.§ (5) bek.
 195 Ptk. 5.§ (1)-(2) bekezdések
 196 Fogyasztóvédelmi aqvis, 176. o.
 197 7/97/EK irányelv, 6. cikk, (2) bek.
 198 Fogyasztóvédelmi aqvis, 176. o.
 199 Fogyasztóvédelmi aqvis, 176. o.
 200 Papp T., 30. o.
 201 Bíró Gy., 411. o.
 202 Ptk. 277.§ (1) bek.
 203 Ptk. 278.§ (1) bek.
 204 TRendelet, 7.§ (1) bek.
 205 Elektronikus kereskedelem. Letölthető:
<http://www.logsped.hu/ekereskedelem.htm> (A továbbiakban: logsped); Pálincás
 206 Mi az elektronikus kereskedelem? Letölthető:
http://www.ofe.hu/jo_tudni/eker2.htm (A továbbiakban: Jó tudni); S.O.
 207 TRendelet, 6.§ (1) bek.
 208 Papp T., 30. o.
 209 TRendelet, 6.§ (2)-(3) bekezdések
 210 Lásd: A vásárló jogai, Harmadik Rész, IV. fejezet, 3. pont
 211 Németh A.
 212 Fogyasztóvédelmi aqvis, 157-159. o.
 213 Király Miklós: Az Európai Közösségek irányelveinek hatása a szerződési jogra a fogyasztóvédelem területén. In.: Magyar Jog, 2000/6., 333-334. o.
 214 Súlyos hiányosságokat találtak a webáruházaknál. 2005. január 26. Letölthető:
<http://hvg.hu/gazdasag/20050126fogyasztovedelmi.aspx>
 215 Ilyen volt többek között 2005-ben a SSI Schäfer Shop Hungária Kft., a Starkl Kert Növénytermesztő és Kereskedelmi Kft., valamint a Reader's Digest Kft.
 216 Ilyen volt például 2005-ben a Miriale International
 217 Ptk. 209.§ (1) bek.
 218 93/13. ie.
 219 Fogyasztóvédelmi Szemle, 46. o.
 220 C-473/00: Cofidis-ügy
 221 Fazekas J., 662. o.
 222 93/13. ie.
 223 2006. vizsgálat
 224 1979. évi 13. tvr. a nemzetközi magánjogról, 24-29. §§
 225 A szerződésekre alkalmazandó jogról szóló 1980-as Római Egyezmény 5. Cikk 2. bekezdés
 226 2006. vizsgálat

- 227 Boytha Györgyné: A fogyasztói döntések szabadsága a versenyjog tükrében. In.: Placet experiri – ünnepi tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára. Budapest, 2004., 56-57.o.
- 228 Besenyei L. előadás; Bíró Gy., 340. o.
- 229 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról, 8-10.§ (A továbbiakban: Tptv.)
- 230 Tptv., 8-10.§
- 231 A fogyasztó megtévesztésének versenyjogi aspektusairól lásd: Fogyasztó fél-revezető tájékoztatása, Negyedik Rész, II. fejezet, 2. cím, a) alcím
- 232 Zavodnyik József: A fogyasztók megtévesztésére alkalmas reklámok versenyjogi megítélése a bírói gyakorlat tükrében. In.: Gazdaság és Jog.2005/4., 9-10.o. (A továbbiakban: Zavodnyik J.)
- 233 Fogyasztóvédelem
- 234 Vj-30/1998., Vj-128/1998.
- 235 Vj-49/2001., Vj-174/2001.
- 236 Zavodnyik J., 11.o.
- 237 Vj-55/1998.
- 238 Vj-22/1998., Vj-32/2002/22.
- 239 Vj-1/2000.
- 240 Vj-191/1993.
- 241 Zavodnyik J., 12.o.
- 242 Vj-79/1997., Vj-30/1998., Vj-129/2003.
- 243 Zavodnyik J., 9-10.o.
- 244 Reklámtv., 3.§ (5) bek.
- 245 The European Coalition Against Unsolicited Commercial Email (EuroCAUCE) küzd a spamek ellen

Felelős kiadó: Dr. Szabó Imre dékán, tanszékvezető, egyetemi docens

Felelős szerkesztő: Dr. Papp Tekla egyetemi docens

Borítóterv: Tóth Péter

Tipográfia és tördelés: Varga Péter

Készült: 17,625 (A5) nyomdai ív terjedelemben

Nyomtatta és kötötte a Yes-Press 2001 Bt

ISSN 1789-011X

